

Uloga sveučilišne knjižnice u digitalnom okruženju s obzirom na informacijsko ponašanje studenata humanističkih znanosti

Dimzov, Snježana

Doctoral thesis / Disertacija

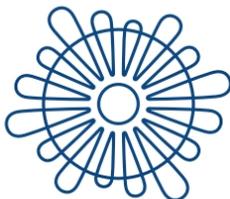
2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:880974>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-02**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZADRU
POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
DRUŠTVO ZNANJA I PRIJENOS INFORMACIJA

Snježana Dimzov

**ULOGA SVEUČILIŠNE KNJIŽNICE U
DIGITALNOM OKRUŽENJU S OBZIROM NA
INFORMACIJSKO PONAŠANJE STUDENATA
HUMANISTIČKIH ZNANOSTI**

Doktorski rad

Zadar, 2016.

SVEUČILIŠTE U ZADRU
POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
DRUŠTVO ZNANJA I PRIJENOS INFORMACIJA

Snježana Dimzov

**ULOGA SVEUČILIŠNE KNJIŽNICE U
DIGITALNOM OKRUŽENJU S OBZIROM NA
INFORMACIJSKO PONAŠANJE STUDENATA
HUMANISTIČKIH ZNANOSTI**

Doktorski rad

Mentor

Prof. dr. sc. Srećko Jelušić

Komentorica

Izv. prof. dr. sc. Ivanka Stričević

Zadar, 2016.

ZAHVALA

Zahvaljujem svome mentoru prof. dr. sc. Srećku Jelušiću na nesebičnoj pomoći tijekom izrade ove disertacije i svojoj komentorici izv. prof. Ivanki Stričević na motivaciji, stalnom usmjeravanju i vjeri u mene. Oni su me pratili od mog ulaska u svijet knjižničarstva i bez njih ne bi bilo ove disertacije. Zahvalu dugujem i Mati Juricu koji me usmjerio na bitne zaključke disertacije.

Zahvaljujem prvom dekanu Filozofskog Fakulteta u Splitu, prof. dr. sc. Josipu Milatu na potpori. Zahvaljujem kolegici Ivani Ljubić bez koje ne bih upisala doktorski studij, kao i kolegicama i prijateljicama iz Knjižnice FF i PMF s kojima sam komentirala svoje radove i koje su prve odslušale moje prezentacije. Hvala Darku i Andreji na razgovorima i savjetima. Najveću zahvalu upućujem svom mužu Nikici koji je u svakom trenutku bio uz mene, kao i djeci Dei i Damjanu koji su strpljivo čekali da mama završi pisanje.

mojoj mami...

SVEUČILIŠTE U ZADRU

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

I. Autor i studij

Ime i prezime: Snježana Dimzov

Naziv studijskog programa: Poslijediplomski sveučilišni studij Društvo znanja i prijenos Informacija

Mentor: dr. sc. Srećko Jelušić, red. prof. u miru

Komentorica: izv. prof. dr. sc. Ivanka Stričević

Datum obrane: 18. ožujka 2016.

Znanstveno područje i polje u kojem je postignut doktorat znanosti: društvene znanosti, informacijske i komunikacijske znanosti

II. Doktorski rad

Naslov: Uloga sveučilišne knjižnice u digitalnom okruženju s obzirom na informacijsko ponašanje studenata humanističkih znanosti

UDK oznaka: 027.7

Broj stranica: 248 str.

Broj slika/grafičkih prikaza/tablica: 1/33/30

Broj bilježaka: 12

Broj korištenih bibliografskih jedinica i izvora: 267

Broj priloga: 6

Jezik rada: hrvatski

III. Stručna povjerenstva

Stručno povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada:

1. doc. dr. sc. Martina Dragija Ivanović, predsjednica
2. dr. sc. Srećko Jelušić, red. prof. u miru, član
3. prof. dr. sc. Kornelija Petr Balog, članica

Stručno povjerenstvo za obranu doktorskog rada:

1. doc. dr. sc. Martina Dragija Ivanović, predsjednica
2. dr. sc. Srećko Jelušić, red. prof. u miru, član
3. prof. dr. sc. Kornelija Petr Balog, članica

UNIVERSITY OF ZADAR
BASIC DOCUMENTATION CARD

I. Author and study

Name and surname: Snježana Dimzov

Name of the study programme: Postgraduate doctoral study Knowledge society and information transfer

Mentor: Professor (retired) Srećko Jelušić, PhD

Co-mentor: Associate Professor Ivanka Stričević, PhD

Date of the defence: 18th March 2016.

Scientific area and field in which the PhD is obtained: Social Sciences, Information and Communication Science

II. Doctoral dissertation

Title: The role of the university library in the digital environment with regard to the information behavior of the humanities students

UDC mark: 027.7

Number of pages: 248

Number of pictures/graphical representations/tables: 1/33/30

Number of notes: 12

Number of used bibliographic units and sources: 267

Number of appendices: 6

Language of the doctoral dissertation: Croatian

III. Expert committees

Expert committee for the evaluation of the doctoral dissertation:

1. Assistant Professor Martina Dragija Ivanović, PhD, chair
2. Professor (retired) Srećko Jelušić, PhD, member
3. Professor Kornelija Petr Balog, PhD, member

Expert committee for the defence of the doctoral dissertation:

1. Assistant Professor Martina Dragija Ivanović, PhD, chair
2. Professor (retired) Srećko Jelušić, PhD, member
3. Professor Kornelija Petr Balog, PhD, member

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Snježana Dimzov**, ovime izjavljujem da je moj **doktorski** rad pod naslovom **Uloga sveučilišne knjižnice u digitalnom okruženju s obzirom na informacijsko ponašanje studenata humanističkih znanosti** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 18. ožujka 2016.

SADRŽAJ

Predgovor	1
1 Uvod.....	3
1.1 Uvod u istraživanje.....	3
1.1.1 Plan istraživanja.....	4
1.2 Doprinosa istraživanja.....	4
2 Digitalno okruženje	6
2.1 Teorijska polazišta.....	9
2.2 Informacijska pismenost ili učenje u digitalnom okruženju	13
2.3 Čitanje	17
2.4 Čitanje u digitalnom okruženju	20
2.5 Čitanje književnosti u digitalnom okruženju.....	26
2.6 Visoko školstvo u digitalnom okruženju.....	28
2.6.1 E-knjige u visokoškolskom obrazovanju.....	30
2.7 Determiniranost informacijskih potreba i ponašanja s obzirom na znanstvene discipline.....	37
2.8 Digitalna humanistika.....	43
2.8.1 Projekti digitalizacije	45
2.9 Knjižnice u digitalnom okruženju	47
2.9.1 Sveučilišne knjižnice u digitalnom okruženju	52
3 Informacijsko ponašanje mladih	63
3.1 Net generacija i korištenje informacijske tehnologije	68
3.2 Net generacija i korištenje informacijskih izvora.....	75
3.3 Net generacija i učenje	80
3.4 Net generacija i korištenje knjižnica	83
4 Visoko obrazovanje i visokoškolske knjižnice u Hrvatskoj.....	88
4.1 Hrvatsko visoko obrazovanje i digitalno okruženje	88
4.2 Organizacija sveučilišnih knjižnica u Republici Hrvatskoj	89
4.3 Istraživanja informacijskog ponašanja studenata u Hrvatskoj	92
5 Istraživanje informacijskog ponašanja preddiplomskih studenata humanističkih znanosti	95
5.1 Uvod u istraživanje.....	95

5.2	Metodologija istraživanja	96
5.2.1	Uzorak istraživanja	97
5.2.2	Metoda fokusne grupe	99
5.2.3	Metoda analize sadržaja.....	101
5.2.4	Metoda anketa.....	107
5.3	Tijek istraživanja	114
6	Rezultati	116
6.1	Rezultati fokusne grupe.....	116
6.2	Rezultati analize sadržaja	123
6.2.1	Rezultati analize literature korištene u završnim radovima.....	123
6.2.2	Rezultati analize sadržaja u izvedbenim planovima preddiplomskih studija.....	135
6.3	Rezultati ankete	147
6.3.1	Korištenje tiskanih izvora u učenju	147
6.3.2	Učestalost korištenja pojedinih izvora za pribavljanje tiskanih resursa	150
6.3.3	Razlog korištenja tiskanih izvora.....	152
6.3.4	Učestalost korištenja digitalnih izvora.....	153
6.3.5	Pronalaženje digitalnih sadržaja	156
6.3.6	Način korištenja digitalnih izvora.....	158
6.3.7	Razlog korištenja digitalnih izvora.....	159
6.3.8	Aktivnosti u kojima je studentima potrebna podrška	161
6.3.9	Korištenje savjeta ili pomoći	162
6.3.10	Slaganje s tvrdnjama.....	163
6.3.11	Posjećivanje sveučilišne knjižnice.....	164
6.3.12	Razlozi posjećivanja sveučilišne knjižnice.....	164
6.3.13	Korištenje usluga u sveučilišnoj knjižnici	168
6.3.14	Korištenje online kataloga	169
6.3.15	Učestalost i razlozi posjećivanja sveučilišne knjižnice	169
7	Rasprava o rezultatima istraživanja.....	175
7.1	Zaključno o istraživanju	181
7.1.1	Informacijski izvori - usmjerenost studenata preporučenom literaturom.....	181
7.1.2	Preferencije prema informacijskim izvorima	182

7.1.3	Informacijski izvori pri pisanju završnog rada	183
7.1.4	Tiskani i digitalni izvori u završnom radu	183
7.1.5	Razlog korištenja informacijskih izvora	183
7.1.6	Način korištenja informacijskih izvora	184
7.1.7	Implikacije odabira informacijskih izvora na organizaciju usluga i zbirki sveučilišne knjižnice	184
7.1.8	Uloga sveučilišne knjižnice u procesu učenja	185
7.2	Tipologija studenata - korisnika Sveučilišne knjižnice u Splitu	186
8	Zaključak	189
8.1	Znanstveni doprinos	194
8.2	Buduća istraživanja	194
9	Literatura	195
	Prilozi	214
	Popis priloga	214
	Prilog 1. Anketni upitnik za studente	215
	Prilog 2. Transkripti fokusne grupe	220
	Prilog 3. Šifre studenata	232
	Prilog 4. Protokol fokusne grupe	233
	Prilog 5. Prikaz literature iz Izvedbenog plana Preddiplomskog studija Hrvatski jezik i književnost za predmet Hrvatska usmena književnost	235
	Prilog 6. Značajnost razlika ANOVA i Scheffe testovi	236
	Popis slika	240
	Popis tablica	241
	Popis grafičkih prikaza	242
	Popis kratica	244
	Sažetak	247
	Abstract	248
	Životopis	249

Predgovor

Ovaj rad bavi se informacijskim ponašanjem preddiplomskih studenata humanističkih znanosti s naglaskom na odabir vrste i formata informacijskih izvora i implikacijama takvog odabira na organizaciju sveučilišne knjižnice. Različite korisničke skupine pokazuju različita informacijska ponašanja, a istraživanja su pokazala da je pripadnost određenoj znanstvenoj disciplini važan čimbenik u predviđanju informacijskog ponašanja. Humanističke znanosti specifične su po njihovoj orijentiranosti prema tiskanoj građi i knjizi kao primarnom informacijskom izvoru. S druge strane, mlade generacije studenata kojima je informacijsko-komunikacijska tehnologija bliska i nazivamo ih *net* generacijom, okrenute su digitalnim izvorima. Stoga su kao istraživana skupina u ovom radu odabrani preddiplomski studenti humanističkih znanosti koji su dio *net* generacije, dok s obzirom na znanstvenu disciplinu pripadaju humanističkim znanostima. Ovim radom istražene su preferencije studenata prema vrsti i formatu, te razlozi odabira i načina korištenja informacijskih izvora. Istraživanje je obuhvatilo analizu literature u izvedbenim planovima preddiplomskih humanističkih studija, kao i analizu literature koju studenti koriste u završnim radovima kako bi se utvrdilo na koju su literaturu studenti usmjereni i koju koriste u završnom radu. Cilj je ovog istraživanja utvrditi utječu li i na koji način promjene u informacijskom okruženju, uzrokovane pojavom i širenjem novih tehnologija, na način učenja preddiplomskih studenata humanističkih znanosti, te kakve to posljedice ima na izgradnju zbirke i kreiranje usluga sveučilišne knjižnice. Na temelju dosadašnjih teorijskih spoznaja i rezultata istraživanja u ovom radu bit će izrađena tipologija korisnika sveučilišne knjižnice s obzirom na obrasce njihova informacijskog ponašanja.

Kako bi se odgovorilo na postavljena istraživačka pitanja korištene su višestruke metode - kvalitativne i kvantitativne i to: metoda fokusne grupe, metoda analize sadržaja i metoda ankete. Metodom rada s fokusnom grupom dobili su se odgovori na koje informacijske izvore su studenti usmjereni, preferencije i razlozi korištenja informacijskih izvora za učenje, način korištenja informacijskih izvora i traženje građe te korištenje Sveučilišne knjižnice u Splitu.

Metodom analize sadržaja analizirana je literatura za 2013./14. akademsku godinu iz izvedbenih planova studija hrvatski jezik i književnost, talijanski jezik i književnost, engleski jezik i književnost, povijest, povijest umjetnosti i filozofija – kako bi se utvrdile karakteristike

i format izvora na koje su studenti upućeni. Ukupno je analizirana literatura iz 149 kolegija na prve tri godine studija.

Metoda analize sadržaja bila je primijenjena i u analizi popisa literature u završnim radovima studenata kako bi se utvrdile karakteristike i format korištenih izvora. Analiza je obuhvatila završne radove studijskih grupa hrvatski jezik i književnost, talijanski jezik i književnost, engleski jezik i književnost, povijest, povijest umjetnosti i filozofija, koji su obranjeni na Filozofskom fakultetu u Splitu 2010., 2011. i 2012. godine, ukupno 322 završna rada. Anketnim upitnikom istraženi su obrasci učenja, informacijsko ponašanje i preferencije studenata. Anketirani su studenti preddiplomskog studija, ukupno 253 od 380 studenata.

Rad je koncipiran u 9 međusobno povezanih poglavlja. Prvi dio pruža osnovne podatke o radu, daje plan istraživanja i govori o doprinosu istraživanja. U drugom dijelu dan je prikaz čitanja, učenja, visokog školstva, humanističkih znanosti i knjižnica u digitalnom okruženju kako bi bili definirani osnovni pojmovi korišteni u radu i dao uvod u kontekst koji je ključan za istraživanje. Treći dio govori o karakteristikama *net* generacije u odnosu na korištenje informacijske tehnologije, informacijske izvore, knjižnice i učenje. U četvrtom dijelu rad se koncentrira na visoko obrazovanje, sveučilišne knjižnice i informacijsko ponašanje studenata u Hrvatskoj. U istraživačkom dijelu (5. dio) predstavlja se cilj rada i istraživačka pitanja te se opisuju korištene metode i njihova primjena, dok šesti dio daje prikaz rezultata istraživanja. Rasprava o rezultatima (7. poglavlje) stavlja dobivene rezultate u kontekst informacijskog ponašanja studenata, te daje odgovore na postavljena istraživačka pitanja. Vezano uz rezultate i raspravu u ovom se poglavlju na temelju nekih zajedničkih karakteristika daje tipologija korisnika sveučilišne knjižnice. Osmo poglavlje sadrži zaključak rada, te pregled znanstvenih doprinosa i implikacije na buduća istraživanja i nakon njega slijedi literatura (9. poglavlje).

1 Uvod

1.1 Uvod u istraživanje

Ovom disertacijom istražuje se i zaključuje utječu li i na koji način nove informacijsko-komunikacijske tehnologije na odabir i način korištenja informacijskih izvora za učenje preddiplomskih studenata humanističkih znanosti, te implikacije takvog odabira na izgradnju zbirke i usluga sveučilišne knjižnice.

Znanstvenici, nastavnici i studenti humanističkih znanosti u prošlosti su bili česti korisnici knjižnica¹ i do pojave interneta mnoga istraživanja bavila su se njihovim informacijskim potrebama i navikama². Razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije imao je velik utjecaj na diseminaciju informacija u visokom školstvu, ali ne podjednako u svim znanstvenim disciplinama. Dok su se neke znanstvene discipline poput prirodnih i medicinskih znanosti brzo prilagodile digitalnom okruženju, pa su za njih vrlo rano razvijeni tezaursi i citatni indeksi, poput Science Citation Index Expanded (SCIE), humanističke znanosti kasnije su „prešle“ u digitalnu sferu, pa je i istraživanja iz tog područja manje. Najviše radova bavi se znanstvenicima iz humanističkih znanosti, dok je istraživanja informacijskog ponašanja studenata, osobito onih preddiplomskih, vrlo malo. Upravo takvo istraživanje zanimljivo je ako se uzme u obzir da su preddiplomski studenti pripadnici *net* generacije čije se osobine bitno razlikuju od informacijskog ponašanja koje obilježava područje humanističkih znanosti. Istraživanja pokazuju da preddiplomski studenti pokazuju najraznovrsnije oblike informacijskog ponašanja od svih istraživanih skupina, te da ono ovisi o brojnim čimbenicima³. Takvih istraživanja najviše je u razvijenim zemljama engleskog govornog područja i zemljama Dalekog istoka dok ih je u tranzicijskim zemljama malo.

¹Wiberley, Stephen E.; Jones, William G. Patterns of information Seeking in the humanities. // *College and Research Libraries* 50, 6(1989), str. 638-645.

²Primjerice: Cullars, John. Characteristics of the Monographic Literature of British and American Literary Studies. // *College and Research Libraries* 46, 6(1985), str. 511-522. ; Stem, Madeleine. Characteristics of the Literature of Literary Scholarship. // *College and Research Libraries* 44, 4(1983), str. 199-209. ; Stieg, Margaret F. *The Information Needs of Historians*. // *College and Research Libraries* 42,6 (1981), str. 549-560. ; Bebout, Lois; Davis, Donald; Oehlerts, Donald. User studies in the humanities: A survey and a Proposal. // *Reference Quarterly* 15,1(1975), str. 40-44.

³Davis, Philip M. Patterns in Electronic Journal Usage: Challenging the Composition of Geographic Consortia. // *College and Research Libraries* 63, 6(2002), str. 484-497. URL: <http://crl.acrl.org/content/63/6/484.full.pdf> (2012-06-05)

Brojni su faktori koji utječu na informacijsko ponašanje studenata u digitalnom okruženju. Rowley i Urquhart⁴ dijele ih na makrofaktore i mikrofaktore. Makrofaktori su: dizajn informacijskih izvora, tehnološka infrastruktura za diseminaciju informacija i učenje, raspoloživost i ograničenja pristupa, politika i financiranje te organizacijsko vodstvo i kultura. Mikrofaktori su: informacijska pismenost, informacijsko ponašanje znanstvenika, strategije pretraživanja, znanstvena disciplina i kurikulum, podrška i obuka te pedagogija. Možemo zaključiti da je informacijsko ponašanje studenata rezultat složene interakcije organizacijskih i osobnih čimbenika koji utječu na svakog pojedinca.

Informacijsko ponašanje odražava neke od organizacijskih i strateških utjecaja institucije koji djeluju na to koliko studenti određenog studijskog odjela ili odsjeka uspješno pristupaju učinkovitim korištenju informacijskih izvora.

1.1.1 Plan istraživanja

Istraživanje počinje analizom literature iz završnih radova kako bi se utvrdilo koju su literaturu studenti koristili. Slijedi analiza izvedbenih planova kako bi se utvrdile karakteristike i format informacijskih izvora na koje su studenti upućeni. Potom će biti proveden razgovor u fokusnoj grupi i ispitivanje anketnim upitnikom kako bi se istražili obrasci učenja i informacijskog ponašanja, kao i preferencije studenata vezanih za korištenje digitalnih i tiskanih izvora. Na taj način bit će dobiveni podaci o izvorima na koje su studenti upućeni, njihovo mišljenje i preferencije informacijskih izvora te karakteristike i format informacijskih izvora koje stvarno koriste.

1.2 Doprinos istraživanja

Rezultati istraživanja će, osim pregleda literature iz područja koje je kod nas malo istraživano i tumačenja fenomena učenja iz perspektive informacijskih znanosti, doprinijeti razvoju novih paradigmi informacijskog ponašanja studenata. S obzirom da je fenomen istraživanja sagledan iz više različitih perspektiva, korištene su višestruke kvalitativne i kvantitativne metode. Kombiniranje metoda otklonilo je nedostatke pojedinih metoda i omogućilo cjelovito obuhvaćanje problema. Ovim istraživanjem predložit će se mogući metodološki modeli istraživanja ovog fenomena.

⁴Rowley, Jennifer; Urquhart, Christine. Understanding student information behavior in relation to electronic information services: lessons from longitudinal monitoring and evaluation: Part 2. // Journal of the American Society for Information Science and Technology 58, 8(2007), str. 1162-1174.

Budući da se u ovom radu istražuje informacijsko ponašanje studenata humanističkih znanosti pri korištenju izvora za učenje, očekuje se da rezultati pridonose izgradnji odgovarajuće informacijske infrastrukture, posebice s obzirom na izgradnju zbirke i organizaciju službi i usluga sveučilišne knjižnice. Studenti će se, prema rezultatima istraživanja grupirati s obzirom na učestalost i razloge korištenja sveučilišne knjižnice kako bi se izradila tipologija korisnika. Takvih istraživanja, koja su važna za sve sudionike u obrazovnom procesu u okviru humanističkih znanosti, a posebice za sveučilišne knjižnice kod nas do sada nije bilo.

2 Digitalno okruženje

Današnje digitalno okruženje anticipirao je kanadski sveučilišni profesor i teoretičar medija Marshal McLuhan, (1911.-1980.) kojeg mnogi smatraju prorokom audio-vizualne komunikacije.⁵ Njegove ideje o utjecaju medija, posebno elektroničkih, na cjelokupno ljudsko ponašanje i percepciju, pa stoga i na odabir i korištenje informacijskih izvora za učenje i posredno organizaciju zbirki i usluga knjižnica, tek danas pojavom interneta i novih informacijskih tehnologija dobivaju puno značenje.

Najpoznatija McLuhanova tvrdnja, "medij je poruka", koja se javlja u gotovo svim njegovim djelima izražava samu srž njegova učenja. Po mišljenju Paula Levinsona, McLuhanovog kolege i prijatelja, to je ujedno i najslabije shvaćena krilatica, jer ne postoji medij bez sadržaja, budući da bez sadržaja to ne bi bio medij.

Sadržaj je, drugim riječima, presudan za „biti medij“, za „medijstvo“. Levinson smatra da je McLuhanova namjera bila „da ta fraza prizove pažnju na tvrdnju da je samo korištenje medija po svom djelovanju na društvo dublje od sveg specifičnog što pojedinci mogu učiniti s medijem“⁶.

McLuhan u središte stavlja formu nasuprot sadržaju medija i tvrdi da korištenje komunikacijskih medija ima daleko veći učinak od samog sadržaja bilo koje komunikacije ili onoga što medij može prenijeti. Svaki novi medij ima za sadržaj stari medij koji mu prethodi, npr. sadržaj pisma je govor, sadržaj tiska je pisana riječ, a sadržaj govora je proces mišljenja. McLuhan smatra da sadržaj otima našu pažnju na štetu razumijevanja i na štetu same percepcije medija i svega drugog oko njega. Sadržaj bilo kojeg medija su raniji mediji uklopljeni u novi medij koji su nam, premda prezentirani, nevidljivi. Pojavom novih medija stvorena je mogućnost trenutne globalne komunikacije pa McLuhan koristi često citiranu metaforu "globalno selo". Nova elektronička međuzavisnost iznova izgrađuje svijet u liku globalnog sela.⁷

Michael Gorman smatra da medij sam po sebi nije poruka ali da nam „povijest komunikacijskih tehnologija pokazuje da se različite vrste komunikacija unutar nekog medija

⁵Bukvić, Anda. Preiščitavanja McLuhanove galaksije: destilirani brainstorm // Zarez IX/201 (2007), str. 6

⁶Levinson, Paul. Digitalni McLuhan: vodič za novo doba. Zagreb: Izvori, 2001. Str. 17.

⁷McLuhan, Marshal. Gutenbergova galaksija: nastajanje tipografskog čoveka. Beograd: Nolit, 1973. Str. 47.

doduše mogu pojaviti i nestati, ali šire kategorije komunikacijskih medija ne nestaju“.⁸ Ili, kao što kaže Borgman „povijest je pokazala da su tehnologije oduvijek više dopunjavale, nego zamjenjivale stare načine ponašanja“⁹. Tehnologije koje nisu korisne, koje su preteške za korištenje ili nisu usklađene s ponašanjem i potrebama korisnika ili su jednostavno preskupe neće biti prihvaćene. Svaka tehnologija teži da stvori novu ljudsku sredinu. Kad tehnologija proširi *jedno* naše čulo, dolazi do novog prevođenja kulture onom brzinom kojom se nova tehnologija usvaja.¹⁰

Prema McLuhanu najvažnija značajka medija je da oni upravljaju informacijama i određuju događaje dok mi buljimo u nesuvisla, privlačna prikazanja medija i tješimo se iluzijom da smo mi upravljači.¹¹ On navodi četiri zakona ili učinka medija: pojačavanje, zastarijevanje, ponovno otkrivanje i preokretanje. Računala i drugi oblici informacijskih tehnologija sve više su dio svakodnevnog života ljudi, a internet kao glavni medij informacijsko-komunikacijskih tehnologija sve više postaje globalno dostupan. Uvođenjem novih tehnologija mijenjaju se načini informiranja, učenja, rada ili zabave.

Informacijsko-komunikacijska tehnologija omogućuje prihvata, pohranjivanje, prijenos i jednostavnu uporabu svih vrsta informacija, slika, zvuka ili teksta, i to u globalnim razmjerima. Obrazovanje na daljinu ili digitalne knjižnice samo su neki od primjera koje omogućuju te tehnologije. Linearnost tiskanog teksta ukida se višesmjernim načinima pisanja i čitanja teksta kao u hipertekstu. Novi načini komuniciranja putem interneta poput elektroničke pošte, online diskusije, video konferencije množe se iz dana u dan. Veliki broj informacija na internetu otvara mnoga pitanja poput pitanja autorskih prava, slobodnog pristupa informacijama i sl.

Denis McQuail¹² navodi glavne tendencije komunikacije kod usvajanja novih tehnologija:

1. Sve veće obilje proizvodnje i protoka komunikacije svih vrsta.
2. Kontinuirano povećanje protoka interpersonalne i interaktivne komunikacije, od kojih je vjerojatno da će mnoge biti zabilježene u nekom obliku, unatoč visokom stupnju prolaznosti.

⁸Gorman, Michael. Postojana knjižnica: tehnologija, tradicija i potraga za ravnotežom. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006. Str. 31.

⁹ Borgman, Christine. Od Gutenbergova izuma do globalnog informacijskog povezivanja: pristup informaciji u umreženom svijetu. Lokve: "Benja"; Zadar: Gradska knjižnica Zadar, 2002. Str. 17.

¹⁰McLuhan, Marshal. Navedeno djelo. Str. 56.

¹¹Levinson, Paul. Navedeno djelo. Str. 193.

¹²McQuail, Denis. Digitalization and the future of communication. // Digital libraries: interdisciplinary concepts, challenges and opportunities: proceedings of the Third International Conference on the Conceptions of the Library and Information Science, Dubrovnik, Croatia, May 23-26, 1999. / uredili Tatjana Aparac... [et al]. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, Filozofski fakultet; Lokve: "Benja", 1999. Str.264.

3. Relativno (iako ne apsolutno) smanjenje količine teksta tiskanog na papiru.
4. Formiranje mnogih novih komunikacijskih „krugova“ ili mreža, temeljenih na novim tehnologijama čiji sudionici dijele neke potrebe ili interese. Takve mreže će rasti jedna uz drugu te zamijeniti postojeće „krugove“ formirane od postojećih komunikacijskih udruga (npr. stručnih skupina) i oblike objavljivanja (npr. časopisi izdavači, urednici, autori, čitatelji).
5. Relativni porast vrsta komunikacijskih ponašanja klasificiranih kao „konzultacijske“, koje se temelje na pretraživačkim aktivnostima pokrenutim od pojedinaca koji traže informaciju.
6. Paradoksalno, manja ovisnost o profesionalnim posrednicima informacija i „vratarima“ informacija tradicionalne vrste, zbog povećane mogućnosti da idu izravno na izvore (uloga odabira) popraćena višom potrebom za profesionalnim vodstvom zbog ogromne potencijalne ponude. Donekle će potonje potrebe biti ispunjene od strane ekspertnih sustava za olakšavanje aktivnosti pretraživanja.
7. Opće smanjenje ograničenja vremena i prostora na komunikacijske interakcije. Tendencije opisane kao „delokalizacijske“ i „globalizacijske“ odnose se na ove posljedice.
8. Opći porast neizvjesnosti za komunikacijske korisnike, koji proizlazi iz svijesti o neograničenoj ponudi informacija i gubitku tradicionalnih oblika uredničke podrške. Ono što odavno nazivaju „informacijsko preopterećenje“ dio je tog trenda.
9. Veća sloboda za komunikaciju koja proizlazi iz raspoloživosti sredstava izražavanja i dostave osobnih poruka drugima i „postavljanje“ poruka koje mogu pročitati drugi (novi oblik objavljivanja). Zapravo, zapreke pristupa kao "izdavača" su smanjene.
10. Veća individualizacija i diversifikacija komunikacije i pad homogenosti u zalihama znanja i kulturnog konsenzusa (dakle izazov zasebnim kulturnim identitetima).

Vidljivo je da autor stavlja naglasak na tendencije komunikacije koje su tipične kod korištenja računala i interneta pri čemu se smanjuje uloga profesionalnih dobavljača, posrednika i kontrolora informacija, a raste uloga pojedinaca ili grupa koji koriste računalnu tehnologiju za diseminaciju informacija.

Na temeljima konstruktivističkog učenja Piageta i Vygotskog Nicholas Carr smatra da su tehnologije koje čovjek koristi za proširenje i potporu živčanom sustavu kroz povijest utjecale na to kako pronalazimo, pohranjujemo i tumačimo informacije, kako usmjeravamo pažnju i za što koristimo svoja čula, kako pamtimo i kako zaboravljamo.¹³ Tehnologije, ojačavajući ili oslabljujući pojedine živčane sklopove, razvijaju ili slabe umna obilježja i na taj način utječu na fizičku strukturu i način rada ljudskog uma. Neuroplastičnost predstavlja kariku koja nam

¹³Carr, Nicholas. Plitko: što Internet čini našem mozgu. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2012. Str. 72.

je nedostajala da razumijemo kako informacijski mediji i druge intelektualne tehnologije ostavljaju svoj trag u razvoju civilizacije i kako na biološkoj razini usmjeravaju povijest ljudske svijesti.¹⁴

Možemo zaključiti da je utjecaj tehnologije od velike važnosti na život svakog pojedinca i ljudske civilizacije općenito. Nove informacijsko-komunikacijske tehnologije duboko su prodrle u društvo pa se često govori o novoj vrsti društva - informacijskom društvu. Utjecaj informacijsko-komunikacijskih tehnologija evidentan je u svim segmentima života, pa tako i u obrazovanju, bilo da se radi o formalnom, neformalnom ili informalnom obrazovanju. U ovoj disertaciji ograničit ćemo se izbor i način korištenja informacijskih izvora od kojih su mnogi nastali posredstvom novih tehnologija te njihov utjecaj na učenje preddiplomskih studenata u formalnom obrazovanju. O tome koliko i na koji način studenti koriste nove tehnologije ovisit će njihova organizacija procesa učenja, što će imati utjecaj i na korištenje knjižnice. Trendovi pokazuju da se studenti sve više okreću prema digitalnim izvorima, a knjižnice nabavljaju manje tiskane građe. Pitanje je samo vrijede li trendovi podjednako u svim znanstvenim disciplinama, ili su neki studenti više okrenuti tiskanim izvorima.

2.1 Teorijska polazišta

Nove informacijske-komunikacijske tehnologije dovode u pitanje danas dominantne obrazovne procese i odnose u svim aspektima obrazovanja i učenja. Visoko školstvo treba odgovoriti na brojne izazove „od velikog porasta informacija do porasta studenata i zahtjeva za rezultatima i produktivnošću“¹⁵. Stari empirijsko bihevioristički koncept obrazovnog sustava kritiziran je zbog nepovezanosti obrazovanja sa stvarnim životom. Statični koncept obrazovanja trebalo je zamijeniti dinamičkim konceptom koji se intenzivno mijenja i raste. Teorije učenja koje impliciraju specifične promjene uloge sudionika kao i promjenu prirode aktivnosti učenja ubrajamo u konstruktivističke teorije. Od nastavnika se više ne očekuje isporučivanje znanja, već usmjeravanje istraživačkih postupaka. Konstruktivistički pristup učenju daje novu perspektivu koja je značajna kako za organizaciju procesa učenja, tako i za određivanje mjesta i uloge obrazovnih izvora. Naglasak se sa produkata učenja pomiče na proces učenja. Konstruktivističke korijene nalazimo u radovima teoretičara obrazovanja i

¹⁴ Isto. Str. 72.

¹⁵ Eskola, Eeva- Liisa. University students' information seeking behavior in a changing learning environment: How are students' information needs, seeking and use affected by new teaching methods. URL: <http://informationr.net/ir/4-2/isic/eskola.html> (2012-05-11)

reformatora iz prošlog stoljeća J. Deweya, J. Piageta, J. Brunera i L. Vygotskog.¹⁶ Kuhlthau kao podlogu također uzima konstruktivističku teoriju učenja psihologa Kellyja pri čemu naglašava da je konstruktivističko učenje aktivni, neprekinuti proces koji se odvija tijekom cijeloga života. Ona gradi model poučavanja koji naziva „vođeno istraživanje“ u kojem nastavnik i školski knjižničar u suradnji s učenikom rješavaju istraživački problem, što učeniku omogućuje stjecanje dubljeg razumijevanja sadržaja predmetnog područja kurikuluma i koncepata informacijske pismenosti.¹⁷ Premda su unutar konstruktivističke teorije razvijene različite konstruktivističke interpretacije među kojima su najutjecajnije Piagetova teorija psihologijskog konstruktivizma i teorija socijalnog konstruktivizma L. Vygotskog po mišljenju Gooda i Brophyja¹⁸ postoji generalno slaganje oko četiri aspekta:

1. Učenici izgrađuju vlastito značenje. Oni nisu pasivni primatelji i ne obrađuju niti prenose ono što su pasivno primili. Kako bi znanje bilo korisno u novim situacijama učenici moraju učiniti namjeran napor, da bi dali smisao informaciji koju su dobili. Moraju je posjedovati kako bi mogli manipulirati, otkriti i stvoriti znanje koje odgovara njihovom sustavu vjerovanja (belief systems).
2. Novo učenje temelji se na prethodnom znanju. Potreban je određeni napor da bi informacija dobila smisao, učenici moraju stvoriti vezu između starih znanja i nove informacije. Oni moraju uspoređivati i propitkivati, izazivati i istraživati, prihvatiti ili odbaciti stare informacije i uvjerenja kako bi napredovali.
3. Društvena interakcija pomaže učenju. Konstruktivistički proces najbolje funkcionira u društvenim okruženjima u kojima učenici imaju priliku uspoređivati i dijeliti svoje ideje sa drugima. Učenje se pojavljuje kad učenik pokušava riješiti proturječne ideje. Iako se socijalne interakcije često ostvaruju u aktivnostima koje se provode u maloj grupi, rasprave ispred cijelog razreda daju učenicima mogućnost izreći svoja znanja i učiti od drugih.

¹⁶Mušanović, Marko. Konstruktivistička teorija i obrazovni proces. // Didaktični in metodični vidiki na daljnega razvoja izobraževanja / uredio Martin Kramar. Maribor: Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta Mariboru, 2000. Str. 28-35.

¹⁷Kuhlthau, Carol C.; Maniotes Kuhlthau, L.; Caspari Kuhlthau, A. Guided Inquiry: Learning in the 21. Century. Westport: Libraries Unlimited, 2007.

¹⁸Good, Thomas. L.; Brophy, Jere. E. Looking in Classrooms. New York: Harper Collins College Publishers, 1994. Citirano prema: Cooperstein, Susan.E.; Kocevar- Weidinger, Elizabeth. Beyond active learning: a constructivist approach to learning. // Reference Service Review 32, 2(2004), str. 141-148.

4. Smisleno učenje razvija se kroz „autentične“ zadatke. Korištenje autentičnih zadataka znači da će se izabrati aktivnosti koje simuliraju one s kojima se učenici susreću u stvarnom životu.

Temeljno pitanje na koje pokušavaju odgovoriti konstruktivisti je: kakva je priroda ljudskog znanja, posebice znanstvenog znanja, a odgovor na to pitanje čini sustavno razvijen pogled na korišćene, transmissijske mehanizme stjecanja znanja i procedure validacije znanstvenog znanja.¹⁹ Novo znanje stječe se u interakciji postojećih znanja i vrijednosti s novim idejama, događajima i aktivnostima kojima su učenici izloženi uz dinamičko posredovanje prethodnih znanja u određenom sociokulturnom kontekstu. Na prethodno znanje, koje je organizirano u hijerarhijskim strukturama, nadovezuje se novo znanje. Metode koje podržavaju proces konstruktivističkog učenja su seminarski radovi, projekti, tutoriali, radovi u časopisima, kooperativno učenje (cooperative learning) i problemsko učenje. Kod problemski orijentiranog učenja često se traže različite vrste informacija iz različitih izvora. Kao mogući informacijski izvori mogu poslužiti knjižnice, baze podataka, stručnjaci, udžbenici, časopisi, predavanja i sl. Teži se stvaranju „okolina učenja“ koje će poticajno djelovati na samostalni, istraživački proces učenja.

U novije vrijeme pojavio se novi pristup učenju koji naglašava važnost mrežnih informacijskih izvora u procesu učenja, a naziva se konektivizam. Neki autori²⁰ konektivizam ne smatraju teorijom učenja već pedagoškom perspektivom učenja. Siemens²¹ navodi osnovna načela konektivizma:

- Učenje i znanje počiva na različitosti mišljenja.
- Učenje je proces spajanja specijaliziranih čvorova ili informacijskih izvora.
- Učenje se može potaknuti upotrebom informacijske tehnologije.
- Sposobnost da se dozna važnija je od onoga što je trenutno poznato.
- Razvijanje i održavanje veza je neophodno kako bi se olakšalo kontinuirano učenje.
- Sposobnost opažanja veza između različitih perspektiva, mišljenja i pojmova je u središtu učenja.
- Sve aktivnosti učenja usmjerene su stvaranju suvremenog, preciznog znanja.

¹⁹Mušanović, Marko. Navedeno djelo. Str. 29.

²⁰Verhagen, Plon. Connectivism: a new learning theory, 2006. URL: <http://www.scribd.com/doc/88324962/Connectivism-a-New-Learning-Theory> (2013-03-23)

²¹Siemens, George. Connectivism: a learning theory for the digital age, 2004. URL: <http://www.elearnspace.org/Articles/connectivism.htm> (2013-04-22)

- Donošenje odluka je samo po sebi proces učenja jer joj prethodi evaluacija informacija prije angažiranja s tim informacijama.

Iako je korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije samo jedan od aspekata konektivizma, u procesu učenja naglašena je uloga tehnologije koja utječe na izbor i pristup nastavnom sadržaju za učenje, a samim tim i na aktivnost učenja.

Informacijsko-komunikacijska tehnologija studentima otvara goleme mogućnosti pretraživanja različitih informacijskih izvora, od knjižničnih sadržaja, baza podataka, informacija u slobodnom pristupu do kolaborativnih sadržaja za razmjenu znanja. Promjene u informacijskom okruženju utječu na način stvaranja znanja gdje znanje nastaje kao rezultat kreativnog procesa u kojem su studenti aktivni sudionici, a ne pasivni konzumenti informacija. Informacijsko okruženje koje naglašava važnost višestrukih informacijskih izvora ističe potrebu razvoja visokoškolskih knjižnica koje za potrebe akademske zajednice ugovaraju i organiziraju pristup obrazovnim izvorima. Rad na pretraživanju, vrednovanju, odabiru i korištenju obrazovnih izvora može poslužiti kao okvir za razvoj informacijske pismenosti.

Suvremene teorije učenja počivaju na konceptu informacijske pismenosti. Za rješavanje problema, kritičko mišljenje, samostalno učenje i donošenje odluka neophodna je informacijska pismenost jer ona predstavlja temelj cjeloživotnog učenja. Perspektiva konektivizma postavlja pred knjižničare zahtjev za redefiniranje okvira za konceptualizaciju informacijske pismenosti kao metapismenosti (metaliteracy) i transpismenosti (transliteracy). Metapismenost se definira kao „sveobuhvatan i auto-referencijalni okvir koji integrira nove tehnologije i ujedinjuje više vrsta pismenosti“²² za razliku od transpismenosti koja je definirana kao „sposobnost čitanja, pisanja i komuniciranja preko niza platformi, alata i medija od pisanja i govora, rukopisa, tiska, televizije, radija i filma do digitalnih društvenih mreža“²³. Dok transpismenost naglašava važnost povezanosti između korisnika i informacijskih alata, metapismenost ističe povezanost između različitih vrsta pismenosti. Danas možemo reći da čvrste granice između različitih tipova pismenosti ne postoje. Pred informacijskom pismošću u visokoškolskom okruženju stoje brojni izazovi koji proizlaze iz

²²Mackey, Thomas P.; Jacobson, Trudi E. Reframing information literacy as metaliteracy. // *College and Research Libraries* 72, 1(2011), str. 62-77. URL: <http://crl.acrl.org/content/72/1/62.full.pdf+html> (2013-02-12)

²³ Thomas, Sue; Joseph, Chris; Lacey, Jess; Mason, Bruce; Mills, Simon; Perril, Simon; Pullinger, Kate. // *First Monday* 12, 12(2007). URL: <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/2060/1908> (2013-02-15)

raznovrsnosti informacijskih izvora i položaja studenta koji uči iz interakcije s tim izvorima, dok se uloga nastavnika kao dobavljača informacija smanjuje.

2.2 Informacijska pismenost ili učenje u digitalnom okruženju

Informacija je temeljna jedinica učenja. Učimo ulazeći u interakciju s informacijama i koristeći informaciju.²⁴ Digitalno okruženje još je više istaklo povezanost učenja i informacijskog ponašanja. Stoga je u digitalnom okruženju potrebno poznavati razne vrste izvora i mogućnosti pristupa informacijama, posjedovati sposobnosti postavljanja učinkovite strategije pretraživanja, iz bujice dostupnih informacija odabrati onu relevantnu i kvalitetnu, interpretirati rezultate, sintetizirati novo znanje te učinkovito i etički valjano prenijeti znanje drugima, što je osobito važno, ali i problematično u internetskom okruženju, gdje se informacije s lakoćom prenose i (nelegalno) umnožavaju.²⁵

Pismenost definirana kao vještina čitanja i pisanja u današnjem svijetu više nije dovoljna „jer onog trenutka kad se mijenja medij prijenosa informacija i komunikacije među ljudima i kad se informacije javljaju u različitim formatima, a ne samo na tiskanim medijima, pismenost postaje multimodalna, dobiva obilježja transpismenosti- pismenosti koja „prolazi“ kroz različite medije i formate“²⁶. Pismenost se različito definira, pa se najčešće spominju različite vrste pismenosti potrebne u 21. stoljeću. Horton²⁷ navodi šest vrsta pismenosti važnih u 21. stoljeću: osnovnu pismenost, računalnu pismenost, medijsku pismenost, obrazovanje na daljinu i e-učenje, kulturalnu pismenost i informacijsku pismenost. Možemo zaključiti da je pismenost složen koncept koji se može promatrati kao niz pojedinačnih pismenosti.

Potrebno je naglasiti razliku između informacijske i računalne ili informatičke pismenosti koji se često tretiraju kao sinonimi. Pod računalnom ili informatičkom pismenošću se smatra sposobnost korištenja računala odnosno hardvera, softvera i različitih aplikacija. Informacijska pismenost bavi se informacijama i onime što se s njima čini. Da bi se omogućilo razvijanje misaonih vještina višeg reda koje su osnova za dubinsko učenje potrebno je informatičku ili računalnu pismenost nadograditi informacijskom pismenošću.

²⁴Špiranec, Sonja. Suvremeni pristupi učenju ili pledoaje za informacijsku pismenost. // Zrno 97-98 (2011), str. 5-8.

²⁵Špiranec, Sonja; Banek Zorica, Mihaela. Informacijska pismenost: Teorijski okvir i polazišta. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2008.

²⁶Rubinić, Dora; Stričević, Ivanka. Informacijsko opismenjavanje studenata: potrebe i perspektive. // Dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica 11.-14. travnja 2011. Knjižnice: kamo i kako dalje?: zbornik radova / uredile Alisa Martek i Elizabeta Rybak Budić. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2013. Str. 173-186.

²⁷Horton, F. Woody Jr. Understanding Information Literacy: A Primer. Paris: UNESCO, IFAP – Information for All Programme, 2008. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001570/157020e.pdf>(2013-01-21)

Američko knjižničarsko društvo (American Library Association – ALA)²⁸ definira informacijski pismene osobe kao „one koje su naučile kako učiti... jer znaju kako je znanje organizirano, kako pronaći informacije i kako ih koristiti na svima razumljiv način... To su osobe pripremljene na učenje tijekom cijelog života”. Potrebno je “restrukturirati proces učenja kako bi se studenti aktivno uključili u obrazovni proces i kako bi ih se potaknulo da:

- budu svjesni svoje potrebe za informacijom
- prepoznaju informaciju koja može riješiti problem
- pronađu potrebnu informaciju
- vrednuju informaciju
- organiziraju je, te
- koriste informaciju učinkovito.”²⁹

Definicije poput ove, koje informacijsku pismenost određuju kao skupinu kompetencija, omogućile su izvođenje standarda koji definiraju pokazatelje i ishode učenja te omogućuju testiranje i vrednovanje. Za područje visokoškolskog obrazovanja najpoznatiji je standard³⁰ Američkog udruženja visokoškolskih knjižnica (Association of College and Research Libraries – ACRL)³¹ koji daje okvir za vrednovanje informacijske pismenosti u visokom školstvu. Sastoji se od 5 osnovnih standarda, 22 pokazatelja i 86 ishoda učenja. Elementi koji omogućuju procjenu stečene razine informacijske pismenosti razrađeni su detaljno. Ovaj standard omogućuje uvrštavanje kompetencija informacijske pismenosti u ciljeve i strategije nastave. Te kompetencije podloga su za e-učenje³² jer omogućavaju interakciju između studenata, nastavnika i kompleksnog informacijskog okruženja. Stoga informacijska pismenost ima centralnu ulogu u e-učenju. Odmak od početne definicije informacijske pismenosti na kojoj se temelje ACRL standardi vidljiv je u novije vrijeme proširenjem

²⁸The American Library Association (ALA) je Američko knjižničarsko društvo osnovano 1876. g., čija je misija vodstvo za razvoj, promociju i unapređenje knjižničnih i informacijskih usluga i knjižničarske struke u cilju poboljšanja učenja i osiguranja pristupa informacijama za sve.

²⁹Presidential Committee on Information Literacy: Final Report, 1989. URL: <http://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/presidential> (2012-02-15)

³⁰ACRL. Information Literacy Competency Standards for Higher Education, 2000. URL: <http://www.acrl.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/standards.pdf> (2012-02-16)

³¹Association of College and Research Libraries (ACRL) je Američko udruženje visokoškolskih knjižnica koje, kao odjel Američkog knjižničarskog društva (American Library Association - ALA), ima preko 12000 članova. To je strukovna udruga akademskih knjižničara i zainteresiranih pojedinca organizirana kako bi zadovoljila informacijske potrebe i poboljšala učenje, poučavanje i istraživanje u visokom obrazovanju.

³²Pod e-učenjem smatra se proces obrazovanja (proces učenja i podučavanja) koji se izvodi uz uporabu nekog oblika informacijske i komunikacijske tehnologije, a s ciljem unapređenja kvalitete toga procesa i kvalitete ishoda obrazovanja.

definicije koju daje ACRL - usmjerenost na implementaciju kad se govori o metapismenosti, a ne samo na vještine.³³

Primjer nacionalnih standarda informacijske pismenosti koji pružaju okvir za učenje kako učiti (learning-how-to learn) i cjeloživotno učenje su standardi Australanskog i Novozelandskog Instituta za informacijsku pismenost³⁴ (Australian and New Zealand Institute for Information Literacy – ANZIIL)³⁵. Po mišljenju Andrette svaku pedagošku inicijativu u području e-učenja koja zahtijeva aktivni angažman sa širokim rasponom informacijskih izvora i formata mora poduprijeti cjelovito informacijsko opismenjavanje zasnovano na nacionalno priznatim standardima³⁶. S obzirom da standardi ovise o kulturnom i jezičnom kontekstu potrebno je da svaka zemlja izradi ili prilagodi standarde svojim prilikama.

Bruce³⁷ prilazi tumačenju informacijske pismenosti na drukčiji način - ne kao nizu vještina koje osoba treba posjedovati ili razviti, nego kao iskustvu s informacijama, što fokus usmjerava na kontekst u kojem se informacije traže i koriste, te osobine pojedinca jer se radi o subjektivnom iskustvu. Ona identificira sedam ključnih obilježja informacijski pismene osobe:

- upušta se u neovisno, samostalno učenje
- koristi informacijske procese
- koristi raznovrsne informacijske tehnologije i sustave
- internalizirala je vrijednosti koje promiču korištenje informacija
- poznaje svijet informacija
- pristupa informacijama kritički
- ima osobni informacijski stil koji olakšava interakciju sa svijetom informacija.

Upitno je koliko je mlada generacija studenata, tzv. *net* generacija osposobljena za korištenje digitalnih izvora informacija za učenje. Sadašnji studenti su možda impresivno tehnološki

³³ ACRL. Framework for Information Literacy for Higher Education. URL: <http://www.ala.org/acrl/standards/ilframework> (2015-06-05)

³⁴ ANZIIL. Information literacy framework : principles, standards and practice. Adelaide: Australian and New Zealand Institute for Information Literacy, 2004. URL: <http://www.library.unisa.edu.au/learn/infolit/Infolit-2nd-edition.pdf> (2012-02-16)

³⁵ Australian and New Zealand Institute for Information Literacy (ANZIIL) je Institut za informacijsku pismenost Australije i Novog Zelanda koji podržava organizacije, institute i pojedince u promicanju informacijske pismenosti, posebice u ugradnji informacijske pismenosti u cjelokupni odgojno- obrazovni proces.

³⁶ Andretta, Susie. From prescribed reading to the excitement or the burden of choice: Information literacy: foundation of e-learning. // *Aslib Proceedings: New Information Perspectives* 57, 2(2005), str181-190.

³⁷ Bruce, Christine. Portrait of an information-literate person. // *HERDSA News* 16, 3(1994), str. 9-11.

pismeni i brzo usvajaju nove tehnologije ali istraživanja³⁸ pokazuju da studenti koji upisuju visokoškolske ustanove u SAD-u ne koriste tehnologiju učinkovito odnosno da imaju problema kod postavljanja istraživačkog pitanja, efikasnog pronalaženja, vrednovanja, sintetiziranja i etičkog korištenja pronađene informacije, odnosno s informacijskom pismenošću. Jedno od najpoznatijih istraživanja informacijskog ponašanja mlade generacije je meta analiza kojom su analizirani tzv. mitovi o Google generaciji³⁹ i koja je pokazala da je dio tvrdnji o informacijskom ponašanju Google generacije utemeljen, dok se drugi dio ne odnosi isključivo na tu generaciju, odnosno pokazuju ga i pripadnici drugih generacija (o čemu se više govori u poglavlju 3). Mnogi pedagozi vjeruju da su nove generacije studenata manje informacijski pismene nego starije generacije usprkos korištenju moćnih informacijskih alata. Katz⁴⁰ je u svom istraživanju dokazao da studenti imaju poteškoća kod vrednovanja mrežnih stranica, formuliranja i sužavanja istraživačkog pitanja, odabira ključnih riječi za pretraživanje i sintetiziranja rezultata istraživanja u prezentaciji istraživanja.

Studenti su izloženi različitim medijima i zbog nemogućnosti da se nose sa velikim brojem informacija dolazi do informacijske prezasićenosti koja može dovesti do informacijske anksioznosti. Anksioznost je poremećaj u ljudskom ponašanju koji može dovesti do fobije, a javlja se npr. u situacijama kada student misli da neće pronaći relevantnu informaciju. Preventiva za informacijsku zasićenost je podučavanje studenata informacijskoj pismenosti. Istraživanje provedeno na Filozofskom fakultetu u Osijeku pokazalo je da „premda studenti osjećaju informacijsku prezasićenost kao problem, znaju se nositi s njom i ona ne uzrokuje informacijsku anksioznost među istraživanom studentskom populacijom“⁴¹. To automatski ne znači da je kod studenata razvijena informacijska pismenost jer rezultati pokazuju da više od četiri petine studenata smatra da postoji još mnogo relevantnih informacija o temi koju pretražuju. Činjenica da ih to ih ne smeta u tolikoj mjeri da bi izazvalo anksioznost možda se može objasniti time da se studenti zadovoljavaju dovoljno

³⁸Rockman, Ilene F. Introduction: The importance of information literacy. // Integrating information literacy into the higher education curriculum: Practical models for transformation / uredila Ilene. F. Rockman. San Francisco: Jossey-Bass, 2004., str. 9. URL: http://media.wiley.com/product_data/excerpt/78/07879652/0787965278.pdf (2015-06-05)

³⁹Williams, Peter; Rowlands, Ian (2007) Information Behaviour of the Researcher of the Future; Work Package II: The Literature on Young People and Their Information Behaviour. London: CIBER, UCL. URL: <http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/ggworkpackageii.pdf> (2013-12-27)

⁴⁰Katz, Irvin R. Testing information Literacy in Digital Environments: ETS's iSkills Assessment. // Information Technology and Libraries 26, 3(2007), str. 3-12. URL:<http://ejournals.bc.edu/ojs/index.php/ital/article/view/3271/2884> (2013-12-18)

⁴¹Papić, Anita; Hefer, Ana; Krstanović, Tanja. Information anxiety: research among students about impact of different media on them. // MIPRO / Opatija: MIPRO, 2012. [CD-ROM].

dobrim rezultatima, a ne traže one najbolje. Napredak u informacijskoj tehnologiji koji otvara pristup ogromnoj ponudi izvora ne pomaže studentima riješiti dilemu neizvjesnosti i u mnogim slučajevima je uzrok pojačanog osjećaja zbunjenosti i nesigurnosti. Sustav za pretraživanje informacija može produbiti problem, pogotovo u početnoj fazi kad bi nekoliko dobro odabranih dijelova, umjesto mnoštva informacija, bilo puno korisnije za konstruktivno učenje.⁴² Karol Kuhlthau je u svom Modelu pretraživanja informacija (Model of the information search process)⁴³ otkrila kako se tijekom traženja informacija mijenjaju osjećaji od početnog stadija nesigurnosti, preko optimizma, zatim zbunjenosti, frustracije i sumnje nakon kojih slijede jasnoća, samopouzdanje odnosno usmjerenost, zadovoljstvo ili nezadovoljstvo, te naposljetku osjećaj postignuća. Upravo je faza istraživanja u kojoj se javljaju zbunjenost, frustracija i sumnja u pretraživanju informacija ključna za učenje, jer u njoj dolazi do tumačenja i sinteze informacija koji vode dubokom razmišljanju i naprednom učenju. Na taj način razvijaju se vještine višeg reda (higher ordered thinking skills) odnosno, od informacija se stvara novo znanje. Kuhlthau naglašava da se treba odmaknuti od elemenata informacijske pismenosti koji su naglašavani u starijim definicijama informacijske pismenosti koje su se usmjeravale na pretraživanje i vrednovanje, odnosno razvijanje vještina nižeg reda (lower ordered thinking skills) prema postupanju s informacijama. Stoga se danas o informacijskoj pismenosti govori o vještini "kako učiti".

Čitanje je najvažniji način usvajanja znanja na svim obrazovnim razinama, pa je čitalačka pismenost od velike važnosti i u visokoškolskom okruženju.

2.3 Čitanje

Međunarodni program za procjenu znanja i vještina učenika (PISA)⁴⁴ definira čitalačku pismenost kao sposobnost primjene znanja i vještina iz ključnih predmetnih područja koja je neophodna za osobno ispunjenje, za aktivno sudjelovanje u društvenom, kulturnom i političkom životu te za uspješno pronalaženje i zadržavanje radnog mjesta. Čitalačka pismenost ne samo da ovisi o nekim osnovnim znanjima i vještinama poput sposobnosti dekodiranja teksta, tumačenja značenja riječi i gramatičkih struktura te analiziranja značenja,

⁴²Kuhlthau, Carol C.; Maniotes, Laslie K.; Caspari, Ann K. Navedeno djelo. Str.140.

⁴³Kuhlthau, Carol C. Seeking Meaning: A process approach to library and information services. Westport: Libraries Unlimited, 2004. Str. 82.

⁴⁴Međunarodni program za procjenu znanja i vještina učenika - PISA (Programme for International Student Assessment) međunarodna su istraživanja procjena znanja i vještina petnaestogodišnjih učenika pod pokroviteljstvom [OECD](http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa2009keyfindings.htm)-a. Provode se svake tri godine. URL: <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa2009keyfindings.htm> (2015-06-05)

nego ovisi i o sposobnosti čitanja između redaka i promišljanja o svrsi tekstova, kao i o sposobnosti prepoznavanja kojoj publici su namijenjeni i sposobnosti tumačenja značenja na temelju struktura i obilježja teksta.⁴⁵ Čitanje zahtijeva usklađivanje više kognitivnih procesa. Dobro razvijena vještina čitanja nužna je za uspješno učenje. Da bi čitatelj mogao potpuno razumjeti tekst, nužno je da ima znanje iz područja o kojem čita. Prethodno znanje je jedan od najvažnijih čimbenika razumijevanja teksta, bilo da se odnosi na znanje iz područja o kojem se čita ili na poznavanje značenja riječi u tekstu.

Svrha čitanja određuje različite strategije i vještine čitanja. Prema Paul i Elder⁴⁶ svrha čitanja može biti: čitanje iz čistog užitka, koje ne zahtijeva određenu razinu vještine; čitanje kako bi se shvatila jednostavna ideja ili da bi se dobile određene tehničke informacije, za što je dovoljno letimično pročitati tekst; čitanje za shvaćanje, razumijevanje i stvaranje novog pogleda na svijet, koje zahtijeva da se dublje pronikne u sustav pojmova, ideja i vrijednosti u zahtjevnim tekstovima i čitanje za stvaranje znanja o novim područjima, koje zahtijeva dublje čitanje uz stvaranje organiziranog sustava značenja. Takvo čitanje kojim se usredotočeno i disciplinirano prodire duboko u sustav značenja naziva se usmjereno čitanje. Usmjereno čitanje podrazumijeva različite vrste čitanja kao što su: čitanje sa zapisivanjem, kritičko čitanje, analitičko čitanje, ponovno čitanje, konotativno, denotativno i pomno čitanje.⁴⁷ Prema onome što se čita treba odrediti način čitanja. Zato izbor informacijskih izvora treba biti primjeren prethodnom znanju studenta, kao i svrsi čitanja.

Svakim danom nastaje sve više građe za čitanje koja se razlikuje po vrsti, obliku i sadržaju. Kvaliteta čitanja i učenja studenata umnogome ovisi o njihovom odabiru građe. Različite potrebe uvjetuju različit odabir građe. Opće smjernice za odabir građe za funkcionalno čitanje su:⁴⁸

- Traži li se sažet prikaz ili pozadinska obradba predmeta, dobar je izvor enciklopedija
- Traži li se razrađen, dublji prikaz predmeta, dobar je izvor knjiga
- Traži li se pomna razradba pojedinih dijelova predmeta, dobar je izvor stručni ili znanstveni članak

⁴⁵ PISA 2009: Čitalačke kompetencije za život / uredila Braš Roth, Michelle. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja – PISA centar, 2010. Str. 10.

⁴⁶ Paul, Richard; Elder, Linda. How to read a paragraph: The art of close reading. // Foundation for Critical Thinking, 2006. Str. 1. URL: <http://www.criticalthinking.org/files/How%20to%20Read%208.11.08.pdf> (2015-02-28)

⁴⁷ Rosandić, Dragutin. Metodika književnog odgoja. // Zagreb: Školska knjiga, 2005. Str. 185.

⁴⁸ Lasić Lazić, Jadranka; Laszlo, Marija; Boras, Damir. Informacijsko čitanje. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 2008. Str.73.

- Traži li se kako se o predmetu pisalo za javnost, što se o njemu objavilo, dobar je izvor novinski članak
- Traži li se opis predmeta koji je nova pojava, odnosi se na ovodobni način života ili je opća dobro poznata povijesna pojava dobar izvor je internet.

Informacijski izvori mogu biti primarni, sekundarni i tercijarni.⁴⁹ Definicije se razlikuju ovisno o disciplinama ili kontekstu.

Primarni izvori su originalni materijali iz određenog vremenskog perioda i nisu filtrirani kroz tumačenje ili procjenu. Oni obično služe za prvo službeno objavljivanje rezultata u fizičkom, tiskanom ili elektroničkom obliku. Predstavljaju originalna razmišljanja, izvještavaju o otkrićima ili dijele nove informacije.⁵⁰

Sekundarni izvori pisani su s određenim vremenskim odmakom u odnosu na primarne i uključuju interpretacije, evaluacije, procjene i sažimanje primarnih izvora. Tercijarni izvori nastaju obradom primarnih i sekundarnih izvora. Primarni izvori vrlo su važni u poučavanju preddiplomskih studenata humanističkih znanosti. Pedagoški ciljevi uključivanja primarnih izvora u nastavu uključuju poučavanje kako: čitati primarne izvore kritički, usporediti izvore iz različitih vremena, mjesta i perspektiva, sintetizirati podatke da bi sastavili uvjerljive argumente i prepoznati ponavljajuće teme. Iz studentske perspektive, primarni izvori omogućuju stvaranje veza s prošlošću, osjećaj otkrića i daju kredibilitet njihovim argumentima.⁵¹

Novija istraživanja čitanja bave se strategijama čitanja kao oruđem koje potiče razumijevanje i uspješno učenje. Mogu se koristiti prije, za vrijeme i nakon čitanja teksta. Autori⁵² razlikuju tri osnovne skupine strategija pri čitanju. To su identifikacija glavne ideje, stvaranje zaključaka i pregledavanje teksta.

Istraživanje koje je proveo Liu⁵³ pokazuje promjenu čitalačkog ponašanja od 1995.-2005. godine. Ljudi više vremena provode u čitanju kako tiskanih tako i digitalnih dokumenata s tim da je čitanje digitalnih dokumenata u većem porastu. U informacijski zasićenom okruženju

⁴⁹Primary, secondary and tertiary sources URL: <http://www.lib.umd.edu/tl/guides/primary-sources> (2015-01-23)

⁵⁰University of Maryland, University libraries.Primary, Secondary and Tertiary Sources. URL: <http://www.lib.umd.edu/ues/guides/primary-sources> (2013-02-18)

⁵¹Lindquist, Thea; Long, Holley. How can educational technology facilitate student engagement with online primary sources? // *Library Hi Tech* 29, 2(2011), str. 224-241.

⁵²Paris, Scott G.; Wasik, Barbara A.; Turner, Julianne. C. The development of strategic readers. // *Handbook of Reading Research*, Vol. 2 / edited by R. Barr., M. L. Kamil, P. B. Mosenthal i P. D. Pearson. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1996. Str. 609-641.

⁵³Liu, Ziming. Reading behavior in the Digital Environment: Changes in Reading Behavior over the past 10 years. // *Journal of Documentation* 61, 6(2005), str. 700-712.

mijenjaju se obrasci čitalačkog ponašanja. Kod čitanja digitalnih dokumenata prevladavaju pregledavanje i skeniranje, uočavanje ključnih riječi, jednokratno čitanje, selektivno čitanje i nelinearno čitanje, dok se smanjuju kontinuirano, dubinsko i koncentrirano čitanje. Pregledavaju se i skeniraju naslovi, sažeci i uvodne riječi te se brzo prelazi na zaključak. Često se koristi strategija uočavanja ključnih riječi kako bi se locirala potrebna informacija i izbjeglo informacijsko zasićenje. S obzirom na sve manje vremena za čitanje i sve veću informacijsku produkciju ne čudi podatak da se dokumenti uglavnom čitaju samo jednom. Selektivnost je potrebna kako bi se u moru informacija izdvojile one koje su čitatelju potrebne. Karakteristike dubinskog, kontinuiranog i koncentriranog čitanja su i pisanje bilješki, odnosno označavanje dijelova teksta što je jednostavnije u tiskanom formatu. Stoga ne čudi tiskanje digitalnih dokumenata za čitanje. Velika većina diplomskih studenata u SAD-u još uvijek preferira čitati tiskani tekst, osobito ako je riječ o dubinskom čitanju.⁵⁴

Istraživanjem u Knjižnici Sveučilišta Duke (Duke University Libraries) pokušalo se utvrditi korištenje istih naslova knjiga u tiskanom i digitalnom formatu. Korisnici su nešto više koristili e-knjige nego tiskane inačice. Zanimljivo je da je najveći broj korisnika koristio oba formata, tiskani i digitalni. Rezultati upućuju da se različiti formati koriste u različite svrhe, odnosno da se „e-knjige koriste za pisanje brzih referenci, a tiskane knjige za intenzivno čitanje“.⁵⁵

U informacijskom društvu čitateljima se nudi sve veći broj digitalnih izvora koji uvjetuju promjene čitalačkog ponašanja pojedinaca. Obrasci čitalačkog ponašanja razlikuju se kod čitanja tiskanog i digitalnog teksta. Odabir građe ovisi o svrsi čitanja i potrebama pojedinca.

2.4 Čitanje u digitalnom okruženju

Čitanje tiskane knjige razlikuje se od čitanja mrežne stranice. Objavljeni tiskani tekst je „konačan“ za razliku od digitalnog teksta koji se može neprestano mijenjati. Tiskani tekst nije prilagodljiv, ni interaktivan, statičan je, a grafički prikazi su dvodimenzionalni, dok je čitanje tiskanog teksta linearno, od početka do kraja retka, čitanje digitalnog teksta povezuje nas s nepreglednom količinom riječi, slika, zvukova i video materijala.

⁵⁴Liu, Ziming. Print vs. electronic resources: a study of user perceptions, preferences and use. // *Information Processing and Management*, 42, 2(2006), str. 583-92.

⁵⁵Littman, Justin; Connaway, Lynn S. A circulation analysis of print books and e-books in an academic research library. // *Library Resources and Technical Services* 48, 4(2004), str. 256-262. URL: <https://bb.tulsacc.edu/bbcswebdav/institution/HLC/Criterion4/4a/littman-connaway-duke.pdf> (2013-03-25)

Koliko čitanje s ekrana utječe na čitanje tiskanih publikacija? Biocca⁵⁶ je pokazao da se strategije vizualne pažnje usvojene u tiskanoj pismenosti prenose u gledanje televizije. Analogno tome, Greenfield⁵⁷ je dokazala da praksa igranja video igrica dovodi do poboljšanja strategije dvojne ili višestruko podijeljene pažnje koja se može prenijeti na novi zadatak. Igrači pažnju usredotočuju na dio ekrana gdje im je najpotrebnija, a reduciraju je na perifernim područjima na kojima ne očekuju aktivnosti. Ako se kod čitanja digitalnog teksta pojavljuju neželjeni sadržaji poput reklama u perifernim područjima ekrana, za očekivati je da će iskusni igrači video igrica lakše i brže usmjeriti pažnju na potreban sadržaj. S druge strane ne očekuje se da će ove vještine unaprijediti čitanje tiskanog teksta. Salomon i Perkins⁵⁸ smatraju da se radi o automatskom prijenosu dobro naučene vještine na usko povezane situacije, odnosno „lowroad“ transferu za razliku od „highroad“ transfera koje uključuje namjerno, promišljeno nastojanje za apstrahiranjem i povezivanjem. Prijenos učenja javlja se u jednom kontekstu kao pojačavanje (pozitivan transfer) ili potkopavanje (negativan transfer). Rezultati istraživanja utjecaja digitalnih tehnologija na čitanje i učenje nisu konzistentni. Dok neka istraživanja pokazuju da digitalni tekstovi pružaju podršku za studente s različitim obrazovnim potrebama⁵⁹ i promoviraju hipertekst koji će promijeniti književno štivo povratom slike koja je potisnuta u vrijeme prevladavajućeg tiskanog teksta kao i mogućim izborom sadržaja koji čitatelji određuju slijedeći linkove, druga dokazuju lošije razumijevanje sadržaja, poticanje rastresenosti te ometanje fokusiranja te udubljenog i refleksivnog čitanja koje je obilježje književnog čitanja⁶⁰.

Istraživanje koje su proveli Leu i suradnici⁶¹ pokazalo je da online čitanje i čitanje tradicionalnih tiskanih materijala nije izomorfno, odnosno da studenti koji imaju visoku

⁵⁶Biocca, Frank A. The effect of literacy training on spatial attention to television and video monitors. Annual meeting of the International Communication Association. San Francisco, 1989. [Predavanje] Citirano prema: Greenfield, Patricia M...[et al]. Action video games and informal education: Effects on strategies for Dividing Visual Attention. // Journal of Applied Developmental Psychology 15(1994), str. 105-123.

⁵⁷Greenfield, Patricia M...[et al.] Action video games and informal education: Effects on strategies for Dividing Visual Attention. // Journal of Applied Developmental Psychology 15(1994), str. 105-123. URL: http://www.cdmc.ucla.edu/PG_Media_biblio_files/greenfield_dewinstanley_kilpatrick_kaye_1994.pdf (2013-03-05)

⁵⁸Salomon, Gavriel; Perkins, David N. Transfer of cognitive skills programming: When and how? // Journal of Educational Computing Research 3(1987), str. 149-170.

⁵⁹Dalton, Bridget; Strangman, Nicole. Improving struggling readers' comprehension through scaffolded hypertexts and other computer-based literacy programs. // International handbook of literacy and technology, Volume II / uredili Michael C. McKenna...[et al]. Mahwah, NJ: Erlbaum, 2006. Str. 75-92.

⁶⁰Miall, David S.; Dobson, Teresa. Reading Hypertext and the experience of Literature. // Journal of Digital Information 2,1(2001). URL: <http://journals.tdl.org/jodi/index.php/jodi/article/view/35/37> (2013-03-17)

⁶¹Leu, Donald...[et al.]. What is new about the new literacies of online reading comprehension? // Secondary School Reading and Writing: What Research Reveals for Classroom Practices / uredili Allen Berger; Leslie S.

razinu razumijevanja kod čitanja tradicionalnih tiskanih materijala ne moraju biti vješti u online čitanju. Vrijedi i obrnuto. Značajan broj studenata postigao je loše rezultate u čitanju tiskanog teksta, a dobre rezultate u online čitanju. Rezultati pokazuju da se ne može pretpostaviti da će se vještina čitanja i učenja u jednom okruženju automatski preseliti u drugo okruženje.

Digitalni tekst se, prema Reinkingu⁶², može shvatiti kao jedinstvena konfiguracija sustava simbola, tehnologije, sadržaja i situacija. On smatra da digitalni tekst koji koristi multimediju sam po sebi potiče angažman zato što prirodno promovira aktivnu orijentaciju prema čitanju, lakše ga čita veći broj čitatelja, ispunjava širok spektar društvenih i psiholoških potreba, te čini čitanje kreativnom, razigranom i manje ozbiljnom aktivnošću. Za razliku od tiskanog teksta digitalni tekst može stvoriti doživljaj čitanja koji je doslovno interaktivan.

Anderson-Inman navodi sedam obilježja digitalnog teksta koji doprinose čitanju i učenju:⁶³

- promjenjivost: digitalni tekst je promjenjiv, nije statičan, lako može promijeniti izgled, proširiti se, mijenjati i brisati, novi tekst može se umetnuti u stari, brišući razliku između pisca i čitatelja
- obogaćenost: digitalni tekst može biti obogaćen različitim vrstama medija, što rezultira multimedijalnim dokumentima koji su dinamični
- programiranost: digitalni tekst može biti programiran da djeluje na određeni način pod određenim uvjetima, kao npr. usmjeriti čitatelje prema specifičnom tekstu ovisno o čitateljevom odgovoru u kvizu
- povezivost: digitalni tekstualni dokumenti mogu se međusobno lako povezati
- pretraživost: digitalni tekst pretraživ je korištenjem ključnih riječi ili određenih strategija pretraživanja što ubrzava proces pronalaženja informacija
- složivost: digitalni tekst lako se slaže uz pomoć određenih programa tako da se npr. podnaslov uvijek pojavljuje ispod naslova
- kolaborativnost: kolaborativni potencijal digitalnog teksta omogućuje pojedincima da uz pomoć određenih alata pridonese stvaranju ili komentiranju dokumenta.

Rush i Jonatan Eakle. Chicago: National Council of Teachers of English/National Conference of Research on Language and Literacy, 2007. URL: <http://teachers.westport.k12.ct.us/ITL/wkspmaterials/NCTE%20chapter.pdf> (2013-04-05)

⁶²Reinking, David. Multimedia and engaged reading in a digital world. // Literacy and motivation: Reading engagement in individuals and groups / uredili LudoVerhoeven i Catherine E. Snow. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, 2001. Str. 195-221.

⁶³Anderson- Inman, Lynne. Thinking between the lines: literacy and learning in a connected world. // On the Horizon 17, 2(2009), str. 122-141.

Sve ove prednosti digitalnog teksta studentima mogu biti vrlo korisne u ispunjavanju njihovih obrazovnih zadaća.

Različita istraživanja pokazuju da, barem pod određenim uvjetima, digitalni tekstovi imaju neke prednosti u odnosu na tiskane tekstove i to da utječu na strategije čitanja te pomažu boljem razumijevanju čitanja i učenja.

Anderson-Inman i Horney stvorili su koncept podržavajućeg teksta (supported text) koji se odnosi na digitalni tekst koji je modificiran kako bi poboljšao čitanje s razumijevanjem i učenje sadržaja.⁶⁴ Temeljna pretpostavka u stvaranju podržavajućeg teksta je da digitalni tekst može biti prožet dodatnim tekstom ili nekim medijskim intervencijama na način koji promiče bolje razumijevanje. Koncept pretpostavlja da digitalni tekst može biti strukturalno ili organizacijski predstavljen na način da se zadovolje individualne potrebe ili stilovi učenja i prevladaju zapreke u čitanju i učenju. Stoga oni pružaju izvor informacija koji određuju razloge odabira i privlačnost takvih tekstova za studente. Autoridaju prikaz 11 tipova podržavajućih tekstova koji mogu unaprijediti proces čitanja i učenja:

Tablica 1. Tipovi podržavajućih tekstova

Izvor	Opis	Primjer
prezentacijski	Omogućuje da se tekst i popratne grafike prezentiraju na različite načine prilagođavajući se potrebama pojedinih čitatelja	Veličina i vrsta fonta, boja teksta i pozadine, duljina reda i stranice, izgled stranice, odnos prema drugim stranicama, odnos grafike prema tekstu
navigacijski	Pruža alate koji omogućavaju čitatelju da se kreće unutar i između dokumenata	Linkovi unutar i između dokumenata, linkovi na sadržaj, rječnik, popis literature
prevodilački	Pruža ekvivalentne ili pojednostavljene prijevode koji su pristupačniji ili poznatiji čitatelju. Može se fokusirati na riječ, frazu, odlomak, sliku ili cijeli dokument. Može biti istog ili različitog modaliteta ili medija	Sinonimi, definicije, digitalizirani ili sintetizirani tekst u govor, prijevod na drugi jezik, znakovni jezik, pojednostavljena verzija za niže razine čitanja, tekstualni opis slike, opis video sadržaja
objašnjavajući	Pruža informacije koje odgovaraju na pitanja što, gdje, kako, zašto a odnose se na pojmove, objekte, procese ili događaje	Pojašnjenja, tumačenja ili opisi koji upućuju na uzrok, postupci, komponente, mehanizmi, dijelovi, metode, procedure, kontekst ili konzekvence, popis utjecajnih faktora

⁶⁴ Anderson-Inman, Lynne; Horney, Mark A. Supported e text: Assistive technology through text transformations. // Reading Research Quarterly 1(2007), str. 153-160. URL: http://ncset.uoregon.edu/files/pdf/Supported_eText.pdf(2013-04-02)

Izvor	Opis	Primjer
ilustrativni	Pružava vizualni prikaz ili primjer nečega u tekstu. Dizajniran da bi podržao, dopunio ili proširio razumijevanje teksta kroz ilustracije i primjere	Crteži, simulacije, video zapisi, fotografije, zvukovi, glazba, informacije da je nešto predstavnik vrste („...je tipičan primjer...“)
rezimirajući	Pružava sažeti način gledanja nekog obilježja dokumenta	Sadržaj, konceptna karta, popis ključnih ideja, kronologija, vremenska lanta, popis likova, sažetak
obogaćujući	Pružava dodatne informacije koje nisu neophodne za razumijevanje teksta, ali doprinose razumijevanju njegove važnosti ili povijesnog konteksta	Popratne i povijesne informacije, biografije autora, bilješke, bibliografije, utjecaj na druge pisce
instrukcijski	Poboljšava upute, pitanja, strategije ili instrukcijski dizajn za učenje nekih aspekata teksta ili čitanje i interpretiranje teksta	Tutoriali, pitanja za provjeru razumijevanja, primjedbe, instrukcijske upute, vodiči i strategije učenja, online mentorstvo, savjeti za učinkovito čitanje
opisni	Pružava alate za označavanje ili obilježavanje teksta da bi se omogućilo kasnije pretraživanje potrebno za učenje ili završavanje zadatka	Elektroničko isticanje, označavanje, bilježenje na marginama, podcrtavanje, zaokruživanje. Način prikupljanja i grupiranja bilješki za pregled nakon čitanja
suradnički	Pružava alate za rad ili dijeljenje sa ostalim čitateljima, autorom ili publikom	Rasprava, online čavrljanje (chat), e-mail, podcast, blog
evaluacijski	Pružava materijale, pitanja i zadatke vezane uz tekst, namijenjene procjeni znanja	Pitanja, kvizovi, tekstovi, ankete, intervjui, zadaci

Podržavajući tekstovi podržavaju čitanje i učenje omogućavajući studentima lakše i bolje snalaženje u tekstu (navigacijski, prezentacijski, opisni), brži rad (prevodilački, objašnjavajući), donošenje zaključaka (ilustrativni, rezimirajući), daju kontekst (obogaćujući), poboljšavaju strategije učenja i provjere znanja (instrukcijski i evaluacijski), te pružaju mogućnost suradnje (suradnički). Prednosti web-a kao što su interaktivnost, multimedijalnost, pretraživost i povezivost privlače korisnike. Sadržaj se skraćuje kako bi se prilagodio kraćem rasponu pažnje korisnika, pa se koriste ulomci iz TV emisija, članci iz časopisa i novina, pojedine stranice knjiga, dijelovi radijskih emisija ili pjesme s albuma koje se dalje „razbijaju“ na refrene za zvona za mobitele i džinglove. Takve male isječke sadržaja moguće je ponovno kombinirati i stvarati novi sadržaj. Čitanje ili praćenje takvog sadržaja ne

omogućuje čitatelju stvaranje cjeline i konteksta, već mu pruža „informacijska zrnca“ koja su nepovezana i stoga je od njih teško stvoriti znanje.

Miran, usredotočen, neometen, linearni um ustupa mjesto novoj vrsti uma koji želi i treba srkati i izbacivati informacije u kratkim, isprekidanim, često i prepletenim naletima – što brže, to bolje.⁶⁵ Ulaskom na internet stupamo u okoliš koji potiče ovlašteno čitanje, rastreseno i ishitreno razmišljanje, te površno učenje. Moguće je duboko razmišljanje surfajući mrežom, jednako kao što je moguće i misliti plitko čitajući knjigu, ali to nisu tipovi mišljenja koje te tehnologije potiču i nagrađuju.⁶⁶

Knjige sve više prelaze u digitalni format. Prodaja e-knjiga u svijetu raste puno brže nego tiskanih knjiga. Amazon je 2011. godine prvi put objavio da je prodaja e-knjiga nadmašila prodaju tiskanih knjiga.⁶⁷ Digitalni čitači sve se više usavršavaju, pa se u njima više ne koristi pozadinsko osvjetljenje i mogu se čitati na suncu, čitatelj može označiti stranicu na kojoj je stao, pisati bilješke ili podcrtavati. Oni sa slabijim vidom mogu povećavati slova, a u jedan čitač e-knjiga može stati cijela knjižnica. E-knjige obiluju poveznicama koje vode na informacije o tome kako je djelo nastalo, s komentarima autora, čitatelja, video isječcima i sl. Takva „dinamična“ knjiga, „obogaćena“ i „proširena“ više nije ista, kao što nije isti ni doživljaj čitanja.

John Updike smatra da se tiskana knjiga koja se prebaci na elektronički uređaj spojen na internet pretvara u nešto veoma slično mrežnoj stranici. Riječi knjige bivaju omotane u sve ono što odvlači pažnju pri upotrebi kompjutera. Poveznice i druga digitalna poboljšanja bacaju čitatelja amo- tamo. Tako knjiga gubi svoje "rubove" i utapa se u mrežu.⁶⁸

Negativne posljedice korištenja digitalnih izvora osobito su vidljive pri korištenju informacijskih izvora u obrazovne svrhe; ako je riječ o informacijama u digitalnom obliku koje se čitaju sa zaslona računala ili mobilnih uređaja posrijedi je uglavnom površni pristup pojedinačnoj informaciji i kraćim tekstualnim ulomcima koji se mehanički kopiraju, preuzimaju ili koriste na drugi način. Takvi postupci neće rezultirati čitanjem tekstova s razumijevanjem, tumačenjem sadržaja, kompariranjem ili vrednovanjem različitih argumenata

⁶⁵Carr, Nicholas. Navedeno djelo. Str. 23.

⁶⁶Isto. Str. 157.

⁶⁷Stevens, Tim. Kindle books officially take over print sales at Amazon, pulp starts making retirement plans. URL: <http://www.engadget.com/2011/05/19/kindle-books-officially-take-over-print-sales-at-amazon-pulp-st/> (2015-01-24)

⁶⁸Updike, John. The end of autorship. New York Times Sunday book review, 25. lipnja 2006. Citirano prema: Carr, Nicholas. Navedeno djelo. Str. 143.

što je nužno za kritičko mišljenje te dubinsko i smisljeno učenje.⁶⁹ "Klikanje je postalo zamjena za razmišljanje. Ukoliko se stranica ne učita u roku od tri sekunde, ljudi kliknu na drugu mrežnu stranicu. Klikajući sa jedne hiperveze na drugu oni često zaborave na početno pitanje na koje su željeli pronaći odgovor."⁷⁰

Premda čitanje tekstova u digitalnom okruženju ima brojne prednosti, i u nekim slučajevima, poput podržavajućih tekstova, potpomažu učenje, to nije tip čitanja koji potiče misaone procese koji su studentima potrebni za učenje. Tekstovi u digitalnom okruženju su najčešće kratki i nedostaje im kontekst koji je u humanističkim znanostima bitan za razumijevanje događaja i pojava.

2.5 Čitanje književnosti u digitalnom okruženju

Čitanje je jedan od najkompleksnijih oblika ljudskog kognitivnoga utjecaja. Čitanje književnog teksta „složenije je od drugih oblika čitanja u onoj mjeri u kojoj su umjetnički oblikovani tekstovi zahtjevniji“⁷¹. Različita istraživanja pokušavaju utvrditi obilježja teksta koja bi čitatelja mogla prisiliti na čitanje kakvo je potrebno za razumijevanje umjetničkog teksta. Zwaan⁷² smatra da takvu moć imaju one tekstualne sastavnice koje su tako složene da usporavaju, ili čak zadržavaju čitateljevo čitanje odnosno procesiranje teksta. Čitanje započinje uočavanjem linearno raspoređenih podataka teksta uz istovremeno oblikovanje mentalnih predodžbi o likovima i događajima, kao i uz predviđanje budućeg tijeka događaja koji su motivacija za daljnje čitanje i izvor čitateljskoga užitka. Za kompletan literarni doživljaj umjetničkog teksta potrebno je pročitati tekst u cjelini.

Tekstovi nastali upotrebom digitalne tehnologije zahtijevaju različito čitateljsko procesiranje teksta i radikalne promjene čitanja posebno u načinu čitateljske interakcije s elektroničkim tekstovima. Po mišljenju Mete Grosman⁷³ već sama karakterizacija „nelinearno“ čitanje digitalno oblikovanih tekstova pokazuje da naše razumijevanje čitanja elektroničkih tekstova proizlazi iz suprotnosti s osnovnim linearnim čitanjem tiskanih tekstova koje smo navikli čitati od riječi do riječi, od rečenice do rečenice, od retka do retka, od prve do posljednje stranice, bar kad je riječ o umjetničkim pričama, a u hrvatskom (kao i u brojnim drugim

⁶⁹Špiranec, Sonja. Navedeno djelo. Str. 5-8.

⁷⁰Thirunarayanan, MO. From Thinkers to Clickers: The World Wide Web and the transformation of the Essence of Being Human. // Ubiquity 4, 12(2003). URL: <http://ubiquity.acm.org/article.cfm?id=777955> (2013-04-03)

⁷¹Grosman, Meta. U obranu čitanja: čitatelj i književnost u 21. stoljeću. Zagreb: Algoritam, 2010. Str. 17.

⁷²Zwaan, Rolf. A. Toward a model of literary comprehension. // Models of Understanding Text. / uredili Bruce K. Britton i Arthur C. Graesser. Mahwah, NJ: Erlbaum, 1996. Str.241-255.

⁷³Grosman, Meta. Navedeno djelo. Str. 263.

jezicima), slijeva nadesno. Pravila koja vrijede za tiskane tekstove ne mogu se upotrijebiti za digitalne. Osnovni oblik digitalnog teksta je hipertekst koji čitatelju, zajedno s vizualnom građom, nudi blokove teksta. Hipertekst posjeduje mogućnost veza ili linkova pomoću kojih čitatelj odabire tekstualnu audio ili vizualnu građu određujući i njen redoslijed. Birajući različite elemente koje nude digitalni tekstovi kao što su slike, fotografije, brojčani pokazatelji, audio i video materijali, čitatelj oblikuje svoj put kroz tekst. Na taj način čitatelj je prisiljen na visok stupanj interaktivnosti s tekстом, što dovodi do promijenjene čitateljeve uloge. Emocionalni doživljaj takvog teksta bitno je drugačiji nego kad je riječ o linearnom čitanju. Čitajući isti hipertekst više puta čitatelj može pratiti različite putove i stvarati različite priče. Stoga neki stručnjaci poput Boltera⁷⁴ smatraju da digitalni tekstovi uopće nemaju priču, već da postoje samo različita čitanja.

Čitatelji hipertekstualne priče više se zadržavaju na čitanju teksta, osjećaju se zbunjeno tijekom čitanja ili kao da su nešto propustili i otežano prate tijek priče. Njihovi tipični komentari su: „Tijek priče je vrlo skokovit, ne znam je li uzrokovan hipertekstom, ali nakon što sam odabrao tijek priče, skočio sam na novu ideju koju više nisam mogao slijediti ... ili ... činilo se kao da nedostaju komadići informacija ali sam shvatio što se događa iz akcije i dijaloga u priči“⁷⁵. U nekim slučajevima odabrani tijek priče ne korespondira sa čitateljevim očekivanjima, odnosno asocijativni proces čitatelja ne podudara se s raspoloživim linkovima: „Odabir linkova je vrlo frustrirajući ... jer sam cijelo vrijeme imao osjećaj da se još nešto događa, da postoje druge priče, drugi detalji ili druge informacije koje nisam pročitao, a ne znam kakvog će utjecaja to imati na priču ili na moje viđenje priče“⁷⁶.

Digitalna se književnost brzo širi i poprima različite oblike. Tekstovi mogu uključivati i elemente računalnih igara, animacije i video priče. Jedan od takvih novih oblika su takozvane hibridne knjige za koje se na engleskom jeziku koristi termin *vook* koji je nastao od prvoga slova za video i naziva za knjigu *book*. Nova vrsta „knjiga“ u digitalnom obliku spaja tekstualnu priču s video pričom, tj. prikazom dijelova priče. Premda takva vrsta književnosti privlači sve više čitatelja, postavlja se pitanje kako oni utječu na čitateljske sposobnosti i na doživljaj pročitano.

⁷⁴Bolter, J. David. *Writing space: computers, hypertext and the remediation of print*. Mahwah, N.Y., London: Lawrence Erlbaum, 2001. Str. 125.

⁷⁵Miall, David. S.; Dobson, Teresa. Navedeno djelo.

⁷⁶Isto

McLuhan je uvjerljivo dokazivao da je za razvijanje logičnog uzročno- posljedičnog razmišljanja nužno postojanje pisanog jezika. Ako je to točno, što će se dogoditi s napuštanjem alfanumeričkih tekstova, kad se doista nađemo izvan svijeta knjige?⁷⁷

Čitanje književnih tekstova temelj je mnogim humanističkim disciplinama, prije svega svjetskim književnostima i jezicima, a dijelom i osnova za istraživanja digitalne humanistike.

2.6 Visoko školstvo u digitalnom okruženju

Visoko školstvo najkompetitivnije je okruženje u obrazovnoj spirali, pa su stoga i sudionici u obrazovnom procesu vrlo motivirani za korištenje raznovrsne obrazovne građe. Brojnost, kvaliteta i raznovrsnost informacijskih izvora, kao i brzina dobavljanja informacija često određuju uspješnost pojedinca, kako nastavnika, tako i studenata. Rezultati znanstvenih istraživanja najveću vidljivost dobivaju u digitalnoj sferi što nastavnicima pruža mogućnost promocije, instituciji služi kao pokazatelj znanstvene produkcije a svima zainteresiranima omogućuje uvid u rezultate najnovijih istraživanja.

Prestrukturiranje visokog školstva pod utjecajem informacijsko-komunikacijskih tehnologija odvija se na više razina. Gillani⁷⁸ navodi četiri parametra koja mijenjaju obrazovanje i to:

1. Preopterećenost informacijama: tradicionalno obrazovanje nikada nije polazilo od premise da ljudska vrsta može stvoriti više informacija nego što ih pojedinac može usvojiti. Slijedom toga moguće je govoriti o oksimoronu koji se javlja u suvremenoj informacijskoj okolini: tehnologija je doista znatno olakšala postupke i mogućnosti pretraživanja informacija, ali sve složenija informacijska okolina u kojoj postoji pregršt izbora i mogućnosti dolaženja do informacije uvjetuju nesnalaženje i nesigurnost kod korisnika. Danas se od studenta ne može očekivati da usvoji sve informacije unutar određenog područja, već se teži personaliziranim sadržajima i konceptu učiti-kako-učiti.
2. Heterogenost studentske populacije: mijenja se socijalna kompozicija studenata, koji više nužno ne moraju pripadati ujednačenoj populaciji istih lingvističkih, kulturoloških

⁷⁷Landow, George P. Twenty minutes into the future, or how are we moving beyond the book. // Future of the book / uredio Geoffrey Nunberg. Berkeley: University of California Press, 1997. Str. 209-234.URL: <http://www.stanford.edu/dept/HPS/HistoryWired/Landow/LandowTwentyMinutes.html> (2013-05-19)

⁷⁸Gillani, Bijan B. Learning theories and the design of e-learning environments. Lanham: University Press of America, 2003. Citirano prema: Špiranec, Sonja. Model organizacije informacija u elektroničkoj obrazovnoj okolini: doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet, 2007. Str 13.

ili akademskih, pa čak i kognitivnih svojstava. Iako je heterogenost u suštini postojala i prije, danas se ona sve intenzivnije percipira te se sve više o njoj vodi računa.

3. Teorije učenja: istraživanja su uputila na nove modele funkcioniranja ljudskog mozga, pri čemu se aktivnostima učenja mijenjaju neuralne strukture, što se ne događa slučajno, već se nove kombinacije događaju i reorganiziraju prema prijašnjim znanjima. U tim dinamičkim procesima i socijalna okolina predstavlja značajan čimbenik.
4. Web kao obrazovni medij: dolazi do sve izraženije opće percepcije weba, ne samo kao moćnog medija prezentacije obrazovnih sadržaja, već i kao fleksibilne multimedijske komunikacijske mreže koja kombinira prezentaciju sadržaja, interaktivnu komunikaciju, suradnju i okolinu za pretraživanje informacija, što nastavnike stavlja u poziciju arhitekata obrazovne infrastrukture koja će zadovoljiti obrazovne potrebe za 21. stoljeće.

Novi su obrazovni prostori, u kojima se kreću i studenti humanističkih znanosti, po svojim značajkama hibridni, hipermedijski, elektronički i umreženi. U takvoj okolini pojedinci uče istovremeno iz analognih i digitalnih izvora i aktivno ulaze u potragu za informacijama.⁷⁹

Nastavnici i znanstvenici za svoj rad trebaju pristup informacijskim izvorima kako bi utvrdili što su drugi promišljali i otkrili, kako bi koristili dokaze i ranije znanstvene spoznaje, te na temelju toga objavili rezultate vlastitog istraživanja. Stoga njihovi informacijski izvori trebaju biti vjerodostojni, pouzdani, lagani za pronalaženje i pretraživanje i jednostavni za korištenje. Šest je trendova⁸⁰ u akademskom istraživačkom okruženju koji će vjerojatno oblikovati znanost u slijedećih nekoliko desetljeća:

1. Uspon znanosti - znanstveni programi zahtijevaju velika ulaganja bilo državna bilo iz drugih izvora, a sveučilišta na njih gledaju kao na izvore prihoda. Humanističke znanosti koje ne koštaju puno, ni ne donose puno novca sveučilištima pa su u politički nepovoljnijem položaju.
2. Razvoj digitalne humanistike - koji je značajan za visokoškolske knjižnice jer su humanisti primarni korisnici knjižnica. Oni su orijentirani na narativne, diskurzivne i u

⁷⁹Lasić- Lazić, Jadranka; Špiranec, Sonja; Banek Zorica, Mihaela. Izgubljeni u novim obrazovnim okruženjima – pronađeni u informacijskom opismenjavanju. // *Medijska istraživanja* 18, 1(2012), str. 125-142.

⁸⁰Smith, Abby. PART II: The Research Library in the 21st Century: Collecting, Preserving and Making Accessible Resources for Scholarship. Washington DC: Council on Library and Information Resources, 2008. URL: <http://www.clir.org/pubs/reports/pub142/contents.html/smith.html> (2013-04-24)

- osnovi kvalitativne načine istraživanja koji u multimedijском okruženju predstavljaju posebne izazove za izgradnju i očuvanje zbirki.
3. Naglasak na procesu ispred proizvoda (u odnosu na znanstvenu komunikaciju) – znanstvenici sve više koriste neformalne načine komunikacije kao npr. blog, a sve manje objavljuju knjige.
 4. Mobilna i svuda prisutna računala – u akademskom okruženju vidimo dominaciju potrošačke tehnologije i aplikacija bilo komercijalnih ili besplatnih.
 5. Poplava podataka – znanstvenici se svakodnevno moraju nositi s golemom količinom podataka pa vještine za upravljanje informacijama postaju važan element obrazovanja i osposobljavanja.
 6. Rastući troškovi i izmjena modela financiranja visokog obrazovanja – koji „prisiljavaju“ knjižnice da se usredotoče na zadovoljavanje potreba svoje zajednice korisnika na lokalnoj razini.

S obzirom na navedene trendove u budućnosti se ne očekuje veće financiranje humanističkih znanosti. Knjižnice bi s manje sredstava mogle zadovoljiti potrebe humanističke zajednice ulaganjem u digitalizaciju. Organizacijom humanističkih znanja i to prvenstveno onih koji su potrebni određenoj zajednici smanjilo bi se informacijsko zasićenje. Ponuda kvalitetnih, računalno dostupnih humanističkih sadržaja mogla bi privući studente i olakšati im proces učenja.

Visokoškolske ustanove nastoje se prilagoditi novonastalim okolnostima uzrokovanim novim informacijsko-komunikacijskim tehnologijama i promjenama u društvu. Dolazi do reforme obrazovnih procesa pri čemu se sve više uvažavaju čimbenici socio- ekonomskog razvoja. Mijenja se pozicija nastavnika jer se studenti u procesu učenja sve više okreću interaktivnoj okolini. Obrazovni sadržaji prelaze u digitalnu sferu poput obrazovnih portala, sustava za upravljanje učenjem, repozitorija i digitalnih knjižnica. O organizaciji informacijskih izvora i sposobnosti studenata da ih koriste ovisit će kvaliteta obrazovanja.

2.6.1 E-knjige u visokoškolskom obrazovanju

E- knjige se definiraju pomoću sljedećih elemenata: ekvivalent su tiskanoj knjizi, monografske su za razliku do serijskih publikacija, digitalnog formata, mrežno se dostavljaju, sastoje se od teksta sa ili bez audiovizualnog sadržaja i koriste optički zaslon za čitanje. Mogu se čitati za zaslona računala ili prenosnih računala ali i koristiti iPad, Kindle, smartphone i

druge prenosne uređaje za čitanje. Za potrebe ove disertacije koristit ćemo definiciju koja se sastoji iz dva dijela:

(1) E knjiga je digitalni objekt s tekstualnim i/ili drugim sadržajem koji se javlja kao rezultat integriranja poznatog koncepta knjige sa značajkama koje može osigurati elektroničko okruženje.

(2) E-knjige obično imaju mogućnost korištenja pretraživanja, unakrsnih uputnica, hiperveza, označavanja, pisanja bilješki, naglašavanja teksta, korištenja multimedije i interaktivnih alata.⁸¹

Hrvatsko tržište e- knjiga tek je u nastajanju, a otežava ga sporni model oporezivanja koji e- knjigu tretira kao uslugu podrazumijevajući punu stopu PDV-a.⁸² Prodaja e-knjiga, jednako kao i prodaja tiskanih izdanja, u stalnom je porastu za oko 5% godišnje u Sjedinjenim Američkim Državama⁸³, gdje je 90% sveučilišnih knjižnica pretplaćeno na e-knjige⁸⁴ za koje izdvajaju manje od šest posto sredstava za nabavu. Razlozi sporijeg prihvaćanja e-knjiga u visokoškolskim knjižnicama su: odgođeno objavljivanje, restriktivne licencne odredbe, ograničena uporaba za međuknjižničnu posudbu, nedostatak standardiziranog formata i mehanizma pristupa te netransparentnost u određivanju cijena i modela licenciranja.⁸⁵ Primjerice razlozi sporijeg prihvaćanja e- knjiga na Sveučilištima u Irskoj su, osim navedenih i visoke cijene, nezadovoljavajući modeli plaćanja, neodrživost i poteškoće integriranja nabave i katalogizacije u postojeći sustav.⁸⁶ Vrlo je mali broj sveučilišnih udžbenika i e-knjiga sveučilišnog sadržaja⁸⁷ za koje bi primarno bile zainteresirane sveučilišne knjižnice. Nicholas Joint zaključuje da se „e-knjiga nije dokazala kao transformacijska tehnologija u kontekstu knjižničnih usluga iako ima potencijal za to ukoliko

⁸¹Vassiliou, Magda; Rowley, Jennifer. Progressing the definition of "e-book". // *Library Hi Tech* 26, 3(2008), str. 355-368.

URL:<http://bogliolo.eci.ufmg.br/downloads/TGI061%20Vassiliou%20definition%20of%20ebook%202008.pdf>

⁸²Dorđević, Ana. E- knjige uče hrvatski. // *PC chip* 197(2011) URL: <http://www.pcchip.hr/softver/e-knjige-uče-hrvatski> (2013-12-18)

⁸³Kaser, Dick. Publishers Get Bullish on Ebooks in Context. // *Information Today* 27, 11(2010), str. 1-5. URL: <http://www.infoday.com/it/dec10/index.shtml> (2013-04-23)

⁸⁴ Albanese, Andrew. Ebooks Face Triple Threat. // *Library Journal*, July 1, (2007), str. 23–24.

⁸⁵ Wilkie, Tom; Harris, Sian. E-Books Face Bright Future. // *Research Information* 46(2010), str. 9. URL: http://www.researchinformation.info/features/feature.php?feature_id=251 (2013-04-17)

⁸⁶ Cox, John. E-books: Challenges and Opportunities. // *D-lib Magazine* 10, 10(2004). URL: <http://www.dlib.org/dlib/october04/cox/10cox.html>(2012-05-03)

⁸⁷ Drinkwater, Karl. E-book readers: what are librarians to make of them. // *SCONUL* 50(2010), str. 15-21. URL: http://www.sconul.ac.uk/sites/default/files/documents/6_4.pdf(2012-06-14)

se riješe problemi vezani za korištenje i knjižnične alate te uvedu poslovni modeli⁸⁸. Odabir, nabava i korištenje e-knjiga mogu biti skup i složen proces koji se knjižnicama isplati samo ukoliko će korisnici pronaći knjigu koja im je potrebna. S druge strane, mnoge knjige ne mogu se pronaći u digitalnom formatu. Ukoliko ne postoji određena kritična masa knjiga da bi korisnik s velikom vjerojatnošću mogao pronaći potrebnu knjigu, on vjerojatno neće ni započeti pretraživanje.

Budući da danas sve knjige nastaju kao digitalne, distribucija e-knjiga ima mogućnost skraćivanja vremena između prihvaćanja rukopisa knjige i njegova objavljivanja. To u praksi nije slučaj, jer izdavači, kako bi uvećali dobit, prvo objavljuju knjigu u tiskanom formatu⁸⁹ tvrdo ukoričenu, nakon toga meko ukoričenu, a tek naposljetku e-knjigu. S obzirom da taj proces traje i do 18 mjeseci visokoškolske knjižnice često nabave prvo tiskanu verziju.

Pomak s proizvoda (knjiga) na uslugu (digitalni pristup knjizi) ima značajne implikacije na knjižnice. Kada knjižnica posjeduje knjigu njeni korisnici imaju trajni pristup toj knjizi. Kada knjižnica ugovori pristup knjizi taj se pristup uvijek iznova naplaćuje ovisno o ugovoru (godišnje, po posudbi i sl.). Ovaj model usluge, prikladan za časopise, nije prikladan za knjige jer pristup časopisu znači pristup novim brojevima i kontinuirano povećanje količine informacija, dok pristup knjizi podrazumijeva uvijek isti sadržaj. Ukoliko knjiga ima različita izdanja, u većini slučajeva se svako zasebno naplaćuje. Izdavači i dobavljači informacija zapravo ograničavaju pristup informacijama i zadržavaju pravo kontrole pristupa informacijama kojima je knjižnica platila pristup, pa npr. ne dozvoljavaju međuknjižničnu posudbu.

Postoji mnoštvo modela pristupa i cijena, a jednako tako i ograničenja u pregledavanju, preuzimanju, tiskanju i distribuciji sadržaja e-knjige.⁹⁰ Europski ured za knjižničare, informacijske i dokumentacijske udruge - EBLIDA⁹¹ se zalaže za donošenje jasnog zakonskog okvira za autorsko i srodna prava koji bi omogućio knjižnicama da nabavljaju i

⁸⁸ Joint, Nicholas. The electronic book: a tranformational library technology. // *Library Review* 59, 2(2010), str. 83-91. URL: <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=1840310>(2012-07-23)

⁸⁹Hodges, Dracine; Preston, Cyndi; Hamilton, Marsha J. Resolving the Challenge of e-books. // *Collection Management* 35, 3/4 (2010), str. 196-200. URL: https://kb.osu.edu/dspace/bitstream/handle/1811/49744/HodgesD_CollectionManagement_2010_v35_n3-4_p196-200.pdf?sequence=1(2012-07-27)

⁹⁰ Drinkwater, Karl. Navedeno djelo.Str. 15-21.

⁹¹EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations) je Europski ured za knjižničare, informacijske i dokumentacijske udruge, neovisno krovno udruženje nacionalnih knjižničnih, informacijskih, dokumentacijskih i arhivskih udruga i ustanova u Europi.

korisnicima posuđuju e-knjige uz odgovarajuću naknadu autorima i drugim nositeljima prava. U dokumentu EBLIDA-e *Pravo na e-čitanje* objašnjava se problem e-knjiga:⁹²

1. Kada se iscrpi pravo distribucije nakon prve prodaje, knjižnica primjerke objavljenog djela, primjerice knjige, može kupiti od knjižara te ih posuđivati korisnicima knjižnice. Postupci knjižnice nisu u sukobu s pravima autora ili drugih nositelja prava. Zato knjižnica u skladu s vlastitom nabavnom politikom odlučuje koje će knjige kupiti i koristiti za javnu posudbu.
2. U svojem tumačenju autorskog prava, nakladnici tvrde da je e-posudba usluga na koju se načelo iscrpljenja prava distribucije ne odnosi. Oni drže da nositelji autorskog i srodnih prava slobodno odlučuju hoće li dopustiti pristup nekom određenom djelu te određuju uvjete tog pristupa. Kad bi prevladalo ovakvo tumačenje, to bi značilo da bi o digitalnim zbirkama u knjižnicama odlučivali prvenstveno nakladnici, a ne sami knjižničari.
3. To bi bila važna, i po našem mišljenju neprihvatljiva promjena da o politici izgradnje zbirke u knjižnicama odlučuju nakladnici, a knjižnice više ne mogu jamčiti slobodan pristup sadržajima, informacijama i kulturi europskim građanima.
4. U srpnju 2012. Europski sud pravde presudio je da se načelo iscrpljenja prava distribucije kod kupnje računalnih programa odnosi jednako na elektronički preuzete kao i one na fizičkom mediju. Neki pravni stručnjaci tvrde da se ovom presudom načelo iscrpljenja prava distribucije primjenjuje i na e-knjige. Trenutačno se pred sudovima vodi nekoliko precedentnih parnica. Europskom će sudu pravde vjerojatno trebati nekoliko godina da donese presude.
5. Ova pravna nesigurnost onemogućuje knjižnicama da javnosti pružaju nove atraktivne usluge korištenja e-knjiga te da dalje razvijaju zakonite usluge na korist svih uključenih u proces.

Navedeni problemi s e-knjigom utječu na nabavnu politiku knjižnica i sporije uključivanje e-knjiga u planiranje i izgradnju knjižničnih zbirki.

Komercijalni izdavači imaju različita ograničenja za e-knjige. Za razliku od časopisa gdje je PDF prihvaćen format ne postoji standardni format za e-knjige, što je velika prepreka knjižnicama, kao i povezanost formata i uređaja određenog izdavača. Visokoškolske knjižnice mogu nabavljati e-knjige kao samostalne naslove ili u okviru zbirke određene tematike ili pojedinog izdavača. Ukoliko e-knjige nabavljaju zbirno suočavaju se s pravom izdavača da neke knjige doda ili ukloni iz zbirke tijekom perioda pretplate. Knjižnice su u situaciji,

⁹²EBLIDA. Pravo na e-čitanje. // *Novosti Hrvatskog knjižničarskog društva* 59(2013). URL: <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/718> (2013-12-18)

jednako kao i kod časopisa, da primaju i plaćaju velik broj neželjenih naslova da bi primile i one željene.⁹³ Stoga ne čudi što istraživanja pokazuju da „visokoškolske knjižnice preferiraju pojedinačnu nabavu e-knjiga“⁹⁴. Cijene e-knjiga u pravilu su više nego tiskanih knjiga, ali variraju ovisno od dobavljača i vrste ugovorenog pristupa. Ukoliko se e-knjige nabavljaju pojedinačno, a pristup je ugovoren na određeni vremenski period cijena jednog naslova je 20 do 100 % veća nego za tiskanu knjigu.⁹⁵ Općenito se smatra da je cijena proizvodnje e-knjige manja negoli za tiskanu knjigu. Pisanje, uređivanje i formatiranje se obavljaju kako za digitalnu, tako i za tiskanu knjigu. Premda tiskana knjiga zahtijeva tiskanje, uvezivanje i otpremanje, e-knjiga ima troškove usluge poslužitelja, održavanje servera i mreže, oblikovanje publikacije za različite platforme ili formate datoteka, korisničke službe i tehničke podrške. Prelazak sa tiskanog na digitalni format često rezultira malim ili nikakvim uštedama izdavaču.⁹⁶

Arhiviranje e- knjiga povezano je s brojnim poteškoćama. Za čitanje e-knjiga potrebno je sačuvati sadržaj i oblik samog djela, format datoteke, software za pristup i korištenje datoteci, operativni sustav koji će pokrenuti software i hardware kompatibilan s operativnim sustavom, dok su tiskane knjige čitljive golim okom. Druga poteškoća koja je najveća prepreka knjižnicama je pravo arhiviranja jer se izdavači teško odlučuju izgubiti trajnu kontrolu nad sadržajem i omogućiti knjižnici arhiviranje sadržaja.

Navedeni razlozi utjecali su na mali udio sredstava koje sveučilišne knjižnice u svijetu ulažu u nabavu i pristup e-knjigama i manji udio e-knjiga u fondu knjižnica nego što bi se moglo očekivati.

Iznimku predstavlja nekoliko projekata iz područja društvenih i humanističkih znanosti koji su u skladu s potrebama knjižnica kao Project MUSE⁹⁷ i JSTOR⁹⁸. Project MUSE⁹⁹ je od

⁹³Npr. JSTOR koji se pretplaćuje po zbirka. U svakoj zbirci ima naslova knjiga koji su interesantni nekoj knjižnici i naslova koji to nisu. Knjižnice nisu u mogućnosti probrati naslove koje žele već biraju zbirke u kojima ima najviše željenih naslova. Vidi zbirke JSTOR-a: URL: <http://about.jstor.org/content-on-jstor-books> (2015-06-05)

⁹⁴Sharp, Steve; Thompson, Sarah. „Just in case“ vs. „Just in time“: e-book purchasing models. // *Serials* 23, 3(2010), str. 201-206. URL: <http://docushare.lib.rochester.edu/docushare/dsweb/Get/Rendition-94191/leeds%2520DDA.pdf>(2012-07-28)

⁹⁵Morris, Carolyn; Sibert, Lisa.Acquiring e-books. // *No shelf required: E-books in Libraries.* / uredila Sue Polanka. Chicago: American Library Association, 2011. Str. 95-124. URL: http://www.alaeditions.org/files/NoShelfRequired_ch6.pdf (2013-02-19)

⁹⁶ Hyatt, Michael. Why do e-books cost so much? (A publisher perspective) URL: <http://michaelhyatt.com/why-do-ebooks-cost-so-much.html> (2013-02-24)

⁹⁷ MUSE je akronim od "My U Signature Experience"

⁹⁸ JSTOR je akronim od "Journal STORage"

⁹⁹ Project MUSE. URL: http://muse.jhu.edu/about/faq_books.html(2012-03-09)

1995. godine započeo s ponudom časopisa, a od 2012. nudi e-knjige u pdf formatu bez ograničenja preuzimanja, tiskanja i transferiranja datoteka, a riješen je i problem arhiviranja i zaštite građe. Ugovara se pristup zbirci naslova bez mogućnosti ugovaranja pristupa pojedinačnim naslovima, a e-knjige izdaju se istovremeno kad i tiskana izdanja. JSTOR od 1995. godine nudi različite zbirke s vrlo različitim uvjetima korištenja. Koristi pdf format i dozvoljava međuknjižničnu posudbu. Od 2012. godine sve više sadržaja nudi u slobodnom pristupu.¹⁰⁰

Istraživanje Scholarly e-books: the views of 16 000 academics¹⁰¹ provedeno 2008. godine nad 20 000 nastavnika i studenata u Velikoj Britaniji o perspektivama korištenja e-knjige pokazalo je njihovo percipiranje prednosti i nedostataka e-knjige. Najvažnija prednost je mogućnost lakog i brzog pristupa e-knjizi kojoj se može pristupiti od bilo kuda u bilo koje vrijeme, što su zaključili i studenti informacijskih znanosti u istraživanju provedenom na Sveučilištu Long Island u New Yorku¹⁰² S obzirom da je moguć udaljeni pristup korisnici ne moraju putovati do knjižnice, što je osobito važno za studente koji studiraju na daljinu (distance learners). Velika mogućnost pretraživanja druga je prednost e-knjiga koju su istaknuli ispitanici istraživanja provedenog u knjižnici Sveučilišta u Californiji¹⁰³. Postoji mogućnost pretraživanja koristeći ključne riječi, pomoću tražilice u tekstu lako je pronaći željenu informaciju i locirati neku riječ ili frazu. Prenosivost je još jedna prednost jer na jednu memorijsku karticu stane mnoštvo knjiga. Praktičnost je kategorija koja se često povezuje s digitalnim izvorima. E-knjige su ekološki prihvatljive jer ne koriste papir. Ne zauzimaju puno mjesta kod smještaja. Lagane su za navigaciju i pregledavanje. Lakše je locirati specifične dijelove knjige slijedeći hiperlinkove. Moguće je da knjigu istovremeno koristi više korisnika, što studentima štedi vrijeme čekanja na knjigu i novac jer nema potrebe za fotokopiranjem. Lakše je pronaći e-knjigu na internetu, nego tiskanu knjigu koju studenti trebaju prvo pronaći u katalogu, a zatim na polici. E-knjige pogodne su za copy-paste tehnike koje im omogućuju lijepljenje dijelova knjige u vlastiti dokument. Studenti žele više digitalnih udžbenika jer su osnovni udžbenici u tiskanom obliku često nedostupni i ponekad zastarjeli.

¹⁰⁰JSTOR. URL: <http://about.jstor.org/news/jstor-rr-historical-scholarship>(2012-03-09)

¹⁰¹Jamali, Hamid R.; Nicholas, David; Rowlands, Ian. Scholarly e-books: the views of 16000 academics: Results from the JISC National E-Book Observatory. // Aslib Proceedings 61, 1(2009), str. 33-47.

¹⁰²Heting, Chu. Electronic books: viewpoints from users and potential users. // Library Hi Tech 21, 3(2003), str. 340-346.

¹⁰³Li, Chan...[et al.]. UC Libraries Academic e-book usage survey. Oakland: University of California Libraries, 2011. URL:http://www.cdlib.org/services/uxdesign/docs/2011/academic_ebook_usage_survey.pdf

Najveći nedostatak e-knjiga su poteškoće kod čitanja sa zaslona i poteškoće sa koncentriranjem kod čitanja digitalnog teksta što mnogima stvara glavobolje.¹⁰⁴

Za udubljeno i koncentrirano čitanje nastavnici i studenti preferiraju tiskanu knjigu. Mnogi smatraju da tiskana knjiga čuva okoliš jer je manje štetna nego računalo. Studenti smatraju da knjižnice trebaju promovirati e-knjigu jer mnogi studenti zapravo ne znaju imaju li pristup e-knjigama ili ne. Javlja se potreba za obrazovanjem korisnika i programom informacijske pismenosti.

Istraživanje provedeno na Sveučilištu u Coloradu (Colorado State University)¹⁰⁵ pokazalo je da diplomski studenti društvenih znanosti žele tiskati dijelove knjige kako bi ih čitali, označavali ili pisali zabilješke. Oni također žele mogućnost da mogu sačuvati e-knjigu na svom stiku ili računalu tako da ne moraju nužno biti online dok čitaju. Online čitanje često se ometa dolaskom e-mail poruka ili pretraživanjem interneta. Ostali prigovori e-knjizi su: nije moguće slučajno otkrivanje prelistavanjem stranica, skupe su, mogu se slučajno izbrisati, teške za koncentriranje, olakšavaju plagijarizam, ne mogu se označavati ni pisati zabilješke. Studenti su zabrinuti da uvođenje e-knjiga znači naručivanje manjeg broja tiskanih knjiga. Mnogi smatraju da se tiskane i e-knjige nadopunjuju i da bi trebale koegzistirati u knjižnicama. Poteškoće kod dugotrajnog čitanja sa zaslona u kombinaciji sa lakoćom pretraživanja i korištenja ključnih riječi ili fraza čini e-knjige pogodnim za referentne aktivnosti kao i za discipline koje koriste manje količine informacija te manje čitanja. Pogodne su za traženje specifičnih informacija ili referenci. Korištenje e-knjiga ovisno je o disciplinama, odnosno manje prikladno za discipline koje zahtijevaju puno čitanja kao što su humanističke znanosti.

U izvješću za JISC (Joint Information System)¹⁰⁶ o mogućem korištenju besplatnih e-knjiga za učenje i poučavanje u visokom školstvu za umjetničko i humanističko područje korisnici i potencijalni korisnici navode glavne zapreke za korištenje ovih knjiga:

- nedostupnost kompletnog popisa naslova za neki kolegij
- dvojbe oko kvalitete
- nedostatak povjerenja u dostupnost i postojanost izvora

¹⁰⁴Jamali, Hamid R.; Nicholas, David; Rowlands, Ian. Navedeno djelo. Str. 33-47.

¹⁰⁵Hoseth, Amy; McLure, Merinda. Perspectives on e-books from instructors and students in the social sciences. // Reference and User Services Quarterly 51, 3(2012), str. 278-288.

¹⁰⁶ Berglund, Ylva...[et al.]. An Investigation into free e-books: final report. London: JISC *e-Books* Working Group, 2004. URL: <http://observatory.jiscebooks.org/files/2011/01/An-investigation-into-free-ebooks.pdf> (2013-04-25)

- troškovi za katalogiziranje, arhiviranje i upravljanje izvorima
- troškovi računalne podrške za korisnike
- loš dizajn i poteškoće kod čitanja na zaslonu zbog lošeg ergonomskeg oblikovanja.

Možemo zaključiti da postoji mnoštvo neriješenih pitanja koje imaju sveučilišne i visokoškolske knjižnice vezanih uz odabir, nabavu i upotrebu e-knjiga. Razvoj e-knjiga u budućnosti ovisi o tome koliko će se brzo riješiti zapreke kako bi e- knjige u većoj mjeri ušle u fondove sveučilišnih i visokoškolskih knjižnica.

2.7 Determiniranost informacijskih potreba i ponašanja s obzirom na znanstvene discipline

Modeli traženja informacija razlikuju se po disciplinama, vremenu provedenom u području, dostupnosti informacijskih izvora kao i o stupnju i sredstvima neformalne komunikacije.¹⁰⁷

Borgman smatra da vrijeme provedeno u području, odnosno „staž“ znanstvenika utječe na model traženja informacija. Tijekom života znanstvenici razvijaju i razgranavaju mrežu neformalnih odnosa s kolegama iz svojih istraživačkih polja što je poznato pod nazivom „nevidljivi koledži“¹⁰⁸. Oni s kolegama s kojima imaju slične interese i bliske osobne odnose razmjenjuju novosti, ideje i razmjenjuju separate, tako da dobivaju nove radove prije njihove objave. Iskusni znanstvenici na taj način u manjoj mjeri ovise o katalozima, kazalima i sadržajima i koriste ih uglavnom da bi odredili teme pretraživanja i istražili nepoznato područje. Mladi znanstvenici, postdiplomanti i znanstveni novaci u sasvim su drugačijem položaju. Čak i uz sve više izvora dostupnih online, mladim znanstvenicima, postdiplomantima i ostalim novacima u području nedostaje mreža međusobnih odnosa koja podržava traženje informacija, kao i složeno heurističko poznavanje literature iskusnih znanstvenika. Ta skupina ovisnija je o katalozima, kazalima, sažecima i tražilicama pri pronalaženju informacije o traženoj temi. Ti modeli upućuju da bi se dizajn digitalnih

¹⁰⁷Borgman, Christine.L. Navedeno djelo. Str. 94.

¹⁰⁸Pojam "nevidljivi koledž" prvi put je korišten u 17. st. kada je osnovano Londonsko kraljevsko društvo (Royal Society of London) sastavljeno od znanstvenika, uglavnom matematičara.koji nisu pripadali formalnim institucijama. Oni su se redovito sastajali kako bi raspravljali o zajedničkim znanstvenim interesima i nazivali su se nevidljivi koledž. Kasnije se pojam koristi za skupinu elitnih, produktivnih znanstvenika u međusobnoj interakciji, geografski udaljenih, koji razmjenjuju podatke iz svog znanstvenog polja. Vidi: Price, D. J. de Solla. Little science, big science. New York: Columbia University Press, 1963. Citirano prema: Zuccala, Alesia. Modeling the invisible college. URL: http://individual.utoronto.ca/azuccala_web/InvisibleCollege.pdf (2015-06-06)

knjižnica trebao više temeljiti na potrebama onih koji su novi u području, nego na potrebama iskusnih stručnjaka.¹⁰⁹

Dostupnost informacijskih izvora važna je za svako istraživanje. Znanstvenici i studenti u istraživačkim ustanovama razvijenih zemalja imaju bolje uvjete rada. Osim lokalnih računala, informacijskih izvora te lokalnih stručnjaka iz pojedinog područja, financirani su im odlasci na konferencije i skupove i otvorena mogućnost za suradnju u inozemstvu.

Modeli znanstvene komunikacije razlikuju se između disciplina. Dok znanstvenici iz društvenih znanosti koriste podjednako monografije i časopise, znanstvenici iz prirodnih znanosti se više oslanjaju na časopise.¹¹⁰

Digitalni informacijski izvori imaju vrlo važnu ulogu kod traženja informacija nastavnika i doktorskih studenata društvenih i humanističkih znanosti, pri čemu se najviše koristi web, baze podataka i digitalni časopisi. Nastavnici društvenih znanosti više koriste digitalne resurse nego nastavnici humanističkih znanosti. Dob također čini razliku u korištenju jer doktorski studenti i mlađi nastavnici više koriste digitalne izvore nego stariji.¹¹¹

Digitalizacijom se omogućava i olakšava pristup informacijama. Digitaliziranim dokumentima lako se upravlja, oni se mogu povećavati i smanjivati, spajati i rastavljati, popravljati i dodavati nove vrijednosti kao što su slikovni i zvučni prilozi, prijevodi na druge jezike, rječnici, tezaursi i slično. Uporaba digitalnih knjiga u stalnom je porastu, osobito među studentskom populacijom, premda još uvijek zaostaje za tiskanom knjigom. Nedostaci digitalne knjige uglavnom se odnose na tehnologiju: nekompatibilni digitalni formati i loša kvaliteta zaslona prijenosnih čitača koji stvaraju zamor kod duljeg čitanja.

Sturges i Sambrook¹¹² smatraju da digitalizacija velikih količina primarnih dokumenata potencijalno nudi velike prednosti za istraživače, ali navode i određene potencijalne probleme. Omogućen je lakši pristup zbirkama i štedi se vrijeme i novac potreban za posjet zbirkama osobno. U smislu očuvanja, digitalizacija rijetkih, krhkih ili jedinstvenih rukopisa znači da će

¹⁰⁹Borgman, Christine.L. Navedeno djelo. Str. 95.

¹¹⁰Skelton, Barbara. Scientist and social scientists as information users: A comparison of results of science user studies with the investigation into information requirements of social sciences. // *Journal of Librarianship* 5(1973), str. 138-155.

¹¹¹Ge, Xumei. Information seeking behavior in the digital age: A multidisciplinary study of academic researches. // *College and Research Libraries* 71, 5(2010), str. 435-455. URL: [http://crl.acrl.org/content/71/5/435.full.pdf+html\(2013-03-22\)](http://crl.acrl.org/content/71/5/435.full.pdf+html(2013-03-22))

¹¹²Sturges, Paul; Sambrook, Jessica. Humanities scholarship, the research library and the digital library. // *Digital libraries : interdisciplinary concepts, challenges and opportunities : proceedings of the Third International Conference on the Conceptions of the Library and Information Science, Dubrovnik, Croatia, May 23-26, 1999.* / uredili Tatjana Aparac... [et al]. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, Filozofski fakultet; Lokve: "Benja", 1999. Str. 66.

mnogi znanstvenici moći pristupiti zbirkama, što ne bi mogli osobno. Moguće je i digitalno poboljšati dokument, što je neophodno ako je originalni izvor oštećen. Također, digitalno arhiviranje nudi jedinstvene mogućnosti u smislu organizacije i prikaza koje nisu moguće s papirnatom arhivom. S hipertekstualnim vezama istraživač ima veću kontrolu nad materijalom i povećava se pretraživost arhiva.

Problemi su što je digitalizacija izuzetno skupa i digitalizirati određenu arhivu moguće je kroz velika ulaganja. Nadalje, odluka o tome koja će verzija teksta biti digitalizirana možda će biti donijeta ne zato što je to najbolja verzija, već zato što su riješena autorska prava. Mogući su i problemi s točnošću teksta u procesu digitalizacije i stoga su standardi provjere izuzetno važni. Smith¹¹³ je u svom istraživanju ispitivala preferencije nastavnog osoblja prema čitanju članaka iz elektroničkih časopisa. Premda je nastavno osoblje prirodnih znanosti više čitalo članke iz elektroničkih časopisa, nasuprot nastavnicima društvenih znanosti, ta razlika je bila neznatna. Nastavnici iz obaju disciplina značajno su se oslanjali na članke tj. časopise iz digitalnih resursa, na koje je najvećim dijelom bila pretplaćena knjižnica. Istraživanje je potvrdilo veliki značaj visokoškolskih knjižnica u osiguravanju digitalne građe.

Usporedba korištenja digitalnih i tiskanih časopisa iz tri različita područja tehničkih i prirodnih znanosti na Sveučilištu u Washingtonu koju su proveli Siebenberg i suradnici¹¹⁴ pokazala je porast kako digitalnih, tako i tiskanih časopisa ali i sugerirala da je prijelaz sa papirnatom na digitalni medij ovisan o disciplinama. Nekoliko je mogućih razloga da porast korištenja digitalnih časopisa uzrokuje porast korištenja tiskanih časopisa: baze podataka olakšavaju pronalaženje starijih članaka koji se spominju u bibliografijama, a nisu u digitalnom obliku, mnoga posebna izdanja ili suplementi časopisima samo su u tiskanom obliku, tematske brojeve teško je mrežno identificirati, kvaliteta slika ili teksta može biti upitna. Rowlands¹¹⁵ je dao pregled istraživanja načina korištenja časopisa u digitalnom okruženju i, između ostalog, zaključio da su digitalne verzije časopisa, ako su uvedene, u vrlo kratkom vremenu zamijenile tiskane, uvođenje digitalnih časopisa ima izrazito negativan utjecaj na tiskane naslove, naglasak se s časopisa pomiče na separat, praktičnost i digitalna vidljivost ključni su čimbenici u novom informacijskom krajoliku, korištenje popularnih

¹¹³Smith, Erin T. Changes in Faculty Reading Behaviors: The Impact of Electronic journals on the University of Georgia. // *The Journal of Academic Librarianship* 29, 3(2003), str. 162-168.

¹¹⁴Siebenberg, Tammy R.; Galbraith, Betty; Brady, Eileen. E. Print versus Electronic Journal Use in Three Sci/Tech Disciplines: What's Going On Here? // *College and Research Libraries* 65, 5(2004), str. 427-438.

¹¹⁵Rowlands, Ian. Electronic journals and user behavior: A review of recent research. // *Library and Information Science Research* 29(2007), str. 369-396. URL: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0740818807000692> (2012-03-06)

naslova časopisa raste ukoliko su dostupni u digitalnom i tiskanom obliku, zahtjevi za posredovanim knjižničnim uslugama rapidno opadaju jer se korisnici sami uslužuju. Za proučavanje znanstvene komunikacije puno prirodnija je podjela po disciplinama umjesto podjele po institucijama ili časopisima dok je u istraživanju korisničkog ponašanja potrebna velika osjetljivost na razlike među disciplinama.

Informacije interesantne humanistima koje bi mogli dobiti putem interneta teško je pronaći. Haywood kaže da u knjižnici „oni koji traže informaciju često osjećaju mješavinu posebnog i slučajnog sretnog otkrivanja dok je internet upravo obrnuto od ovog iskustva – beskonačnost informacija, gdje je vrlo teško pronaći određeni upit, a slučajno, sretno otkrivanje može biti poražavajuće“¹¹⁶.

Humanisti su općenito veliki korisnici primarnih dokumenta i stoga su za njih posebno važni arhivi i rukopisne zbirke. Posljednjih godina u mnogim zemljama digitaliziraju se stare knjige osobito iz područja humanistike. Povećava se broj baza podataka punog teksta koje se odnose na te izvore. Stare knjige važan su informacijski izvor za studente i nastavnike humanističkih znanosti. Istraživanja pokazuju da studenti humanistike koriste baze podataka starih knjiga kako bi pronašli informacije potrebne za njihovo istraživanje ali se „ne oslanjaju u potpunosti na digitalne izvore već provjeravaju pronađene informacije u tiskanim knjigama“¹¹⁷.

Stieg Dalton i Charnigo¹¹⁸ su anketirale 278 povjesničara i citatnom analizom analizirale 2001 rad i utvrdile da su korištenje informacijskih izvora i informacijske potrebe povjesničara nisu puno promijenile generacijama. Neformalna sredstva komunikacije i dalje su ostala važna, kao i pregledavanje knjiga te potreba za sveobuhvatnim istraživanjem. Tiskani format i dalje je dominantan, možda i stoga jer „postoji nedostatak određenih materijala u digitalnom obliku“¹¹⁹. Ono što se promijenilo je pojava digitalnih izvora koja je utjecala na pojačano korištenje kataloga i indeksa.

¹¹⁶Haywood, Trevor. Revolutionaries and captives in the Information Society. // *Ariadne*, 10(1997). URL: <http://www.ariadne.ac.uk/issue10/captives> (2013-03-28)

¹¹⁷Wu, Ming-der; Chen, Shih-chuan. Humanities graduate students' use behavior on full-text databases for ancient Chinese books.// *Lecture Notes in Computer Science* 4822 (2007), str. 141-149.

¹¹⁸Stieg Dalton, Margaret; Charnigo, Laurie. Historians and their information sources. // *College and Research Libraries* 65, 5(2004), str.400-425. URL: <http://crl.acrl.org/content/65/5/400.full.pdf+html> (2013-03-28)

¹¹⁹Baruchson- Arbib, Shifra; Bronstein, Jenny. Humanists as information users in the digital age: The case of Jewish studies scholars in Israel. // *Journal of the American society for information science and technology* 58, 14(2007), str. 2269-2279.

Sambrook¹²⁰ je provela istraživanje studijom slučaja među povjesničarima na tri britanska sveučilišta. Stajalište znanstvenika bilo je da su digitalizirani resursi korisniji za poučavanje, osobito preddiplomskih studenata, nego za istraživanje. Razlog tomu je što mnogi „arhivski dokumenti“ na webu nisu potpuni tekstovi potrebni znanstvenicima.

Da se knjige koriste više za udubljeno čitanje, nego za brzo traženje informacija potvrđuje i istraživanje Levine- Clark¹²¹ na Sveučilištu u Denveru (University of Denver) koje iznosi da humanisti koriste digitalne i tiskane knjige, preferiraju tiskane knjige pri čemu im je najvažniji sadržaj, a manje su važne dodatne značajke koje pruža digitalni format kao mogućnost pretraživanja sadržaja.

Humanističke znanosti oslanjaju se na monografske publikacije a digitalnih izvora iz toga područja je manje. Oni više predstavljaju dopunu nego zamjenu za zbirke u drugim formatima.

Računalna tehnologija u objavljivanju znanstvenih publikacija u početku je bila znatno raširenija u dobro financiranim prirodnim znanostima, nego u društvenim i humanističkim znanostima. U društvenim i humanističkim znanostima tehnologija se „usvajala sporije, a brzina objavljivanja je manje važna“¹²². Kasnija istraživanja, međutim, pokazuju usvojenost tehnologije. Tehnologija koja je u potpunosti usvojena od humanista je e-mail i internet.¹²³

Wiberley i Jones¹²⁴ u svom su istraživanju informacijskog ponašanja humanista utvrdili četiri faktora koji imaju značajan utjecaj na prihvaćanje digitalne informacijske tehnologije: predviđeno pokretačko vrijeme, stvarno pokretačko vrijeme, vrijeme korištenja tehnologije i faza istraživanja. Predviđeno pokretačko vrijeme je vrijeme koje znanstvenici procjenjuju da će potrošiti za korištenje sustava, izvora ili usluga npr. vrijeme potrebno za instaliranje računala. Stvarno pokretačko vrijeme je vrijeme potrebno za postavljanje opreme i sustava uz učenje kako ga koristiti npr. postavljanje računala uz učenje novih značajki računala. Vrijeme korištenja je vrijeme koje znanstvenici provode koristeći određeni sustav, izvor ili uslugu, npr. provedu tri sata pretražujući baze podataka. Faza istraživanja promatra se u odnosu na rad na

¹²⁰Sambrook, Jessica. The Internet as an information resource for research by academic historians: MA dissertation. Loughborough: Loughborough University, 1998.

¹²¹Levine- Clark, Michael. Electronic books and the humanities: a survey at the University of Denver. // Collection Building 26, 1(2007), str. 7-14.

¹²²Wiberley, Stephen E; Jones, William.G. Navedeno djelo. Str. 638-645.

¹²³Brockman, William S...[et al.]. Scholarly work in the humanities and the evolving information environment. Washington DC: Digital Library Federation, Council on Library and information resources, 2001. URL: [http://www.clir.org/pubs/reports/pub104/pub104.pdf\(2013-04-05\)](http://www.clir.org/pubs/reports/pub104/pub104.pdf(2013-04-05))

¹²⁴Wiberley, Stephen E.; Jones, William G. Time and technology: A decadelong look at humanists' use of electronic information technology. // College and Research Libraries 61, 5(2000), str. 421-431. URL: [http://crl.acrl.org/content/61/5/421.full.pdf+html\(2013-03-21\)](http://crl.acrl.org/content/61/5/421.full.pdf+html(2013-03-21))

knjizi ili projektu. Ukoliko je znanstvenik u početnoj fazi projekta velika je vjerojatnost da će biti zainteresiran za nove tehnologije nadajući se uštedi vremena, a ukoliko je u završnoj fazi pisanja knjige ili završavanja projekta bit će usredotočen na završavanje i malo je vjerojatno da će biti zainteresiran za usvajanje novih tehnologija.

Reynolds razmatra informacijske navike humanista i kako se tradicionalne navike mijenjaju u eri digitalnih informacija. Ona navodi karakteristike humanista: vole raditi sami, ne delegiraju istraživanja, oslanjaju se na pregledavanje (browsing), koriste knjige i starije materijale, koriste uglavnom monografije, oslanjaju se na osobne zbirke, cijene knjižnice, koriste različite materijale radije nego dobro definiranu osnovnu građu, koriste jedinstvene navode koji se nalaze u posebnim zbirkama i ne vole se služiti mikrooblicima.¹²⁵

Informacijsko ponašanje i obrasce ponašanja ovisno o znanstvenim disciplinama u Finskoj nacionalnoj elektroničkoj knjižnici (The Finnish National Electronic Library – FinELib) istraživali su Vakkari i Talja¹²⁶ i utvrdili da su u humanističkim znanostima više nego u ostalim prisutni pregledavanje (browsing), praćenje citata (chaining) i kolege kao izvor informacija.

U radu Statistika potražnje i korištenja časopisa knjižnice Filozofskog fakulteta u Zagrebu autorica Aleksandra Pikić željela je provjeriti nacionalnu usmjerenost u korištenju časopisa i veću zastupljenost starijih referenci u radovima društvenih i humanističkih znanosti. Istraživanje provedeno 2009. godine pokazalo je da su se „najviše koristili hrvatski časopisi bez obzira na područje“ te da se „narudžbe za humanističke časopise statistički značajno razlikuju od onih za društvena časopise prema starosti traženih godišta, odnosno da su traženi humanistički časopisi u prosjeku deset godina stariji od istih društvenih časopisa“¹²⁷.

Možemo zaključiti da postoje razlike u informacijskom ponašanju ovisno o znanstvenim disciplinama. Znanstvenicima iz humanističkih znanosti, više nego znanstvenicima iz drugih područja znanosti, osnovni su izvori najčešće primarni dokumenti, arhivi, rukopisne zbirke, te baze podataka starih knjiga. Specifičnost humanističkih znanosti je u tome što su pisani tekstovi važan informacijski izvor i predmet proučavanja. Migracijom tekstova iz tiskanog u

¹²⁵Reynolds, Judy. A Brave New World: User Studies in the Humanities Enter the Electronic Age. // *The Reference Librarian* 49-50 (1995), str. 61-81.

¹²⁶Vakkari, Pertti.; Talja, Sanna. Searching for electronic journal articles to support academic tasks: a case study of the use of the Finnish National Electronic Library (FinELib). // *Information Research* 12, 11(2006). URL: [http://informationr.net/ir/12-1/paper285.html\(2012-03-05\)](http://informationr.net/ir/12-1/paper285.html(2012-03-05))

¹²⁷Pikić, Aleksandra. Statistika potražnje i korištenja časopisa knjižnice FF Zg // 13. Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: Mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture / uredile Mirna Willer i Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb: HKD, 2010. Str. 292-306.

digitalni oblik pažnja humanista usmjerila se prema digitalnim tekstovima i digitalnoj humanistici.

2.8 Digitalna humanistika

Digitalna humanistika nova je znanstvena disciplina koja integrira dva sistema, „jedan fokusiran na digitalne reprezentacije (uključujući digitalizaciju) i drugi [fokusiran] na elektroničke tekstove, čitanje i pisanje u digitalnom svijetu kao integriranu praksu kojom praktičari i zagovornici digitalne humanistike pristupaju razvoju digitalnih zbirki i alata“¹²⁸. Preduvjet za nastanak digitalne humanistike sredinom 20. stoljeća bila je pojava računala. Za nastanak digitalne humanistike navodi se 1949. godina kada je talijanski isusovac Roberto Busa želeći stvoriti indeks djela Tome Akvinskog i drugih srednjovjekovnih latinista zatražio podršku od tvrtke IBM. Indeks, kasnije poznat pod imenom *Index Thomisticus* izašao je u tiskanom izdanju, na CD-ROM-u i na posljjetku na internetu¹²⁹. Sva djela Tome Akvinskog i poznatih latinista obrađena su odgovarajućim programom stvarajući konkordanciju. Konkordancija je popis pojmova ili riječi, odnosno indeks svih riječi spomenutih u tijelu teksta u njihovom kontekstu. Busa je otišao korak dalje od stvaranja indeksa poredanih abecednim redom i „odlučio je lematizirati, tj. grupirati sve moguće oblike jednog leksema koji se javlja u tekstu“¹³⁰. Mjerenjem duljine riječi u određenim tekstovima i usporedbom tih podataka s drugim tekstovima može se doći do zaključka tko je napisao tekst, odnosno je li ga napisala ista osoba, jer odnos frekvencije uporabe najčešće korištenih riječi upućuje na istog autora. Začetnik ove metode je britanski matematičar Augustus de Morgan koji je još 1891. godine koristio metodu mjerenja duljine riječi za dokazivanje autorstva.¹³¹

Ovu metodu počeli su koristiti i drugi stručnjaci digitalne humanistike bilo da su pokušavali dokazati autorstvo dijela poznatih pisaca poput Shakespeara ili dijelove Biblije.

Uvodno razdoblje razvoja digitalne humanistike, tako, karakterizira istraživački rad na konkretnim projektima u kojima se računalo koristi za procesuiranje humanističkih tekstova na različite načine, od stvaranja konkordancija do naprednih metoda stilističke analize koje se

¹²⁸Dalbello, Marija. A genealogy of digital humanities. // Journal of Documentation 67, 3(2011), str. 480-506.

¹²⁹IndexThomisticus.URL: [http://www.corpusthomicum.org/it/index_age\(2012-11-02\)](http://www.corpusthomicum.org/it/index_age(2012-11-02))

¹³⁰Bosančić, Boris. Uloga opisnih označiteljskih jezika u razvoju digitalne humanistike.// Libellarium IV, 1(2011), str. 65-82. URL: [http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=136172\(2012-12-07\)](http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=136172(2012-12-07))

¹³¹Fraser, Michael. A Hypertextual History of Humanities Computing: The Pioneers, 1996. URL: [http://users.ox.ac.uk/~ctitext2/history/pioneer.html\(2012-10-15\)](http://users.ox.ac.uk/~ctitext2/history/pioneer.html(2012-10-15))

temelje na izračunu učestalosti pojavljivanja najzastupljenijih riječi u tekstu, bez upliva teorijskih promišljanja o predmetu i metodama digitalne humanistike kao takve.¹³²

Od 1970-ih do sredine 1980-ih „naglasak je stavljen više na diseminaciju radova iz područja nego na provedbi praktičnih projekata kao u 1960-ima, što je dovelo do održavanja skupova i pokretanja izdavačke djelatnosti“¹³³.

Od sredine osamdesetih traže se standardna označiteljska rješenja za postupke arhiviranja i uređivanja tekstova, koja su pronađena 1986. kada se počeo koristiti SGML (*Standard General Markup Language*) koji je kasnije prerastao u XML (*eXtensible Markup Languages*).

1987. godine osniva se međunarodna organizacija TEI (Text Encoding Initiative) čiji je cilj bio izgradnja smjernica za označavanje tekstova kako bi se omogućila uspješna razmjena humanističkih tekstova u istraživanjima. Smjernice su objavljene 1993. godine.¹³⁴

Bio je to prvi sustavni pokušaj da se kategoriziraju i definiraju sve karakteristike unutar humanističkih tekstova koji bi mogli zanimati znanstvenike. Izrada smjernica poklopila se sa razvojem digitalnih knjižnica cjelovitog teksta i bilo je prirodno da projekti digitalnih knjižnica, koji prije nisu imali dodira sa digitalnom humanistikom, temelje svoj rad na TEI smjernicama, umjesto da izmišljaju svoj sustav označavanja.¹³⁵

Osnovni zadatak digitalne humanistike je izgradnja digitalnih arhiva. Digitalna humanistika kao spoj informacijsko-komunikacijske tehnologije i humanistike otvorila je nove mogućnosti humanističkim znanostima i omogućila im izlazak izvan nacionalnih okvira. Stvaranjem digitalnih arhiva sačuvat će se vrijedna djela i zaštititi kulturna baština, te omogućiti zainteresiranim znanstvenicima lakši i brži pristup građi. Knjižnice postupcima digitalizacije, prvenstveno rijetke i vrijedne građe, potiču istraživanje, učenje i obrazovanje te pružaju okvir za znanstveni rad. Premda treba riješiti neke zapreke, prvenstveno pitanje autorskog prava, dostupnosti i kvalitete skeniranih knjiga digitalizacija građe kao osnova za stvaranje digitalnih arhiva, na kojima se mogu provoditi projekti digitalne humanistike, ostaje veliki izazov knjižnicama.

¹³²Bosančić, Boris. Navedeno djelo. Str. 65-82.

¹³³Isto. Str. 69.

¹³⁴Ide, Nancy M.; Sperberg- McQueen C.M. The text encoding initiative: Its history, goals and future development. URL: <http://www.cs.vassar.edu/~ide/papers/teiHistory.pdf> (2013-12-28)

¹³⁵Hockey, Susan. The history of humanities computing. // A companion to digital humanities / uredili Susan Schreibman, Ray Siemens i John Unsworth. Malden: Blackwell Publishing, 2004. Str 3-20. URL: [http://chw.zinbun.kyoto-u.ac.jp/~chris/kg/mat/digital-humanities-small.pdf#page=30\(2012-08-15\)](http://chw.zinbun.kyoto-u.ac.jp/~chris/kg/mat/digital-humanities-small.pdf#page=30(2012-08-15))

Za razvoj digitalne humanistike potrebni su digitalno rođeni ili digitalizirani tekstovi, što ne znači da će svaka digitalizirana knjiga ili članak biti predmet izučavanja digitalne humanistike. Digitalizacija obuhvaća više različitih postupaka kao što su: odabir, skeniranje, provjera kvalitete i pristup.¹³⁶

2.8.1 Projekti digitalizacije

Godine 1987. na Sveučilištu Harvard pokrenut je projekt *Perseus Digital Library* koji sadrži transkripte i prijevode mnogih grčkih radova, sve veći broj latinskih izvora te renesansna djela na engleskom jeziku. Vrijednost projekta je i u katalogu sa „25 000 slika arhitekture, skulptura, vaza, kovanica, velika zbirka atlasa, karata i planova te druge građe vrijedne za povijest umjetnosti i arheologiju“¹³⁷. Od tada do danas TEI¹³⁸ razvija brojne projekte među kojima se nalaze i dva hrvatska projekta: *Hrvatski jezični korpus*¹³⁹, Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje koji ima za cilj stvaranje javno dostupnih internetskih resursa za hrvatski jezik, pružanje temeljnih obavijesti o hrvatskoj jezičnoj normi, te ostalih obavijesti o hrvatskom jeziku i *Hrvatski latinski pisci*¹⁴⁰, Filozofskog fakulteta u Zagrebu koji ima za cilj prikupljanje i objavljivanje neo-latinskih tekstova od 1100. godine do danas koji će služiti znanstvenicima i studentima iz različitih područja.

S obzirom da je digitalna prezervacija kompleksan i skup postupak malo je vjerojatno da će sve ustanove koje su čuvale knjige stvarati digitalne arhive. Vjerojatnije je da će digitalne repozitorije ili digitalne arhive izgrađivati one ustanove koje su tradicionalno gradile i čuvale zbirke potrebne za učenje i istraživanje u pojedinim znanstvenim područjima.

Među glavnim pobornicima stvaranja digitalnih arhiva bit će one akademske discipline čija je digitalna građa ključna za to područje.¹⁴¹

Velike sveučilišne knjižnice kao npr. Sveučilište u Californiji (University of California), Sveučilište Harvard (Harvard University), Tehnološki institut Massachusetts (Massachusetts Institute of Technology) i Sveučilište Stanford (Stanford University) razvijaju i

¹³⁶ IFLA: IFLA Guidelines for digitization projects for collections and holdings in the public domain, particularly those held by libraries and archives (2002). URL: [http://archive.ifla.org/VII/s19/pubs/digit-guide.pdf\(2012-08-17\)](http://archive.ifla.org/VII/s19/pubs/digit-guide.pdf(2012-08-17))

¹³⁷ Perseus project. URL: [http://www.tei-c.org/Activities/Projects/pe01.xml\(2012-07-21\)](http://www.tei-c.org/Activities/Projects/pe01.xml(2012-07-21))

¹³⁸ TEI, URL: [http://www.tei-c.org/Activities/Projects/\(2012-07-23\)](http://www.tei-c.org/Activities/Projects/(2012-07-23))

¹³⁹ Croatian Language Corpus. URL: [http://www.tei-c.org/Activities/Projects/cr01.xml\(2013-12-28\)](http://www.tei-c.org/Activities/Projects/cr01.xml(2013-12-28))

¹⁴⁰ Croatiae auctores Latini. URL: [http://www.tei-c.org/Activities/Projects/cr02.xml\(2013-12-28\)](http://www.tei-c.org/Activities/Projects/cr02.xml(2013-12-28))

¹⁴¹ Smith, Abby. Preservation in // A companion to digital humanities / uredili Susan Schreibman, Ray Siemens i John Unsworth. Malden: Blackwell Publishing, 2004. Str. 576-592. URL: [http://chw.zinbun.kyoto-u.ac.jp/~chris/kg/mat/digital-humanities-small.pdf#page=30\(2012-07-21\)](http://chw.zinbun.kyoto-u.ac.jp/~chris/kg/mat/digital-humanities-small.pdf#page=30(2012-07-21))

implementiraju digitalne repozitorije koji su njihovim znanstvenicima važni za znanstvenu produkciju. Knjižnica Sveučilišta Cornell izgradila je pre-print arhiv za područje fizike.

U posljednjem desetljeću razvili su se mnogi projekti digitalizacije. Postupak digitalizacije se u tehničkom smislu odnosi na skeniranje knjiga stranicu po stranicu i stvaranju pretraživog teksta pomoću OCR sustava (Optical Character Recognition). Postupak je automatiziran, a ljudske intervencije minimalne. Projekti masovne digitalizacije poput Projekta Gutenberg, MillionBook i GoogleBook privukli su pažnju ne samo knjižnica i akademske zajednice već i šire društvene zajednice. Knjižnice su pozdravile projekte digitalizacije zbog omogućavanja i poboljšavanja pristupa prije svega rijetkoj i vrijednoj građi. Digitalizacijom se stvaraju višejezične baze podataka koje su pretražive na različitim jezicima. Dostupnost digitalnih knjiga i drugih objekata do kojih se u humanističkim znanostima ranije teško dolazilo utjecao je na razvitak digitalne humanističke znanosti. Sveučilišne knjižnice uključuju se u masovne projekte digitalizacije radi poticanja obrazovanja, učenja, istraživanja, stvaranja rječnika i tezaurusa te zaštite građe.

U velikim projektima digitalizacije zadovoljeni su interesi obaju strana: knjižnica i informacijskih tvrtki poput Google ili Microsofta na način da knjižnice osiguravaju dostupnost i zaštitu građe, a informacijske tvrtke dobivaju zanimljivi materijal koji privlači nove korisnike.

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske zajedno s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom u Zagrebu, Hrvatskim državnim arhivom i Hrvatskim muzejsko- dokumentacijskim centrom pokrenulo je 2007. godine nacionalni projekt digitalizacije hrvatske kulturne baštine.¹⁴² Za sada je ukupan broj digitaliziranih knjiga u Hrvatskoj relativno malen.

Vijeće projekta „Hrvatska kulturna baština“ započelo je s izradom Strategije digitalizacije hrvatske kulturne baštine do 2020. godine kojom će se definirati načini i pravila digitalizacije muzejske, arhivske, knjižnične i audiovizualne građe prema standardima europske digitalne knjižnice Europeane. Digitalizacija kulturne baštine jedan je od investicijskih prioriteta europske strategije 2020.¹⁴³

¹⁴²Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Hrvatska kulturna baština. URL: [http://www.kultura.hr/hr/O-nama/Nacionalni-program-digitalizacije\(2012-07-28\)](http://www.kultura.hr/hr/O-nama/Nacionalni-program-digitalizacije(2012-07-28))

¹⁴³Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.Strategija digitalizacije hrvatske kulturne baštine. URL:[http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=8637\(2015-06-06\)](http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=8637(2015-06-06))

2.9 Knjižnice u digitalnom okruženju

Postoje tri pravca razmišljanja o utjecaju digitalnih medija na knjižnice.¹⁴⁴ Postoje oni koji misle da će digitalni medij, unatoč povijesti i potrebama korisnika, potisnuti sve druge medije i da stoga knjižnice kakve poznajemo nemaju budućnost. Drugi, pak, misle da će digitalni medij postati dominantan ali da neće izbrisati sve druge komunikacijske medije, te će stoga knjižnice doživjeti veliku promjenu – opstat će, ali u odnosu na sadašnje vrijeme, u posve neprepoznatljivom obliku. Na kraju, tu su i oni koji zastupaju mišljenje da se nalazimo na zanimljivoj evolucijskoj točki komunikacijskih medija – točki u kojoj će digitalni medij naći svoje mjesto u društvu i uklopiti se u knjižnice koje se neprestano razvijaju.

Pojava novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija, računala i razvoj telekomunikacija, imala su za posljedicu preoblikovanje knjižnica i knjižničnih službi. Knjižnično poslovanje poput nabave, obrade, katalogizacije i cirkulacije, kao i knjižnična građa do nedavno su ovisile o papiru i bile organizirane u papirnu knjižnicu.

Uvođenjem računalne tehnologije u knjižnice stvaraju se automatizirane knjižnice u kojima su "zbirke knjižnične građe ponajprije na papiru, a postupci korišteni u knjižničnom poslovanju automatizirani"¹⁴⁵. Prednosti koje je uvela automatizacija u knjižnice su pojava online kataloga, prebacivanje dosadnog i monotonog posla sa ljudi na računala, povećanje preciznosti u radu.

Buckland sažima glavne karakteristike prijelaza s papirne knjižnice 19. stoljeća na automatiziranu :

- standardizacija podataka
- udaljeni pristup zapisima
- povezivanje i kombiniranje zapisa
- pristup brojnim različitim zapisima s istog terminala
- povećana suradnja pri korištenju zajedničkih zapisa
- nestanak brojnih, uglavnom dvostrukih mjesnih zapisa
- veće mogućnosti rukovanja sa (računalno zasnovanim) zapisima
- povećana osjetljivost na tehnološke propuste¹⁴⁶

¹⁴⁴Gorman, Michael. Navedeno djelo. Str. 31.

¹⁴⁵Buckland, Michael. Preoblikovanje knjižničnih službi i usluga: program. Lokve: "Benja"; Rijeka: Gradska knjižnica Rijeka, 2000. Str. 31.

¹⁴⁶Isto. Str.35.

Bez obzira na sve te prednosti automatiziranih knjižnica nad papirnim, ono što je konstantan problem, kako to vidi Buckland, jest knjižni fond koji je još uvijek papiran. Budući da su zbirke dokumenata još uvijek na papiru, mjesno usmjerenom mediju, potreba za vlastitim zbirka, prostor potreban za papirne dokumente, neprilagodljivost papirnih dokumenata, odijeljenost dokumenata od korisnika, ograničenja dostupnosti zbirki zbog radnog vremena (iako se ta ograničenja ne odnose više i na kataloge) i rivalstvo zbog pojedinih primjeraka – problemi su prisutni u automatiziranoj knjižnici jednako kao i u papirnoj.¹⁴⁷

Prelaskom knjižničnog poslovanja i knjižnične građe u elektronički oblik nastaju elektroničke ili digitalne knjižnice. Digitalne knjižnice poseban su oblik knjižnica.

Pojam „digitalne knjižnice“ ima višeznačno značenje. Dok knjižničari digitalnu knjižnicu vide kroz usluge ili ustanove koje odabiru, skupljaju, štite, čuvaju i pružaju korisničkoj zajednici pristup informaciji, istraživači koji se bave digitalnim knjižnicama smatraju da se radi o sadržaju prikupljenom za potrebe korisničke zajednice. Definicije iz računalne znanosti promatraju „digitalnu knjižnicu“ u užem smislu dajući naglasak na baze podataka i informacijsko pretraživanje, te skupljanje, organiziranje i pružanje pristupa informacijskim izvorima. Griffiths¹⁴⁸ se suprotstavlja gledištu na „digitalne knjižnice“ kao na baze podataka i zaključuje da web nije knjižnica zbog nepotpunosti sadržaja, nedostatku standarda ili neispravnosti te minimalnog katalogiziranja i neučinkovitosti pronalaženja informacija.

Christine L. Borgman u svojoj knjizi "Od Gutenbergova izuma do globalnog informacijskog povezivanja" daje pregled različitih pogleda i definicija digitalnih knjižnica koje još nazivaju i „virtualnim knjižnicama“, „knjižnicama bez zidova“ te „elektroničkim knjižnicama“. Njena definicija digitalnih knjižnica je:

1. Digitalne su knjižnice skupovi elektroničkih izvora i s njima povezanih mogućnosti za stvaranje, traženje i korištenje informacija. U tom smislu one su nastavak i poboljšanje sustava za informacijsko pohranjivanje i pronalaženje koji upravljaju digitalnim podacima u svim medijima (tekst, slika, zvuk; statične ili dinamične slike) i postoje u distribuiranim mrežama. Sadržaj digitalnih knjižnica uključuje podatke, metapodatke

¹⁴⁷Isto. Str.35-36.

¹⁴⁸ Griffiths, Jose-Marie. Why the web is not a library. // The Mirage of Continuity: Reconfiguring Academic Information Resources for the 21st century / uredili Brian L. Hawkins i Patricia Battin. Washington, DC: Council on Library and Information Resources and the Association of American Universities, 1998. Str. 229-246. URL:

http://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&ved=0CFYQFjAF&url=http%3A%2F%2Fspace2.conicyt.cl%2Fbitstream%2Fhandle%2F123456789%2F88863%2FTHE_MIRAGE_OF_CONTINUITY.pdf%3Fsequence%3D1&ei=6eC_UvCsNeHH7Aa67YHwAw&usq=AFQjCNFPgQLsy7glcdHKOgd6gtQH G7VbYw&bvm=bv.58187178,d.ZGU (2013-12-29)

koji opisuju različite vidove podataka (npr. način predstavljanja, autor, vlasnik, prava umnožavanja) i metapodatke koji se sastoje od veza na druge podatke ili metapodatke koji mogu pripadati digitalnoj knjižnici ili nekom izvoru izvan nje.

2. Digitalne knjižnice razvija (skupljanje i organizacija građe) zajednica korisnika, a mogućnosti digitalnih knjižnica podržavaju informacijske potrebe te zajednice. One su sastavni dio zajednica u kojima su pojedinci i grupe u interakciji, koriste izvore i sustave podataka, informacija i znanja. U tom smislu one predstavljaju dopunu, poboljšanje i integraciju raznih informacijskih ustanova kao fizičkih lokacija gdje se izvori odabiru, skupljaju, organiziraju, čuvaju i koriste od strane korisničke zajednice. U te informacijske ustanove spadaju, između ostalih, knjižnice, muzeji, arhivi i škole, ali digitalne knjižnice sežu i do drugih prostora korisničkih zajednica, uključujući učionice, urede, laboratorije, domove i javna mjesta.¹⁴⁹

Ova dvojna definicija u prvom dijelu promatra digitalne knjižnice kao tehničku nadogradnju tradicionalnih knjižnica kroz pretvaranje multimedijalnih zapisa u digitalni zapis, dok je drugi dio definicije usmjeren na korisničku zajednicu. Stoga se ovom definicijom povezuju sustavi informacijskog pretraživanja i korištenja sa stvaranjem, organiziranjem i čuvanjem informacija, pa možemo reći da ova definicija spaja dva različita gledišta.

Kako su digitalne knjižnice, u odnosu na tradicionalne, novijeg datuma, odnosno nastale u posljednja dva desetljeća i još uvijek se razvijaju, stvaraju se nove definicije. Svim definicijama je zajedničko da govore o digitalnom izvoru informacija koji je dostupan putem računalnih mreža.

Po mišljenju B. Allena digitalne knjižnice su podvojene po svojoj prirodi zbog toga što „premda su informacijski resursi digitalni, korisnici su još uvijek analogni“.¹⁵⁰ Logična posljedica dvojnosti inherentne u definiciji digitalne knjižnice je da dizajn informacijskog sustava mora biti određen istraživanjima korisnika, i njihovom interakcijom s različitim informacijskim komponentama sustava.¹⁵¹ Prema tome, za izgradnju digitalnih knjižnica neophodna su istraživanja korisničkih potreba, ponašanja i preferencija.

¹⁴⁹Borgman, Christine L. Navedeno djelo. Str. 35.

¹⁵⁰Allen, Bryce. Digital libraries and the end of traditional information systems. // Digital libraries: interdisciplinary concepts, challenges and opportunities: proceedings of the Third International Conference on the Conceptions of the Library and Information Science, Dubrovnik, Croatia, May 23-26, 1999 / uredili Tatjana Aparac... [et al]. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, Filozofski fakultet; Lokve: "Benja", 1999. Str. 14.

¹⁵¹Isto. Str. 17.

Za ostvarenje digitalne knjižnice potrebna je i određena tehnička struktura, to su računalne veze s internetom, relacijske baze podataka, koje podržavaju raznovrsne digitalne formate, razni poslužitelji (www, ftp), pretraživači za pristup izvorima, razni sistemi za upravljanje elektroničkim dokumentima i, naposljetku, ljudski resursi u liku tehničara, programera, administratora sustava i sl. Osim tehničke podloge, za uspješno funkcioniranje digitalne knjižnice i za olakšan pristup informacijama, dokumenti pohranjeni u njoj moraju biti efektivno organizirani i pretraživi. Sadržaj digitalne knjižnice mora se opisati, baš kao što je u tradicionalnoj knjižnici bio potreban kataložni opis da bi se knjižnična građa mogla pronaći. U tu svrhu nam služe strojno čitljivi metapodaci – podaci o podacima. Pomoću metapodataka identificiramo što postoji, gdje i u kojem obliku, oni lociraju građu offline i online. Osim opisnih metapodataka koji pružaju kataložni zapis, tu su i razni metapodaci za upravljanje, poput administrativnih metapodataka, koji nam daju podatke o npr. nabavi, zatim metapodaci koji omogućavaju intelektualni pristup podacima, oni odražavaju sadržaj dokumenata, tu su i tehnički metapodaci koji se odnose na tehničko funkcioniranje sustava, itd. U digitalnoj knjižnici, kako ističe Borgmanova, mogu postojati samo digitalni dokumenti, bilo da su izvorno digitalni ili su nastali digitalizacijom, odnosno konverzijom papirnih ili drugih medija.

Prednosti digitalnih dokumenata i digitalizacije proizlaze iz nedostataka papira. Digitalni dokument, za razliku od papira nije mjesno usmjeren dokument pa ga u isto vrijeme može koristiti više ljudi. Korisnici digitalnog dokumenta više ne moraju dolaziti u knjižnicu ili arhiv gdje je fizički pohranjen taj dokument. Do njega mogu doći s bilo kojeg mjesta, ako posjeduju računalo i vezu sa internetom. Uz to, puno su veće mogućnosti pregledavanja i pretraživanja digitalnih dokumenata, oni se mogu spajati, dijeliti, preoblikovati i vraćati na prethodne verzije. Također, prilikom digitalizacije, moguće je poboljšati sliku i zvuk. Zbog svog multimedijskog sadržaja, digitalni dokumenti znaju biti vrlo prikladni za različite prezentacije i nastavu. Knjižnice često imaju u posjedu vrlo staru, rijetku pa onda i vrijednu građu, koja zbog prikladne zaštite nije dostupna većem broju ljudi. Postupkom digitalizacije moguće je napraviti digitalnu kopiju, koja onda postaje dostupnija većem broju korisnika. Važna je i brza dostupnost digitalnih dokumenata, osobito znanstvenicima jer im omogućuje vrlo brzo informiranje o najnovijim dostignućima. Kod digitalnih dokumenata nema problema sa smještajem kao kod papirnih.

Buckland¹⁵² navodi 5 kriterija kada digitalni dokumenti imaju prednost nadpapirnim, to su:

1. Kada su dokumenti prolazne vrijednosti, npr. raspored letova, cijena dionica, devizni tečaj, i sl.
2. Kada je dokument potrebno obraditi, npr., kada je riječ o revidiranju dokumenata poput statističke analize ili bibliografije gdje bi dodavanje novih podataka u papirnom dokumentu iziskivalo dugi posao prepisivanja, u elektroničkom je dokumentu taj posao kudikamo brži i lakši.
3. Kad tražimo nazive, određene riječi ili izraze u većem dokumentu, npr. tražimo gdje se u nekom dugačkom tekstu spominje određeno ime.
4. Za površno korištenje udaljene građe – provjeravanje nekih podataka ili letimično prelistavanje da se vidi je li vrijedno pažljivijeg čitanja.
5. Kada se želi uspostaviti brza komunikacija i poslati građu prednost ima elektronička pošta.

To znači da je prednost dokumenata u digitalnom obliku u brzini dostave i mogućnosti revidiranja, pretraživanja i provjeravanja.

Borgman smatra da postoje i brojni nedostaci digitalnih dokumenata i digitalizacije. Najveći nedostatak digitalnih dokumenata je u njihovom kratkom vijeku trajanja, puno kraćem nego papirnih dokumenata i mikrofilmova. Osim toga da bi se digitalni dokument mogao koristiti, nužno je posjedovati hardver i softver koji su potrebni za korištenje digitalnih medija, za razliku od papirnog dokumenta za koji to nije potrebno. Razvoj informacijske tehnologije je vrlo brz s neprestanim uvođenjem novih izuma i opreme i zastarijevanjem stare. Stoga postoji velika opasnost da informacije zabilježene na jedan način, nakon nekoliko godina više neće biti upotrebljive jer neće postojati adekvatna oprema kojom će se moći očitati. Digitalizacija je skupa zbog troškova radne snage, jer se svaka knjiga koju želimo konvertirati u digitalni zapis, uzima u ruke i skenira stranicu po stranicu. Tu su još i troškovi održavanja tehnološkog sistema. Osim toga ljudi radije čitaju na papiru nego na zaslonu računala, dakle postoje taktilna svojstva knjige koja ne treba zanemariti. Kod rijetkih povijesnih dokumenata važna su i fizička svojstva poput uveza i papira. Na papiru je lakše pisati bilješke i označavati dijelove teksta.

U praksi je za očekivati da će se najveći broj knjižnica razviti u neku vrstu kombinacije automatizirane i elektroničke knjižnice tj. hibridnu knjižnicu.

¹⁵²Buckland, Michael. Navedeno djelo. Str. 58.

Različite vrste knjižnica se za nabavu, osiguravanje pristupa, diseminaciju i zaštitu zabilježenog znanja i informacija služe različitim tehnologijama. Raznolikost knjižnica (čak i onih koje se nalaze u istom sastavu) znači da se postotak građe na različitim medijima i troškovi za te medije uvelike razlikuju od knjižnice do knjižnice. To se najviše očituje u pogledu ravnoteže između tiskanih i digitalnih zbirki, no odnosi se i na druge medije.¹⁵³

Razvoj zbirki u pogledu formata traži da se rasprave pitanja o sadržaju zbirki i osobinama korisničke zajednice. Tradicionalni pristupi razvoju zbirke započinju s pitanjima za koga se građa prikuplja (zajednicu) i što im je potrebno (sadržaj). Izbor formata (elektronički, tiskani ili drugi) obično slijedi iz odgovora na pitanja o zajednici i sadržaju.¹⁵⁴

Gorman smatra da nije pitanje treba li kombinirati različite tehnologije, već u kojem odnosu i po kojoj cijeni.¹⁵⁵ Javljaju se i „nove utopijske vizije univerzalne virtualne knjižnice u kojoj korisnici, surfajući kibernetским prostorom, mogu pronaći cjelokupno ljudsko znanje koje samo čeka da mu se pristupi“¹⁵⁶.

Digitalni mediji imaju veliki utjecaj na knjižnice koje tom "digitalnom izazovu" mogu odgovoriti na različite načine. U organizaciji knjižničnih službi i usluga, da bi se prilagodile digitalnom okruženju, ključnu ulogu će imati potrebe korisničkih skupina određene knjižnice. Uz nabavu digitalnih dokumenata knjižnice će, ukoliko žele zadržati korisnike, morati digitalizirati dio svog fonda, pri čemu moraju imati jasne kriterije. U slučaju sveučilišnih knjižnica važnu ulogu u odlučivanju koji dio fonda će se digitalizirati imat će nastavne i istraživačke potrebe na određenom sveučilištu.

2.9.1 Sveučilišne knjižnice u digitalnom okruženju

Sveučilišne knjižnice doživjele su velike promjene u posljednjem desetljeću, a pokretač promjena bila je nova informacijska tehnologija. Zadaća je sveučilišnih knjižnica da zadovoljavaju nastavne i istraživačke potrebe studenata, nastavnika i osoblja ustanova kojima pripadaju. Njihove zbirke i usluge vezane su za nastavne programe na dodiplomskoj, diplomskoj i poslijediplomskoj razini. Osiguravaju pristup hibridnim zbirkama tiskanih i elektroničkih izvora. Građa koja se ne nalazi u knjižnici i nije elektronički dostupna osigurava se međuknjižničnom posudbom.

¹⁵³Gorman, Michael. Navedeno djelo. Str. 33.

¹⁵⁴Borgman, Christine L. Navedeno djelo. Str. 154.

¹⁵⁵Gorman, Michael. Navedeno djelo. Str. 33.

¹⁵⁶Deegan, Marilyn; Tanner, Simon. Digital futures. New York: Neal-Schuman, 2002. Str.58.

U povijesti su knjižnične zbirke imale četiri osnovne svrhe: očuvanje građe za budućnost (jer možda jedinica neće biti dostupna ako se ne pribavi u vrijeme njena publiciranja), davanje na korištenje (osiguravanje pristupa sadržaju zbirki), bibliografska svrha (identificiranje što na određenu temu postoji) i simbolička svrha (pridonose statusu i ugledu ustanove).¹⁵⁷

Gorman navodi da se definicija knjižnične zbirke tijekom 125 godina mijenjala da bi na kraju obuhvatila barem četiri razine: materijalne dokumente koje posjeduje određena knjižnica, materijalne dokumente koje posjeduje neka druga knjižnica, a koji su dostupni međuknjižničnom posudbom, elektroničke dokumente nabavljene kupnjom ili pretplatom, „besplatne elektroničke dokumente“.¹⁵⁸ Pristup digitalnim izvorima ima sve važniju ulogu u oblikovanju knjižničnih zbirki. Knjižnice u Hrvatskoj, pored baza podataka koje im osigurava MZOŠ, sve više sredstava ulažu u nabavu baza podataka časopisa kao što su JSTOR i Project Muse¹⁵⁹. Kod izgradnje zbirke u segmentu nabave časopisa i članaka može prevladavati model nabave članaka, časopisa ili kombinacija ova dva modela. Nabava tradicionalnih časopisa, bilo tiskanih ili digitalnih, pruža korisnicima grupirane, srodne članke kao i dodatne materijale poput recenzija knjiga, pisama uredniku, uredničkog uvoda i sl. Kako cijene časopisa rastu, smanjuje se broj pojedinačnih pretplata, a znanstvenici se više oslanjaju na knjižnične pretplate, članke dobivene od kolega i autora te međuknjižničnu posudbu što pokazuje i primjer statistike Association of Research Library (ARL)¹⁶⁰.

U razdoblju od 1995. do 2002. godine sredstva koja je prosječna knjižnica, članica ARL-a,¹⁶¹ izdvajala za digitalne izvore povećala su se 400 %¹⁶², od čega se najveći dio ulaže u digitalne časopise, a zanemariv dio u digitalne knjige. Istraživanje provedeno u znanstvenim knjižnicama članicama ARL-a od 2002. do 2006. godine pokazuje da su se pretplate na tiskane časopise smanjile 32 %, dok su pretplate digitalnih časopisa porasle 34%.¹⁶³

Indeksiranje i apstrahiranje referentnih zbirki učinilo je ovu vrstu građe pogodnijom za korištenje u digitalnom obliku. U visokoškolskim knjižnicama postoji trend otkazivanja

¹⁵⁷Buckland, Michael. *Redesigning Library Services: A Manifesto*. Chicago: American Library Association, 1992.

¹⁵⁸Gorman, Michael. Navedeno djelo. Str. 9.

¹⁵⁹Baze podataka JSTOR i Project MUSE knjižnice plaćaju iz vlastitih sredstava.

¹⁶⁰Beaubien, Anne K. *ARL White Paper on Interlibrary Loan*. Washington: Association of Research Libraries, 2007. URL: http://www.arl.org/storage/documents/publications/arl_white_paper_ill_june07.pdf (2014-07-13)

¹⁶¹Association of Research Libraries (ARL) sjevernoameričko (SAD i Kanada) je udruženje znanstvenih knjižnica osnovano 1932. godine, a obuhvaća više od 120 knjižnica sjevernoameričkih istraživačkih institucija.

¹⁶²Case, Mary M. A snapshot in time: ARL libraries and electronic journal resources. // *Journal of Library Administration* 42, 2(2005), str. 87-105. URL: [http://old.arl.org/resources/pubs/br/asit~print.shtml\(2012-11-05\)](http://old.arl.org/resources/pubs/br/asit~print.shtml(2012-11-05))

¹⁶³Prabha, Chandra. Shifting from print to electronic journals in ARL university libraries. // *Serials Review* 33, 1(2007), str. 4-13.

tiskane referentne građe u zamjenu za digitalni pristup¹⁶⁴ što se različito odražava na različite znanstvene discipline. U humanističkim znanostima nisu razvijeni kontrolirani rječnici, kao u medicini ili nekim drugim disciplinama, pa ni digitalne verzije referentne građe ne čine toliko veliku prednost u odnosu na tiskanu građu. Prednost digitalnih izvora pred tiskanim u humanističkim znanostima očituje se kod pretraživanja ukoliko se koristi prirodni jezik kombiniran s ključnim riječima. S obzirom da se budući humanisti oslanjaju na knjige i posebne zbirke u istraživanju, oni ne mogu biti ovisni o indeksiranju i apstrahiranju kao druge znanstvene discipline. Knjižničari, na temelju potreba korisnika nabavljaju tiskanu građu koja ostaje nepromjenjiva i tako oblikuju svoju zbirku. Kod nabave digitalnih izvora knjižničari odabiru baze podataka koje najbolje odgovaraju njihovim korisnicima, ali su one složene po željama izdavača koji ih mogu promijeniti u svakom trenutku. Kako bi povećali kupovnu moć knjižničari koriste konzorcijalnu nabavu, što je praksa i u Hrvatskoj. U osnovi knjižnice plaćaju informacije koje ne trebaju kako bi dobile povoljnije cijene za informacije koje trebaju.

Statistika Udruženja američkih znanstvenih knjižnica¹⁶⁵ (Association of Research Libraries) pokazuje da zahtjevi za međuknjižničnom posudbom rastu kao i zahtjevi za obrazovanjem korisnika (library instruction) – grupne prezentacije i sudjelovanje u prezentacijama dok broj referentnih usluga (reference transactions) opada.

Knjižnice pokušavaju redefinirati svoju ulogu između digitalnog svijeta i fizičke tradicije na dva načina:

- razvijanjem knjižnice kao mjesta (u fizičkom smislu) koje će privući nove generacije studenata u knjižnicu
- razvijanjem digitalnih sadržaja i usluga putem kojih će knjižnice „učiti“ u svijet studenata.

S obzirom na trend povećanja korištenja digitalnih resursa (elektroničkih izvora) preddiplomskih studenata postoji bojazan da oni više neće fizički posjećivati knjižnice. Studenti sve manje posjećuju knjižnicu, posudba knjiga je u padu, dok broj pretraženih digitalnih dokumenata raste.¹⁶⁶ Američko udruženje visokoškolskih knjižnica (ACRL) navodi

¹⁶⁴Robbins, Sarah; McCain, Cheryl; Scrivener, Laurie. The Changing Format of Reference Collections: Are Research Libraries Favoring Electronic Access over Print? // *Acquisitions Librarian* 18, 35/36(2006), str. 75-95. URL: [http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=c5c40d1a-c2b4-404b-8514-58fc4241fefa%40sessionmgr12&hid=14\(2012-05-13\)](http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=c5c40d1a-c2b4-404b-8514-58fc4241fefa%40sessionmgr12&hid=14(2012-05-13))

¹⁶⁵ Kyriildou, Martha; Bland, Les. ARL Statistics 2006-07. Washington DC: Association of Research Libraries, 2008. Str. 8. URL: <http://cominfo.rutgers.edu/~tefko/Courses/e553/Readings/ARL%20statistics%202006-07.pdf> (2012-10-19)

¹⁶⁶ Isto. Str. 9.

deset trendova u visokoškolskim i znanstvenim knjižnicama koji se najčešće spominju u literaturi¹⁶⁷:

1. Visokoškolske knjižnice moraju dokazati vrijednost koju pružaju akademskom okruženju.
2. Stručna obrada podataka sve je veći izazov kao i razvoj standarda za sve vrste podataka; pojavljuje se više repozitorija od kojih će mnogi biti bazirani na korištenju oblaka (cloud-based); knjižničari i ostali informacijski djelatnici će surađivati sa svojim istraživačkim zajednicama kako bi se olakšao ovaj proces.
3. Digitalna prezervacija (zaštita) postaje problem uslijed nedostatka strateškog vodstva za utvrđivanje arhitekture, politike ili standarda za stvaranje, pristup i očuvanje digitalnog sadržaja. Kako zbirke stare raste zabrinutost za njihovo očuvanje.
4. Institucije visokog obrazovanja ulaze u razdoblje previranja. Javljaju se trendovi porasta online nastave, studijskih programa, globalizacije i povećanog skepticizma u pogledu ulaganja u više škole. Pomaci koji djeluju na visoko obrazovanje imat će utjecaj na knjižnice u smislu povećanih očekivanja za razvoj zbirke, korištenja zbirke i usluga od starih i novih korisnika i u načinu kako će knjižnice demonstrirati svoju vrijednost osnivačima.
5. Informacijska tehnologija i dalje će voditi futuristička razmišljanja unutar visokoškolskih knjižnica.
6. Mobilni uređaji će mijenjati način pristupanja i isporučivanju informacija.
7. Nabava potaknuta pokroviteljima (Patron- driven-acquisition -PDA) e-knjiga spremna je postati norma. Da bi se to dogodilo mogućnost licenciranja i modela za posudbu e- knjiga mora postati održiv.
8. Nova znanstvena komunikacija i modeli izdavaštva razvijaju se sve bržim tempom zahtijevajući od knjižnica da se aktivno uključe ili im prijeti zaostajanje.
9. Osoblje visokoškolskih knjižnica treba moći odgovoriti novim izazovima putem kreativnih pristupa u zapošljavanju novih kadrova i razmještanju / prekvalifikaciji postojećeg osoblja.
10. Kod korisničkog ponašanja i očekivanja ponašanja praktičnost (convenience) utječe na sve aspekte traženja informacija od odabira i pristupa do korištenja izvora.

Postavlja se pitanje kojim sadržajima i uslugama knjižničari mogu privući studente *net* generacije da bi odgovorili na njihove informacijske potrebe. Prilagođavajući se novim generacijama studenata knjižnice postaju područja učenja „learning areas“ ili kako ih još

¹⁶⁷ Association of College and Research Libraries (ACRL). 2012 top ten trends in academic Libraries: A review of the trends and issues affecting academic libraries in higher education. // College & Research Libraries News 73, 6(2012), str. 311-320. URL: <http://crln.acrl.org/content/73/6/311.full.pdf+html> (2015-06-23)

nazivaju zone učenja „learning zones“ ili prostor učenja „learning spaces“¹⁶⁸. Neki autori nazivaju ih informacijskim dobrima „information commons“ ili učećim dobrima „learning commons“ dok drugi¹⁶⁹ smatraju da je koncept učećeg dobra „learning commons“ puno širi nego „information commons“ jer ne predstavlja samo tehničku infrastrukturu nego i njenu nadogradnju knjižničnim uslugama i suradnjom sistemskih inženjera, nastavnika i knjižničara. Radi se o fizičkom prostoru koji ne mora biti knjižnica, a uključuje više radnih stanica opremljenih softverima različite namjene, nudi radni prostor za pojedince i skupine, udobno je namješten i ima osoblje koje podržava aktivnosti koje se odnose na pristup informacijama i korištenje tehnologije.

Uloga knjižničara se bitno mijenja jer on sudjeluje u planiranju i izradi projekata što u nekim sredinama može izazvati otpor nastavnika. Rezultati rada na projektima ostaju knjižnici koja te rezultate onda može čuvati i koristiti za daljnje aktivnosti sa studentima i nastavnicima.

Studenti žele mjesto na kojem će raditi u tišini, ali i mjesto gdje mogu glasno razgovarati. Oni vole neformalnu i relaksirajuću atmosferu gdje mogu nešto pojesti i popiti dok rade bilo da su sami ili u društvu. Neka sveučilišta kao primjerice Sveučilište u Northumbriji u SAD-u organizirala su na nekoliko mjesta u sveučilištu područja učenja koje pružaju mogućnosti za „formalni i neformalni rad te pojedinačne i suradničke aktivnosti učenja“¹⁷⁰ Takva mjesta omogućavaju studentima druženje i prenošenje znanja ne samo u okviru svoje studijske grupe i godine, nego i šire. Područja učenja nude korisnicima različite informacijske izvore od kojih je veliki dio računalno dostupan. *Net* generaciji su digitalni izvori prvi izbor i željena metoda pronalazanja informacija. Nakon što pronađu potrebnu literaturu u digitalnom obliku npr. članak iz časopisa studenti ga odmah mogu i tiskati, dok tiskanu literaturu mogu fotokopirati. Na raspolaganju im je informacijska, a u nekim knjižnicama i informatička služba koja im u bilo kojem trenutku može pomoći.

Transformacija sveučilišta i knjižnica unutar njih kako bi zadovoljila potrebe *net* generacije ovisi o poznavanju karakteristika te generacije, njihovom informacijskom ponašanju i stilovima učenja. Kako bi se prilagodili fakulteti i sveučilišta moraju utvrditi karakteristike svojih studenata u odnosu na učenje i korištenje tehnologije. Osnivanjem područja učenja kao

¹⁶⁸Beard, Jill; Dale, Penny. Library design, learning spaces and academic literacy. // *New library world* 111, 11/12(2010), str. 480-492.

¹⁶⁹Roberts, Regina L. The evolving landscape of the learning commons. // *Library Review* 56, 9(2007), str. 803-810.

¹⁷⁰Jackson, Maureen; Shenton, Andrew K. Independent learning areas and student learning. // *Journal of Librarianship and Information Science* 42, 4(2010), str. 215-223. URL: <http://lis.sagepub.com/content/42/4/215.full.pdf+html>(2012-08-16).

mjesta stvaranja znanja uz pomoć novih tehnologija, dizajna prostora i suradnje različitih profila stručnjaka, knjižnice se prilagođavaju potrebama studenata. Preispitujući potrebe svojih korisnika i razvijajući inovativne prostore koji doprinose osnovnoj misiji i strategiji sveučilišta, visokoškolske knjižnice izgradnjom fleksibilnih, višenamjenskih prostora za učenje služe potrebama nove generacije studenata.

Premda se posljednjih godina knjižnica naglašava kao mjesto, Dillon¹⁷¹ smatra da je akademsku knjižnicu bolje promatrati kao kompleksan sociotehnički sustav koji služi različitim interesnim skupinama koje su osnovale knjižnicu. Svaka interesna skupina ima svoja očekivanja, potrebe i shvaćanja knjižnice premda ne mora nužno biti izravan korisnik knjižnice. Postoji tendencija da se perspektiva krajnjeg korisnika stavi ispred percepcije osnivača. Iako je okrenutost prema korisniku (user -centric) važna u osmišljavanju i provedbi oblikovanja budućih akademskih knjižnica, moramo uzeti u obzir širi kontekst interesnih skupina. Okrenutost prema korisniku u sociotehničkom smislu nije natjecanje u popularnosti, to je proces informiranog donošenja odluka s namjerom da predstavlja rješenje za potrebe ciljane zajednice. U tom smislu ono što ljudi kažu da vole nije uvijek ono što je najbolje za njih, a ono što kažu da trebaju će se sasvim sigurno promijeniti kad to počnu dobivati. To dinamično međudjelovanje potreba i rješenja u razvoju novih tehnologija postavlja akademsku knjižnicu u neodređen položaj.¹⁷² Knjižnice, s jedne strane, moraju zadovoljiti zahtjeve osnivača, dok s druge strane, moraju osmišljavati nove usluge kako bi privukle studente. Nove knjižnične usluge trebale bi uvažiti studentske želje u dizajniranju usluga, integrirati knjižnične usluge u sustav za upravljanje nastavom (course management systems), istražiti usluge za mobilne uređaje, vizualno i multimedijски predstaviti usluge, fokusirati se na partnerske modele, naglasiti vrednovanje informacijskih izvora kao i informacijsku politiku knjižnice.¹⁷³

U kontekstu promjena u društvu, tehnologiji i obrazovanju, u suvremenoj sveučilišnoj knjižnici za infrastrukturu e-učenja ističe se usvajanje virtualnih okruženja za učenje (virtual

¹⁷¹ Dillon, Andrew. Accelerating learning and discovery: redefining the role of academic librarians. Washington DC: Council on Library and Information Resources 142 (2008). URL: [http://www.clir.org/pubs/reports/pub142/contents.html/dillon.html\(2012-11-09\)](http://www.clir.org/pubs/reports/pub142/contents.html/dillon.html(2012-11-09))

¹⁷² Isto.

¹⁷³ Lippincott, Joan K. Net generation students and libraries. // Educating the Net generation / uredili Diana G. Oblinger ; James L. Oblinger. Washington: Educause, 2005. Str. 13.9 URL: <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf> (2012-03-16)

learning environments - VLE) i integralnih sustava upravljanja obrazovanjem (managed learning environments – MLE)¹⁷⁴.

VLE¹⁷⁵ su alati koji podržavaju e-učenje kroz osiguravanje i integraciju materijala s web-a uključujući: materijale za učenje, linkove na druge izvore, online komunikacijske alate te alate za procjenu znanja. Kada se VLE alati integriraju s drugim informacijskim sustavima i procesima u instituciji, kao npr. evidencijom studenata, stvaraju sustave koji se općenito nazivaju managed learning environment (MLE).¹⁷⁶

JISC (Joint Information Systems Committee) je 2002. godine financirao niz projekata kako bi se istražila pitanja vezana za integraciju VLE (npr. WebCT) i digitalne knjižnice poznatih pod imenom DiVLE (Digital Libraries i VLE). Jedan od tih projekata proveden je u na Sveučilištu Ulster u Velikoj Britaniji s ciljem istraživanja tehničkih, pedagoških i organizacijskih pitanja povezivanja digitalnih knjižničnih sustava i VLE-a. Prednosti takvog povezivanja su višestruke: racionalizacija knjižničnih poslovnih procesa, pojednostavljeno korisničko obrazovanje, manji broj upita na informacijskom pultu i povećana upotreba digitalnih izvora.¹⁷⁷

Jedan aspekt korištenja VLE je stavljanje popisa literature za pojedini kolegij na WebCT. Popis literature se koristi na različite načine, bilo kao kratki pregled kolegija za studente, a može biti i složeniji „obogaćen komentarima, bilješkama i objašnjenjima koji mu daju pedagošku vrijednost“¹⁷⁸. Ukoliko je linkovima povezan sa cjelovitim tekstom studenti nemaju potrebu tražiti literaturu u knjižnici. Takav personaliziran sadržaj olakšava studentima izbor i sprečava pojavu informacijske prezasićenosti. Istraživanje¹⁷⁹ korištenja digitalnih časopisa kod preddiplomskih studenata pokazalo je da studenti radije pristupaju časopisima preko mrežne stranice kolegija ili VLE, nego da koriste knjižnicu.

¹⁷⁴Za projekte elektronskog obrazovanja, mrežnog učenja, VLE (Virtual Learning Environment i MLE (Managed Learning Environment) hrvatsko nazivlje još nije riješeno. Vidi: Korljan, J.; Škvorc, B. Elektronsko obrazovanje u nastavi hrvatskoga kao drugog i stranog jezika. // Hrvatski 7, 2(2010). URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=118766 (2012-04-25)

¹⁷⁵ U britanskoj terminologiji koristi se naziv VLE- virtual learning environment, dok se u američkoj terminologiji koristi naziv CMS – course management system.

¹⁷⁶Currier, Sarah; Brown, Sharron; Ekmekioglu, F Cuna. *INSPIRAL: INVeStigating Portals for Information Resources And Learning. Final Project Report*, 2001. URL: <http://eprints.rclis.org/13184/> (2012-03-26)

¹⁷⁷Uhomoihi, Clare; Masson, Alan; Norris, Lyn. Integrating VLE and Library Systems: Opportunities and Challenges. // Informatica Slovenia 27, 3(2003), str. 325-334. URL: <http://library.ulster.ac.uk/4i/deliverables/outputs/Uhomoihi%20Informatica.pdf> (2013-12-29)

¹⁷⁸Secker, Jane. DELIVERing library resources to the virtual learning environment. // Program: electronic library and information systems 39, 1(2005), str. 39-49.

¹⁷⁹Bonthron, Karen...[et al.]. Trends in use of electronic journals in higher education in the UK – views of academic staff and students // D-Lib Magazine 9, 6(2003). URL: [http://www.dlib.org/dlib/june03/urquhart/06urquhart.html\(2012-04-15\)](http://www.dlib.org/dlib/june03/urquhart/06urquhart.html(2012-04-15))

Digitalne knjižnice i VLE nastali su i razvijali se zasebno. Potreba za postizanjem obrazovnih ciljeva u digitalnom društvu integrirala je njihove potencijale. Za uspješnu integraciju potrebno je riješiti pitanja tehničke i semantičke interoperabilnosti, harmonizacije, postići konsenzus o pitanjima kao što su tko je zadužen za stvaranje metapodataka, kako riješiti autorska prava, definirati uloge i izbjegavati konflikte.¹⁸⁰

Drugi primjer personaliziranog pristupa korisnicima knjižnica je inicijativa *Moja knjižnica (My Library)*. *Moja knjižnica (My Library)* je personaliziran alat koji omogućuje korisniku da objedini često korištene knjižnične resurse i usluge. Istraživanje provedeno od 2000. do 2001. godine na Sveučilištu Virginia Commonwealth (Virginia Commonwealth University)¹⁸¹ pokazalo je veliki interes korisnika za uslugu *Moja knjižnica* i povećanje broja korisnika. Polovica broja korištenja spomenute usluge odvijala se tijekom programa obrazovanja knjižničnih korisnika. Integracija ovog alata u bibliografski instruktorski program nudi brz i učinkovit način stvaranja prilagođenih stranica za pojedinca. Usluga *Moja knjižnica* može se razvijati u nekoliko smjerova: za pojedince bi mogla značiti povećanu i centraliziranu prilagodbu značajki kao što su pristup zaštićenim podacima, međuknjižničnoj posudbi, nabavi novih naslova i sl. S druge strane, razvoj knjižnice u tom smjeru mogao bi značiti isključivanje općih korisničkih računa većih korisničkih grupa i uključivanje individualnih pojedinačnih prijava pojedinaca. Ovaj alat omogućava knjižničarima i nastavnicima prilagodbu i predstavljanje digitalnih sadržaja koji se mogu povezati s pojedinačnim kolegijima. Istražujući u doktorskoj disertaciji modele konvergencije e- usluga visokoškolskih knjižnica i sustava za upravljanje učenjem (LMS- Learning Management System) Anita Papić je zaključila da integracija e-usluga u kontekst predmetnog sadržaja u okviru sustava za upravljanje učenjem pridonosi kvaliteti nastave, ima pozitivan učinak na izvršavanje studenskih obrazovnih zadataka, ojačava ulogu visokoškolskih knjižnica u znanstveno-nastavnom procesu i visokoškolskom kurikulumu te djelomično pridonosi informacijskoj pismenosti korisnika.¹⁸²

Dok za pravu digitalnu knjižnicu sa svim informacijskim izvorima i uslugama treba riješiti još mnoga otvorena pitanja, hibridne sveučilišne knjižnice nude svoje kataloge na internetu kao i

¹⁸⁰ Virkus, Sirje...[et al.]. Integration of digital libraries and virtual learning environments: a literature review. // *New Library World* 110, 3/4(2009), str. 136-150.

¹⁸¹ Ghaphery, James. Mylibrary at Virginia Commonwealth University. // *D-Lib Magazine* 8, 7/8(2002). URL: [http://www.dlib.org/dlib/july02/ghaphery/07ghaphery.html\(2012-05-19\)](http://www.dlib.org/dlib/july02/ghaphery/07ghaphery.html(2012-05-19))

¹⁸² Papić, Anita. Modeli konvergencije e- usluga visokoškolskih knjižnica i sustava za upravljanje učenjem: doktorski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2012. Str. 206.

sve veći broj digitalnih publikacija kojima je moguće pristupiti s udaljenih mjesta. Knjižnične usluge kao što su rezervacija građe, registracija (prijava) i informacijski upiti prešli su velikim dijelom u virtualni svijet, pa su se u nekim velikim knjižnicama osnovale digitalne referentne službe.

Mogućnosti referentnih usluga u digitalnom okruženju s razvojem tehnologije neprestano se povećavaju. Kako bi ispitali pristupne točke usluzi Pitaj knjižničara (Ask a Librarian) putem čavrljanja (chata), e-maila i instant poruka Lewis i DeGroot¹⁸³ proveli su istraživanje na Sveučilištu Illinois (University of Illinois) u Chicagu i utvrdili da su najveći broj upita poslali studenti putem e-maila koji su linku Pitaj knjižničara pristupili u najvećem broju sa knjižnične mrežne stranice, nešto manje iz online kataloga, baza podataka i najmanje s BlackBoarda. Najčešća vrsta pitanja s knjižnične stranice bila su pitanja o posjedovanju ili pristupu knjizi, časopisu ili audio-vizualnim materijalima, zatim upiti za međuknjižničnu posudbu, kao i traženje pomoći u tematskom pretraživanju članaka, dok su se pitanja iz baze podataka uglavnom odnosila na upute za pretraživanje baze podataka, a pitanja iz kataloga na status zaduženja građe. Ukupno gledajući, s obzirom na prethodna istraživanja¹⁸⁴, broj upita digitalnoj referentnoj službi je porastao, a podaci pokazuju da korisnici koriste različite pristupne točke za različite upite.

Ovi primjeri pokazuju načine kako knjižnica prilazi korisnicima, umjesto da oni dolaze u knjižnicu. Knjižničnim uslugama i sadržajima pristupa se sa različitih točaka, ovisno od potrebama studenata.

Razvijanje informacijske pismenosti kod nastavnika i studenata trebalo bi biti dijelom osnovne misije sveučilišne knjižnice. Implementacija programa informacijske pismenosti zahtijeva suradnju nastavnika, knjižničara i sistem inženjera. Razlikujemo četiri modela informacijskog opismenjavanja na visokoškolskoj razini:

- intrakurikularni ili ugniježdeni tip kolegija (informacijska pismenost integrirana je u nastavni program, a provode je nastavnik i knjižničar)
- interkurikularni ili integrirani tip kolegija (informacijska pismenost nudi se kao dodatak kolegiju u vidu jednoga ili više školskih sati koje organizira knjižničar)

¹⁸³Lewis, Krystal M.; DeGroot, Sandra L. Digital reference access points: an analysis of usage. // Reference service Review 36, 2(2008), str. 194-204.

¹⁸⁴DeGroot, Sandra L....[et al.]. Quantifying cooperation: collaborative digital reference service in the large academic library. // College and Research Libraries 66, 5(2005), str. 436-454. URL: [http://crl.acrl.org/content/66/5/436.full.pdf\(2012-05-26\)](http://crl.acrl.org/content/66/5/436.full.pdf(2012-05-26))

- ekstrakurikularno ili paralelno informacijsko opismenjavanje (organizira knjižničar izvan kurikuluma)
- samostojeći kolegij (informacijska pismenost je samostalni, najčešće izborni kolegij)¹⁸⁵

Prvi pristup pokazao se najkorisniji, osobito ako je proveden na prvoj godini studija. Osnovni uvjet za njegovu provedbu je visok stupanj suradnje nastavnika i knjižničara što, s obzirom da zadire u strategije nastave pojedinih nastavnika, stvara poteškoću u provođenju.

Formuliranje upita za pretraživanje, tumačenje rezultata pretraživanja i vrednovanje mrežnih izvora su kompetencije koje zahtijevaju napredno poznavanje akademske informacijske pismenosti.¹⁸⁶

Suradnja knjižničara i nastavnika neophodna je kako bi se sadržaji iz informacijske pismenosti ugradili u kurikulum. Nastavnici stvaraju kontekst, dok knjižničari odabiru relevantne informacijske izvore na koje upućuju studente. Zadaci iz informacijske pismenosti trebali bi biti „... dovoljno kratki da stanu u već prenatrpani kurikulum nastavnih predmeta, dovoljno nekomPLICIRANI da budu poučni korisnicima koji nisu navikli na knjižnično pretraživanje, donekle standardizirani da se mogu primijeniti na većinu baza podataka (što može biti najproblematičniji aspekt) i dovoljno detaljni da pokažu studentima kako učinkovito pretraživati i preuzimati materijale“¹⁸⁷. Program informacijske pismenosti trebao bi biti korisnički orijentiran, odnosno prilagođen studentima s obzirom na znanstvenu disciplinu i predmet studiranja. Izazov cjelokupnoj akademskoj zajednici, kako nastavnicima, tako i knjižničarima je da programi informacijske pismenosti budu „relevantni, redovito se ponavljaju, dobro publicirani, imaju oblik instruktorskog dizajna, relevantne načine pružanja usluga i da se prošire na sva područja kurikuluma“¹⁸⁸. Knjižničari moraju procijeniti potrebe

¹⁸⁵ Australian and New Zealand Information Literacy Framework: principles, standards and practice. 2nd ed. / Bundy, Alan editor. Adelaide: Australian and New Zealand Institute for Information Literacy, 2004. Str. 6.

¹⁸⁶ Walton, Marion; Archer, Arlene. The web and information literacy: scaffolding the use of web sources in a project-based curriculum. // British Journal of Educational Technology 35, 2(2004), str. 1-14. URL: http://www.cet.uct.ac.za/files/KnowledgeBase/2004ResearchOutput/bjet_4_Walton_Archer.pdf

¹⁸⁷ Biddix, J.Patrick; Chung, Chung J.; Park, Han W. Convenience or credibility? A study of college student online research behaviors. // Internet and Higher Education 14, 3(2011), str. 175-182.

¹⁸⁸ Edwards, Laretta S.; Bruce, Christine; Mc Allister, Lynn. Information Literacy Research: the consolidation of a theme. Research Applications in Information and Library Studies. Brisbane: 20. 09. 2004. [Predavanje]URL: [http://www.academia.edu/2463457/Information_literacy_research_the_consolidation_of_a_theme_1\(2012-02-17\)](http://www.academia.edu/2463457/Information_literacy_research_the_consolidation_of_a_theme_1(2012-02-17))

studenata kako bi ih mogli kvalitetno zadovoljiti. Ti naponi uključuju „postavljanje plana, podjelu ciljanih grupa i ispitivanje mišljenja studenata“¹⁸⁹.

¹⁸⁹ Chen, Kuan-nien; Lin, Pei-chun. Information literacy in university library user education. // *Aslib Proceedings: New Information Perspectives* 63, 4, (2011), str. 399-418.

3 Informacijsko ponašanje mladih

Za razumijevanje informacijskih ponašanja i s njima povezanim čitanjem i učenjem tijekom visokoškolskog obrazovanja, potrebno je upoznati i razumjeti načine i specifičnosti postupanja mladih ljudi u pristupu i korištenju informacija. Karakteristike i svrhovitost procesa učenja novih generacija neraskidivo je povezana s obrascima njihovog informacijskog ponašanja. Informacijsko ponašanje Wilson definira kao „aktivnosti koje osoba može poduzeti kada utvrdi svoju potrebu za informacijom, bilo koji način traženja takve informacije, te korištenje i prenošenje te informacije“¹⁹⁰. Pretpostavka za korištenje informacije je da je informacija inkorporirana u postojeće strukture znanja pojedinca.

Pristup istraživanju informacijskog ponašanja mijenjao se tijekom povijesti od tradicionalnog do suvremenog. Osnovna razlika između ova dva pristupa je u tome što je suvremeni pristup, orijentiran na korisnika, dok je tradicionalni pristup orijentiran na sistem.

U tradicionalnim pristupima informacija se smatrala objektivnom, korisnici informacija bili su viđeni kao *input-output* informacijski procesori, a istraživanje je bilo fokusirano na izvore informacija koje se trebaju transportirati od sistema ka korisniku. U suvremenim pristupima, informacija je shvaćena kao subjektivna, informacijski korisnici su viđeni kao konstruktivni i aktivni, a istraživači svoju pažnju usmjeravaju na situacijski kontekst.¹⁹¹ Društveni, politički, povijesni ili kulturološki kontekst određuje i mijenja informacijsko ponašanje. Stoga informacijsko ponašanje mlade generacije treba promatrati u širem društvenom i tehnološkom kontekstu.

Mladost se u literaturi¹⁹² definira kao razdoblje života pojedinca između djetinjstva i odraslosti s tendencijom stalnog produljivanja tog razdoblja. Utjecaj informacijsko-komunikacijskih tehnologija u tom razdoblju postao je toliko intenzivan da se mlada generacija često određuje u odnosu na medije i tehnologiju. Današnja generacija mladih ljudi se zabavlja, druži, kupuje, uči i radi uz podršku tehnologije. Utjecaj tehnologije vidljiv je na kognitivnoj, društvenoj i emocionalnoj razini. Na terminološkoj razini javlja se mnoštvo naziva za mladu generaciju koji su proizašli iz njihovog odnosa prema tehnologiji.

¹⁹⁰Wilson, Thomas D. Models in information behaviour research. // Journal of Documentation 55, 3(1999), str. 249-70. URL: [http://informationr.net/tdw/publ/papers/1999JDoc.html\(2012-08-11\)](http://informationr.net/tdw/publ/papers/1999JDoc.html(2012-08-11))

¹⁹¹Tabak, Edin; Kukić, Damir. Informacijsko ponašanje. Zenica: Univerzitet u Zenici, 2013. Str. 70. URL: [http://www.unze.ba/informacijskoponasanje/Tabak_Kukic_Informacijsko_Ponasanje.pdf\(2012-08-11\)](http://www.unze.ba/informacijskoponasanje/Tabak_Kukic_Informacijsko_Ponasanje.pdf(2012-08-11))

¹⁹²Mladi uoči trećeg milenija / urednici Vlasta Ilišin i Furio Radin. Zagreb: Institut za društvena istraživanja : Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2002. Str. 27.

Za generacije mladih, rođenih u vrijeme rastućih informacijsko-komunikacijskih tehnologija u svijetu se koriste različiti nazivi: *Net Generation*, *Information Generation*, *Millennials* i *NeoMillennials* (Aphex, 2001¹⁹³; Barnes et al., 2007.¹⁹⁴; Gee, 2002.¹⁹⁵; Howe and Strauss, 2000.¹⁹⁶; Negroponte, 1996.¹⁹⁷; Oblinger and Oblinger, 2005.¹⁹⁸; O'Reilly, 2000.¹⁹⁹; Prensky, 2001a²⁰⁰, b²⁰¹, Tapscott, 2009²⁰².), dok se kod nas koriste nazivi mrežna generacija, internet generacija, *net* generacija, generacija y, milenijska generacija, cyber generacija, Google generacija i digitalni urođenici (domoroci). Bez obzira na različite nazive, svima je zajedničko da su odrasli uz digitalne tehnologije te da imaju urođeni talent i spretnost pri njihovom korištenju. Istraživanja u razvijenim zemljama (Hughes, 2009.²⁰³; Lenhart et al., 2010.²⁰⁴; Livingstone and Bober, 2005.²⁰⁵) pokazuju da je korištenje digitalnih tehnologija kod mladih (14-20 godina) u stalnom porastu, ali ne u svim zemljama podjednako. Generacija mladih u dobi od 15-25 godina u četiri europske zemlje: Francuskoj, Njemačkoj, Španjolskoj i Velikoj Britaniji pokazuje različite karakteristike. Tako Španjolci vrlo malo koriste društvene mreže,

¹⁹³Aphex, Edna. Children of the information age: a reversal of roles. // Turkish Online Journal of Distance Education 3, 4(2002). URL: <http://tojde.anadolu.edu.tr/tojde8/articles/aphek.htm> (2012-04-08)

¹⁹⁴ Barnes, Cassandra; Marateo, Raymond.C.; Ferris, S. Pixy. Teaching and learning with the net generation. // Innovate 3,4 (2007). URL: www.innovateonline.info/pdf/vol3_issue4/Teaching_and_Learning_with_the_Net_Generation.pdf

¹⁹⁵Gee, James P. New times and new literacies. // Learning for the Future: New Worlds, New Literacies, New Learning, New People / uredili Mary Kalantzis, Gella Varnava-Skoura i Bill Cope. Altona: Common Ground Publishing, 2002. Str. 59-84.

¹⁹⁶Howe, Neil; Strauss, William. Millennials Rising: The Next Great Generation. New York: Vintage Books, 2000.

¹⁹⁷Negroponte, Nicholas. Being Digital. New York: Vintage books, 1996.

¹⁹⁸Educating the Net Generation / uredili Diana G. Oblinger; James L. Oblinger. Washington: Educause, 2005. URL: <http://digitalcommons.brockport.edu/bookshelf/272>(2012-08-17)

¹⁹⁹O'Reilly, Brian. Meet the future: it's your kids. // Fortune, 24 July, 2000., str. 144-68.

²⁰⁰Prensky, Marc. Digital natives, digital immigrants // On the Horizon 9,5(2001a) URL: [www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf\(2012-04-20\)](http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf(2012-04-20))

²⁰¹Prensky, Marc. Digital natives, digital immigrants, Part II: Do they really think differently? // On the Horizon 9, 6(2001b) URL: [www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part2.pdf\(2012-04-20\)](http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part2.pdf(2012-04-20))

²⁰²Tapscott, Don. Grown up Digital: How the Net Generations Changing Your World. New York: McGraw-Hill, 2009.

²⁰³Hughes, Ann. Higher Education in a Web 2.0 World. Joint Information Systems Committee, 2009. URL: [www.jisc.ac.uk/publications/documents/heweb2.aspx\(2012-04-25\)](http://www.jisc.ac.uk/publications/documents/heweb2.aspx(2012-04-25))

²⁰⁴Lenhart, Amanda...[et al.]. Social Media and Young Adults. Washington: Pew Internet and American Life Project, 2010. URL: [www.pewInternet.org/Reports/2010/Social-Media-and-Young-Adults.aspx\(2012-04-26\)](http://www.pewInternet.org/Reports/2010/Social-Media-and-Young-Adults.aspx(2012-04-26))

²⁰⁵Livingstone, Sonia; Bober, Magdalena. UK Children Go Online: Final Report of Key Project Findings. London: School of Economics and Political Science, 2005, URL: [http://eprints.lse.ac.uk/399/\(2012-05-25\)](http://eprints.lse.ac.uk/399/(2012-05-25))

Francuzi imaju razvijenu kulturu bloga, a najrazvijenije vještine u korištenju digitalne tehnologije pokazuju mladi Nijemci.²⁰⁶

Premda je nemoguće u potpunosti utvrditi načela, vrijednosti ili obilježja pojedine generacije, generacijska podjela služi kako bi nam olakšala razjašnjavanje društvenih, kulturnih, političkih i ekonomskih utjecaja koji su oblikovali pojedinu generaciju. Važno je napomenuti da se generacijska podjela prikazana u tablici 2 odnosi prije svega na razvijene zemlje u kojima je omogućen pristup digitalnim tehnologijama. Ona je kreirana na temelju usporedbe različitih izvora koji predlažu generacijsku podjelu s obzirom na godinu rođenja i pokazuje da stavovi o početnim i završnim godinama rođenja koji određuju pripadnost pojedinoj generaciji nisu usuglašeni. Studenti koji su predmet istraživanja ovog rada rođeni su u rasponu od 1987.-1995. godine, pa ih svrstavamo u *y, net*, milenijsku ili digitalnu generaciju.

Tablica 2. Raspon godina rođenja pojedinih generacija s obzirom na različite izvore:

Izvori	Baby boom	X generacija	Y generacija/ Net generacija /milenijska generacija/ Digitalna generacija	Z generacija/ sljedeća ili post milenijska generacija
Tapscott ²⁰⁷ (1998)	1946-1964	1965-1976	1977-1997	1998-...
Zemke et al. ²⁰⁸ (2000)	1943-1960	1960-1980	1980-2000	-
Howe and Strauss ²⁰⁹ (2000)	1943-1960	1961-1981	1982-2005	-
Lancaster and Stillman ²¹⁰ (2002)	1946-1964	1965-1980	1981-1999	-
Martin and Tulgan ²¹¹ (2002)	1946-1960	1965-1977	1978-2000	-
Oblinger and Oblinger ²¹² (2005)	1947-1964	1965-1980	1981-1995	1995-...
Jones, Joand Martin ²¹³ (2007)	1944/47- 1960/63	1961/64- 1978/80	1980/82-2000	2000/03- 2020

²⁰⁶Lusoli, Wainer; Miltgen, Caroline. Young people and emerging digital services: An exploratory survey on motivations, perceptions and acceptance of risks. Seville: Institute for Prospective Technology Studies, 2009. URL: [ftp://ftp.jrc.es/pub/EURdoc/JRC50089.pdf\(2012-04-28\)](ftp://ftp.jrc.es/pub/EURdoc/JRC50089.pdf(2012-04-28))

²⁰⁷Tapscott, Don. Growing Up Digital: The Rise of the Net Generation. New York: McGraw-Hill, 1998.

²⁰⁸Zemke, Ron; Raines, Claire; Filipczak, Bob. Generations at work: Managing the Class of Veterans, Boomers, x-ers and Nexters in your Workplace. New York: Amacom, 2000.

²⁰⁹Howe, Neil; Strauss William. Navedeno djelo. Str. 119.

²¹⁰Lancaster, Lynne C.; Stillman, David. When generations Collide: Who They Are? Why They Clash? How to Solve the Generational Puzzle at Work. New York: Collins Business, 2002.

²¹¹Martin, Carolyn A.; Tulgan, Bruce. Managing the Generational Mix. Amherst: HRD Press, 2002.

²¹²Educating the Net Generation. / uredili Diana G. Oblinger i James L. Oblinger. Washington: Educause, 2005. URL: <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf> (2012-03-16)

Izvori	Baby boom	X generacija	Y generacija/ Net generacija /milenijska generacija/ Digitalna generacija	Z generacija/ sljedeća ili post milenijska generacija
Schroer ²¹⁴ (2008)	1946-1965	1966-1976	1977-1994	1995-...
Carlson ²¹⁵ (2009)	1946-1964	1965-1982	1983-2001	2001-...

Pod baby boom generaciju spada brojna poslijeratna generacija čiji broj je rastao do 60-ih godina, kada se broj rođenih počinje lagano smanjivati do 1965. od kada se naglo smanjuje. Stoga se završetak baby boom generacije, smješta u period od 1960-64/65. Slijedi je X generacija koju određuje znatno manji prirodni prirast koji se od 1977. do 1983. počinje povećavati, pa se taj period, ovisno o autorima, smatra krajem X generacije. Sljedeća generacija (y, net, milenijska, digitalna) traje, ovisno o autorima 14 do 23 godine, a nastala je nakon pojave i široke primjene interneta. Unutar te generacije neki autori²¹⁶ izdvajaju Google generaciju (rođeni nakon 1994.). Posljednja je z, sljedeća ili postmilenijska generacija.

Budući da će se u radu istraživati populacija preddiplomskih studenata humanističkih znanosti rođenih u rasponu od 1987.-1995. godine pobliže će se objasniti karakteristike te generacije. Za pripadnike te skupine koja je nastala nakon pojave i široke primjene interneta koristit će se izraz net generacija. Uspon računala, interneta i digitalne tehnologije obilježava ovu generaciju. Globalna komunikacija uvjetuje razvoj ove generacije sa sličnim i istim karakteristikama i izvan SAD-a.

U istraživanju Petera Williamsa i Iana Rowlandsa Information behaviour of the researcher of the future²¹⁷ analizirano je 86 radova koja se bave informacijskim ponašanjem Google generacije, velikim dijelom iz obrazovnog okruženja odnosno sveučilišne zajednice. Iz njih su ekstrahirane i analizirane tvrdnje koje se odnose na karakteristike Google generacije:

²¹³Jones, Vicki; Jo, Jun H.; Martin, Philippe. A. Future Schools and How Technology can be used to support Millennial and Generation-Z Students. // ICUT 2007: 1st International Conference of Ubiquitous Information Technology / uredio Kim Choon-Ho, str. 886-891. URL: http://www.webkb.org/doc/papers/icut07/icut07_JonesJoMartin.pdf (2012-03-10)

²¹⁴Schroer, William J. Generations X, Y, Z and the Others. // *The Journal of the Household Goods Forwarders Association of America* 40(2008), str. 9-11. URL: [http://www.socialmarketing.org/newsletter/features/generation3.htm\(2012-10-07\)](http://www.socialmarketing.org/newsletter/features/generation3.htm(2012-10-07))

²¹⁵Carlson, Elwood. *20th-Century U.S. Generations.* // *Population Bulletin* 64(2009). URL: <http://www.prb.org/pdf09/64.1generations.pdf> (2013-12-30)

²¹⁶Gunter, Barrie (2007) *Information behaviour of the researcher of the future: Technology trends: Work Package V.* London: CIBER, UCL. URL: [http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/ggworkpackagev.pdf\(2013-12-30\)](http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/ggworkpackagev.pdf(2013-12-30))

²¹⁷Williams, Peter; Rowlands, Ian. Navedeno djelo.

- Pokazuju sklonost za vizualnim informacijama više nego za tekstualnim
- Žele raznovrsna iskustva učenja
- Napravili su odlučan pomak prema digitalnim oblicima komunikacije
- Preferiraju brze informacije u kratkim odlomcima radije nego cijeli tekst
- Rade više zadataka istovremeno (multitask)
- Nestrpljivi su i nemaju tolerancije za odgađanje
- Smatraju svoje vršnjake vjerodostojnijim izvorima informacija od autoriteta
- Imaju potrebu stalno biti na web-u
- Uče na svojim greškama radije nego da prvo nauče, pa rade
- Slabo razumiju i nedovoljno poštuju intelektualno vlasništvo.

Dok se autori u potpunosti slažu sa s prve četiri tvrdnje za ostale tvrdnje smatraju da nisu isključivo generacijske tj. da ih pokazuju i ostale generacije ili da nisu evidentne kod većine pripadnika *net* generacije već samo kod jednog dijela.

Barett²¹⁸ je proveo istraživanje diplomskih studenata humanističkih znanosti i između ostalog utvrdio da:

- Koriste više knjige nego časopise, koriste starije materijale
- Oslanjaju se na nastavne materijale
- Rade sami
- Oslanjaju se u velikoj mjeri na mentore, čija važnost im je neprocjenjiva
- Stalno iščitavaju temu bez straha o krajnjem roku za završetak zadatka
- Zainteresirani su za primarne materijale i spremni su za pristup njima putovati do udaljenih lokacija
- Redovito koriste digitalnu informacijsku tehnologiju

Istraživanje je pokazalo da se informacijsko ponašanje diplomskih studenata humanističkih znanosti razlikuje od informacijskog ponašanja znanstvenika humanista i preddiplomskih studenata.

Ove zaključke potvrdilo je istraživanje diplomskih radova studenata humanističkih znanosti na Nacionalnom sveučilištu u Taiwanu (National Taiwan University)²¹⁹. Studenti su u diplomskim radovima najvećim dijelom citirali knjige dok je sadržaja s web-a bilo vrlo malo. Tipovi citiranih dokumenata razlikovali su se ovisno o disciplinama. Studenti su kao prvi i

²¹⁸Barett, Andy. The Information- seeking Habits of Graduate Student Researchers in the Humanities. // The Journal of Academic Librarianship 31, 4(2005), str. 324-331.

²¹⁹Wu, Ming-der; Chen, Shih-chuan. Navedeno djelo. Str. 457-472.

najvažniji izvor informacija za svoj diplomski rad naveli knjižnicu. Da bi dobili potrebne podatke u velikoj su mjeri koristili knjižnični katalog i baze podataka kako bi dobili bibliografske podatke.

Potvrđena je važnost mentora koji studentima posuđuju svoje vlastite rijetke knjige, rukopise ili stare dokumente, a povremeno se studenti obrate i svojim kolegama za fotokopiranje dokumenata. Stoga se može zaključiti da studenti humanističkih znanosti pokazuju neka drukčija ponašanja od svojih vršnjaka iz drugih znanstvenih disciplina, kao i da postoji razlika u informacijskom ponašanju između preddiplomskih i diplomskih studenata humanističkih znanosti. Odnos studenta i mentora, kao i studenata međusobno u velikoj mjeri određuje informacijsko ponašanje studenata. Taj odnos specifičan je za humanističke znanosti i različit u odnosu na ponašanje studenata u ostalim znanstvenim disciplinama.

3.1 Net generacija i korištenje informacijske tehnologije

Informacijsko-komunikacijska tehnologija doživjela je brzi rast u posljednjem desetljeću. Od početne upotrebe tehnologije kada ju koristi oko 5% populacije koje možemo nazvati inovatorima, do trenutka kada ta tehnologija postane široko prihvaćena od većeg dijela populacije način njena širenja Rogers²²⁰ je opisao S krivuljom. U početnoj fazi krivulja će polagano rasti, dok ne postigne kritičnu točku kada će se usvajanje te tehnologije dramatično povećati. Kritična masa za usvajanje je između 10% i 25% korisnika. Nakon faze rasta inovacija usporava i počinje opadati. Najtočniji prediktor širenja nove tehnologije je iznos BDPa (bruto domaćeg proizvoda) po stanovniku. Na širenje tehnologije utječe širok spektar kulturnih, ekonomskih, društvenih i političkih utjecaja, kao i spremnost potencijalnih korisnika da prepoznaju njenu važnost.

Net generacija percipira tehnologiju u širem smislu, ne samo kroz računala i internet ili kroz digitalne uređaje i aplikacije već kroz svu tehnologiju koja pomaže studentima u zadovoljavanju njihovih potreba. Ključna komponenta očekivanja *net* generacije od tehnologije je prilagodba kako bi se zadovoljile individualne potrebe studenata.

Studenti očekuju podršku tehnologije u učenju, a važnije im je svrsishodno korištenje tehnologije koje će im pomoći u učenju, nego uključivanje najnovijih tehnoloških dostignuća.

²²⁰Rogers, Everett. M. Diffusion of innovations. New York: Free Press, 1995. Citirano prema: Gunter, Barrie. Information behaviour of the researcher of the future: Technology trends: Work Package V: A British Library / JISC Study. URL: [http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/ggworkpackagev.pdf\(2012-10-03\)](http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/ggworkpackagev.pdf(2012-10-03))

Naglasak je na načinu korištenja tehnologije, a ne na uključivanju najnovijih tehnoloških dostignuća u obrazovne procese.²²¹

Istraživanje na uzorku preddiplomskih studenata provedeno na 115 američkih sveučilišta i visokih škola pokazalo je da je veliki postotak studenata koji posjeduju računala 98% s tim da je korištenje stolnih računala u opadanju dok broj prenosnih računala (laptopa) raste. Studenti upisuju fakultete s novom opremom, 8 od 10 studenata ima laptop ne stariji od godinu dana. Dvije trećine studenata posjeduje ručne uređaje s pristupom internetu (Internet-capable handheld devices).²²²

Internet se nametnuo kao prvi i važan izvor informacija za mnoge korisnike ali i kao potencijalno važan alat u obrazovnom procesu. Upotreba interneta u većini zemalja najraširenija je u mlađim dobnim skupinama. Upotreba interneta u Hrvatskoj u dobnj skupini od 16-24 godine 2012. godine iznosila je 98%.²²³ Istraživanje provedeno na 13 sveučilišta u SAD-u pokazalo je da računala studenti najviše koriste za pisanje radova za nastavu, pretraživanje interneta za nastavne aktivnosti i zabavu te korištenje e-maila.²²⁴ Premda studenti smatraju da posjeduju vještine potrebne za efikasno korištenje tehnologije, istraživanja²²⁵ pokazuju da oni imaju osnovne vještine prilagođene svojim potrebama npr. studenti ekonomije znaju koristiti Excel, studenti umjetnosti grafičke aplikacije, a studenti koji prezentiraju svoje radove PowerPoint. Osnovne vještine koje većina studenata posjeduje odnose se na korištenje e-maila, instant poruka (instant Messenger), Worda (word processing) i pretraživanja web-a. Velika većina studenata smatra sustav za upravljanje kolegijem (CMS - course management system) vrlo korisnim kao pomoć u učenju i to prvenstveno za uvid u nastavni plan i program, online čitanje, provjeravanje ocjena, rješavanje zadataka za vježbu, slanje zadataka, online diskusiju, dijeljenje materijala s drugim studentima, dobivanje povratne informacije i rješavanje online kvizova.

²²¹ Roberts, Gregory R. Technology and learning expectations of the net generation. // Educating the Net generation / uredili Diana G. Oblinger i James L. Oblinger. Washington: Educause, 2005. Str. 3.6. URL: [http://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf\(2012-12-03\)](http://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf(2012-12-03))

²²²Smith, Shannon; Salaway, Gail; Borreson Caruso, Judith. The ECAR Study of Undergraduate Students and Information Technology. Boulder, CO: EDUCAUSE Center for Applied Research 6 (2009). URL: [http://net.educause.edu/ir/library/pdf/ers0906/rs/ers0906w.pdf\(2012-12-04\)](http://net.educause.edu/ir/library/pdf/ers0906/rs/ers0906w.pdf(2012-12-04))

²²³United Nations Economic Commission for Europe. Statistical Database. URL: [http://w3.unece.org/pxweb/Dialog/Saveshow.asp?lang=1\(2012-02-04\)](http://w3.unece.org/pxweb/Dialog/Saveshow.asp?lang=1(2012-02-04))

²²⁴ Kvavik, Robert B. Convenience, communications and control: How students use technology. // Educating the Net generation / uredili Diana G. Oblinger i James L. Oblinger. Washington: Educause, 2005. Str. 7.4 URL: [http://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf\(2012-12-03\)](http://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf(2012-12-03))

²²⁵ Isto. Str. 7.7

Zhang²²⁶ u svom radu istražuje pretraživanja web-a preddiplomskih studenata u tri važne komponente: informacijskih izvora, organizacije informacija i mehanizma pretraživanja. Studenti misle da na web-u mogu naći sve informacije, od znanstvenih do zabavnih. Većina preddiplomskih studenata ima prilično nejasnu sliku o tome kako su informacije organizirane na web-u. Proces pretraživanja studenti često vide kao proces podudaranja ključnih riječi.

U skladu s tim Makri i suradnici su utvrdili da „ studenti imaju ograničeno razumijevanje o načinu kako su dokumenti organizirani, kako prilagoditi upit za pojedinu tražilicu i kako su rangirani rezultati pretraživanja“²²⁷.

Dok istraživanja²²⁸ pokazuju visoki postotak korištenja interneta za potrebe studiranja bez razlike na dob, godinu studija, etničke karakteristike ili prethodno obrazovanje, postoje razlike koje se odnose na spol i predmet studiranja odnosno znanstvenu disciplinu. Studenti medicine, društvenih znanosti, prava i ekonomije više koriste internet za obrazovne svrhe nego njihovi kolege koji studiraju arhitekturu, umjetnost i humanističke znanosti, što sugerira postojanje određenih prepreka povezanih sa znanstvenim disciplinama. Ako se pogleda korištenje digitalne tehnologije općenito, ne ograničavajući se samo na internet, evidentne su „razlike unutar *net* generacije s obzirom na spol, nacionalnost i vrstu sveučilišta“²²⁹. Ti faktori određuju heterogenost *net* generacije kao skupine. Van der Beemt i suradnici²³⁰ podijelili su *net* generaciju u četiri klastera s obzirom na aktivnost prema interaktivnim medijima: „tradicionaliste“ koji uglavnom pregledavaju sadržaj, „igračke“ koji preferiraju igre, „umrežene“ koji su fokusirani na komunikaciju s prijateljima i „proizvođače“ koji preferiraju pisanje i intenzivno koriste različite interaktivne medije kako za stvaranje, tako i za konzumaciju sadržaja. Ovih posljednjih je manje od 10% od ukupno istražene populacije, a po osobinama su najbliži *net* generaciji.

²²⁶Zhang, Yan. Undergraduate Students' Mental Models of the Web as an Information Retrieval System. // Journal of the American Society for Information Science and Technology 59, 13(2008), str. 2087–2098.

²²⁷Makri, Stephann...[et al.]. A library or just another information resource? A case study of users' mental models of traditional and digital libraries. // Journal of the American Society for Information Science and Technology 58, 3(2007), str. 433–445. URL: [http://discovery.ucl.ac.uk/5097/1/5097.pdf\(2012-05-11\)](http://discovery.ucl.ac.uk/5097/1/5097.pdf(2012-05-11))

²²⁸Selwyn, Neil. An investigation of differences in undergraduates' academic use of the internet. // Active learning in higher education 9, 1(2008), str. 11-22. URL: [http://peer.ccsd.cnrs.fr/docs/00/57/19/67/PDF/PEER_stage2_10.1177%252F1469787407086744.pdf\(2012-05-16\)](http://peer.ccsd.cnrs.fr/docs/00/57/19/67/PDF/PEER_stage2_10.1177%252F1469787407086744.pdf(2012-05-16))

²²⁹Hosein, Anesa; Ramanau, Ruslan; Jones, Chris. Are all net generation students the same? The frequency of technology use at university // IADIS E-Learning Conference / 26-29 July 2010. Germany, Freiberg, 2010. URL: [http://oro.open.ac.uk/24114/2/Net_Generation.pdf\(2012-05-18\)](http://oro.open.ac.uk/24114/2/Net_Generation.pdf(2012-05-18))

²³⁰van den Beemt, Antoine; Akkerman, Sanne; Simons, P. Robert-Jan. Patterns of interactive media use among contemporary youth. // Journal of Computer Assisted Learning 27, 2(2010), str. 103 -118. URL: [http://www.academia.edu/457798/Diversity_In_Interactive_Media_Use_Among_Dutch_Youth\(2012-02-18\)](http://www.academia.edu/457798/Diversity_In_Interactive_Media_Use_Among_Dutch_Youth(2012-02-18))

Da bi se prilagodile obrazovnim potrebama *net* generacije tehnologije moraju postati:

- infrastrukturne – usmjerene na povećanje ICT resursa;
- kontekstualne – osmišljene kako bi funkcionalne resurse kao vrijeme i prostor učinili fleksibilnijim za alternativna rješenja nastave;
- kurikularne – uskladiti zahtjeve kurikuluma s novim alatima za rad;
- procesne – poučavanje i učenje prilagoditi spoznajnim i komunikacijskim aktivnostima *net* generacije.²³¹

Net generacija sve se više okreće dinamičkim interaktivnim medijima čiji sadržaj nije linearan. Standardni rad na stolnom računalu *net* generacija zamijenila je „višekorisničkim virtualnim okruženjima u kojem su ljudski avatari u međusobnoj interakciji jedan s drugim, s računalnim agentima i digitalnim artefaktima u simuliranom kontekstu kao i proširenoj stvarnosti u kojoj mobilni bežični uređaji dostavljaju digitalne podatke o stvarnom fizikalnom svijetu“²³².

Kao rani usvojitelji inovacija *net* generacija je prihvatila Web 2.0 koji je zapravo platforma na kojoj sami korisnici mogu dodavati i mijenjati sadržaj Weba ili aplikacije.

Frazu „web 2.0“ skovao je Tim O'Riley²³³ koji navodi osnovne karakteristike koje opisuju Web 2.0:

- „mreža kao platforma“ za pružanje (uz dozvoljeno korištenje) aplikacija preko internet preglednika;
- korisnik posjeduje sadržaj stranice i ima kontrolu nad njim;
- arhitektura sudjelovanja potiče korisnike da doprinesu sadržaju;
- bogato, interaktivno, prijateljsko sučelje;
- funkcija društvenog umrežavanja.

Širi koncept Weba 2.0 obuhvaća razne online aplikacije kao što su blog, podcasts, RSS (really simple syndication) i društvene mreže.

Hoće li studenti i nastavnici koristiti određene Web 2.0 alate ovisit će o specifičnim pedagoškim potrebama određene nastavne situacije. Zajednička karakteristika ovih

²³¹ Pedro, Francesc. The new millennium learners. // Nordic Journal of Digital Literacy 2, 4 (2006), str. 244-264. URL: [http://www.oecd.org/edu/ceeri/38358359.pdf\(2012-06-19\)](http://www.oecd.org/edu/ceeri/38358359.pdf(2012-06-19))

²³² Dede, Chris. Planning for neomillennial learning stiles.// Educause Quarterly 1(2005), str. 7-12. URL: [http://net.educause.edu/ir/library/pdf/eqm0511.pdf\(2012-05-28\)](http://net.educause.edu/ir/library/pdf/eqm0511.pdf(2012-05-28))

²³³ O'Reilly, Tim. What Is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software, 2009. URL: [http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html\(2012-03-20\)](http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html(2012-03-20))

tehnologija je „da su socijalne i društveno utemeljene pa se dobro uklapaju u konstruktivističku teoriju učenja“²³⁴.

Neki autori²³⁵ smatraju da tehnologija nije samo dio života mladih ljudi, već je osnova za njihovu egzistenciju s obzirom da su neprekidno „okruženi“ i „uronjeni“ u nove tehnologije na drugačiji način nego starije generacije i da je takvo stanje tehnološkog uranjanja i ovisnosti neodvojivi dio načina života nadolazećih generacija. Veliki dio *net* generacije koristi društvene mreže poput Facebooka koje „pomažu u održavanju veza i kontakata, naročito kod preseljenja u slučajevima odlaska na studij, a i kasnije kod traženja zaposlenja“²³⁶.

Integracija i korištenje Web 2.0 tehnologije u knjižnici naziva se Knjižnica 2.0. Web 2.0 tehnologija omogućava knjižnicama dvosmjernu komunikaciju s korisnicima. Umjesto da studenti fizički dolaze u knjižnicu, knjižnica im pruža usluge preko raznih elektroničkih medija. Studenti mogu sudjelovati u aktivnostima koje su ranije bile rezervirane samo za knjižnično osoblje poput kreiranja ili komentiranja sadržaja, pronalaženja ili preporučivanja literature te suradnje na izradi dokumenata.

Smatra se da će razvoj i usvajanje tehnologije Web 2.0 imati značajne implikacije na obrazovne procese u visokom školstvu.²³⁷ Web 2.0 tehnologije ušle su u visoko obrazovanje s potencijalom da unesu inovacije u učenje i podignu kvalitetu poučavanja i učenja. Međutim tehnologija i web alati ne mogu unijeti inovacije sami po sebi niti ostvariti tehnološku viziju mnogih pedagoga o obrazovanju koje je tehnologija unaprijedila. Tehnologija sama po sebi ne može promijeniti prirodu poučavanja u učionici osim ako nastavnici, ne integriraju korištenje te tehnologije u nastavni plan.

Izješće The Horizon report²³⁸ navodi šest trendova u obrazovanju koji će imati značajan utjecaj na sveučilišta i fakultete:

- Sadržaj kreiran od korisnika: sadržaj koji svima omogućuje autorstvo putem malih alata i jednostavnog pristupa

²³⁴ Duffy, Peter. Engaging the You Tube Google-Eyed Generation: Strategies for using Web 2.0 in teaching and learning. // The Electronic Journal of e-Learning 6, 2(2008), str. 119-130.

²³⁵ Prensky, Marc. The 21st-century digital learner. Edutopia, 2008. URL: [http://www.edutopia.org/ikid-digital-learner-technology-2008\(2012-03-26\)](http://www.edutopia.org/ikid-digital-learner-technology-2008(2012-03-26))

²³⁶ Ellison, Nicole B.; Steinfield, Charles; Lampe, Cliff. The benefits of Facebook "friends": Social capital and college students' use of online social network sites. // Journal of Computer-Mediated Communication 12, 4(2007), str. 1143–1168.

²³⁷ Gross, Julia; Leslie, Lyn. Twenty-three steps to learning Web 2.0 technologies in an academic library. // The electronic library 26, 6(2008), str. 790-802.

²³⁸ The Horizon Report 2007. Stanford: The New Media Consortium, with the Educause Learning Initiative, 2007. URL: [http://www.nmc.org/pdf/2007_Horizon_Report.pdf\(2012-03-26\)](http://www.nmc.org/pdf/2007_Horizon_Report.pdf(2012-03-26))

- Društvene mreže: čest su razlog korištenja web-a i mogu utjecati na povećanje pristupa i sudjelovanja u obrazovnim aktivnostima.
- Mobiteli: pružaju trenutni pristup, povezuju s prijateljima, informacijama, mrežnim stranicama, muzikom, filmovima i mnogo više.
- Virtualni svjetovi: pružaju priliku za suradnju, istraživanje, igru uloga te iskustvo u različitim situacijama.
- Novi oblici objavljivanja: novi alati omogućili su nove načine za stvaranje, kritiziranje i objavljivanje.
- Masovne obrazovne igre za više igrača: očekuje se njihov razvoj, kao i istih takvih igara koje su proizvedene za zabavu.

Studentica *net* generacije Carie Windham²³⁹ iznosi studentsku perspektivu očekivanja od tehnologije za koju smatra da treba pomoći u boljoj organizaciji i rješavanju svakodnevnih problema za vrijeme studija. Njeni kolege na Sveučilištu North Carolina (North Carolina State University) očekuju da mogu plaćati karticama, jer se ne služe gotovinom, da imaju neposrednu komunikaciju s nastavnicima putem web-stranice ili e-maila koji će omogućiti brzu distribuciju obavijesti i upozorenja, stalni 24 satni pristup sveučilišnim službama i knjižnici kako bi dobili informacije o zdravstvenim uslugama, prehrani, literaturi ili riješili neki problem na internetu ali i neposrednu fizičku interakciju s nastavnicima i mogućnost diskusije „oči u oči“. *Net* generacija ne preferira online predavanja kao ni ekstenzivno korištenje tehnologije u nastavi, već nastavu uz podršku tehnologije pri čemu studenti humanističkih znanosti preferiraju ograničeno korištenje tehnologije.²⁴⁰ Kao prednosti implementacije ICT-a u nastavni proces studenti navode „povećanje efikasnosti rada, utjecaj na način ponašanja ljudi, poboljšanje komunikacije, prikladnost, uštedu vremena i poboljšanje sposobnosti učenja“²⁴¹.

S druge strane postoje istraživanja rezultati kojih²⁴² su pokazali da studenti koriste ograničen spektar tehnologija za formalno i neformalno učenje i za druženje. To su uglavnom institucionalni VLE, Google, Wikipedija i mobiteli, dok je upoznatost i korištenje suradničkih

²³⁹ Windham, Carie. The student's perspective. // *Educating the Net generation* / uredili Diana G.Oblinger i James L. Oblinger. Washington: Educause, 2005. Str 5.14-5.15. URL: [http://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf\(2012-03-26\)](http://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf(2012-03-26))

²⁴⁰ Kvavik, Robert B. Navedeno djelo. Str. 7.8

²⁴¹ Havelka, Douglas. Students beliefs and attitudes toward information technology. // *ISECON 20(2003)*. URL: [http://proc.isecon.org/2003/2434/ISECON.2003.Havelka.pdf\(2012-03-26\)](http://proc.isecon.org/2003/2434/ISECON.2003.Havelka.pdf(2012-03-26))

²⁴² Margaryan, Anoush; Littlejohn, Allison. Are digital natives a myth or reality?: Students' use of technologies for learning 2008. URL: [http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.172.7940&rep=rep1&type=pdf\(2012-03-20\)](http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.172.7940&rep=rep1&type=pdf(2012-03-20))

alata za kreiranje znanja poput Wiki-ja ili osobnog Web izdavaštva vrlo niska. Mnogi mladi studenti su daleko od toga da budu globalni, povezani, društveno- umreženi, tehnološki fluentni digitalni urođenici koji imaju malo strpljenja za pasivne i linearne oblike učenja. Stoga ne postoji razlog za pretpostavku da postoje digitalni urođenici koji shvaćaju kako koristiti tehnologiju da bi podržali i poboljšali svoje učenje. Suprotno očekivanjima, dok stariji studenti koji ne pripadaju *net* generaciji informacijsko-komunikacijsku tehnologiju koriste uglavnom za potrebe studiranja, pripadnici *net* generacije je više koriste za društveni život i razonodu.²⁴³ Pri tome „ne postoji transfer sposobnosti korištenja tehnologije iz rekreativne u obrazovne svrhe“²⁴⁴. Posjedovanje digitalnih vještina ne znači da ih studenti automatski žele prenijeti u e-učenje. Premda *net* generacija aktivno koristi računala i internet, „oni ograničeno koriste blog, wiki i virtualni svijet a manji broj studenata uopće ne koriste e-mail ili mobilne telefone“²⁴⁵.

Očekivanja digitalne generacije od sveučilišnog studija u pogledu tehnologije su da tehnologija treba: podržati uobičajene metode poučavanja, kao i administrativne poslove, služiti kao dodatni izvor za istraživanje i komunikaciju i biti ključni dio društvenog angažmana koji će studentima olakšati komunikaciju s drugim studentima.²⁴⁶

Možemo zaključiti da *net* generacija koristi tehnologiju, ali u ograničenom opsegu, prvenstveno one dijelove tehnologije na koje su vrstom studija usmjereni. S druge strane s obzirom da *net* generacija nije homogena skupina u odnosu na korištenje nove informacijske tehnologije, već „postoje značajne razlike među studentima pripadnicima te generacije“²⁴⁷ ne možemo govoriti o generacijskim karakteristikama, već je unutar generacije potrebno analizirati različite skupine studenata i s obzirom na pripadnost različitim znanstvenim disciplinama.

²⁴³Ramanau, Ruslan; Hosein, Anesa; Jones, Chris. Learning and living technologies: a longitudinal study of first-year students' expectations and experiences in the use of ICT. // 7th International Conference on Networked Learning / 3-4 May 2010, Aalborg, Denmark. URL: [http://oro.open.ac.uk/24115/2/\(2012-04-26\)](http://oro.open.ac.uk/24115/2/(2012-04-26))

²⁴⁴Schulmeister, Rolf. Is There a Net Gener in the House? Dispelling a Mystification. // E-learning and Education 4, 5(2008). URL: [http://eleed.campussource.de/archive/5/1587\(2012-03-26\)](http://eleed.campussource.de/archive/5/1587(2012-03-26))

²⁴⁵Jones, Chris; Cross, Simon. Is there a net generation coming to university? // ALT-C 2009: In Dreams Begins Responsibility: Choice, Evidence and Change, 8-10 September 2009 / uredili Hugh Davis ,...[et al]. Manchester: University of Manchester, 2009. URL: [http://oro.open.ac.uk/18468/1/ALT-C_09_proceedings_090806_web_0299.pdf\(2012-04-26\)](http://oro.open.ac.uk/18468/1/ALT-C_09_proceedings_090806_web_0299.pdf(2012-04-26))

²⁴⁶Joint Information Systems Committee. JISC Students Expectations Study, 2007. URL: [www.jisc.ac.uk/publications/documents/studentexpectations.aspx\(2012-06-26\)](http://www.jisc.ac.uk/publications/documents/studentexpectations.aspx(2012-06-26))

²⁴⁷Jones, Chris...[et al.]. Net generation or digital natives: Is there a distinct new generation entering university? // Computers and Education 54, 3 (2010), str. 722-732. URL: [http://oro.open.ac.uk/19890/2/\(2012-04-23\)](http://oro.open.ac.uk/19890/2/(2012-04-23))

3.2 Net generacija i korištenje informacijskih izvora

Tiskani informacijski izvori u znanstvenoj komunikaciji osiguravaju svoju vrijednost preko izdavača, urednika, recenzenata i knjižničara koji uspostavljaju i kontroliraju pristup tiskanim izvorima. Postoji razmimoilaženje između informacijskih izvora koje nastavnici očekuju da će studenti konzultirati i informacijskih izvora koje studenti konzultiraju. Za selekciju informacijskih izvora i kontrolu kvalitete tradicionalno su se brinule knjižnice. Nastavnici u pravilu očekuju da će se studenti obratiti knjižnici. Studenti, međutim često zaobilaze knjižnicu i pretraživanje započinju koristeći internetske pretraživače. Digitalni informacijski izvori nemaju "osigurače kvalitete" poput tiskanih što otežava vrednovanje informacija.

Posljednjih godina svjedoci smo sve veće upotrebe manje vjerodostojnih mrežnih stranica.²⁴⁸

Studenti u svojim radovima koriste više literature nego ranije ali se vrsta citiranih jedinica mijenja i to na način da se broj znanstvenih publikacija smanjuje, dok broj neznanstvenih publikacija raste. Veliki dio citiranih referenci nalazi u „sivoj zoni“, u području između neprikladnih i prikladnih stranica. Istraživanje preddiplomskih studenata Sveučilišta u Missisippiju (University of Mississippi) pokazalo je da studenti najviše citiraju komercijalne stranice, stranice organizacija i pojedinaca.²⁴⁹ Porast ukupnog broja citata objašnjava se lakšim pristupom preko internetskih pretraživača različitim novinskim člancima, vladinim dokumentima i sl. Ukoliko nastavnici uoče problem, kao u istraživanju preddiplomskih studenata mikroekonomije Sveučilišta Cornell (Cornell University) koje je proveo Davis²⁵⁰, i uvedu minimalne standarde u izradi radova rezultat će biti porast znanstvene literature. Jaz između nastavničkih očekivanja i studentskih ostvarenja smanjuje se kada se zadaci jasno artikuliraju i provode. Postavljanje osnovnih smjernica studentima osigurat će pronalaženje relevantne znanstvene literature za pojedino područje i olakšati im razlikovanje znanstvene i popularne literature u moru ponuđenih izvora. Ova istraživanja pokazuju važnost obrazovanja knjižničnih korisnika koje se ne bi trebale samo ograničavati na pretraživanje knjižnice i baza podataka već i na pretraživanje otvorenog web-a.

²⁴⁸Davis, Philip M.; Cohen, Suzanne A. The effect of the web on undergraduate citation behavior 1996-1999. // Journal of the American Society for Information Science and Technology 52, 4(2001), str. 309-314. (2013-12-30)

²⁴⁹Watson, Alex P. Still a mixed bag. // Reference Services Review 40, 1(2012), str. 125-137.

²⁵⁰Davis, Philip M. Effect of the Web on undergraduate Citation Behavior: Guiding Student Scholarship in a Network Age. // Libraries and Academy 3, (2003). URL: [http://muse.jhu.edu/login?auth=0&type=summary&url=/journals/portal_libraries_and_the_academy/v003/3.1davis.html\(2012-06-13\)](http://muse.jhu.edu/login?auth=0&type=summary&url=/journals/portal_libraries_and_the_academy/v003/3.1davis.html(2012-06-13))

Grimes i Boening²⁵¹ istražili su informacijsku pismenost studenata Više škole u Sheltonu u SAD-u (Shelton State Community College) koristeći deset kriterija za evaluaciju mrežnih resursa koje su studenti koristili u svojim radovima: autorstvo; aktualnost; preporuka; perspektiva; publika; stil i ton; kvaliteta sadržaja; organizacija informacija; izdavač, izvor i sučelje; stabilnost informacija. Po mišljenju autora svaki informacijski izvor trebao bi zadovoljiti barem neke od ovih kriterija kako bi se smatrao prikladnim u izradi zadaća preddiplomskih studenata.

Rezultati istraživanja Grimesa i Boeninga²⁵² pokazali su da studenti smatraju autorstvo važnim prvenstveno zbog točnog navođenja izvora rada koje zahtijevaju nastavnici. Pri tome ih ne zanimaju podaci o autoru i je li taj autor prikladan za navođenje u traženom području. Aktualnost korištenih sadržaja nije zadovoljavajuća s tim da veliki broj citiranih izvora nije datiran, kao ni ažuriran. Nitko od studenata nije koristio izvore koji su imali preporuke, pohvale ili nagrade, niti su korišteni web vodiči koji su studente mogli dovesti do kvalitetnih sadržaja. Što se perspektive tiče, polovica mrežnih izvora koje su studenti koristili za svoj rad su imali pristrane stavove, a većina korištenih izvora povezana je s određenim skupinama ili organizacijama. Studenti nisu svjesni da informacijski izvori mogu biti usmjereni prema specifičnoj publici iz posebnih razloga, niti ih to zabrinjava. U svom radu nisu koristili ni jedan znanstveni izvor. Premda studenti ne smatraju da su stil i ton korištenih izvora značajni, korišteni izvori predstavili su informacije na formalan način uz odgovarajuću gramatiku, pravopis i stil. Većina izvora bila je prikladna za predmet jasna i jednostavna za čitanje, a uključivala je formalne reference i linkove na druge mrežne stranice s istom temom. Premda su studenti prilično zadovoljni vlastitom procjenom kvalitete sadržaja vrlo je malo dokumentacije o informacijama na korištenim stranicama da bi se kvaliteta mogla procijeniti. Organizacija informacija uglavnom je bila dobra s aktivnim linkovima na stranicama. Mrežni izvori koje su studenti koristili uključivali su različite sportske udruge, stranice državnih organizacija i institucija, novinske stranice, stranice obožavatelja i sl. Studenti su sve stranice smatrali prikladnim za svoj rad.

Studija Grimesa i Boeninga pokazala je da studenti vrlo površno procjenjuju mrežne izvore. Nastavnici im malo pomažu u odabiru izvora a studenti rijetko traže pomoć knjižničara. Preporuka relevantnih izvora, osobito digitalnih, od strane knjižničara najvažnija je pri prvom

²⁵¹Grimes, Deborah J.; Boening, Carl H. Worries with the Web: A Look at Student Use of Web Resources. // College and Research Libraries 62, 1(2001), str. 11-23.

²⁵² Isto

posjetu studenta knjižnici. Ako je student uspješno koristio određeni izvor iz navike će ga nastavljati koristiti čak i kad „njegovo korištenje u određenom slučaju nije prikladno“²⁵³.

Studenti su puni samopouzdanja u vezi prikladnosti i kvalitete odabranih mrežnih izvora, premda nisu u stanju procijeniti, ili ne žele, dobre mrežne izvore. Postoji jaz između očekivanja nastavnika i studentskih postignuća.

Način na koji mladi povezuju internet sa svojim školovanjem usko je vezan za njihove dnevne zadatke i aktivnosti. Studenti navode pet načina²⁵⁴ kako koriste internet za aktivnosti učenja:

- internet kao virtualni udžbenik i referentna knjižnica, gdje studenti misle o internetu kao mjestu gdje će pronaći primarne i sekundarne izvore za svoje radove, prezentacije i projekte;
- internet kao virtualni učitelj i prečac za učenje, gdje studenti traže pojašnjenje svog zadatka ili materijal koji će im pomoći da uz minimalan napor i angažman dovršiti zadaću;
- internet kao virtualna studijska grupa, gdje internet služi za suradnju s kolegama na projektima, rješavanju testova ili razmjenu bilježaka;
- internet kao virtualni savjetnik, gdje studenti traže smjernice za životne odluke u vezi sa obrazovanjem i karijerom;
- internet kao virtualni ormar, ruksak i prijenosno računalo, gdje internet služi za pohranu i prenošenje materijala te praćenje rasporeda, programa, zadataka, bilježaka i radova.

Istraživanje na Sveučilištu u Torontu²⁵⁵ pokazalo je da jedna trećina preddiplomskih studenata preferira tiskane časopise, dok tiskane knjige smatraju neophodnima jer pružaju kontekst, teorijske i konceptualne informacije neophodne za razumijevanje teme, pomažu u stvaranju ideja koje vode daljnjem istraživanju i nude uravnoteženu analizu širokog spektra pitanja. Korištenje tiskanih knjiga bilo je tipično povezano s visokokvalitetnim radom dok je korištenje online izvora povezano s brzim i jednostavnim nabavljanjem građe. U odabiru tiskanih knjiga i časopisa nasuprot digitalnim prednjačili su studenti društvenih i

²⁵³Tenopir, Carol. Electronic Publishing: Research Issues for Academic Librarians and Users. // *Library Trends*, 51, 4(2003), str. 614-635. URL: [https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/8491/librarytrendsv51i4h_opt.pdf?sequence=1\(2012-06-10\)](https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/8491/librarytrendsv51i4h_opt.pdf?sequence=1(2012-06-10))

²⁵⁴Levin, Douglas; Arafeh, Sousesan. *The Digital Disconnect: The widening gap between internet- savvy students and their schools*. Washington: Pew Internet and American Life Project, 2002. URL: [http://epsl.asu.edu/epru/articles/EPRU-0208-36-OWI.pdf\(2012-06-03\)](http://epsl.asu.edu/epru/articles/EPRU-0208-36-OWI.pdf(2012-06-03))

²⁵⁵Dilevko, Juris; Gottlieb, Lisa. Print Sources in an Electronic Age: A vital Part of the Research Process for Undergraduate Students. // *The Journal of Academic Librarianship* 28, 6(2002), str. 381-392. URL: [http://www.moyak.com/papers/print-sources-undergraduate.pdf\(2012-06-27\)](http://www.moyak.com/papers/print-sources-undergraduate.pdf(2012-06-27))

humanističkih znanosti. Studenti u pravilu knjige i časopise koriste u različite svrhe, „knjige koriste za učenje dok su im časopisi puno važniji za istraživanje“²⁵⁶.

U istraživanju koje su proveli Dilevko i Gottlieb²⁵⁷ preddiplomski studenti jasno navode u kojim slučajevima preferiraju određene informacijske izvore.

Tiskane knjige preferiraju:

- jer imaju ugled
- daju osnovno utvrđeno činjenično stanje
- pružaju temeljitu analizu određene teme
- generaliziraju temu
- daju dobre opće preglede tema i nude dobre osnovne podatke koji su potrebni da bi se članci u časopisima razumjeli i učinkovito koristili
- povećavaju osnovu za referiranje i argumentiranje
- pouzdane su i uravnotežene
- rjeđe su napisane u žargonu časopisa
- daju dobru povijesnu perspektivu o aktualnim trendovima
- sveobuhvatno i dubinski obrađuju temu
- pojmove objašnjavaju jasnije i duže nego časopisi
- materijal u časopisima baziran je na teoriji koja je opsežno objašnjena u knjigama
- omogućuju raspravu o različitim teorijskim temama
- pružaju bogate povijesne i kontekstualne informacije neophodne za stavljanje specifičnih detalja u širi intelektualni kontekst
- opskrbljuju čitatelje sažecima
- daju značajne detalje i tipove relevantnih općih informacija
- pružaju ideje i više referenci za istraživanja
- daju bolji cjeloviti uvid
- daju fokus za razliku od velikog broja online informacija
- pružaju dobro utemeljene podatke, a časopisi najnovije informacije
- u knjigama se mogu provjeriti informacije s web-a

²⁵⁶Sutton, Allison M.; Jacoby, Joann. A comparative study of book and journal use in four social science disciplines. // Behavioral and Social Science Librarian 27, 1(2008), str. 1-33. URL: [http://www.eblip4.unc.edu/papers/Sutton.pdf\(2012-08-11\)](http://www.eblip4.unc.edu/papers/Sutton.pdf(2012-08-11))

²⁵⁷Dilevko, Juris; Gottlieb, Lisa. Print Sources in an Electronic Age: A vital Part of the Research Process for Undergraduate Students. // The Journal of Academic Librarianship 28, 6(2002), str. 381-392. URL: [http://www.moyak.com/papers/print-sources-undergraduate.pdf\(2012-11-13\)](http://www.moyak.com/papers/print-sources-undergraduate.pdf(2012-11-13))

- knjige pružaju široku bazu znanja i omogućavaju potpuno razumijevanje određenog predmetnog područja.

Digitalne knjige:

- omogućuju uvid u samo jednu stranicu na zaslonu
- teške su za označavanje i bilježenje
- skupe su za tiskanje
- preduge su za čitanje na zaslonu
- zamaraju oči
- zahtijevaju sjedenje i čitanje sa zaslona
- više studenata istovremeno može koristiti istu knjigu za razliku od tiskanih
- pogodne su kad treba pročitati kraći dio ili kopirati neki odlomak
- pogodne su u nedostatku vremena

Tiskane časopise preferiraju

- radi izbjegavanja naprezanja očiju kod čitanja sa zaslona računala
- visoke cijene ispisa digitalnog članka (u odnosu na fotokopiranje)
- zabrinutost da bi oslanjanje na digitalne časopise dovelo do linearnog istraživačkog procesa gdje se traže samo unaprijed određene ciljane informacije
- mogu pronaći članke za koje nisu znali da su u tom časopisu
- lakše je pisati primjedbe i bilješke i uspoređivati (u digitalnom formatu samo jedan može biti otvoren)
- potreba za točnošću i preciznošću
- može sadržavati više ideja o predmetu interesa nego je smatrano ranije

Digitalnim časopisima studenti daju prednost jer:

- štede vrijeme
- jednostavan pristup
- efikasni za korištenje
- dostupni sa različitih geografskih položaja

S jedne strane studenti priznaju da korištenje tiskanih izvora vodi boljim ocjenama, dok, s druge strane, postoji pritisak sve kraćih vremenskih ograničenja. Studenti su svjesni prednosti tiskane knjige i smatraju je osnovnim informacijskim izvorom koji pruža temeljna znanja o predmetu dok im digitalne knjige i časopisi više služe kao nadopuna te pružaju kraće ili novije podatke te omogućavaju brzo pregledavanje i kopiranje. Čini se da studenti koji preferiraju

tiskane knjige koriste svaku situaciju za čitanje u pauzama između predavanja ili za vrijeme putovanja. Studenti koji preferiraju digitalnu knjigu žele brzo pronaći i iskoristiti informaciju iz te knjige kako bi uspješno riješili zadatak. Ova razlika naglašava pitanje o tome potiče li digitalna knjiga udubljeno čitanje ili jednostavno omogućava preddiplomskim studentima da brzo napišu zadaću, kako bi što prije mogli prijeći na novu. Možemo zaključiti da su studenti svjesni prednosti i nedostataka određenog formata i koriste ih ovisno o trenutnoj potrebi i mogućnostima. Skloni su korištenju mrežnih izvora, premda njihov odabir često nije u skladu s očekivanjima nastavnika. Vrednovanje mrežnih izvora nameće se kao problem osobito stoga što studenti nisu skloni tražiti pomoć bilo nastavnika, bilo knjižničara. Kako bi pomogli studentima važno je da nastavnici postave jasne kriterije odabira mrežnih izvora, dok bi knjižničari, već kod prvog posjeta studenata knjižnici, trebali uputiti studente u kvalitetne izvore i način njihova vrednovanja.

3.3 *Net generacija i učenje*

Brzi razvoj informacijskih i komunikacijskih tehnologija (ICT) i web tehnologija u posljednja dva desetljeća rezultirao je velikim porastom broja korisnika, osobito među novim generacijama studenata. Mnogi autori istraživali su učenje i komuniciranje studenata korištenjem ICT-a i utvrdili njihov utjecaj na poboljšanje učenja, komunikacijske sposobnosti, suradnju, kreativnost i informacijsku pismenost.²⁵⁸ Tako će npr. studenti koji koriste društvene mreže pokazivati dobre rezultate u suradničkom (colaborative) i vršnjačkom (peer-to-peer) učenju, razvit će vještine grupnog rada i suradnje putem mreže, mogu izraditi e-portfelj (e-portfolio) koji će im koristiti pri zapošljavanju ili u budućem zaposlenju (npr. pjesme i priče iz svog bloga koje mogu pokazati budućem poslodavcu ili koristiti u nastavi), te će moći uspoređivati i izgrađivati svoje izvore tijekom vremena.

Prensky,²⁵⁹ koji zbog svojih nedokumentiranih tvrdnji ima mnogo oponenta u znanstvenoj zajednici, smatra da korištenje informacijsko-komunikacijskih tehnologija razlikuje ovu mladu generaciju od prethodnih generacija studenata i njihovih nastavnika te da su razlike toliko značajne da se sama priroda obrazovanja mora iz temelja promijeniti da bi udovoljila vještinama i interesima tih digitalnih urođenika. Navodi karakteristike digitalnih urođenika

²⁵⁸ Minocha, Shailey. An empirically-grounded study on the effective use of social software in education. // *Education and Training* 51, 5/6 (2009), str. 381–394.

²⁵⁹ Prensky, Marc. Digital natives, digital immigrants. // *On the Horizon* 9, 5(2005). URL: [http://www.twitchspeed.com/site/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.htm\(2012-06-20\)](http://www.twitchspeed.com/site/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.htm(2012-06-20))

koje su: naviknuti su na brzo dobivanje informacije, obavljaju istovremeno više poslova, preferiraju grafiku ispred teksta, žele direktan pristup informacijama, najbolje funkcioniraju kad su mrežno povezani, zahtijevaju trenutnu povratnu informaciju i nagradu te više vole igru nego ozbiljan rad. Kao studenti imaju malo strpljenja za predavanja, korak-po-korak metodu i nastavu temeljenu na predavanjima i provjerama znanja. On ide i korak dalje, pa tvrdi da je „mozak digitalnih urođenika fizički različit što je rezultat digitalnih utjecaja u njihovom odrastanju“²⁶⁰.

Karakteristike mladih u procesu učenja istraživali su Asselin i Doiron²⁶¹ i utvrdili da su mladi: interaktivni sudionici, koriste akcijski pristup, rani usvojitelji, stvaratelji osobnih krajolika uz pomoć alata novih tehnologija, uče kroz rad (learn by doing), rade više stvari odjednom i očekuju dijeljenje informacija.

Howe i Straus²⁶² portretiraju ovu generaciju kao „optimističnu, timski orijentiranu i ambicioznu“ te navode sedam temeljnih osobina ove generacije:

- Posebni – važni u nacionalnom smislu, vjeruju u institucije što škole mogu kapitalizirati postavljajući visoke standarde i naglasivši tradiciju. S druge strane sveučilišta se suočavaju sa „helikopter“ roditeljima – prezaštitnički usmjerenim roditeljima, kao i visokim očekivanjima budućih studenata.
- Zaštićeni – ova generacija je odrasla u sigurnosti i to očekuje u budućnosti. Od sveučilišta očekuju prije svega sigurnost, bilo od vanjskih utjecaja ili od vršnjaka i nepristrano ocjenjivanje.
- Samopouzdana – četiri petine ove generacije vjeruje da će biti uspješnije od svojih roditelja. U odabiru fakulteta važnije je staviti naglasak na beneficije dobrog izbora nego na posljedice lošeg odabira fakulteta.
- Timski-orijentirani – međusobno su više povezani i imaju više prijatelja nego prethodne generacije. U obrazovanju očekuju timsku nastavu i zadatke, kao i timsko ocjenjivanje. Više su zainteresirani za akademske programe koji služe javnom, a ne pojedinačnom interesu.

²⁶⁰ Prensky, Marc. Digital natives, digital immigrants, Part II: Do they really think differently? // On the Horizon 9, 6(2001). URL: [http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part2.pdf\(2012-06-20\)](http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part2.pdf(2012-06-20))

²⁶¹ Asselin, Marlene; Doiron, Ray. Towards a transformative pedagogy for school libraries 2.0. // School Libraries Worldwide 14, 2(2008), str. 1-18.

²⁶² Howe, Neil; Strauss, William. Millennials go to college: Executive Summary prepared by Steve Eubank, 2003. URL: [http://eubie.com/millennials.pdf\(2012-10-23\)](http://eubie.com/millennials.pdf(2012-10-23))

- Konvencionalni – vjeruju da im pravila i standardi olakšavaju život. Kao studenti izrazito poštuju instituciju ali i imaju visku razinu očekivanja prema njoj. Nisu skloni propitivanju autoriteta.
- Pod pritiskom – pritisak uspjeha naglasio je potrebu za planiranje i upravljanje vremenom kako bi uklopili sve svoje aktivnosti. Ovi studenti osjetljivi su na varanje i nisu mu skloni, premda im je definicija varanja ponešto nejasna.
- Uspješni – dobri rezultati testova ove generacije dokazuju njihov uspjeh u studiranju. Vrlo su aktivni u izvannastavnim programima i ozbiljno i dugoročno planiraju budućnost.

Ramney je u svojoj doktorskoj disertaciji istražio samopoimanje preddiplomskih studenata s obzirom na navedenih sedam karakteristika. Istraživanje je potvrdilo obilježja navedena od Howe i Straussa s tim da se studenti u nešto manjoj mjeri slažu s karakteristikama timski-orijentirani i zaštićeni. Varijacije u percepciji svih obilježja primijećene su u odnosu na spol, etničku pripadnost, socioekonomski status, obiteljsku povijest, obrazovanje te geografsko područje osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja.²⁶³

Velika većina studenata za svoj rad često koristi mrežnu stranicu sveučilišne knjižnice, prezentacijske softvere, mrežnu stranicu kolegija i sustav za upravljanje kolegijem (CMS) kojeg više od trećine studenata koristi svakodnevno i većina ga smatra vrlo korisnim. Premda je interes studenata za moderiranjem nastave uz pomoć sustava za upravljanjem kolegijem konzistentno visok u istraživanjima posljednjih godina, ne prate svi nastavnici taj trend.²⁶⁴ Za razliku od studenata nastavnici još nisu u potpunosti prihvatili mogućnosti novih tehnologija.²⁶⁵

S druge strane studenti *net* generacije navode šest karakteristika koje bi njihovi nastavnici trebali posjedovati. Nastavnici bi trebali: olakšati studentima učenje, učinkovito prenijeti ideje i informacije, pokazati stvarni interes za učenje studenta, organizirati nastavu djelotvorno,

²⁶³ Ramey, Kevin. Undergraduate student perceptions of characteristics attributed to millennial generation college students and implications for university recruitment and retention: dissertation. Texas Tech University, 2008. URL: [http://repositories.tdl.org/ttu-ir/bitstream/handle/2346/9752/ramey_kevin_diss.pdf?sequence=1\(2012-10-03\)](http://repositories.tdl.org/ttu-ir/bitstream/handle/2346/9752/ramey_kevin_diss.pdf?sequence=1(2012-10-03))

²⁶⁴ Smith, Shannon; Salaway, Gail; Borreson Caruso, Judith. Navedeno djelo. Str. 71.

²⁶⁵ Dawley, Lisa. Social network knowledge construction: emerging virtual world pedagogy. // On the horizon 17, 2(2009), str. 109-121. URL: [http://connectivismeducationlearning.wikispaces.com/file/view/Social+Network+Knowledge+Construction+SNKC_pdf%5B1%5D.pdf\(2012-10-25\)](http://connectivismeducationlearning.wikispaces.com/file/view/Social+Network+Knowledge+Construction+SNKC_pdf%5B1%5D.pdf(2012-10-25))

pokazati poštovanje i brigu za studente i pravedno procijeniti napredak studenta.²⁶⁶ Ove karakteristike pokazuju da su potrebe studenata univerzalne i ne razlikuju se od prethodnih generacija. S tim se slažu i neki pedagozi²⁶⁷ koji pobijaju mišljenje Prenskoga jer vjeruju da je tvrdnja da digitalni urođenici imaju potpuno različite preferencije učenja za koje obrazovanje nije pripremljeno, pretjerana te da nema dokaza o novim stilovima učenja koja nisu viđena nikad ranije. Tehnologija je promijenila način učenja i poučavanja, ali možemo govoriti prije o evoluciji, nego o revoluciji u obrazovanju.

Bez obzira koliki je utjecaj tehnologije na visoko obrazovanje ispitanici u istraživanjima neprestano naglašavaju da žele uravnoteženo korištenje informacijske tehnologije i ljudskog kontakta u akademskom okruženju. Studenti eksplicitno navode da žele „stvarne knjige i ljude“ te da „najnovija tehnologija još uvijek nije zamjena za stručnog i strastvenog nastavnika“²⁶⁸. Studenti primjećuju da „među nastavnicima postoji velika razlika u korištenju informacijske tehnologije u razredu, neki profesori su opsjednuti novom tehnologijom, a neki je uopće ne koriste“²⁶⁹. Potrebno je uskladiti učenje bazirano na ljudskoj interakciji s informacijskom tehnologijom. Iako su stajališta autora koji opisuju mladu generaciju i njihov način učenja različita, zajedničko im je da je svi vide kao mrežno povezanu i spremnu na dijeljenje informacija. Premda tehnologija ima važnu ulogu u njihovom učenju, mladi se ne odriču osobe nastavnika i žele ravnotežu tehnologije i rada nastavnika. Nastavnik direktno preko nastave ili indirektno, kao osoba koja kreira mrežne stranice kolegija i materijale za učenje, ima veliki utjecaj na studente.

3.4 Net generacija i korištenje knjižnica

Od sredine devedesetih godina visokoškolske knjižnice izgubile su položaj jedinstvenog dobavljača informacija u sveučilišnoj zajednici i počele se natjecati s mnoštvom internetski dostupnih izvora. Došlo je do promjena u izgradnji zbirki kao i u pristupu informacijama. Mnogi nastavnici i studenti nisu svjesni činjenice da pristup brojnim digitalnim časopisima iz kabineta, stana ili nekog drugog mjesta osigurava knjižnica. Koristeći korisničko ime i

²⁶⁶Hartman, Joel; Moskal, Patsy; Dziuban, Chuck. Preparing the academy of today for the learner of tomorrow. // *Educating the Net generation* / uredili Diana G. Oblinger i James L. Oblinger. Washington: Educause, 2005. Str. 6.6. URL:[http://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf\(2012-12-03\)](http://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf(2012-12-03))

²⁶⁷ Bennett, Sue; Maton, Karl; Kervin, Lisa. The 'digital natives' debate: A critical review of the evidence. // *British Journal of Educational Technology* 39, 5(2008), str. 775-786.

²⁶⁸Smith, Shannon; Salaway, Gail; Borreson Caruso, Judith. Navedeno djelo. Str. 21.

²⁶⁹Isto.

lozinku sa sveučilišta ili fakulteta oni zapravo pristupaju sadržajima koje je omogućila i platila knjižnica.

Istraživanje provedeno na studiju informatike na Nanyang Tehnološkom Sveučilištu u Singapuru (Nanyang Technological University in Singapore) pokazalo je da „jedna trećina ispitanika nikad nije pristupila inženjerskoj informatičkoj bazi podataka čiji pristup omogućava knjižnica, a polovina od njih nikad nisu ni čuli za nju“²⁷⁰.

Ethelene Whitmire²⁷¹ je koristeći rezultate istraživanja Nacionalne studije o učenju studenata (National Study of Student Learning – NSSL) pokušala odgovoriti na pitanje kako preddiplomski studenti koriste knjižnicu tijekom studiranja i utvrdila da preddiplomski studenti prvenstveno koriste knjižnicu kao mjesto za učenje. Postoji značajna povezanost između korištenja knjižnice u prvoj i u kasnijim godinama studiranja, odnosno preddiplomski studenti koji su od početka studija počeli koristiti knjižnicu kao mjesto za učenje, to su nastavili i u kasnijim godinama. Korištenje računala u visokoškolskim knjižnicama značajno raste s godinama studiranja i jedan je od najvažnijih razloga posjeta knjižnici. Broj upita knjižničarima za pomoć, odnosno korištenja referentne službe značajno opada s godinama studiranja. Studenti vole pregledavati (browsing) police s knjigama i ta aktivnost s godinama raste. Istraživanje je potvrdilo da iskustva s prve godine značajno utječu na kasnije korištenje knjižnice. S obzirom na informacijske navike preddiplomskih studenata visokoškolske knjižnice trebale bi razmišljati o produljenom radnom vremenu kako bi studenti mogli duže učiti, kao i o povećanju broja računala u knjižnici.

S druge strane, s obzirom na orijentiranost studenata prema digitalnim izvorima studente ne treba obeshrabrivati, već ih putem instrukcija ohrabrivati da koriste i druge izvore i „razgovarati s njima o kvaliteti web-a i kakvoći sadržaja i podrijetla sadržaja na web-u“²⁷²

Korisnici knjižnice sve više koriste digitalne izvore koje im knjižnica nudi izvan zidova knjižnice. Ukupno korištenje knjižnice, fizičko i virtualno, se povećava ali „virtualni korisnici

²⁷⁰Majid, Shaheen; Tan, Ai T. Usage of information resources by computer engineering students: A case study of Nanyang Technological University, Singapore. // Online Information Review 26, 5(2002), str. 318-325. URL: [http://www.deepdyve.com/lp/emerald-publishing/usage-of-information-resources-by-computer-engineering-students-a-case-jMcHAysKV0\(2012-09-15\)](http://www.deepdyve.com/lp/emerald-publishing/usage-of-information-resources-by-computer-engineering-students-a-case-jMcHAysKV0(2012-09-15))

²⁷¹Whitmire, Ethelene A longitudinal Study of Undergraduates' Academic Library Experiences. // The Journal of Academic Librarianship 27, 5(2001), str. 379-385.

²⁷²Tenopir, Carol; Ennis, Lisa. A decade of digital reference: 1991-2001. // Reference and User Services Quarterly 41, 3(2002), str. 262-273. URL: [http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&sid=f5c7ed3d-87da-42cd-b359a88912e0a8fa%40sessionmgr114&hid=123&bdata=Jmxhbmc9aHlmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=c8h&AN=2000051743\(2012-12-13\)](http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&sid=f5c7ed3d-87da-42cd-b359a88912e0a8fa%40sessionmgr114&hid=123&bdata=Jmxhbmc9aHlmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=c8h&AN=2000051743(2012-12-13))

su manje voljni komunicirati ili tražiti pomoć od knjižničara²⁷³. U slučaju da traže pomoć preferiraju slanje e-maila više nego Facebook ili instant poruke. Ovi rezultati ne podudaraju se s drugim istraživanjima i ukazuju na to da je potrebno lokalno istražiti korisničku zajednicu prije uvođenja bilo kakve nove tehnologije. Kada knjižnica preuzima novu skupinu korisnika pitanje koje treba postaviti nije koje nove tehnologije i službe treba implementirati u suvremenu knjižnicu, već koje nove tehnologije i službe, ako uopće, su najviše poželjne ciljanoj *net* generaciji korisnika.²⁷⁴

Obrasci informacijskog ponašanja različiti su s obzirom na vrstu institucije i položaj pojedinca unutar institucije. Davis²⁷⁵ je u svom istraživanju utvrdio da se obrasci informacijskog ponašanja u korištenju časopisa znatno razlikuju ovisno o vrsti i veličini institucije, a najraznovrsnije ponašanje pokazuju preddiplomski studenti.

Rezultati 5 velikih istraživanja provedenih na australskim, američkim i britanskim sveučilištima od 2003. do 2006. godine sažeto su prikazani u radu Information behaviour of the researcher of the future: Age related information behaviour²⁷⁶. Ona pokazuju da *net* generacija preferira čitanje tiskanih članaka ispred čitanja na zaslonu. Studenti, osobito preddiplomski vole čitati u kući, dok je na drugom mjestu knjižnica. Malo koriste nove članke, čitaju puno više starije radove. Premda koriste različite metode pretraživanja, preddiplomski studenti pokazuju nisku razinu informacijske pismenosti. Više koriste digitalne izvore, premda ih čitaju u tiskanom formatu. Fizički posjet knjižnici kako bi pronašli relevantnu literaturu još uvijek je važan za preddiplomske studente ali je broj tih posjeta u padu. Važan mehanizam u pronalaženju knjiga i časopisa je preporuka kolega kao i praćenje referenci kako bi se utvrdila potrebna literatura. Preddiplomski studenti se u velikoj mjeri oslanjaju na pretraživače poput Google-a kako bi identificirali relevantne knjige. Godine života kritičan su faktor u predviđanju korištenja e-knjiga jer studenti u većoj mjeri koriste digitalni format knjiga. Uporaba knjižničnog kataloga je u opadanju, premda kod preddiplomskih studenata zauzima važno mjesto i važnija je od fizičkog pregledavanja

²⁷³EPIC: Online use & Cost Evaluation Program. The use of Electronic Resources Among Undergraduate and Graduate Students. Columbia, 2001. URL: [http://www.epic.columbia.edu/eval/find03.html\(2012-12-14\)](http://www.epic.columbia.edu/eval/find03.html(2012-12-14))

²⁷⁴Ismail, Lizah. What net generation students really want. // Reference Services Review 38, 1(2010), str. 10-27.

²⁷⁵Davis, Philip. Navedeno djelo. Str. 484-497.

²⁷⁶Tenopir, Carol; Rowlands, Ian. Information behaviour of the researcher of the future: Age-related information behaviour: Work Package III. London: CIBER, UCL, 2007. Str. 3-5. URL: [http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/ggworkpackageiii.pdf\(2012-09-19\)](http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/ggworkpackageiii.pdf(2012-09-19))

knjižnice i preporuka. Knjižnični katalog studenti percipiraju kao složen sustav koji je od pomoći informacijskim stručnjacima, ali je težak za korištenje ostalim korisnicima.²⁷⁷

George i suradnici²⁷⁸ zaključili su da sveučilišna knjižnica ostaje ključni element u istraživačkom procesu studenata premda se studenti puno oslanjaju na internetske izvore. Osobe koje su važne u istraživačkom procesu studenata su: nastavnici koji daju smjer, preporučuju i osiguravaju izvore za učenje, drugi studenti koji pomažu oblikovati istraživačke aktivnosti i osoblje sveučilišne knjižnice koje pruža smjernice u pronalaženju informacijskih izvora.

Preporuka određene baze podataka ili mrežne stranice od strane nastavnika ili knjižničara ima velik utjecaj na izbor studenata.²⁷⁹ Ukoliko nastavnik ne preporuči određeni informacijski izvor studenti započinju pretraživanje od mrežne stranice po vlastitom izboru. Tri četvrtine studenata misli da su da su veoma uspješni u pronalaženju informacija potrebnih za zadaće nastave. Velika većina studenata koristi tiskane knjige i časopise iz knjižnice, a ako koriste digitalne izvore dvije trećine studenata ih tiska. O knjižničnoj mrežnoj stranici uče prvenstveno od nastavnika, samostalnim istraživanjem, putem poduke o korištenju knjižnice i najmanjim dijelom od knjižničara.²⁸⁰

Pretražujući web i tražeći znanstvene informacije studenti koriste navike iz svakodnevnog života i „imaju poteškoća kod prilagođavanja različitim vrstama informacijskih izvora, sučelja ili sustava za pretraživanje“²⁸¹. U istom istraživanju se tvrdi da „studenti odustaju lako, nisu selektivni, imaju tendenciju da odaberu prvu stavku na popisu, ne obraćaju pozornost na informacije prikazane niže na zaslonu, kod pretraživanja unesu jedan termin i rijetko gledaju dalje od prve stranice“.

Studenti su, prema istraživanju OCLC, izjavili da od knjižnice u svom kampusu žele: „da im olakša pristup i korištenje knjižničnim informacijama, da im budu dostupni tiskani i digitalni časopisi, da im se ponude interaktivne mape, vodiči kroz studij i informacijske izvore te da im

²⁷⁷Online Computer Library Center (OCLC). How Academic Librarians Can Influence Students' Web-Based Information Choices: white paper on the information habits of college students. Dublin: OCLC, 2002. URL: [http://www5.oclc.org/downloads/community/informationhabits.pdf\(2012-07-29\)](http://www5.oclc.org/downloads/community/informationhabits.pdf(2012-07-29))

²⁷⁸George, Carole...[et al.]. Scholarly use of information: graduate students' information-seeking behaviour. // Information Research 11, 4(2006). URL: [http://informationr.net/ir/11-4/paper272.html\(2012-07-03\)](http://informationr.net/ir/11-4/paper272.html(2012-07-03))

²⁷⁹Waldman, Michaela. Freshmen's use of library electronic resources and self-efficacy. // Information Research 8, 2(2003). URL: [http://informationr.net/ir/8-2/paper150.html\(2012-07-09\)](http://informationr.net/ir/8-2/paper150.html(2012-07-09))

²⁸⁰Online Computer Library Center (OCLC). Navedeno djelo. Str. 9.

²⁸¹Cockrell, Barbara J; Jayne, Elaine. A. How do I find an article? Insights from Web usability study. // The Journal of Academic Librarianship 28, 3(2002), str. 122-132.

se omogućiti korištenje drugih knjižnica²⁸². Barijere koje su studenti naveli su „, nemogućnost pristupa bazama podataka zbog nedostatka lozinke ili licence, poteškoće u pregledavanju i navigaciji knjižnične mrežne stranice, plaćanje tiskanja i kopiranja radova, nedostatak informiranih knjižničara i nedovoljna orijentiranost prema korisnicima“²⁸³.

Možemo zaključiti da studenti koriste knjižnicu u različite svrhe: od učenja, traženja informacijskih izvora do korištenja računala. Ona ostaje nezamjenjiva u studentskom istraživačkom procesu, premda sve više informacija studenti traže u digitalnom obliku. Knjižnice bi trebale biti tamo gdje su njihovi korisnici. Kako bi knjižnice izišle u susret *net* generaciji ili ciljanim skupinama *net* generacije, kao npr. studentima humanističkih znanosti, potrebno je istražiti informacijsko ponašanje te skupine korisnika.

²⁸²Online Computer Library Center (OCLC). Navedeno djelo. Str. 7.

²⁸³Isto. Str. 9.

4 Visoko obrazovanje i visokoškolske knjižnice u Hrvatskoj

4.1 Hrvatsko visoko obrazovanje i digitalno okruženje

Uvođenjem bolonjskog procesa Hrvatska ulazi u Europski prostor visokog obrazovanja i uključuje se u programe cjeloživotnog učenja putem suradnje i mobilnosti nastavnika i studenata. Za prilagodbu hrvatskog školstva informacijskom društvu i postavljanje digitalne tj. e-infrastrukture važnu ulogu imaju Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (MZOS), Hrvatska akademska i istraživačka mreža (Croatian Academic and Research Network - CARNet) i Srce (Sveučilišni računski centar u Zagrebu). Informacijsko-komunikacijska tehnologija prisutna je u obrazovanju kroz sedam aspekata koji omogućuju pretraživanje informacija. To su računalno- komunikacijski resursi, programski resursi, pristup internetu, informacijski servisi, informacijski sustavi, e-obrazovanje i sustav sigurnosti.²⁸⁴

Za razvoj ICT u Hrvatskoj, između ostalih, od 2003. godine bio je zadužen i Središnji državni ured za e-Hrvatsku, koji se u prosincu 2011. ukida, a poslove među kojima i „sudjelovanje u donošenju i praćenju provedbe zakona i drugih propisa u području primjene informacijsko-komunikacijske tehnologije u Republici Hrvatskoj; promicanje i sustavno unaprjeđivanje izgradnje internetizacijske infrastrukture u Republici Hrvatskoj, javnog pristupanja internetskim uslugama i sadržajima, razvitka primjene informacijske i komunikacijske tehnologije, sustava elektroničke uprave, elektroničkog obrazovanja, elektroničkog zdravstva i elektroničkog poslovanja“²⁸⁵ preuzima Ministarstvo uprave.

Važnu ulogu u okupljanju i organiziranju hrvatskih stručnih i znanstvenih časopisa koji nude otvoreni pristup svojim radovima ima portal HRČAK koji je „izrađen i funkcionira uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, realiziran je u Srcu (Sveučilišni računski centar u Zagrebu), a osnovna ideja potekla je iz Hrvatskog informacijskog i dokumentacijskog društva“²⁸⁶. HRČAK u lipnju 2015. godine broji 386 naslova časopisa i najznačajniji je portal znanstvenih i stručnih časopisa u Hrvatskoj. Za razliku od znanstvenih časopisa, repozitorija

²⁸⁴Beliga, Slobodan; Holenko Dlab, Martina. Informacijska i komunikacijska tehnologija u obrazovanju: projekti i usluge u Hrvatskoj. // MIPRO / Opatija: MIPRO, 2012. [CD-ROM].

²⁸⁵Ukida se Središnji državni ured za e-Hrvatsku, 23.12.2011. URL: [http://www.rep.hr/vijesti/tehnolo-i-it/ukida-se-sredisnji-drzavni-ured-za-e-hrvatsku/3773/\(2012-07-29\)](http://www.rep.hr/vijesti/tehnolo-i-it/ukida-se-sredisnji-drzavni-ured-za-e-hrvatsku/3773/(2012-07-29))

²⁸⁶Hrčak: Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske. URL: [http://hrcak.srce.hr/index.php?show=text&str=vise\(2012-02-21\)](http://hrcak.srce.hr/index.php?show=text&str=vise(2012-02-21))

otvorenog pristupa u Hrvatskoj ima vrlo malo i organizirani su u Agregator hrvatskih repozitorija i arhiva²⁸⁷ koji u lipnju 2015. godine broji 13 repozitorija uključujući i HRČAK. Kako bi osigurali pristup komercijalnim bazama podataka i bazama podataka u slobodnom pristupu za sve članove znanstvene i istraživačke zajednice RH MZOŠ, CARNet i Institut Ruđer Bošković (IRB) kao svoj projekt osnovali su Centar za online baze podataka koji je djelovao od 1994. do 2004. godine. Djelatnici Knjižnice Instituta Ruđer Bošković i dalje su nastavili održavati stranice Centra za online baze podataka, pa se rad Centra nastavio i nakon završena projekta. Akademске i istraživačke ustanove u RH obuhvaćene su u konzorcij koji potpisuje licencni ugovor u kojemu su navedene ustanove čiji djelatnici imaju pravo pristupa. Pravo pristupa imaju i svi studenti hrvatskih sveučilišta. Pristup je reguliran putem IP adresa, a za udaljeni pristup koristi se proxy server za koji je potreban AAI identitet. Centar za online baze u početku je nudio više od četrdeset baza podataka²⁸⁸ ali se sa smanjivanjem predviđenih sredstava za nabavu, nakon gašenja projekta, broj baza podataka značajno smanjio. Hrvatsku akademsku i istraživačku zajednicu uslužuje 150 visokoškolskih i specijalnih knjižnica podupirući istraživanja i visoko obrazovanje.²⁸⁹

Izgradnjom e-infrastrukture i stvaranjem baze podataka hrvatskih časopisa, te omogućavanjem pristupa inozemnim bazama podataka stvorili su se uvjeti za značajnije pretraživanje i korištenje digitalnih izvora na hrvatskim sveučilištima. Posredno je to imalo utjecaj na percepciju i važnost knjižnica kao dobavljača tih izvora.

4.2 Organizacija sveučilišnih knjižnica u Republici Hrvatskoj

Sveučilište je ustanova koja organizira i izvodi sveučilišne studije, a može organizirati i izvoditi i stručne studije. U Republici Hrvatskoj u lipnju 2015. godine djeluje 116 visokih učilišta sa statusom ustanove od toga: 7 javnih sveučilišta, 3 privatna sveučilišta, 67 fakulteta i umjetničkih akademija te 1 sveučilišni centar na javnim sveučilištima, 3 privatna veleučilišta, 11 javnih veleučilišta, 21 privatna visoka škola i 3 javne visoke škole.²⁹⁰

²⁸⁷Vidi: Agregator hrvatskih repozitorija i arhiva. URL: [http://ara.srce.hr/index.php/about\(2012-02-21\)](http://ara.srce.hr/index.php/about(2012-02-21))

²⁸⁸Vidi: Centar za online baze podataka. URL: [http://www.online-baze.hr/o-centru\(2012-02-21\)](http://www.online-baze.hr/o-centru(2012-02-21))

²⁸⁹Stojanovski, Jadranka. Znanstvene informacije na dlanu – tematski portal ZIND. Iz naših knjižnica. // Kemija u industriji 55, 6(2006), str. 273–275.

²⁹⁰Agencija za znanost i visoko obrazovanje. URL: [https://www.azvo.hr/hr/visoko-obrazovanje/visoka-ucilista\(2015-06-07\)](https://www.azvo.hr/hr/visoko-obrazovanje/visoka-ucilista(2015-06-07))

Sveučilišni studij osposobljava studente za obavljanje poslova u znanosti i visokom obrazovanju, u poslovnom svijetu, javnom sektoru i društvu općenito te ih osposobljava za razvoj i primjenu znanstvenih i stručnih dostignuća.²⁹¹

Sveučilišni studij obuhvaća preddiplomski, diplomski i poslijediplomski studij. Sveučilišne knjižnice i knjižnice sastavnica javnih sveučilišta čine sveučilišne knjižnične sustave. Oni podržavaju programe studiranja za sve tri razine sveučilišnih studija od preddiplomske do poslijediplomske razine kao i znanstveno-istraživački rad na sveučilištu. Sveučilišne knjižnice u RH nemaju jedinstvenu strategiju razvoja i nisu povezane u sustav, a dio njih nije povezan ni sa fakultetskim knjižnicama na istom sveučilištu. Svaka knjižnica zasebno nabavlja građu i pruža usluge svojim korisnicima. Ne postoji institucionalna suradnja u pogledu važnijih pitanja kao ni zajednički projekti i programi. Fond sveučilišnih knjižnica uglavnom čine tradicionalne zbirke regionalne i nacionalne vrijednosti koji nisu povezane s nastavnim programima, odnosno potrebama studenata i nastavnika sveučilišta.

Informacijski procesi u društvu utjecali su na promjene u visokom obrazovanju i stvaranje novih paradigmi suvremenih sveučilišnih knjižnica. Koncept hibridne knjižnice naglašava važnost neposrednog pristupa informacijskim izvorima iz knjižnice, ali i izvan nje. Ugovaranje pristupa komercijalnim bazama podataka, kao i bazama podataka otvorenog pristupa nameće se kao jedna od najvažnijih funkcija sveučilišnih knjižnica, koja kao takva često nije prepoznata od strane korisnika.

U *Strategiji razvoja sveučilišnih knjižničnih sustava u Republici Hrvatskoj: od 2012. do 2015.* stoji da je „obveza sveučilišnih knjižnica i knjižnica sastavnica sveučilišta graditi suvremeni knjižnični sustav u skladu s potrebama korisnika i razvojem informacijsko- komunikacijske tehnologije te primjerenim financijskim sredstvima“²⁹².

Ciljevi na kojima se temelji strategija razvoja sveučilišnih knjižničnih sustava su:

- funkcionalna povezanost knjižnica u sveučilišnom knjižničnom sustavu;
- izgradnja i razvoj zbirke - osiguranje pristupa raznovrsnim informacijskim izvorima koji podupiru studijske programe i znanstveno-istraživački rad na sveučilištu;
- korisnici i knjižnične usluge – razvijanje službi i usluga prema potrebama korisnika, nastavnih programa i znanstveno-istraživačkog rada na sveučilištu;
- stalno stručno usavršavanje i cjeloživotno obrazovanje knjižničara;

²⁹¹ Agencija za znanost i visoko obrazovanje. URL: [http://www.azvo.hr/index.php/hr/visoko-obrazovanje/vrste-studija-u-republici-hrvatskoj\(2012-02-27\)](http://www.azvo.hr/index.php/hr/visoko-obrazovanje/vrste-studija-u-republici-hrvatskoj(2012-02-27))

²⁹² Strategija razvoja sveučilišnih knjižničnih sustava u Republici Hrvatskoj: od 2012. do 2015. URL: [http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/Strategija-razvoja-SKS-Nacrt-verzija-1.pdf\(2013-05-22\)](http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/Strategija-razvoja-SKS-Nacrt-verzija-1.pdf(2013-05-22))

- suradnja na zajedničkim projektima u svrhu osiguranja trajnog razvoja sveučilišnih knjižničnih sustava;
- osiguranje financijskih sredstava u okviru strategija razvoja pojedinih sveučilišta.²⁹³

Knjižnice povezane u knjižnični sustav zajednički bi sudjelovale u nabavi, što bi smanjilo troškove, dok bi se ponuda ukupne literature povećala. Korisnici bi imali mogućnost pristupa i korištenja objedinjenih informacijskih izvora a zajednički projekti podigli bi kvalitetu usluge. Sveučilišne knjižnice u oblikovanju svojih službi, usluga i zbirki prate ciljeve i organizaciju matičnih sveučilišta. Broj studenata se povećava iz godine u godinu, studentska mobilnost je u porastu a način podučavanja i učenja mijenja se pod utjecajem novih informacijskih tehnologija.

Prema Petrak i Aparac- Jelušić²⁹⁴ tri su ključna čimbenika koja utječu na djelovanje knjižnica u sustavu visokoga školstva: promjene u sustavu visokog obrazovanja, razvoj informacijske tehnologije te stanje/promjene ukupnoga društvenoga i političkoga okruženja.

Zakon o knjižnicama²⁹⁵, donesen 1997. godine pruža zakonski okvir za obavljanje knjižnične djelatnosti u Hrvatskoj i u članku 9. navodi da su osnivači škola, visokih učilišta i znanstvenih instituta u sastavu ustanova dužni osnovati školske, visokoškolske i sveučilišne knjižnice. Na snazi su i Standardi za visokoškolske knjižnice²⁹⁶ iz 1990. godine koji su nastali u vrijeme početka masovne primjene interneta i ne uzimaju u obzir razvoj i značaj informacijsko-komunikacijskih tehnologija i sustava u posljednjem desetljeću. Zastarjeli i nedorečeni standardi, kao i sporo donošenje novih zakona te izmjena i dopuna postojećih zakona otežavaju prilagodbu visokoškolskih knjižnica zahtjevima informacijskog društva.

U situaciji dinamičkih promjena u društvu i informacijskom okruženju potrebno je redefinirati ulogu sveučilišnih knjižnica kako bi u potpunosti mogle ostvariti očekivanja svojih osnivača i korisnika.

²⁹³Strategija razvoja sveučilišnih knjižničnih sustava u Republici Hrvatskoj: od 2012. do 2015. URL: [http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/Strategija-razvoja-SKS-Nacrt-verzija-1.pdf\(2013-05-22\)](http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/Strategija-razvoja-SKS-Nacrt-verzija-1.pdf(2013-05-22))

²⁹⁴Petrak, Jelka; Aparac- Jelušić, Tatjana. Knjižnice na hrvatskim sveučilištima: tradicija i promjene. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 1(2005), str. 13-30.

²⁹⁵Zakon o knjižnicama. URL: [http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html\(2013-05-22\)](http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html(2013-05-22))

²⁹⁶Standardi za visokoškolske knjižnice. URL: [http://www.fer.unizg.hr/download/repository/Standardi_za_visoko%C5%A1kolske_knji%C5%BEnice_u_RH_i_z_1990.pdf\(2013-05-22\)](http://www.fer.unizg.hr/download/repository/Standardi_za_visoko%C5%A1kolske_knji%C5%BEnice_u_RH_i_z_1990.pdf(2013-05-22))

4.3 Istraživanja informacijskog ponašanja studenata u Hrvatskoj

U Hrvatskoj se tek posljednjih nekoliko godina javljaju istraživanja informacijskog ponašanja studenata.

Istraživanjem na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 2009. godine Dora Mučnjak²⁹⁷ pokušala je utvrditi odnos između posuđenih knjiga u knjižnici i pristupa bazama podataka EBSCOhost, Project MUSE i JSTOR korisnika iz društvenih i humanističkih znanosti. Rezultati su pokazali da su korisnici iz društvenih znanosti više koristili digitalne časopise nego oni iz humanističkih znanosti, ali i da su i jedni i drugi više koristili digitalne časopise nego tiskane knjige. Posljednji zaključak objašnjava se dobrim odabirom baza podataka koje su uvedene na zahtjev korisnika i za koje postoji velik interes, kao i višom razinom usvojenosti računalne i informacijske pismenosti te olakšani pristup bazama podataka putem velikog broja računala u knjižnici.

Istraživanje na Odsjeku za kulturologiju Filozofskog fakulteta u Osijeku²⁹⁸ pokazalo je da internet ima značajnu ulogu u učenju za studij, prije svega kao izvor materijala za ispit, te za izradu PowerPoint prezentacija. Da je pristup ispitnoj literaturi vrlo važan studentima pokazalo je još jedno istraživanje na Sveučilištu Josip Juraj Strossmayer u Osijeku u kojem su autorice Papić i Stričević istraživale učinke integracije knjižničnih e-usluga u sustav za upravljanje učenjem. Kao najveću prednost te integracije studenti su naveli skraćivanje vremena pretraživanja materijala za učenje, dok je prednost knjižnice u njejoj povećanoj dostupnosti. Rezultati istraživanja naglašavaju važnost suradnje knjižničara i nastavnika u akademskom okruženju²⁹⁹ Suradnju s nastavnicima, kao ključ za informacijsko opismenjavanje u akademskom okruženju naglašavaju i autorice Dimzov i Stričević koje su istraživale utjecaj nastavnika na studentski odabir formata informacijskih izvora u diplomskim radovima.³⁰⁰ Rezultati podupiru nalaze iz literature koji naglašavaju da nastavnici

²⁹⁷Mučnjak, Dora. Usage of Print and Electronic Resources at the Faculty of Humanities and Social Sciences' Library, University of Zagreb – Analysis and Comparison Based on the Usage Statistics. // Digital Resources and Knowledge Sharing IN Future 2009. Zagreb: Faculty of Humanities and Social Sciences, 2009. Str. 461-468.

²⁹⁸Lovrinčević, Jasmina; Kovačević, Dinka; Erl Šafar, Marija. Role of ICT in learning and knowledge acquisition: How much students know about their research skills? // MIPRO / Opatija: MIPRO, 2012. [CD-ROM].

²⁹⁹Papić, Anita; Stričević, Ivanka. Integration of academic libraries' e-services into learning management system: students' perception. // Proceedings of the Management, Knowledge and Learning International Conference 2012. / Dermol, Valerij; Trunk Širca, Nada; Daković, Goran; Lindav, Urška (ur.). Celje: International School for Social and Business Studies, Celje, Slovenia, 2012. Str. 239-246.

³⁰⁰Dimzov, Snježana; Stričević, Ivanka. Professors' influence on students' choice of the format of research materials: are there differences between the academic disciplines? // [Information Literacy: Lifelong Learning and](#)

imaju utjecaj na odabir formata informacijskih izvora te da nastavnici humanističkih znanosti više upućuju studente na tiskanu građu nego nastavnici društvenih znanosti. Stoga ne iznenađuje da studenti humanističkih znanosti značajno više koriste tiskanu građu nego studenti društvenih znanosti. Informacijsko opismenjavanje, bez bliske suradnje nastavnika i knjižničara, nije moguće provesti.

Krajem 2011. godine Hebrang-Grgić i Miočić³⁰¹ provele su istraživanje na Filozofskom fakultetu u Zagrebu da bi otkrile kako studenti traže informacije potrebne za polaganje ispita i pisanje diplomskih radova u digitalnom okruženju. Istražile su korištenje knjižničnog kataloga, komercijalnih baza podataka, repozitorija otvorenog pristupa, časopisa otvorenog pristupa, sistema e-učenja, wiki alata, društvenih mreža, social bookmarking servisa, znanstvenih blogova i foruma i otkrile da je najpopularniji informacijski izvor knjižnični katalog. Slijede ga časopisi otvorenog pristupa i wiki alati od kojih je najpopularnija wikipedia. Ostali web 2.0 alati kao što su društvene mreže, social bookmarking servisi, znanstveni blogovi i forumi na dnu su ljestvice poželjnih alata za obrazovnu svrhu. Autorice su utvrdile da studenti informacijskih i komunikacijskih znanosti više traže informacije u digitalnom okruženju, nego ostali studenti, što objašnjavaju time da je pretraživanje digitalnih informacija dio njihovog formalnog obrazovanja odnosno kurikuluma.

Istraživanjem provedenim u sveučilišnim knjižnicama u Puli, Rijeci, Splitu i Zadru autorice Morić-Filipović i Dragija-Ivanović³⁰² istražile su utjecaj zbirke i usluga sveučilišnih knjižnica na akademski uspjeh studenata i utvrdile da sveučilišne knjižnice nekim dijelovima svog poslovanja utječu na studentski uspjeh. Pokazalo se da su značajne korelacije studentskog uspjeha i korištenja knjižnične zbirke, referentne zbirke, čitaonice i pomoći knjižničara. Knjižnične usluge: međuknjižnična posudba, računala i internet u knjižnici te online baze podataka nisu povezane s uspjehom studenata.

Možemo zaključiti da se u hrvatskim visokoškolskim knjižnicama sve više koriste digitalni časopisi i internet. Integracija knjižničnih e-usluga u sustav za upravljanje učenjem i

[Digital Citizenship in the 21st Century](#): Second European Conference, ECIL 2014, Dubrovnik, Croatia, October 20-23, 2014. / editors Serap Kurbanoglu, Sonja Špiranec, Esther Grassian, Diane Mizrahi, Ralph Catts. Springer International, 2014. Str. 693-702.

³⁰¹Hebrang Grgić, Ivana; Miočić, Petra. Searching for information sources: Students' behaviour in electronic environment. // MIPRO / Opatija: MIPRO, 2012. [CD-ROM].

³⁰²Morić Filipović, Ivana; Dragija Ivanović, Martina. Vrednovanje utjecaja sveučilišnih knjižnica u Hrvatskoj: istraživanje utjecaja zbirke i usluga sveučilišnih knjižnica na akademski uspjeh studenata. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 4(2011), str. 1-22.

korištenje knjižnične i referentne zbirke, čitaonice i pomoći knjižničara imaju pozitivne učinke na rad studenata kao i suradnja nastavnika i knjižničara.

5 Istraživanje informacijskog ponašanja preddiplomskih studenata humanističkih znanosti

5.1 Uvod u istraživanje

Cilj je ovog istraživanja istražiti utječu li i na koji način promjene u informacijskom okruženju uzrokovane pojavom i širenjem novih tehnologija, na način učenja preddiplomskih studenata humanističkih znanosti, te kakve to posljedice ima na izgradnju zbirke i kreiranje usluga sveučilišne knjižnice.

U Hrvatskoj do sada nije bilo provedeno istraživanje informacijskog ponašanja preddiplomskih studenata humanističkih znanosti. Ovim se istraživanjem žele dobiti podaci o informacijskom ponašanju studenata i odrediti tipovi korisnika unutar populacije preddiplomskih studenata humanističkih znanosti s obzirom na karakteristike njihovog informacijskog ponašanja u segmentu korištenja informacijskih izvora. Današnji studenti koji pripadaju *net* generaciji, rođeni su i odrasli s informacijsko-komunikacijskom tehnologijom i internetom. Ovim radom je istraženo je li tehnologija imala presudan utjecaj na njihovo informacijsko ponašanje ili su ti studenti, s obzirom da studiraju humanističke znanosti, više okrenuti pisanoj riječi. Studenti humanističkih znanosti u Splitu, u vrijeme ovog istraživanja nisu imali pristup većem broju e-knjiga koje bi im služile za potrebe obrazovanja. E-knjige koje su najčešće koristili objavljene su od nastavnika i okupljene na stranicama knjižnice pod naslovom Web izdavaštvo. Knjižnica Filozofskog fakulteta se pretplatila na bazu podataka JSTOR šest mjeseci nakon provedenog istraživanja. S obzirom da su se e-knjige koje su studenti koristili u ovom istraživanju nalazile u otvorenom pristupu i mogle su se bez ograničenja čitati i tiskati, a fakultetska kao ni sveučilišna knjižnica nisu nudile usluge posudbe e-knjiga, studenti se u ovom istraživanju nisu susreli s posudbom e-knjiga iz knjižnice. Sveučilišna knjižnica u Splitu ne dozvoljava iznošenje knjiga kojih ima u malom broju primjeraka, pa je posudba tiskanih knjiga ograničena. Metode korištene u ovom radu nisu se do sada koristile u istraživanju određene populacije, pa je ovim radom ponuđen metodološki model istraživanja informacijskog ponašanja.

Istraživačka pitanja postavljena u ovom radu su:

- Na koje informacijske izvore su preddiplomski studenti humanističkih znanosti literaturom studija usmjereni?

- Koje informacijske izvore preddiplomski studenti humanističkih znanosti preferiraju?
- Koje informacijske izvore preddiplomski studenti humanističkih znanosti koriste za pisanje završnog rada?
- U kojoj mjeri preddiplomski studenti humanističkih znanosti koriste tiskane i digitalne izvore za pisanje završnog rada?
- Zašto preddiplomski studenti humanističkih znanosti za učenje koriste određene informacijske izvore?
- Kako preddiplomski studenti humanističkih znanosti koriste informacijske izvore?
- Koje su implikacije odabira informacijskih izvora na organizaciju usluga i zbirke sveučilišne knjižnice?
- Koja je uloga sveučilišne knjižnice u procesu učenja preddiplomskih studenata humanističkih znanosti?

5.2 Metodologija istraživanja

Predmet istraživanja ovog rada je informacijsko ponašanje preddiplomskih studenata humanističkih znanosti s obzirom na vrstu i format informacijskih izvora te implikacije takvog odabira na organizaciju službi i usluga sveučilišne knjižnice. Kako bi se stvorila obuhvatna slika u istraživanju informacijskog ponašanja preddiplomskih studenata humanističkih znanosti korištena je kombinirana metodologija koja je uključivala više vrsta i izvora podataka kao i više metoda u prikupljanju podataka. Neki autori kombiniranje metoda nazivaju *triangulacijom*, dok ih neki drugi nazivaju *pristupom više metoda*, smatrajući da se triangulacija odnosi samo na kombiniranje različitih metoda prikupljanja podataka u istom istraživačkom projektu.³⁰³ Primjena kombinirane metodologije u istraživanju nekog problema vrlo je poželjna, iako zbog ograničenih resursa nije tako česta. Kombinacija različitih pristupa i metoda nekima djeluje kontroverzno, no u praksi daje najbolje rezultate.³⁰⁴

U ovom istraživanju koristila se metoda analize sadržaja, metoda rada s fokusnom grupom i anketni upitnik.

Metoda analize sadržaja odabrana je stoga što se, prema Milasu, "pokazuje posebno korisnom u dva slučaja: kad opsežnost ili brojnost materijala ne dopušta cjelovitu analizu na svoj dostupnoj građi te kad istraživaču nisu dostupni nikakvi drugi podaci osim zabilježenih

³⁰³Denzin (1978) na primjer kombiniranje metoda naziva triangulacijom, dok Saunders, Lewis i Thornhill (Saunders, M.; Lewis, Ph.; Thornhill, A. *Research Methods for Business Students*. Essex: Prentice Hall, 2000) to nazivaju pristupom više metoda.

³⁰⁴Tkalac Verčić, Ana; Sinčić Ćorić, Dubravka; Pološki Vokić, Nina. *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada u društvenim istraživanjima*. Zagreb: M.E.P., 2011. Str. 23.

poruka".³⁰⁵ Prema Žugaju "za analizu treba izabrati one izvore koji su pristupačni istraživaču i koji sadrže neposredne, iscrpne i pouzdane podatke. Informacije o mjestu izvora mogu se naći u bibliografijama, biografijama, predmetnim registrima u knjižnicama, pismohranama, računalnim mrežama (internet i dr.) ili se mogu dobiti u razgovoru s dobro obaviještenim osobama."³⁰⁶

Metodom analize sadržaja analizirat će se literatura iz izvedbenih planova studija hrvatski jezik i književnost, talijanski jezik i književnost, engleski jezik i književnost, povijest, povijest umjetnosti i filozofija za prve tri godine studija – kako bi se utvrdile karakteristike i format izvora na koje su studenti upućeni.

Metoda analize sadržaja će se primijeniti i u analizi popisa literature u završnim radovima studenata humanističkih znanosti kako bi se utvrdile karakteristike i format korištenih izvora. Analiza će obuhvatiti završne radove studijskih grupa hrvatski jezik i književnost, talijanski jezik i književnost, engleski jezik i književnost, povijest, povijest umjetnosti i filozofija obranjenih u razdoblju od 2010.-2013. godine.

Metoda rada s fokusnom grupom koristit će se kako bi se prikupili podaci koje informacijske izvore studenti koriste, zašto i kako, te njihove preferencije u izboru vrste i formata građe. Fokusna grupa odabrana je iz dva razloga: zbog toga što je kvalitativna metoda i jer se stvara međudinamika među sudionicima što joj daje dodatnu vrijednost. Fokusna grupa bit će sastavljena od šest studenata, po jednog studenta svake studijske grupe i trajat će 60-80 minuta.

Na osnovu rezultata bit će kreiran anketni upitnik. Anketnim upitnikom će se istražiti obrasci učenja, informacijsko ponašanje i preferencije preddiplomskih studenata humanističkih znanosti.

5.2.1 Uzorak istraživanja

Istraživanjem su obuhvaćeni svi studenti preddiplomskog studija humanističkih znanosti FFSt³⁰⁷ studijskih grupa hrvatski jezik i književnost, talijanski jezik i književnost, engleski jezik i književnost, povijest, povijest umjetnosti i filozofija koji pohađaju predavanja. Sveučilište u Splitu odabrano je kao drugo najveće sveučilište u Republici Hrvatskoj. Premda

³⁰⁵ Milas, Goran. Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2005. Str. 502.

³⁰⁶ Žugaj, Miroslav; Dumičić, Ksenija; Dušak, Vesna. Temelji znanstvenoistraživačkog rada: metodologija i metodika. Varaždin: Tiva, 2006. Str. 113.

³⁰⁷ FF St - Filozofski fakultet u Splitu

Zagreb ima najveće sveučilište, Sveučilišna knjižnica u Zagrebu povezana je s nacionalnom knjižnicom i ima dvojaku funkciju. S obzirom da je predmet istraživanja ovoga rada uloga sveučilišne knjižnice, a Split od 2009. godine ima novu Sveučilišnu knjižnicu smještenu u centru Kampusu, koja ima isključivo sveučilišnu funkciju za istraživanje je odabiran Split. Odabir uzorka uvjetovan je dvama važnim razlozima: ulaskom generacije koja je odrasla u digitalnom okruženju na akademsku scenu, te kontekstom u kojem će se istraživanje provoditi a to je područje humanističkih znanosti koje su tradicionalno okrenute prema čitanju i korištenju tiskanih publikacija.

Metodom rada s fokusnom grupom prikupljeni su podaci o tome koje informacijske izvore studenti koriste, zašto i kako, te njihove preferencije pri korištenju izvora. Fokusna grupa bila je sastavljena od šest studenata, po jednog studenta iz svake studijske grupe. Trajanje fokusne grupe koja je održana 15. siječnja 2014. godine bilo je 78 minuta.

Na osnovu rezultata izrađen je anketni upitnik. Anketnim upitnikom istraženi su obrasci učenja, informacijsko ponašanje i preferencije studenata. Anketirani su svi studenti koji su pohađali predavanja, ukupno 253 od 380 studenata preddiplomskih studija humanističkih znanosti Filozofskog fakulteta u Splitu. Grupni razgovor obrađen je deskriptivnom metodom, dok su podaci prikupljeni anketnim upitnikom, analizom sadržaja završnih radova i preporučene literature obrađeni u statističkim programima Microsoft Excel, Statistica i SPSS. Metodom analize sadržaja analizirana je literatura iz izvedbenih planova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, nastave preddiplomskih studija Hrvatski jezik i književnost, Talijanski jezik i književnost, Engleski jezik i književnost, Povijest, Povijest umjetnosti i Filozofija za prve tri godine studija – kako bi se utvrdile karakteristike i format izvora na koje su studenti humanističkih znanosti upućeni.

Metoda analize sadržaja primijenjena je i u analizi popisa literature u završnim radovima studenata humanističkih znanosti kako bi se utvrdile karakteristike i format korištenih izvora. Postavilo se pitanje određivanja uzorka, odnosno vremenskog okvira u kojem su radovi obranjeni, a koji će biti obuhvaćeni istraživanjem. Filozofski fakultet u Splitu nastao je 2005. godine (ranije su humanističke znanosti bile organizirane u Odjel za humanističke znanosti kojim su bile obuhvaćene studijske grupe hrvatskog jezika i književnosti, engleskog jezika i književnosti i talijanskog jezika i književnosti), dok su ostale humanističke studijske grupe počele obrazovati studente s osnivanjem fakulteta, tako da su se završni radovi sa svih šest studijskih grupa obuhvaćenim ovim istraživanjem pojavili 2010. godine, te je stoga ta godina

uzeta kao početna. Analiza je obuhvatila završne radove studijskih grupa hrvatski jezik i književnost, talijanski jezik i književnost, engleski jezik i književnost, povijest, povijest umjetnosti i filozofija, koji su obranjeni u 2010., 2011. i 2012.-oj godini.

5.2.2 *Metoda fokusne grupe*

Fokusna grupa ili grupni razgovor brz je i relativno jeftin način učinkovitog prikupljanja kvalitativnih podataka. Broj sudionika može varirati, pa dok neki istraživači smatraju da je idealan broj sudionika između 5 i 15 osoba, drugi upućuju na skupinu od 4 do 8 osoba, dok treći ne postavljaju čvrste granice. Razgovor provodi moderator čija je zadaća da nenametljivo postavi temu, ohrabrivanjima i potpitanjima usmjerava razgovor te reagira ukoliko diskusija krene u neželjenom smjeru. Prostor u kome se provodi intervju treba biti ugodan, a moderator komunikativan, prijazan i nepristran. Diskusiju slobodno vode ispitanici, kojima treba dati do znanja da su sva njihova mišljenja i komentari dobrodošli. Tijekom razgovora među ispitanicima dolazi do interakcije koja potiče sudionike na razgovor i omogućuje otvorenije izražavanje mišljenja i stavova. Grupna interakcija, osim pozitivnih učinaka može izazvati i negativne učinke kada se sramežljivije osobe u grupi mogu povući pred dominantnijim ispitanicima. Negativne učinke trebao bi spriječiti moderator na način da svim ispitanicima pruži jednaku priliku da izraze svoje mišljenje.³⁰⁸ Metoda fokusne grupe, kao kvalitativna metoda, često se koristi kod multimetodskog i multiparadigmatskog pristupa a njena primjena moguća je u različitim fazama istraživanja. Kvalitativna paradigma u ovom segmentu istraživanja omogućila nam je da proniknemo u mnogostrukost značenja i perspektiva putem promatranja interakcije sudionika koji na različite načine interpretiraju i definiraju situaciju u kojoj se nalaze. Na taj način omogućeno je razotkrivanje određenih odnosa koji vladaju među pojavama i njihov utjecaj na društveno ponašanje. Iskustva i perspektive sudionika stvaraju empirijsku bazu podataka koja se kasnije koristi za analize i interpretacije.

Prema Skoki³⁰⁹, dvije su temeljne svrhe zbog kojih provodimo istraživanja primjenom fokusnih grupa: sadržajne svrhe, kada fokusne grupe organiziramo kako bismo došli do određenih spoznaja, kao što je spektar stavova, motiva i argumenata, značenja itd., te metodološke svrhe kada fokusne grupe provodimo kako bismo unaprijedili metodologiju istraživanja. Fokusnom grupom se često pokušava utvrditi zašto ispitanici imaju pozitivan ili

³⁰⁸Tkalac Verčić, Ana; Sinčić Ćorić Dubravka; Pološki Vokić, Nina. Navedeno djelo. Str. 113.

³⁰⁹Skoko, Božo; Benković, Vanesa. Znanstvena metoda fokus grupa – mogućnosti i načini primjene. // Politička misao 46, 3(2009), str. 217-236.

negativan stav prema određenoj temi da bi se, nakon toga, kvantitativnom metodom anketiranja većeg broja ispitanika dobile frekvencije odabranih odgovora.

5.2.2.1 Primjena metode fokusne grupe

Fokusna grupa održana je u siječnju 2014. godine u Knjižnici Filozofskog fakulteta. Prisustvovalo je 6 preddiplomskih studenata, pet studentica i jedan student koji su dobrovoljno sudjelovali u ovom istraživanju. Svatko od njih predstavljao je jednu studijsku grupu humanističkih znanosti i govorio iz perspektive te studijske grupe. Razgovor, koji je trajao 78 minuta, započeo je riječima dobrodošlice od strane moderatora. Uslijedio je kratak opis istraživanja (vidi Protokol za fokusnu grupu u Prilogu 4). Namjera ovog istraživanja je prikupljanje podataka o tome koje informacijske izvore preddiplomski studenti humanističkih znanosti koriste, kako i zašto. Krajnji cilj je utvrditi karakteristike informacijskog ponašanja preddiplomskih studenata humanističkih znanosti za potrebe doktorske disertacije. Studenti su obaviješteni da će saznanja prikupljena u razgovoru s njima poslužiti za izradu anketnog upitnika. Nakon nekoliko rečenica o istraživaču izložena su pravila za održavanje fokusne grupe.

Naglašeno je da nema točnih i netočnih odgovora, već je samo važno da su odgovori iskreni. Studenti su zamoljeni da ne prekidaju jedni druge i da sačekaju dok svatko od njih dovrši svoju misao, kao i da svoje odgovore i raspravu ograniče na pitanja koja postavlja moderator. Objašnjeno je da je svrha snimanja istraživačke prirode, odnosno bolja analiza razgovora i da se imena sudionika neće bilježiti.

Analiza fokusne grupe napravljena je s obzirom na postavljena istraživačka pitanja i odgovori su grupirani u pet cjelina:

- Informacijski izvori na koje su studenti usmjereni (povezano s istraživačkim pitanjem: Na koje informacijske izvore su preddiplomski studenti humanističkih znanosti literaturom studija usmjereni?)
- Preferencije informacijskih izvora za učenje (istraživačko pitanje: Koje informacijske izvore preddiplomski studenti humanističkih znanosti preferiraju?)
- Razlozi korištenja određenih informacijskih izvora (istraživačko pitanje: Zašto preddiplomski studenti humanističkih znanosti za učenje koriste određene informacijske izvore?)
- Način korištenja informacijskih izvora (istraživačko pitanje: Kako preddiplomski studenti humanističkih znanosti koriste informacijske izvore?)

- Korištenje Sveučilišne knjižnice u Splitu (istraživačka pitanja: Koja je uloga sveučilišne knjižnice u procesu učenja preddiplomskih studenata humanističkih znanosti? Koje su implikacije odabira informacijskih izvora na organizaciju usluga i zbirke sveučilišne knjižnice?)

U ovom radu primjena fokusne grupe organizirana je na početku istraživanja studentskih mišljenja i preferencija, prije sastavljanja anketnog upitnika, što je omogućilo širi, kompleksniji i konkretniji uvid u mišljenje studenata o vrstama i formatima informacijskih izvora i korištenju sveučilišne knjižnice. Saznanja dobivena fokusnom grupom iskorištena su da bi se dobila kompletnija slika o mišljenjima studenata, ali i u metodološke svrhe, u konstrukciji ljestvica kao mjernih instrumenata u anketnom istraživanju koje je slijedilo tri mjeseca nakon provođenja fokusne grupe.

5.2.3 Metoda analize sadržaja

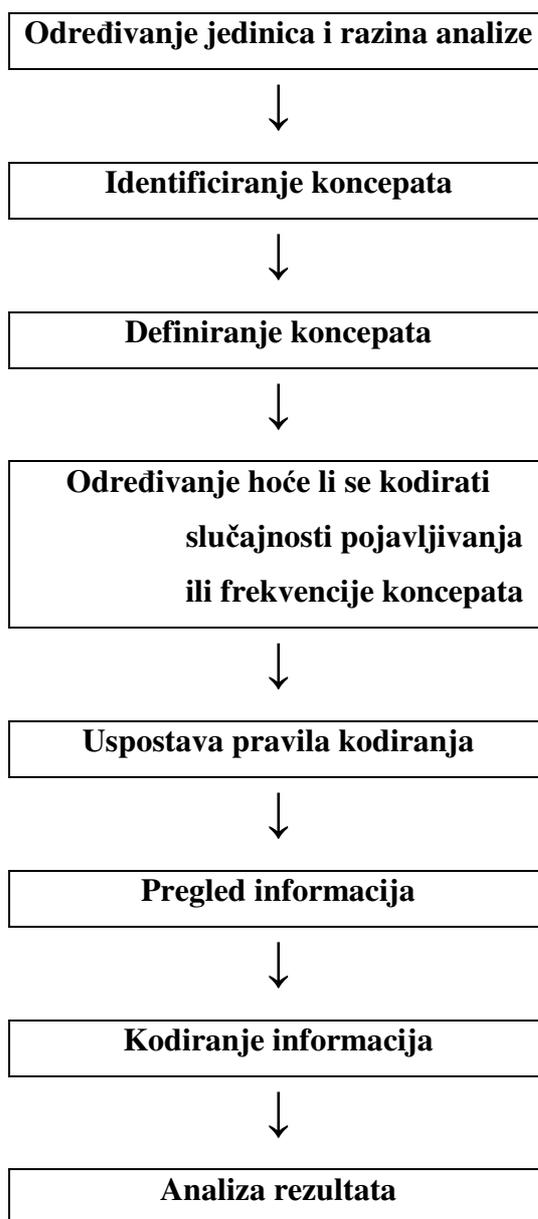
Analiza sadržaja je istraživačka metoda kojom se objektivno, sustavno i kvantitativno opisuje pisana, verbalna ili vizualna komunikacija.³¹⁰ U ovom radu analizirana je pisana komunikacija. Za analizu sadržaja relevantan je svaki tekst za koji "postoje dokazi ili pretpostavke stabilnih korelacija između tog teksta i odgovora na istraživačka pitanja"³¹¹. Razlikujemo konceptualnu i relacijsku analizu sadržaja. Konceptualnom analizom razvijaju se i kodiraju kategorije i bilježi se broj pojavljivanja odnosno rasprostranjenost ili frekvencija tema ili jedinica u tekstu. Za potrebe ovog istraživanja koristila se konceptualna analiza. Služeći se njome kvantificirali smo pojavljivanje koncepata koje je trebalo istražiti kako u analizi sadržaja završnih radova, tako i u analizi preporučene literature u nastavnim programima. Relacijska analiza, koja se još naziva i semantičkom analizom, za razliku od konceptualne, istražuje odnose među konceptima, riječima i frazama u tekstu. Konceptualna analiza, koja je primijenjena u ovoj disertaciji, u osnovi je kvantitativna - razvijaju se i kodiraju kategorije i bilježi se broj pojavljivanja tema ili jedinica.³¹²

³¹⁰Barelson, Bernard. Content Analysis in Communication Research. New York: Free Press, 1952. Str. 18.

³¹¹Krippendorff, Klaus. Content Analysis: An Introduction to Its Methodology. Thousand Oaks: Sage, 2004. Str. 347.

³¹²Wilkinson, David; Birmingham, Peter. Using Research Instruments. London: Routledge, 2003. Str.81.

Slika 1. Etape u izvođenju konceptualne analize³¹³

Prije početka analize tekstualnih podataka trebalo je odrediti jedinice ili razine analize, odnosno odlučiti hoće li se kodirati jedna riječ, skup riječi ili fraza. Koncepti su teme ili predmeti interesa koje istražujemo. U etapi određivanja koncepata razvija se lista kategorija ili kodova koji će se upotrijebiti u daljnjem kodiranju. Potrebno je odrediti najrelevantnije kodove i utvrditi moguća odstupanja, npr. da li ćemo uključiti riječi koje se ne preklapaju u potpunosti s našim kodovima i hoće li se okvir kodiranja proširivati novim kategorijama, ili će se koristiti samo one koje su prethodno definirane. Prednost prethodno definiranih kategorija i

³¹³Isto. Str. 72.

kodova je u brznoj analizi teksta, dok je za razvijanje novih kodova, dok prolazimo kroz tekst, potrebno vrijeme ali nam s druge strane taj postupak pruža fleksibilniju, bogatiju i iscrpniju analizu teksta. Kategorije su u ovom slučaju izvedene iz teksta, s obzirom na istraživačka pitanja. U ovoj etapi stvaraju se preduvjeti da drugi istraživači, ukoliko dosljedno primjene određene kodove, ponove i provjere analizu teksta. Nakon ove faze bilo je važno odrediti hoće li se kodirati rasprostranjenost (pojavljivanje) ili frekvencija pojavljivanja. To bi značilo u prvom slučaju bilježiti pojavljuje li se neki koncept u tekstu bez obzira koliko puta, dok bi se u drugom slučaju bilježilo koliko se puta pojavljuje. U ovom istraživanju bilježili smo frekvenciju pojavljivanja. Tekst se iščitava da bi se pristupilo kodiranju. Kodiranje se obavlja na način da dok čitamo tekst pridružujemo kodove informacijama. U ovom istraživanju kodiranje se obavljalo ručno, bez pomoći računala. U posljednjoj fazi, analizi rezultata bilježi se koliko se puta neka riječ ili koncept pojavila u odnosu na neku drugu riječ ili koncept.

Za metodu analize sadržaja može se reći da je pouzdana. Pouzdanost analize sadržaja određuje se kroz stabilnost, reproduktivnost i preciznost. Stabilnost se odnosi na stupanj do kojeg su rezultati klasifikacije sadržaja nepromjenjivi tijekom vremena. Stabilnost se može odrediti kada isti istraživač više puta kodira isti sadržaj. Promjenjivost u kodiranju dovodi do nepouzdanosti rezultata. Reproductivnost se odnosi na stupanj do kojeg različiti istraživači kodiraju isti sadržaj na isti način. Različita kodiranja upućuju na kognitivne razlike među istraživačima, zbunjujuće ili krive upute prije kodiranja ili različite pogreške u prikupljanju podataka. Reproductivnost mjeri dosljednost razumijevanja ili značenja koje dijele različiti istraživači. Preciznost se odnosi na stupanj do kojeg je klasifikacija teksta još uvijek vezana uz standard ili normu.³¹⁴

Kod izrade nacrtu analize sadržaja potrebno je odrediti izvore, kategorije, uzorak i jedinice analize sadržaja.³¹⁵

Izvori analize određuju se s obzirom na predmet analize. U našem slučaju izvori analize su završni radovi studenata humanističkih znanosti i nastavni programi studijskih grupa humanističkih znanosti Filozofskog fakulteta u Splitu (hrvatski jezik i književnost, engleski jezik i književnost, talijanski jezik i književnost, filozofija, povijest i povijest umjetnosti). Kategorije analize sadržaja su obilježja sadržaja čiju zastupljenost istražujemo u materijalu. Mogu biti sadržajne ili formalne. Sadržajne kategorije govore o karakteristikama sadržaja kao npr. vrsta sadržaja, načinu organizacije sadržaja i sl., dok formalne kategorije određuju formu

³¹⁴Weber, Robert Philip. *Basic Content Analysis*. London: Sage Publications, 1990. Str.17.

³¹⁵Tkalac Verčić, Ana; Sinčić Ćorić Dubravka; Pološki Vokić, Nina. Navedeno djelo. Str. 92.

ili tip komunikacije (vrsta medija), formu rečenice (gramatički i sintaktički oblici) i retorički oblici. Svaka pojedina kategorija može se sastojati od jedne ili više riječi. Kategorije trebaju međusobno biti isključive i iscrpne, tj. određena jedinica ne smije pripadati dvjema kategorijama i mora biti dobro pokrivena svim mogućim pojavnostima. U ovom istraživanju kategorije su formalne.

Uzorak analize sadržaja određuje se kad ne postoji mogućnost da se analizom obuhvati cjelokupan sadržaj. Uzorak se obično ograničava vremenskim razdobljem u kojem prikupljamo i analiziramo informacijski sadržaj. U našem istraživanju uzorak su završni radovi obranjeni tijekom 2010., 2011. i 2012. godine, odnosno nastavni programi iz studijskih grupa humanističkih znanosti Filozofskog fakulteta u Splitu (hrvatski jezik i književnost, engleski jezik i književnost, talijanski jezik i književnost, filozofija, povijest i povijest umjetnosti). Jedinice analize sadržaja određuju se slobodno, ovisno o ciljevima analize sadržaja, vrstama i broju kategorija analize sadržaja, kao i opsegu i vrsti sadržaja koji ćemo analizirati.³¹⁶To može biti bilo koja logična cjelina koju istraživač odredi poput riječi, rečenica ili odlomaka teksta. Jedinice analize sadržaja u našem su slučaju popis literature u završnim radovima i popis literature u nastavnim programima humanističkih znanosti FF St.

Neki istraživači nedostatak ove analize vide u tome što ona nije u mogućnosti proniknuti u stvarno značenje. Iz tog se razloga ona u ovom istraživanju koristi kao dio kompleksne metodologije kojom se problem pokušava sagledati s više aspekata i korištenjem više metoda.

5.2.3.1 Primjena metode analize sadržaja u završnim radovima studenata humanističkih znanosti

Sveučilište u Splitu drugo je sveučilište po veličini u Hrvatskoj po broju fakulteta i akademija.³¹⁷Prema pravilniku o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama³¹⁸znanstvena polja humanističkih znanosti koja se predaju na Filozofskom fakultetu u Splitu i koja su obuhvaćena ovim istraživanjem su: filozofija, filologija, povijest i povijest umjetnosti, odnosno programski studiji: filozofija, hrvatski jezik i književnost, engleski jezik i književnost, talijanski jezik i književnost, povijest i povijest umjetnosti. S obzirom da se percepcija studenata o korištenju nekog informacijskog izvora često razlikuje od njegovog

³¹⁶Vujević, Miroslav. Uvod u znanstveni rad u području društvenih znanosti. Zagreb: Školska knjiga, 2000.

³¹⁷Agencija za znanost i visoko obrazovanje. Sastavnice javnih sveučilišta. URL: [https://www.azvo.hr/index.php/hr/statistike/sastavnice-javnih-sveucilista\(2013-05-22\)](https://www.azvo.hr/index.php/hr/statistike/sastavnice-javnih-sveucilista(2013-05-22))

³¹⁸Pravilnik o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama. Narodne novine 118(2009). URL: [http://narodne-novine.nn.hr/default.aspx\(2013-05-22\)](http://narodne-novine.nn.hr/default.aspx(2013-05-22))

stvarnog korištenja, a kako bi se dobila sveobuhvatna slika o korištenju informacijskih izvora, osim anketiranja studenata i fokusne grupe korištena je i metoda analize sadržaja popisa literature završnih radova. Razlog odabira metode analize sadržaja, a ne bibliometrije je taj što nam nije bio cilj provesti vrednovanje završnih radova već utvrditi vrstu i format literature korištene u završnim radovima, kako bismo ih mogli usporediti sa vrstom i formatom literature u izvedbenim planovima.³¹⁹Kao izvori analize poslužila su 322 završna rada iz humanističkih znanosti. Uzorak analize sadržaja određen je vremenskim razdobljem u kojem su završni radovi obranjeni i to od 2010.- 2013. godine. Jedinice analize sadržaja odredili smo s obzirom na cilj analize sadržaja, odnosno istraživačka pitanja. U ovom istraživanju jedinice analize sadržaja su popisi literature u završnim radovima iz humanističkih znanosti. Popis kategorija nije prethodno definiran, već se razvijao iz elemenata sadržaja koji se analizirao, pa govorimo o implicitnim kategorijama. Kako bi se koja kategorija, u našem slučaju vrsta građe, pojavila, upisivala bi se u kategorizacijsku shemu (rječnik kategorija, taksonomiju). Bilježila se frekvencija pojavljivanja informacijskih izvora koji su navedeni u popisu literature, kao i format informacijskih izvora. Kategorije koje su korištene u ovom radu jasno su definirane i iz tog razloga omogućuju vrlo čistu analizu sadržaja. Postavilo se i pitanje da li odrediti neke potkategorije (npr. poglavlje u knjizi). Odlučeno je da će se kategorije odrediti s obzirom na uvriježenu terminologiju iz teorije knjižničarstva i informacijskih znanosti, kao i s obzirom na istraživačka pitanja postavljena u ovom radu. Taksonomija vrsta informacijskih izvora korištenih u završnim radovima humanističkih znanosti ukupno je obuhvaćala 16 kategorija od kojih su dvije imale četiri, odnosno tri potkategorije: blog, mrežna stranica, video zapis, intervju, film, fotografija, članak u časopisu, novinski članak, ocjenski rad (s potkategorijama: doktorska disertacija, magistarski rad, diplomski rad, završni rad), referentna građa (s potkategorijama: enciklopedija, leksikon, rječnik), gramatika, knjiga, katalog izložbe, zbornik radova, skripta, tehnička snimka. Informacijski izvori razlikovali su se po formatu: tiskanom ili digitalnom.

Korištenje digitalnih izvora u izradi diplomskog ili završnog rada ne može se u potpunosti utvrditi isključivo analizom popisa literature koju su studenti koristili. Nakon analize citiranih radova u diplomskim radovima studenata Nacionalnog sveučilišta u Taiwanu (National Taiwan University) proveden je intervju sa studentima u kojem su otkriveni razlozi koji utječu na način navođenja literature. Razlozi su višestruki: „studenti navode tiskane verziju, premda

³¹⁹Bibliometrija je jedan od pristupa koji se koristi za vrednovanje znanstvenog rada. Vidi: Jokić, Maja. Bibliometrijski aspekti vrednovanja znanstvenog rada. Zagreb: Sveučilišna knjižara, 2005. Str. 23.

su koristili digitalnu; pravila citiranja koja vrijede na pojedinom odsjeku zahtijevaju citiranje tiskanih izvora, čak i ako je student koristio digitalne; citiranje digitalnih izvora nije u potpunosti prihvaćeno u humanističkim znanostima; stariji nastavnici sumnjaju u točnost digitalnih izvora³²⁰. Ograničenja koja proizlaze iz primjene ove metode u predmetnom kontekstu pokušala su se prevazići korištenjem drugih metoda i to metodom ankete i metodom fokusne grupe.

5.2.3.2 Primjena metode analize sadržaja u izvedbenim planovima preddiplomskih studija

Bolonjski proces unio je mnoge promjene u visokoškolsko obrazovanje, a većina njih je vidljiva iz nastavnih planova i programa.³²¹ U izvedbenim planovima navedene su jedinice literature na kojima se temelji nastava pojedinog predmeta. Analiza navedene literature dat će odgovor na pitanje na koju su vrstu i format građe studenti usmjereni.

Sadržajna analiza napravljena je na dolje navedenim izvedbenim planovima u kojima je propisana preporučena i dopunska literatura za svaki pojedini predmet preddiplomskih studija humanističkih znanosti (vidi primjer u Prilogu 5):

- Izvedbeni plan nastave Preddiplomskog studija Hrvatski jezik i književnost za 2013./14. akademsku godinu
- Izvedbeni plan nastave Preddiplomskog studija Engleski jezik i književnost za 2013./14. akademsku godinu
- Izvedbeni plan nastave Preddiplomskog studija Talijanski jezik i književnost za 2013./14. akademsku godinu
- Izvedbeni plan nastave Preddiplomskog studija Povijest za 2013./14. akademsku godinu
- Izvedbeni plan nastave Preddiplomskog studija Povijest umjetnosti za 2013./14. akademsku godinu
- Izvedbeni plan nastave Preddiplomskog studija Filozofija za 2013./14. akademsku godinu.

Izvedbeni planovi koristili su nam kao izvori analize sadržaja. Uzorak je određen vremenskim razdobljem i svrhom analize, a predstavljali su ga nastavni planovi preddiplomskih studija humanističkih znanosti FF St u akademskoj godini 2013./14. Jedinice analize sadržaja su trebali biti popisi preporučene i dopunske literature za svaki predmet preddiplomskih studija humanističkih znanosti. Pri analizi se pojavio problem jer se umjesto preporučene i dopunske

³²⁰Wu, Ming-der; Chen, Shih-chuan. Navedeno djelo. Str. 457-472.

³²¹Maleš, Dubravka; Stričević Ivanka; Ljubetić, Maja. Osposobljavanje budućih pedagoga za rad s roditeljima. // Život i škola 24, 2(2010), str. 35-44.

literature pojavilo još 9 naziva koji su se odnosili na literaturu: literatura, primarna literatura, sintetska djela, obvezatna, obavezna, izborna, dodatna, sekundarna, priručni tekstovi i pregledni izvori. Odlučeno je da se pri analizi uzmu u obzir sve navedene vrste literature.

Kategorije analize sadržaja određene su istraživačkim pitanjima a odnosile su se na vrstu i format navedene literatura. Kategorije nisu prethodno definirane, već su izvedene iz popisa literature. Taksonomija vrsta informacijskih izvora zastupljenih u preporučenoj i dopunskoj literaturi na preddiplomskim kolegijima ukupno je obuhvaćala 11 kategorija od kojih je jedna imala tri potkategorije: referentni izvori (s potkategorijama enciklopedija, leksikon, rječnik), časopis, doktorska disertacija, film, gramatika, knjiga, katalog izložbe, predavanje, skripta, mrežna stranica, zbornik radova. Informacijski izvori razlikovali su se po formatu, tiskanom ili digitalnom.

U obzir su uzete samo potpune reference u jedinicama analize sadržaja, odnosno one koje su imale podatke o autoru, naslovu, mjestu, vremenu izdavanja i izdavaču. Reference sa URL adresom smatrane su digitalnim izvorom, kao i reference kod kojih je stajalo DVD, CD ili film. Grupne reference (npr. Naslovi iz nakladničke cjeline *Sto godina hrvatske književnosti* ili reference tipa *Rječnici iz engleskog jezika*), nisu uzete u obzir, jer se iz njih nije mogao odrediti broj korištenih izvora kao ni format izvora.

Ukupno je analizirana literatura navedena u 149 kolegija preddiplomskih studija, kako bi se odgovorilo na pitanje na koje informacijske izvore su studenti preddiplomskih studija humanističkih znanosti usmjereni.

5.2.4 Metoda anketa

Anketa je najčešće korištena tehnika prikupljanja podataka u društvenim istraživanjima, osobito pogodna za opisna i uzročna istraživanja.³²² Razlikujemo anketu u užem i širem smislu.³²³ Anketa u širem smislu je svako prikupljanje podataka uz pomoć postavljenih pitanja, dok je anketa u užem smislu pisano prikupljanje podataka o stavovima i mišljenjima na reprezentativnom uzorku ispitanika uz pomoć upitnika. Anketa sadrži unaprijed određenu listu pitanja koja se postavljaju svim ispitanicima. Podaci prikupljeni anketom se najčešće kvantitativno analiziraju, premda je u anketama koje sadrže pitanja otvorenog tipa potreban i kvalitativan pristup. U analizi anketa se koriste različiti statistički postupci.

³²²Tkalac Verčić, Ana; Sinčić Ćorić Dubravka; Pološki Vokić, Nina. Navedeno djelo. Str. 103.

³²³Uži i širi smisao ankete različito se tumači od različitih autora. U ovom radu slijedit ćemo tumačenje autora Miroslava Vujevića, kao i Tkalac Verčić, Ane; Sinčić Ćorić Dubravke; Pološki Vokić, Nine.

Neki opći kriteriji³²⁴ za sastavljanje pitanja ankete su:

- a) anketa ne smije biti suviše duga niti suviše kratka;
- b) anketa mora biti dovoljno interesantna ne samo s motrišta istraživača, nego i s motrišta ispitanika;
- c) anketa vrijedi upravo onoliko koliko vrijede pitanja koja ona sadrži;
- d) pitanja u anketi, premda su sastavljena s obzirom na jedno idejno i vrijednosno gledište, ne smiju ostavljati dojam da isključuju druga idejna i vrijednosna gledišta. Duh tolerancije treba prožimati svako pitanje u anketi.

Po svom obliku pitanja mogu biti otvorena i zatvorena.

Prednosti otvorenih pitanja su:

- lako ih je sastaviti;
- ne usmjeravaju ispitanike na određeni odgovor;
- odgovori na ovakva pitanja mogu dobro poslužiti za sastavljanje zatvorenih pitanja;
- ovakva pitanja imaju veću heurističku vrijednost.

Kao nedostaci otvorenih pitanja navode se:

- lako ih je sastaviti;
- ona zahtijevaju dobru pismenost ispitanika;
- malo se dobije odgovora na takva pitanja;
- imaju malu verifikacijsku vrijednost jer se sve kategorije ispitanika ne suzdržavaju jednako u davanju odgovora na otvorena pitanja. Na ovakva pitanja manje odgovaraju ispitanici slabije pismenosti i negativnih stavova prema sadržaju pitanja, pa se neproporcionalno smanjuje reprezentativnost uzorka;
- ona stavljaju ispitanika pred teži zadatak. No, ni ta težina nije ista za sve ispitanike, pa to može različito djelovati na motivaciju ispitanika;
- nije moguće postaviti veći broj pitanja;
- teža obrada otvorenih pitanja.³²⁵

Prednosti zatvorenih pitanja su:

- ne zahtijevaju veću pismenost ispitanika;
- veći broj ispitanika daje odgovor na ovakva pitanja;

³²⁴Šušnjić, Đuro. Kritika sociološke metode. Niš: Gradina, 1973. Citirano prema: Žugaj, Miroslav; Dumičić, Ksenija; Dušak, Vesna. Temelji znanstvenoistraživačkog rada: metodologija i metodika. Varaždin: Tiva, 2006. Str. 117-118.

³²⁵Vujević, Miroslav. Uvođenje u znanstveni rad u području društvenih znanosti. Zagreb: Informator, 1990. Str. 105-106.

- ispitanici su pred lakšim zadatkom, jer je lakše zaokružiti odgovor nego ga opisivati svojim riječima;
- može se postaviti veći broj pitanja;
- lakše ih je obrađivati;
- veća im je verifikacijska vrijednost.

Nedostaci zatvorenih pitanja su:

- teže ih je sastaviti
- ispitanik je ograničen u davanju odgovora. (ovo ne mora uvijek biti nedostatak. To može biti i prednost jer istraživač usmjerava ispitanika prema odgovorima koji su bitni za istraživanje problema);
- ovakva pitanja mogu pasivizirati ispitanike;
- ovakva pitanja imaju manju heurističku vrijednost.³²⁶

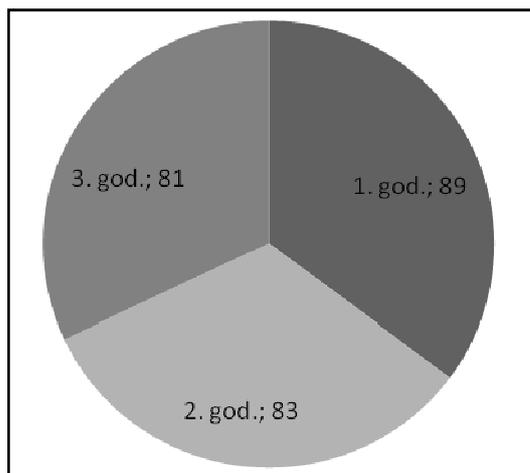
Kod sastavljanja ankete vodilo se računa da anketa ne bude suviše duga. Studenti su mogli zaokružiti ponuđeni odgovor ili samostalno napisati odgovor koji nije bio ponuđen. Posebna pozornost pridavala se tome da se ponudi što više mogućih odgovora.

5.2.4.1 Primjena metode ankete

Anketiranje preddiplomskih studenata humanističkih znanosti Filozofskog fakulteta u Splitu provodilo se u travnju i svibnju 2014. godine putem tiskanog anketnog upitnika. Anketni upitnik ispunjavali su svi preddiplomski studenti humanističkih znanosti koji su u tom trenutku pohađali predavanja. Anketirana su 253 studenta što je 66,58% od ukupnog broja studenata. Sve ankete su provjerene kod predaje i vraćene na doradu, ukoliko je bilo potrebno, pa su sve ušle u obradu. S obzirom na godinu studija u koju su studenti bili upisani u vrijeme popunjavanja anketnog upitnika na Grafičkom prikazu 1. vidljivo je da je najviše studenata bilo sa 1. godine preddiplomskog studija (89), zatim sa 2. godine preddiplomskog studija (83) i na posljetku sa 3. godine preddiplomskog studija (81).

Ispitanicima je prije podjele anketnog upitnika objašnjeno da je svrha istraživanja dobivanje podataka o obrascima učenja, informacijskom ponašanju i preferencijama studenata u odnosu na format i vrstu građe. Ispunjavanje upitnika je anonimno, a od osobnih podataka zatraženi su podaci koji su se odnosili na godinu rođenja, spol, odsjek i godinu studija.

³²⁶Isto. Str. 105-106.

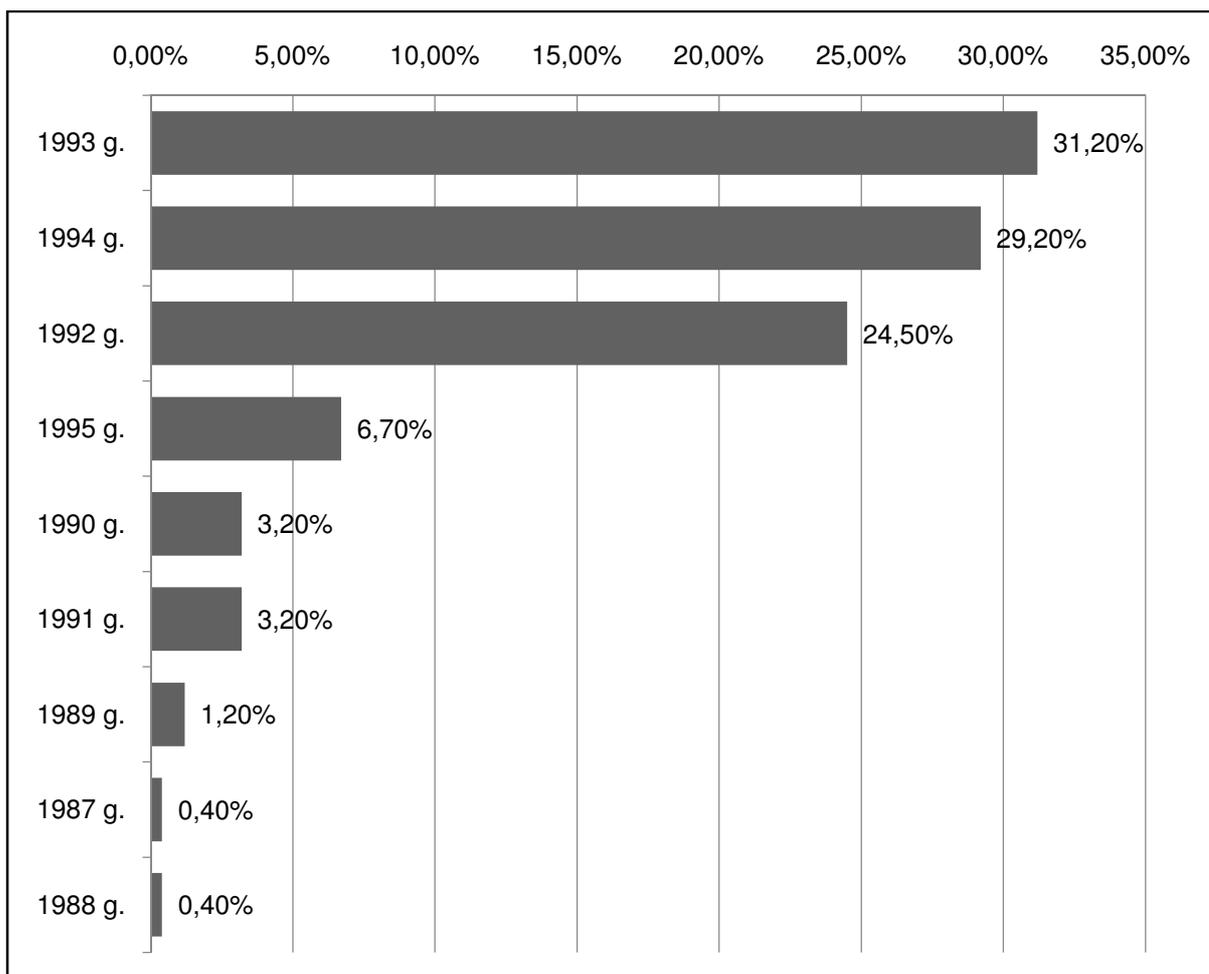

Grafički prikaz 1. Zastupljenost preddiplomskih studenata prema godini studija

Tablica 3. Zastupljenost studenata prema godini studija u postotcima

Godina studija	Broj studenata (N)	%
1.	89	35,2
2.	83	32,8
3.	81	32,00
UKUPNO	253	100,00

Raspon godina rođenja ispitanika bio je od 1987. do 1995. godine s tim da je najveći broj studenata (vidi Grafički prikaz 2.) rođen 1992., 1993. i 1994. godine i oni čine 84,9 % anketiranih studenata.

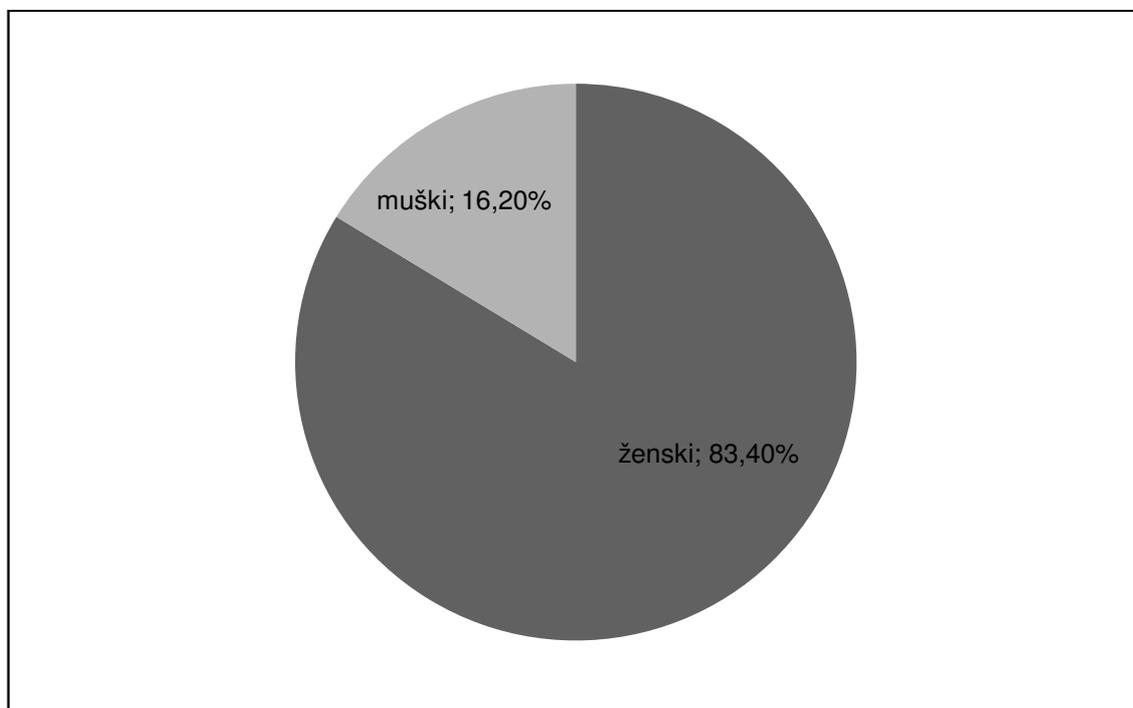

Grafički prikaz 2. Zastupljenost preddiplomskih studenata prema godini rođenja

Tablica 4. Zastupljenost studenata prema godini rođenja u postotcima

Godina rođenja	Frekvencije	%
1987	1	0,4
1988	1	0,4
1989	3	1,2
1990	8	3,2
1991	8	3,2
1992	62	24,5
1993	79	31,2
1994	74	29,2
1995	17	6,7
Ukupno	253	100,0

Najveći broj ispitanika (vidi Grafički prikaz 3.) bile su žene (83,8 %), odnosno studentice dok je studenata bilo znatno manje (16,2 %), što znači da je omjer muških i ženskih studenata približno 1:5.

Grafički prikaz 3. Zastupljenost preddiplomskih studenata prema spolu

Upitnik se sastoji od 14 pitanja za čije ispunjavanje je potrebno oko 15 minuta. Kod svakog pitanja ostavljena je mogućnost slobodnog odgovora (otvoreno pitanje). Pitanja su koncipirana u vidu Likertove ljestvice (skale) s 4 stupnja: 1= uopće se ne slažem, 2= uglavnom se ne slažem, 3= uglavnom se slažem, 4= potpuno se slažem, uz pomoć koje su studenti trebali ocijeniti slaganje s ponuđenim tvrdnjama vezanim uz razloge korištenja tiskanih ili digitalnih izvora u učenju, aktivnostima u kojima im je potrebna podrška, traženje savjeta u učenju, razloga odlaska u sveučilišnu knjižnicu i korištenja usluga u sveučilišnoj knjižnici. Korištenjem Likertove ljestvice s 5 stupnjeva: 1= nikad, 2= rijetko, 3= ponekad, 4= često, 5=uvijek, studenti su označavali koliko često koriste ponuđene tiskane i digitalne izvore.

Studiji humanističkih znanosti Filozofskog fakulteta u Splitu su svi dvopredmetni, tako da svaki student studira dvije studijske grupe. Studijske grupe kombiniraju se unutar humanističkih znanosti, ali i sa društvenim znanostima (pedagogija). Najviše studenata koji su

ispunili anketu studira talijanski jezik i književnost, dok ih najmanje studira filozofiju (vidi Tablicu 7).

Tablica 5. Zastupljenost s obzirom na prvu studijsku grupu

Prvi odsjek	Frekvencije	%
1 talijanski	99	39,13
2 hrvatski	50	19,76
3 engleski	43	17,00
4 filozofija	32	12,65
5 povijest	27	10,67
6 povijest umjetnosti	2	0,79
Ukupno	253	100,0

Tablica 6. Zastupljenost s obzirom na drugu studijsku grupu

Drugi odsjek	Frekvencije	%
2 hrvatski	34	13,4
3 engleski	34	13,4
4 filozofija	17	6,7
5 povijest	45	17,8
6 povijest umjetnosti	67	26,5
društvene znanosti	56	22,1
Ukupno	253	100,0

Tablica 7. Zastupljenost studijskih grupa u humanističkim znanostima

Odsjek	1.	2.	Zajedno 1. i 2.	Zajedno (% od 253)
1 talijanski	99	0	99	39%
2 hrvatski	50	34	84	33%
3 engleski	43	34	77	30%
4 filozofija	32	17	49	19%
5 povijest	27	45	72	28%
6 povijest umjetnosti	2	67	69	27%

5.3 Tijek istraživanja

Istraživanje je započeto analizom literature iz završnih radova koji su se nalazili u fakultetskoj knjižnici. Nakon pregledavanja 5804 jedinice građe koje su navedene u popisima literature 322 završna rada iz humanističkih znanosti koji su obranjeni na Filozofskom fakultetu u Splitu od 2010.-2013. godine, određene su kategorije i potkategorije, odnosno stvorila se kategorizacijska shema. Najveću prepreku predstavljali su nepotpuni podaci o literaturi, a takvih je manjkavih podataka najviše bilo vezano uz digitalnu građu.

Analiza literature iz izvedbenih planova izvedena je na način da su se s mrežnih stranica svake studijske grupe izdvojili predmeti na preddiplomskim studijima, te analizirala navedena literatura na ukupno 1681 jedinici građe koje su navedene u popisima literature u šest izvedbenih planova 1., 2. i 3. godine humanističkih znanosti: hrvatski jezik i književnost, engleski jezik i književnost, talijanski jezik i književnost, povijest, povijest umjetnosti i filozofija. Predmeti koji nisu imali nikakav popis literature nisu uzeti u obzir. Literatura je podijeljena na preporučenu (u osnovi obveznu) i dopunsku (za seminarske radove). Nisu se svi nastavnici držali te podjele, niti su je shvatili na isti način, pa se javlja devet različitih termina za literaturu. Osim toga neki su nastavnici književna djela stavili na popis preporučene literature dok su rječnike stavili na popis dopunske literature, a neki nastavnici obratno. Stoga je odlučeno da se za potrebe ovog istraživanja uzme cjelokupna literatura, bez obzira na podjele. I ovdje se pojavio problem nepotpunih zapisa literature. On su se najčešće odnosio na slike kod kojih nije naveden izvor i različite rječnike gdje je navedeno samo o kojim se rječnicima radi (npr. Englesko-hrvatski rječnici), te nakladničke cjeline kod kojih nije bilo moguće odrediti broj i format.

Fokusna grupa organizirana je s po jednim studentom iz svake studijske grupe. Kako studenti studiraju po dva studijska programa, zamoljeni su da vode razgovor iz perspektive jedne (unaprijed dogovorene studijske grupe), a ukoliko žele govoriti iz perspektive druge studijske grupe, da to naglase. Stoga se javlja ograničenje istraživanja u smislu da se interpretacija rezultata ne može analizirati s obzirom na studijsku grupu.

Anketa je provedena pisanim putem kako bi se ispitao što veći broj studenata. Anketni upitnici podijeljeni su na predavanjima svim preddiplomskim studentima humanističkih znanosti. Svaki student jedan put je ispunjavao anketu, s tim da je naveo koja mu je prva, a koja druga studijska grupa. Prva studijska grupa je ona na kojoj je student zatečen (npr. ako je zatečen na nastavi filozofije, onda mu je filozofija prva studijska grupa), a student je upisivao

i drugu studijsku grupu. Svaki student pripada u dvije studijske grupe (dva odsjeka) unutar dvopredmetnosti, ali se ista osoba prikazuje jedan put. Anketom je obuhvaćeno 253 od 380 studenata. Moguća ograničenja istraživanja proizlaze iz činjenice da su anketirani samo studenti koji pohađaju predavanja, pa bi to trebalo uzeti u obzir pri pridavanju značenja rezultatima.

6 Rezultati

Tijekom istraživanja identificirane su vrste informacijskih izvora koje studenti koriste u završnim radovima, kao i vrste informacijskih izvora koje su navedene u izvedbenim planovima preddiplomskih studija humanističkih znanosti i koje studenti koriste u učenju. Istraživanje je utvrdilo omjer tiskanih i digitalnih izvora koje studenti koriste u završnim radovima, kao i omjer tiskanih i digitalnih izvora u popisima literature u izvedbenim planovima preddiplomskih studija humanističkih znanosti i među informacijskim izvorima koje koriste u učenju.

6.1 Rezultati fokusne grupe

U analizi raspoloživog empirijskog materijala koristili smo primjenu tehnike "reži i sortiraj" (eng. cut-and-sort) kada se ključni stavovi i mišljenja označavaju, režu i sortiraju.

Odgovori su navedeni s obzirom na postavljena istraživačka pitanja i grupirani u pet cjelina koje slijede (šifre studenata vidi u Prilogu 3).

Na koje informacijske izvore su studenti usmjereni?

Studenti najviše uče iz obvezne literature koja je navedena na popisu za pojedini kolegij. To su skripte koje profesori ostavljaju u skriptarnici ih pošalju putem e-maila i neke interne (skraćene) knjige. (SEJ; SPU). Studenti filozofije najviše koriste enciklopedije (Stenfordova enciklopedija filozofije u digitalnom obliku), filozofski leksikon i obveznu literaturu. (SF) Za studij povijesti koriste se pisane bilješke s predavanja, dodatna literatura koju profesor preporuči, rječnici, knjige, enciklopedije i PPT koje dobiju od profesora, najčešće e-mailom, a ponekad i tiskane. (SP) U studiju hrvatskog jezika puno se koriste tiskane knjige. (SHJ) Kod studija talijanskog jezika profesori preferiraju tiskane izvore i daju studentima tiskane skripte. Puno profesora ograničava izvore literature te se često za pisanje seminarskih radova ne smije koristiti internet. (STJ) Neki profesori od studenata traže da sami istražuju po internetu i pronađu literaturu, u bilo kojem formatu i obliku, dok drugi profesori daju 4-5 izvora na komadu papira. (SHJ) Za književnost i lingvistiku koriste se knjige i skripte koje profesori ostavljaju u kopirnici, a za jezične vježbe se koriste jezični udžbenici sa zadacima i vježbama iz gramatike za engleski jezik. Osim udžbenika tu su i gramatike i rječnici u tiskanom obliku "jer nam na samim ispitima nije dozvoljeno služenje mobitelom na kojemu možemo imati digitalnu verziju rječnika, nego moramo nositi svoje dvojezične i jednojezične rječnike".

(SEJ) Profesori upućuju studente na digitalne izvore (SEJ), zatim stariji kolege, ili studenti sami pretražuju internet.(SF) Nastavnici s različitih studijskih grupa imaju različit odnos prema digitalnim izvorima. Dok su na nekim odsjecima otvoreni za digitalne izvore (SEJ), na drugima se za izradu seminarskih radova ne smije koristiti Internet, (STJ) a otvorenost prema digitalnim izvorima ne ovisi o dobi nastavnika (SEJ), ali je "mlađim profesorima nekako jasnije da ćemo se mi koristiti internetom"(SHJ). Na nekim je odsjecima zabranjeno korištenje Wikipedije (SPU), dok na nekim odsjecima "ne znaju što su digitalni izvori, a naši profesori se ne znaju koristiti ni e-mailom" Studenti ne mogu koristiti digitalne izvore, a i da mogu to im ne bi puno pomoglo jer su im potrebne knjige koje su stare tristo, četiristo godina i nema ih u digitalnom obliku. (SF) Studenti procjenjuju vjerodostojnost internetske stranice na osnovu stila pisanja, ostalom sadržaju na toj stranici, nepostojanje autora, razlikama u domenama. (SF; SP; SHJ; STJ) S obzirom na to kako su studiji koncipirani od studenata se ne očekuje i ne traži korištenje digitalnih izvora, osobito kod studija poput filozofije i književnosti. Profesori očekuju da se uči iz tiskanih materijala. Za očekivati je da će se studenti tehničkih struka više koristiti informacijskim tehnologijama nego studenti humanističkih znanosti.(SF)

Zaključno

Na temelju razgovora sa studentima vezano uz izvore na koje su upućeni, može se zaključiti sljedeće:

- *studenti su usmjereni uglavnom na tiskane izvore*
- *ne traži se i ne očekuje korištenje digitalnih izvora od strane profesora*
- *neki profesori ne dozvoljavaju ili ograničavaju upotrebu digitalnih izvora*
- *studenti najviše uče iz obvezne literature*
 - *od vrsta izvora najčešće se koriste skripte, PPT prezentacije (koje dobivaju u tiskanom ili digitalnom obliku), skraćene knjige, enciklopedije (digitalne), leksikoni, rječnici, pisane bilješke s predavanja, udžbenici, gramatike*

Preferencije informacijskih izvora za učenje

Kod učenja studenti uvijek daju prednost tiskanom tekstu ispred digitalnoga. (SHJ; SEJ; STJ; SF; SP; SPU) i kad imaju izbora vole učiti iz tiskane knjige. Smatraju da su tiskani rječnici točniji nego digitalni rječnici i u njih imaju više povjerenja. (SEJ) Često se koristi portal Hrčak. (SP) Prije samog procesa učenja studenti se nađu pa zajedno skrate neku verziju. Nakon pripreme faze za učenje u kojoj su studenti pripremili, podcrtali i skratili tekst za

učenje ne koriste računalo, ni internet, nego samo uče iz podcrtanog teksta. (SEJ) I studentica povijesti umjetnosti uči iz skripte kući, navečer jer je za učenje potrebna tišina. (SPU) Studentica povijesti voli tišinu ili laganu glazbu, jedino radio može biti uključen. (SP) Studentica filozofije uči tako da se nađe s kolegama i uz kavu diskutiraju o temi za učenje, a nakon što sve razjasne kod kuće uče pojedinačno, sami. Dok uči koristi Facebook i priča s kolegicama o tome što uče, nekad koristi leksikone i enciklopedije online a zna se dogoditi da ponavljaju na mobitel. (SF) Slično je i sa studentom hrvatskog jezika, ako je potrebno nešto razjasniti ili skratiti, to se radi s kolegama, inače uči sam. (SHJ) Ako je u pitanju učenje podataka, studentica talijanskog jezika uči sama, bez Facebooka i kompjutera a kad se radi o praktičnim zadacima onda to rješava u grupi. (STJ) Studenti engleskog jezika, imaju grupu na Facebooku preko koje dijele informacije, ako je netko propustio sat, ili ako treba poslati skriptu i sl. E- mail koriste za komunikaciju s profesorima. (SEJ) Treća godina filozofije također ima svoju grupu na Facebooku (SF), kao i treća godina povijesti umjetnosti, koju koriste za albume slika, ispod kojih pišu autore i godine. Zajedničke grupe na Facebooku koriste i studenti talijanskog jezika. (STJ) E- mail koriste za komuniciranje s profesorima. (SPU) Moodle je na povijesti umjetnosti popularan. Dosta profesora radi svoje skripte i imaju Moodle profile gdje stavljaju svoje skripte ili prezentacije. (SPU) Na Odsjeku za engleski jezik i književnost i Odsjeku za povijest Moodle se ne koristi, (SEJ; SP) dok se na Odsjeku za talijanski jezik malo koristi. (STJ) Studentica engleskog jezika za korištenje Moodle-a kaže: "Nama je to vjerojatno malo apstraktno. Jesmo mlada generacija računalne tehnologije, ali nekako smo između. Ovi iz osnovne škole bi se odmah razumjeli u to, a nama je već malo teže. I još s obzirom da smo humanisti, automatski nismo baš orijentirani na tehniku, računala i takve neke informacijske tehnologije." (SEJ)

Zaključno

Na temelju razgovora sa studentima vezano uz preferencije izvora za učenje može se zaključiti sljedeće:

- *kod učenja studenti preferiraju tiskani tekst, ispred digitalnoga*
- *tiskani izvori su, po njima, vjerodostojniji*
- *vole učiti "skraćene verzije" iz tiskane skripte ili iz knjige*
- *od digitalne građe koriste se Hrčak, rječnici, enciklopedije i leksikoni*
 - *studenti uče u grupi u pripreмноj fazi učenja i nakon učenja kad vježbaju i rješavaju zadatke*

- učenje u grupi odvija se sastajanjem grupe (fizički), ili komunikacijom uz korištenje Facebooka, Moodle-a i mobitela
- u pripreмноj fazi studenti skrate materijal, odvoje što je bitno, razjasne nejasno
- u fazi vježbanja rješavaju zadatke, vježbaju prepoznavanje slika (povijest umjetnosti)
 - fazu učenja studenti prolaze sami
- s profesorima komuniciraju e-mailom
- kao humanisti, manje su usmjereni na tehnologije

Razlozi korištenja određenih informacijskih izvora

Student hrvatskog jezika najčešće uči iz tiskanih knjiga. Iznimno, ukoliko želi pronaći nešto koncizno koristi internet i to blog ili bilo koji digitalni izvor gdje pronađe konkretno objašnjenje. Tiskane knjige se koriste "baš onako da mogu prelistati i pročitati što me zanima" (SHJ) Studentima se kod učenja s ekrana brzo zamaramu oči i teže se koncentriraju. (SEJ; SHJ) Kod odabira rječnika koristi se tiskana i digitalna verzija pri čemu je prednost digitalnog rječnika u brzini pronalaska tražene riječi, jer je brže upisati riječ, nego listati stranice tiskanog rječnika. (SEJ) Učenje iz tiskanih skripti je kraće i konkretnije i brže. (STJ) Za neke predmete studenti imaju udžbenike, i to je osnovna literatura, dok iz nekih drugih predmeta nemaju osnovnu literaturu, već se kombinira više izvora. (SP) Kad profesori daju popis literature "ne moramo sami istraživati i provoditi nekoliko dana za pronalaska izvora za napisati seminarski rad" (SHJ) Ako je kvalitetniji digitalni format, onda će se studenti odlučiti za njega, ali svaki put ih otiskuju tako da ih ne koriste u digitalnom obliku. (SF) Ako su jednake kvalitete prednost ima tiskani format. (SF; SPU; SP) Kad bi imala izbora studentica bi izabrala tiskanu knjigu. (SEJ) Ali obično se koristi kombinacija izvora, npr. za neki seminar, malo se koriste knjige, malo izvori s interneta. (SEJ; SP; SHJ) Čitanje s interneta je sporije, i oči se umaraju više kod čitanja s ekrana nego kod čitanja tiskane knjige. U knjizi je lakše raditi zabilješke i podcrtavati, što se ne može raditi na ekranu. (STJ) Puno je prirodnije kad imate tiskanu knjigu ispred sebe, s ekrana je to neprirodno, umara dok se uči i teže je učiti. (SHJ) Studenti uglavnom nemaju problema koristiti literaturu na stranim jezicima. (SEJ; SF; SPU; SP)

Zaključno

Na temelju razgovora sa studentima vezano uz razloge korištenja informacijskih izvora može se zaključiti sljedeće:

- tiskane skripte omogućavaju učenje iz skraćene verzije (skraćeno od profesora)

- za digitalni format se studenti odlučuju radi kvalitete, brzine ili kraće verzije
- informacije u digitalnom formatu studenti otiskuju za učenje
- studenti općenito preferiraju tiskani format
 - razlozi odabira tiskanog formata su veća brzina čitanja, manje zamaranje, bolja koncentracija, pisanje bilješki i podcrtavanje
- jezik nema bitnu ulogu kod odabira informacijskih izvora
- u praksi obično bivaju upućeni na oba formata

Način korištenja informacijskih izvora i traženje građe

Studenti za učenje koriste neke interne (skraćene) knjige kod čijeg se skraćivanja najčešće podijele, pa svatko skrati određeni dio. (SEJ) Profesori povijesti umjetnosti izrađuju skripte i šalju ih e-mailom, a studenti ih otiskuju za učenje. (SPU) Ako studenti iz (digitalne) enciklopedije ili iz knjige trebaju naučiti pojmove, pojmove prepisuju u bilježnicu, a ako trebaju naučiti duži tekst sa zaslona računala, onda ga otiskuju. (SF) Kad je studentima potreban rječnik, enciklopedija ili leksikon oni se ne mogu iznijeti iz knjižnice, pa se kopiraju potrebni dijelovi. (SP) Kad profesori studentima pošalju PPT oni ih otiskuju, podcrtavaju i po tome uče "jer je puno teže učiti nešto s računala, jer to vidimo tad i nikad više" (SEJ), odnosno za učenje s ekrana ili interneta treba više vremena i studenti se više umaraju nego kad uče iz skripte. (SHJ) Internet služi za skraćivanje i nalaženje nekih osnovnih informacija i to najčešće blog ili neki drugi izvor koji sadrži potrebna objašnjenja. (SHJ) "Ako se uči kod kuće iz neke skripte podcrtavaju se najbitnije stvari i kad se neku riječ ili neki pojam ne razumije onda se na brzinu ukuca u internet da se vidi o čemu se radi i da se ne gubi vrijeme tražeći koga zvati kad se može na brzinu vidjeti informacija koja pomaže da se bolje razumije ono o čemu se uči. (SEJ) Kod korištenja portala Hrčak studenti nekad čitaju s računala, a nekad tiskaju tekst, ovisno o vremenu. (SP) Studentica povijesti voli osjetiti papir pod rukom dok uči i ako je knjiga njena, ili ima kopiju knjige podcrtava ili lijepi papiriće sa strane. Ponekad crta sa strane, a ono što je bitno najčešće oboji šareno ili u neku boju ovisno od raspoloženja (SP) I studentica talijanskog jezika podcrtava, radi skraćene verzije i sažetke. (STJ) Kad se knjiga pročita napravi se kratki sažetak. (SPU) Studenti ponekad, ako trebaju nešto zapamtiti znaju prepisivati skripte i puno puta iščitavati tekst. Sam proces prepisivanja nečega pomaže da se neke stvari lakše zapamte. Osim toga tu je čitanje i tim iščitavanjem nekoliko puta se shvati, a kad je nešto zahtjevnije za naučiti onda se prepisuje i to što je već prepisano samo da što bolje ostane zapamćeno." (SHJ) Prepisivanje koristi i studentica

povijesti kad ima vremena. (SP) Prave se skraćene verzije od skraćenih verzija. (SHJ) Kod učenja je bitna tišina i da se ne čuju nikakvi šumovi. Studentica engleskog jezika čita na glas i u tom trenutku nitko ne smije biti u blizini, zato uči navečer. I kad se tiče jezičnih vježbi, rješavanje zadataka iz gramatike, onda je to uvijek bolje u grupi pa se međusobno nadopunjavaju i ispravljaju jedna drugu. (SEJ) Kad su tiskani rječnici u pitanju studenti smatraju da su prijevodi puno kvalitetnije obrađeni, dok je na internetu to nekako za prvu pomoć, treba manje vremena i to koriste ako im nešto žurno treba, i kad je nešto neslužbeno. Ali za nešto kvalitetno napraviti, točno znati dostupnost svih varijacija na neku temu, misle da je (tiskana) knjiga tu puno kvalitetnija i više od pomoći. (SHJ) Ako profesori preporuča knjigu koja nije prevedena, onda je studenti čitaju na internetu, a ako su neke skripte ili slično, onda to otiskuju. (STJ) Kod učenja digitalne građe nitko od anketiranih studenata ne koristi dodatne mogućnosti poput označavanja teksta, a neki tiskaju dokument i onda rade izmjene na njemu. (STJ; SP) Digitalnim izvorima studenti pristupaju s kućnih računala. (SEJ; SHJ; SP; STJ) Za traženje građe studenti koriste link "Pitajte knjižničara" Gradske knjižnice Marko Marulić, koji smatraju korisnim, pogotovo za pisanje seminarskog rada, ili pitaju u knjižnici, a knjižničare smatraju jako uslužnima. Koriste se informacije starijih kolega, ili se tematski pretražuje internet. (SP) Studenti se koriste i slijeđenjem citata ili poslušaju upute profesora. (SHJ) Dosta literature studenti nabavljaju od starijih kolega koji im daju i korisne informacije u vezi ispita. (SP) Građa se nabavlja uglavnom iz fakultetske knjižnice (SEJ), Gradske knjižnice Marko Marulić, Sveučilišne knjižnice (SF), neki koriste i muzejske knjižnice (SP) i knjižnicu u Galeriji umjetnina (SPU). Neki studenti koriste knjižnični katalog (SEJ; SP), dok ga drugi ne koriste jer smatraju da je kompliciran. (SPU) Ako bi u Sveučilišnoj knjižnici bila potrebna pomoć u vezi korištenja digitalnih izvora studenti bi pitali knjižničare. (SEJ; SP; SF)

Zaključno

Na temelju razgovora sa studentima vezano uz način korištenja informacijskih izvora i traženje građe može se zaključiti sljedeće:

- *studenti grupno skraćuju knjige tako da svako skrati jedan dio i zajedno vježbaju zadatke*
 - *studenti otiskuju skripte za učenje, pojmove iz leksikona i enciklopedije prepisuju u bilježnicu ili ih fotokopiraju,*
 - *po tiskanom tekstu podcrtavaju, crtaju, lijepe papiriće sa strane, prave sažetke i sažetke sažetaka i prepisuju kako bi što bolje zapamtili*
- *kod digitalnog teksta ništa ne označavaju, niti podcrtavaju*

- ako je kraći tekst otiskuju ga, dok knjige (kojih nema u tiskanom formatu) čitaju sa zaslona
- studenti se u traženju literature oslanjaju na profesore, starije kolege ili vršnjake i knjižničare ili slijede citate
- literaturu posuđuju iz različitih knjižnica i pri traženju neki koriste katalog, dok drugi ne

Korištenje Sveučilišne knjižnice u Splitu

Od svih knjižnica najrjeđe je korištenje Sveučilišne knjižnice, jer je sustav posudbe kompliciran, knjige se u najvećem broju slučajeva ne mogu iznositi (Sveučilišna knjižnica u Splitu je neposudbena knjižnica) i izrada fotokopija se dugo čeka. (SHJ) Studenti odlaze u Sveučilišnu knjižnicu kada nigdje drugdje ne mogu pronaći građu. (SF) Veći izbor za studij engleskog jezika studenti imaju u fakultetskoj knjižnici, u Sveučilišnoj knjižnici postoji mali broj rječnika. Sveučilišnu knjižnicu posjećuje velik broj studenata iz različitih razloga, pa se teško ostvaruje koncentracija za rad.(SEJ) Ako se u Sveučilišnoj knjižnici nalazi neka literatura koju se nigdje drugdje ne može posuditi, studentica povijesti umjetnosti odlazi i uči tamo, ali s rezultatima tog učenja najčešće nije zadovoljna.(SPU) U Sveučilišnu knjižnicu dolaze uglavnom studenti kojima je blizu, s Ekonomskog i Građevinskog fakulteta koji uglavnom koriste knjižnicu za računala, Facebook i razgovor. Tu nema ništa od učenja. (SP) Studentica filozofije je prvu godinu učila u Sveučilišnoj knjižnici, ali samo prvi semestar. Postalo joj je problematično s vremenom zato što studenti u knjižnici nemaju slobodu razgovarati, piti i jesti, a ako žele izaći vani zapaliti cigaretu gube puno vremena. Studentima je potrebna neka sloboda dok uče. Počela je izbjegavati Sveučilišnu knjižnicu što se učenja tiče. Da nema tih ograničenja učila bi tamo, a ovako odlazi u nju samo po literaturu za seminarske radove. (SF) Studentica povijesti je počela prakticirati Sveučilišnu knjižnicu tek od ove godine, jer je ljuti to što ne može iznijeti knjigu. Pozitivna strana je što ima računala, Word i što se može koristiti za seminare. Dobro je što radi do devet sati, odgovara joj duže radno vrijeme. (SP) Studentici filozofije također odgovara noćno učenje, ali kako ne živi u Splitu, ne koristi noćno učenje u knjižnici. Da živi sigurno bi koristila tu mogućnost. (SF) Sveučilišna knjižnica se koristi za pisanje seminarskih radova (korištenje Word programa se ne naplaćuje posebno, kao u gradskoj knjižnici). (SP) Studenta hrvatskog jezika odbija procedura oko ulaženja, korištenja interneta, ne smije se unositi hrana, a za izaći zapaliti cigaretu treba proći dug put. (SHJ) Studentica talijanskog jezika smatra da je Sveučilišna knjižnica daleko i odlazak do nje traži dosta vremena. Isto tako "ta cijela atmosfera koja je

ukočena, nije nešto poticajna za učenje."(STJ) Neki studenti ne koriste digitalne resurse Sveučilišne knjižnice jer iz njihovog područja ne mogu pronaći informacije u bazama podataka, jer se ne isplati potrošiti previše vremena na odlazak u Sveučilišnu knjižnicu ili se pretežito služe fakultetskom knjižnicom. (SEJ; SHJ; SF) Pristupe bazama podataka neke druge knjižnice ili muzeja studenti uglavnom ne koriste (SF) ili rijetko koriste katalog NSK. (SP) U Sveučilišnoj knjižnici u Splitu studenti koriste: kopiranje (SHJ), rezervacije i zaduživanje knjiga. (SF) Studente bi u Sveučilišnu knjižnicu privukla opuštenija atmosfera, mogućnost unošenja sokova (moguće je unijeti samo vodu), mogućnost tihog razgovora, grupnog rada, veća dostupnost i iznošenja građe iz knjižnice te niže cijene fotokopiranja. (SEJ; SHJ; SF)

Zaključno

Na temelju razgovora sa studentima vezano uz korištenje Sveučilišne knjižnice u Splitu može se zaključiti sljedeće:

- *prednosti Sveučilišne knjižnice po mišljenju studenata su: ima dovoljno računala, mogu se pisati seminarski radovi i čitati literatura, dugo radno vrijeme, mogućnost noćnog učenja*
- *studenti koriste: kopiranje, rezerviranje i zaduživanje knjiga*
 - *nedostaci Sveučilišne knjižnice su: sustav posudbe je kompliciran, knjige se ne mogu iznositi, fotokopije se dugo čekaju i skupe su, daleko je od FF, za jesti, piti ili zapaliti cigaretu treba preći dug put iz čitaonice, atmosfera nije poticajna za učenje,*
 - *studente bi u Sveučilišnu knjižnicu privukla opuštenija atmosfera, mogućnost unošenja sokova (moguće je unijeti samo vodu), mogućnost tihog razgovora, grupnog rada, veća dostupnost i iznošenja građe iz knjižnice te niže cijene fotokopiranja*

6.2 Rezultati analize sadržaja

6.2.1 Rezultati analize literature korištene u završnim radovima

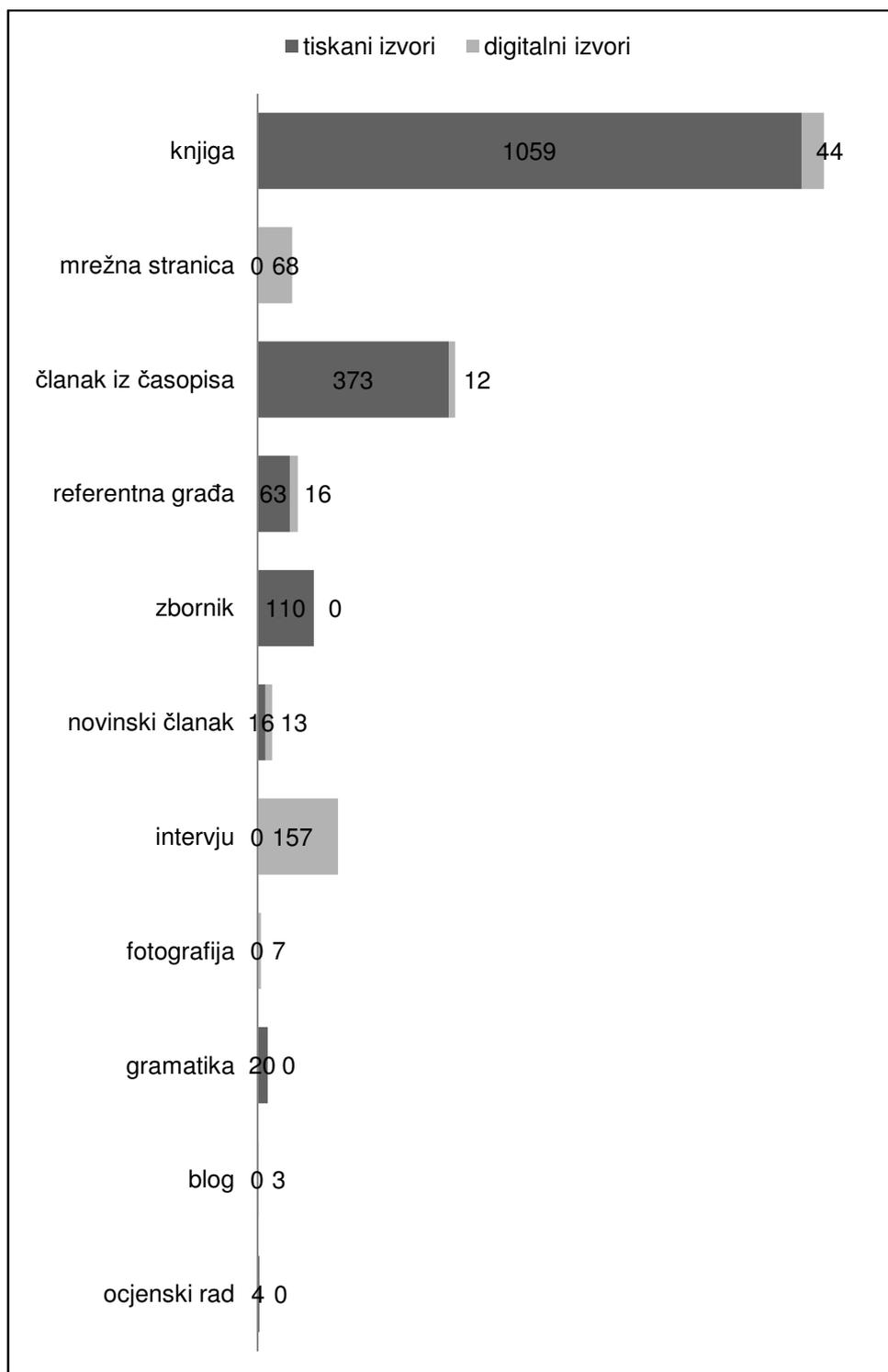
Ukupno su analizirani popisi literature u 322 završna rada iz humanističkih znanosti koji su obranjeni na Filozofskom fakultetu u Splitu od 2010.-2013. godine. Najviše radova obranjeno je u 2010. g. (119), zatim 2011. g. (105) i na posljetku 2012.g. (98). S obzirom na studentske grupe, najviše je završnih radova iz hrvatskog jezika i književnosti, a najmanje iz filozofije (vidi Tablicu 8)

Tablica 8. Broj završnih radova prema studijskim grupama

Studijska grupa	2010.	2011.	2012.	UKUPNO
Hrvatski jezik i književnost	47	32	26	105
Talijanski jezik i književnost	17	23	18	58
Povijest	17	22	18	57
Povijest umjetnosti	17	16	22	55
Engleski jezik i književnost	11	7	8	26
Filozofija	10	5	6	21
Ukupno	119	105	98	322

Prosječan broj jedinica literature po završnom radu razlikuje se po odsjecima i najveći je u završnim radovima studenata povijesti umjetnosti (34), nakon čega slijede hrvatski jezik i književnost (19), povijest (15), filozofija (13), engleski jezik i književnost (11) i talijanski jezik i književnost (10). Ukupno je, u svim završnim radovima, analizirano 5805 navedenih jedinica literature.

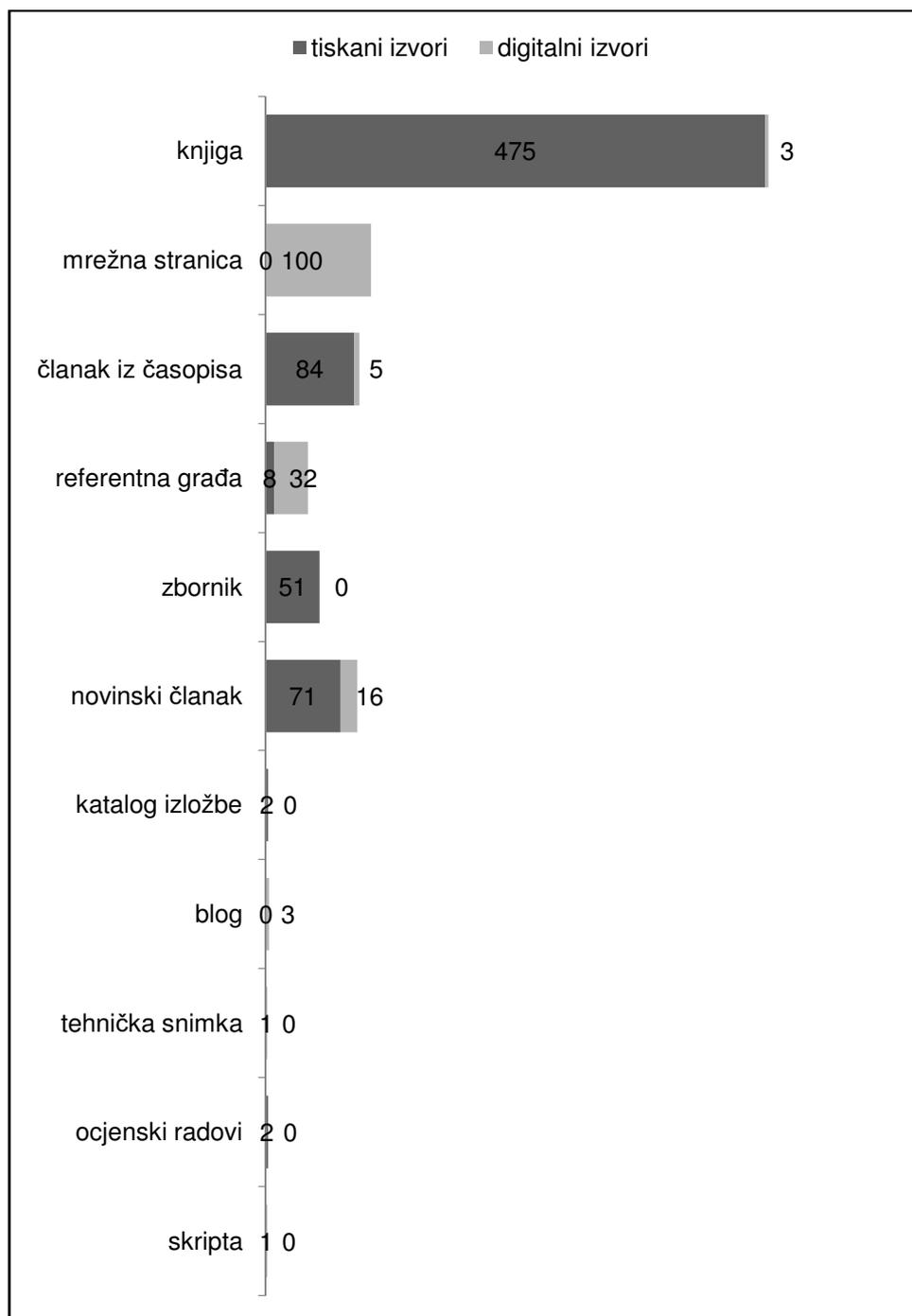
Frekvencija korištenja informacijskih izvora na studiju hrvatskog jezika i književnosti (vidi Grafički prikaz 4) pokazuje da preddiplomski studenti hrvatskog jezika i književnosti u izradi završnih radova najčešće koriste knjige, nakon čega slijede članci iz časopisa, intervjui, zbornici radova, referentna građa, mrežne stranice, novinski članci, gramatike, fotografije, ocjenski radovi i blogovi. Tiskani izvori više su zastupljeni nego digitalni. Nakon intervjua, najčešći digitalni izvori su mrežne stranice, knjige, referentna građa, novinski članci, članci iz časopisa, fotografije i blog. Ukupno je zastupljeno 11 kategorija vrsta građe.

Grafčki prikaz 4. Frekvencija korištenja informacijskih izvora u završnim radovima studenata hrvatskog jezika i književnosti s obzirom na vrstu i format građe

Frekvencija korištenja informacijskih izvora na studiju engleskog jezika i književnosti (vidi Grafčki prikaz 5) pokazuje da preddiplomski studenti engleskog jezika i književnosti u izradi

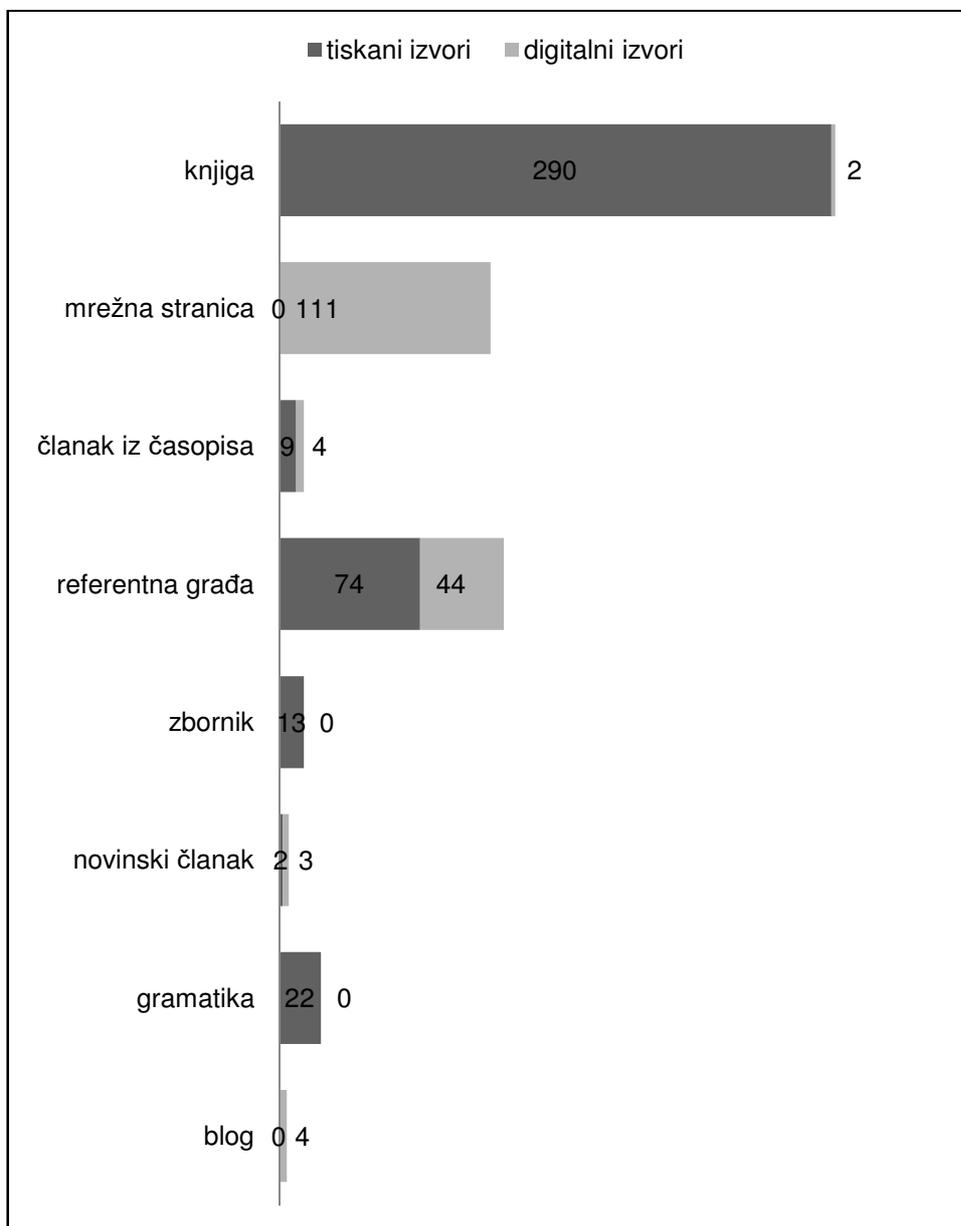
završnih radova najčešće koriste knjige, nakon čega slijede mrežne stranice, referentna građa, gramatike, zbornici radova, članci iz časopisa, blogovi i novinski članci. Od digitalnih izvora najčešće se koriste članci iz časopisa, knjige, mrežne stranice, referentna građa, i vrlo malo film, novinski članci, blog i intervju. Ukupno je zastupljeno 10 kategorija vrsta građe.

Grafički prikaz 5. Frekvencija korištenja informacijskih izvora u završnim radovima studenata engleskog jezika i književnosti s obzirom na vrstu i format građe

Frekvencija korištenja informacijskih izvora na studiju talijanskog jezika i književnosti (vidi Grafički prikaz 6) pokazuje da preddiplomski studenti talijanskog jezika i književnosti u izradi završnih radova najčešće koriste knjige, nakon čega slijede mrežne stranice, referentna

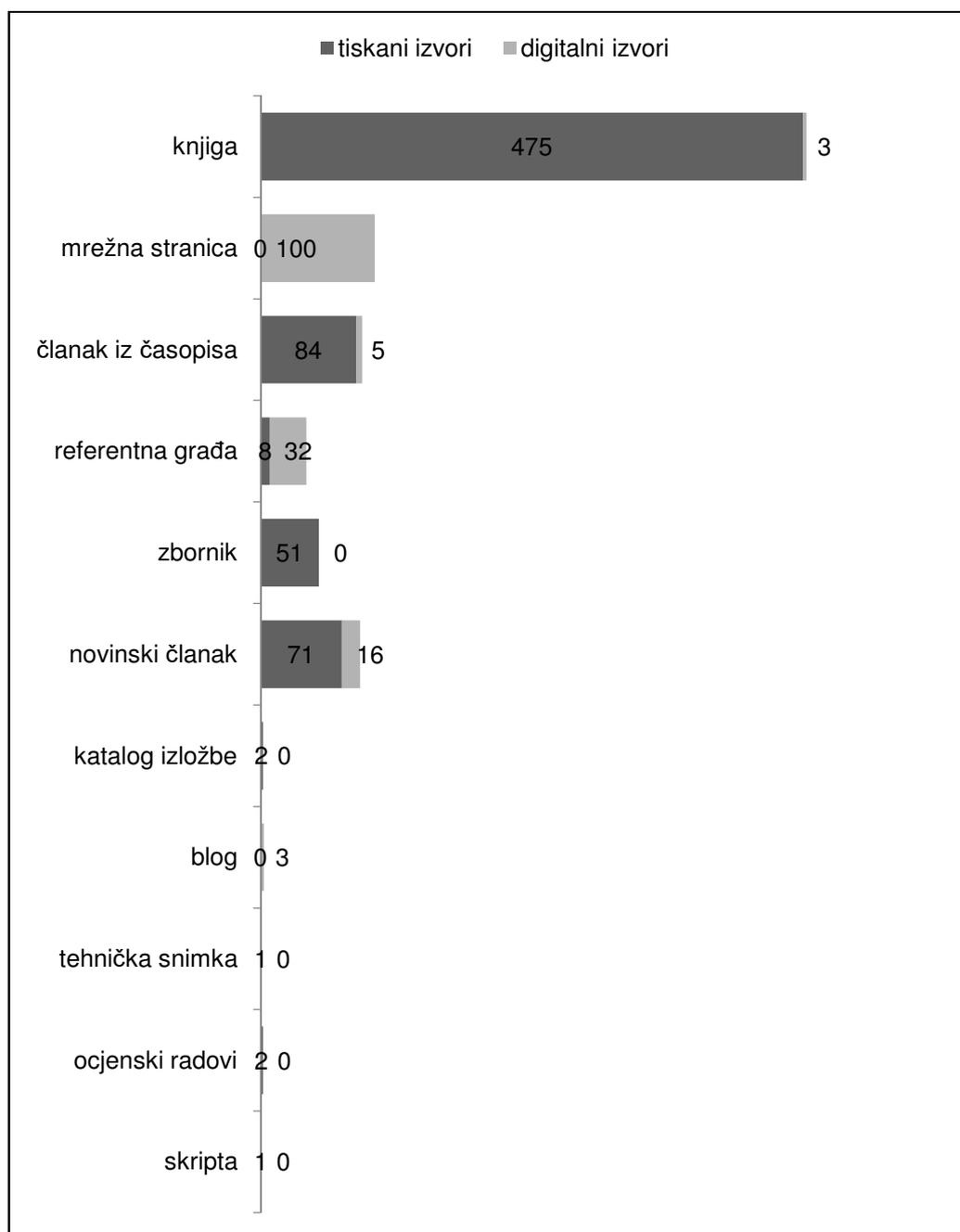
građa, gramatike, zbornici radova, članci iz časopisa, blogovi i novinski članci. Od digitalnih izvora najbrojniji su mrežne stranice, referentna građa, članci iz časopisa, blogovi, novinski članci i knjige. Ukupno je zastupljeno 8 kategorija vrsta građe.

Grafički prikaz 6. Frekvencija korištenja informacijskih izvora u završnim radovima studenata talijanskog jezika i književnosti s obzirom na vrstu i format građe

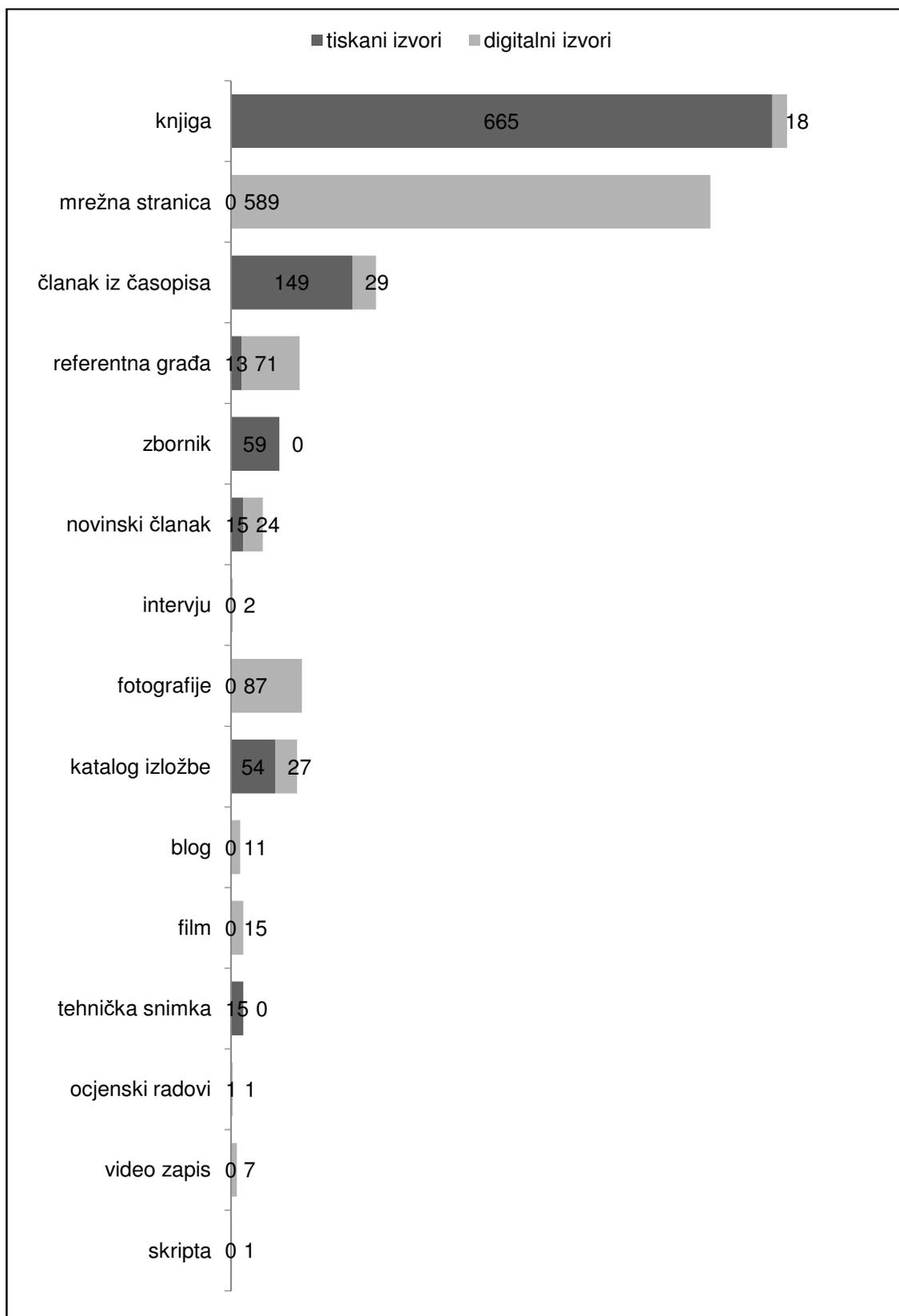
Frekvencija korištenja informacijskih izvora na studiju povijesti (vidi Grafički prikaz 7) pokazuje da preddiplomski studenti povijesti u izradi završnih radova najčešće koriste knjige, nakon čega slijede mrežne stranice, članci iz časopisa, novinski članci, zbornici radova,

referentna građa, te vrlo malo blogovi, katalogi izložbi, ocjenski radovi, skripte i tehničke snimke. Od digitalnih izvora najbrojniji su mrežne stranice, referentna građa, novinski članci, članci iz časopisa, knjige i blogovi. Ukupno je zastupljeno 11 kategorija vrsta građe.

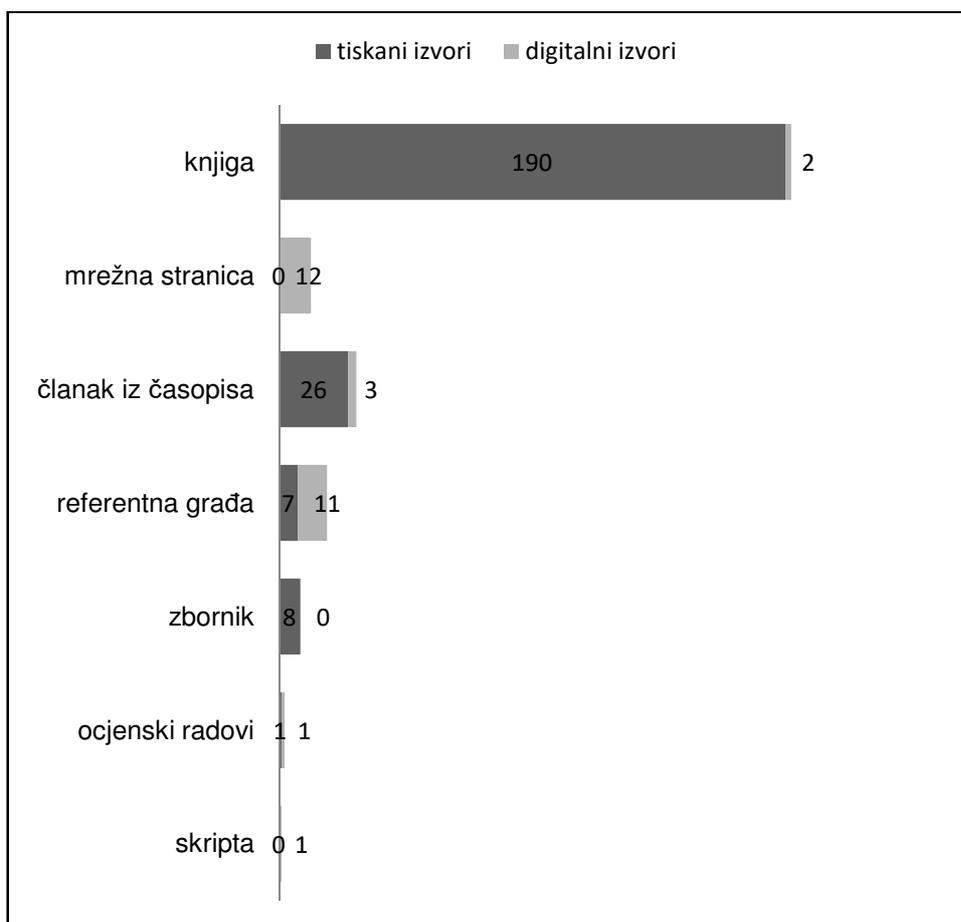
Grafički prikaz 7. Frekvencija korištenja informacijskih izvora u završnim radovima studenata povijesti s obzirom na vrstu i format građe

Frekvencija korištenja informacijskih izvora na studiju povijesti umjetnosti (vidi Grafički prikaz 8) pokazuje da preddiplomski studenti povijesti umjetnosti u izradi završnih radova najčešće koriste knjige, mrežne stranice, članke iz časopisa, fotografije, referentnu građu, zbornike radova, kataloge izložbi, novinske članke, filmove, tehničke snimke, blogove, video zapise, intervjue, ocjenske radove i skripte. Od digitalnih izvora najčešće se koriste mrežne stranice, fotografije, referentna građa, članci iz časopisa, katalogi izložbi, novinski članci, knjige, filmovi, blogovi, video zapisi, intervjui, ocjenski radovi i skripte. Ukupno je zastupljeno 15 kategorija vrsta građe.

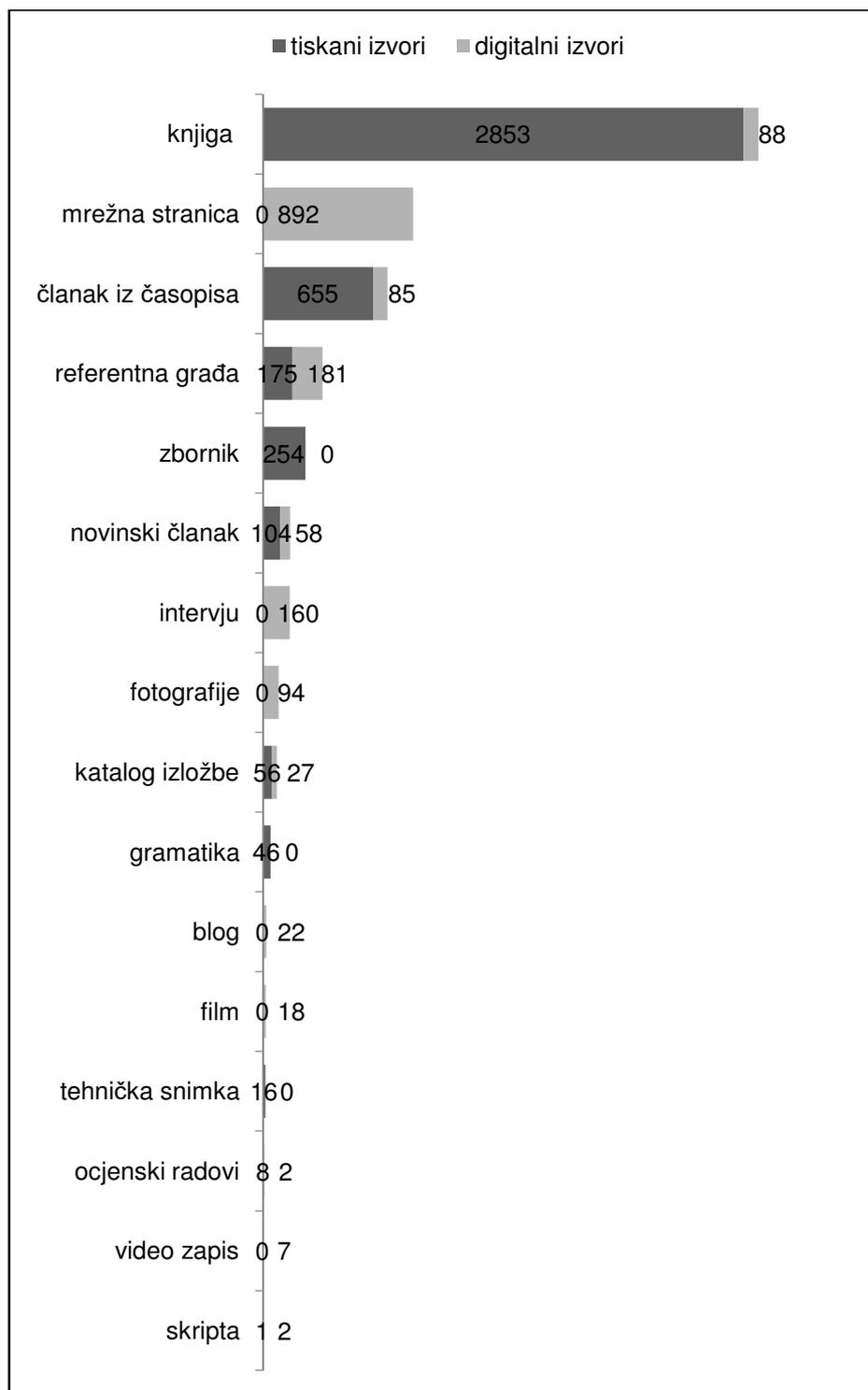
Grafički prikaz 8. Frekvencija korištenja informacijskih izvora u završnim radovima studenata povijesti umjetnosti s obzirom na vrstu i format građe

Frekvencija korištenja informacijskih izvora na studiju filozofije (vidi Grafički prikaz 9) pokazuje da preddiplomski studenti filozofije u izradi završnih radova najčešće koriste knjige, zatim članke iz časopisa, mrežne stranice, referentnu građu, zbornike radova, ocjenske radove i skripte. Od digitalnih informacijskih izvora najčešći su mrežne stranice, referentna građa, članci iz časopisa, knjige, ocjenski rad i skripta. Ukupno je zastupljeno 7 kategorija vrsta građe.

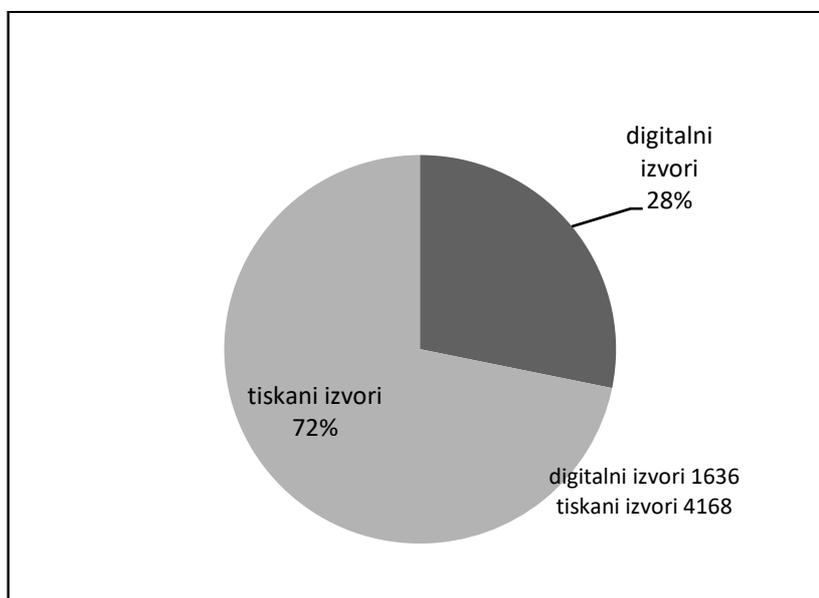
Grafički prikaz 9. Frekvencija korištenja informacijskih izvora u završnim radovima studenata filozofije s obzirom na vrstu i format građe

Preddiplomski studenti humanističkih znanosti u svojim završnim radovima najčešće koriste knjige. Slijede mrežne stranice, članci iz časopisa, referentna građa, zbornici radova, novinski članci, intervju, fotografija, katalog izložbe, gramatika, blog, film, tehničke snimke, ocjenski radovi, video zapis i skripta (vidi Grafički prikaz 10)

Grafički prikaz 10. Frekvencija korištenja informacijskih izvora u završnim radovima humanističkih znanosti s obzirom na vrstu i format građe

Preddiplomski studenti humanističkih znanosti u završnim radovima koriste 4168 tiskanih informacijskih izvora i 1636 digitalnih informacijskih izvora (vidi Grafički prikaz 11).

Grafički prikaz 11. Frekvencija korištenja informacijskih izvora u završnim radovima humanističkih znanosti s obzirom na format građe

6.2.2 Rezultati analize sadržaja u izvedbenim planovima preddiplomskih studija

Analiza sadržaja provodila se na izvedbenim planovima preddiplomskih studija humanističkih znanosti FF u Splitu i to na dijelu koji se odnosi na preporučenu i dopunsku literaturu. Analizirano je ukupno 149 kolegija (vidi Tablicu 9).

Tablica 9. Kolegiji ponuđeni na preddiplomskim studijima humanističkih znanosti FF u Splitu u akademskoj godini 2013./14. analizirani u ovom radu

Studijska grupa	Kolegiji preddiplomskog studija
Hrvatski jezik i književnost	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dijalektologija 2. Dječja književnost 3. Fonetika i fonologija 4. Hrvatska književnost 20. stoljeća 5. Hrvatska književnost od katoličke obnove do romantizma 6. Hrvatska književnost srednjeg vijeka i renesanse 7. Hrvatska usmena književnost 8. Jezična kultura 9. Leksikologija i onomastika 10. Morfologija i tvorba riječi 11. Povijest hrvatskog jezika 12. Sintaksa hrvatskog jezika 13. Starocrkvenoslavenski jezik 14. Svjetska književnost 15. Teorija jezika 16. Teorija književnosti 17. Govorništvo 18. Pravopis i gramatička norma 19. Primjeri iz dramske književnosti 20. Slavenski jezik 21. Uvod u književnost

Studijska grupa	Kolegiji preddiplomskog studija
Engleski jezik i književnost	<ol style="list-style-type: none"> 1. Američka književnost 2. Engleska književnost od renesanse do neoklasicizma 3. Engleska književnost romantizma i viktorijansko doba 4. Komunikacijske vještine 1/1 5. Komunikacijske vještine 1/2 6. Komunikacijske vještine 1/4 7. Komunikacijske vještine 1/5a 8. Komunikacijske vještine 1/5b 9. Komunikacijske vještine 1/6 10. Fonetika i fonologija 11. Morfologija i morfosintaksa 12. Sintaksa engleske rečenice 13. Uvod u lingvistiku 14. Uvod u semantiku 15. Uvod u studij književnosti: analiza teksta 16. Uvod u studij književnosti: temeljni pojmovi 17. Aspekti britanske kulture 18. Društvo i kultura SAD-a 19. Poslovna komunikacija
Talijanski jezik i književnost	<ol style="list-style-type: none"> 1. Fonologija i morfologija talijanskog jezika 2. Jezik i društvo 3. Književni pokreti i autori u Italiji od Arkadije do verizma 4. Pjesničke škole i velikani srednjovjekovne talijanske književnosti 5. Talijanska leksikografija i leksikologija 6. Talijanska sintaksa 7. Talijanski jezik 1/1 8. Talijanski jezik 1/2 9. Talijanski jezik 2/1 10. Talijanski jezik 2/2 11. Talijanski jezik 3/1 12. Talijanski jezik 3/2 13. Teorijsko proučavanje talijanske književnosti 14. Uvod u talijanski jezik i lingvistiku 15. Sociolingvistika 16. Talijanska kultura i društvo 17. Talijanski jezik 1 18. Talijanski jezik 2 19. Talijanski jezik 3 20. Talijanski jezik 4 21. Talijanski leksik kroz stoljeća 22. Teorije komunikacijskih procesa

Studijska grupa	Kolegiji preddiplomskog studija
Povijest	<ol style="list-style-type: none"> 1. Europska i svjetska povijest 19. stoljeća 2. Europska i svjetska povijest 20. stoljeća 3. Europska i svjetska povijest 20. stoljeća 2 4. Europska i svjetska povijest ranoga novog vijeka 5. Europska i svjetska povijest srednjeg vijeka 6. Grčka i rimska povijest sa starom poviješću hrvatskih zemalja 7. Historiografski praktikum 8. Hrvatska povijest 1918.-1945. 9. Hrvatska povijest 19. stoljeća 10. Hrvatska povijest nakon 1945. 11. Hrvatska povijest ranog novog vijeka 12. Hrvatska povijest srednjeg vijeka 13. Pomoćne povijesne znanosti 1 14. Pomoćne povijesne znanosti 2 15. Povijest historiografije 16. Suvremena historiografija 17. Uvod u metodiku društvenog i humanističkog područja 18. Dalmatinske luke u odnosima dviju jadranskih obala na razmeđu 18. i 19. stoljeća 19. Engleski jezik 1 kao strani jezik struke 20. Engleski jezik 2 kao strani jezik struke 21. Historijska geografija Hrvatske 22. Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji 23. Migracije na području Dalmacije u novom vijeku 24. Mletačka Dalmacija u 18. stoljeću 25. Novovjekovna povijest Francuske 26. Politički portreti iz hrvatskog 20. stoljeća 27. Povijest Kaštela 28. Povijest Mletačke republike 29. Rimski carevi i carski kult 30. Spomenička baština kao povijesni izvor 31. Spomenička baština kao povijesni izvor 2

Studijska grupa	Kolegiji preddiplomskog studija
Povijest umjetnosti	<ol style="list-style-type: none"> 1. Osnove arhitekture i urbanizma 2. Povijest umjetnosti starog vijeka 3. Suvremena umjetnost 4. teorija i povijest dizajna 5. Umjetnost ranog srednjeg vijeka 6. Umjetnost rimskog carstva na tlu Hrvatske 7. Umjetnost XVII. i XVIII. stoljeća 8. Umjetnost XV. i XVI. stoljeća 9. Umjetnost XX. stoljeća 10. Umjetnost zrelog i kasnog srednjeg vijeka 11. Uvod u likovnu umjetnost 12. Zaštita spomenika 13. Engleski jezik 1 14. Engleski jezik 2 15. Engleski jezik 3 16. Engleski jezik 4 17. Grčka civilizacija na Jadranu 18. Hrvatska fortifikacijska arhitektura 19. Hrvatska narodna umjetnost 20. Njemački jezik 3 21. Njemački jezik 4 22. Postmoderna arhitektura 23. Skulptura i arhitektura srednjovjekovne Hrvatske države 24. Slikarstvo i kiparstvo 17. i 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj 25. Spomenička baština kao povijesni izvor 26. Spomenička baština kao povijesni izvor 2 27. Talijanski jezik 1 28. Talijanski jezik 2 29. Talijanski jezik 3 30. Talijanski jezik 4

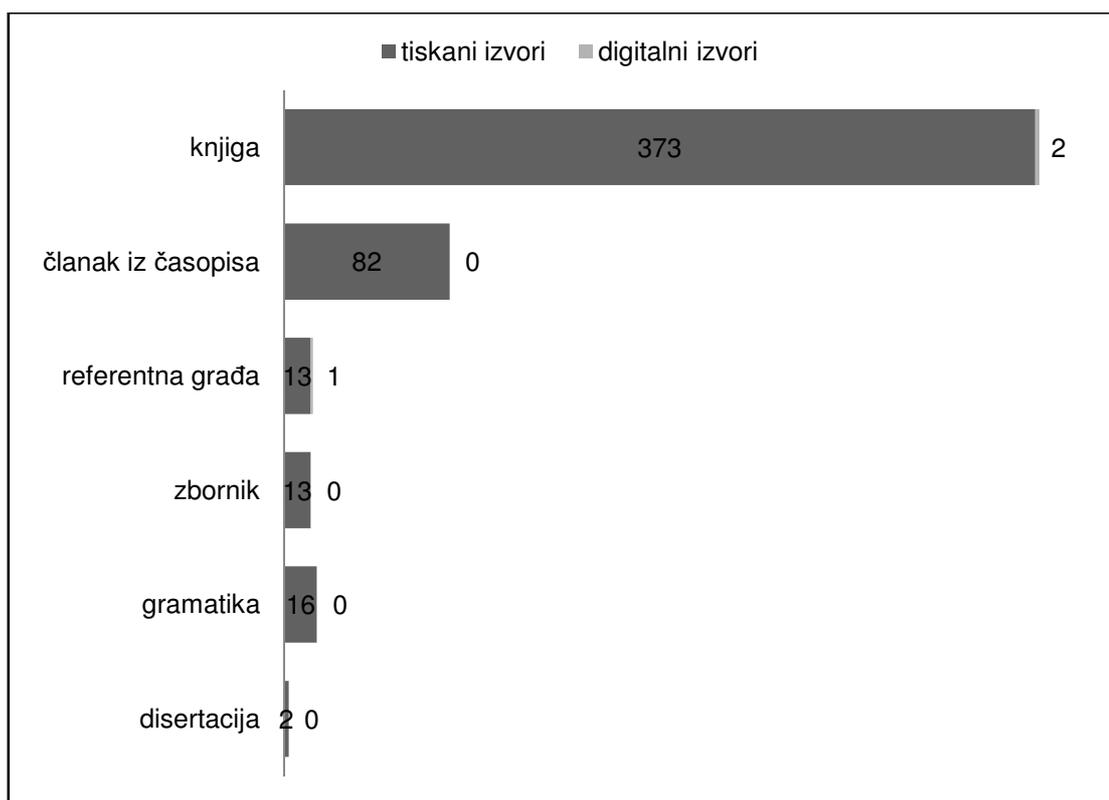
Studijska grupa	Kolegiji preddiplomskog studija
Filozofija	1. Antička filozofija 1 2. Epistemologija 1 3. Epistemologija 2 4. Etika 1 5. Etika 2 6. Metafizika 1 7. Metafizika 2 8. Socijalna filozofija 9. Srednjovjekovna filozofija 1 10. Srednjovjekovna filozofija 2 11. Bioetika 12. Etika I 13. Etika II 14. Filozofija biologije 15. Filozofija povijesti 16. Francuski jezik 1 17. Francuski jezik 2 18. Francuski jezik 3 19. Francuski jezik 4 20. Introspekcija 21. Njemački jezik 1 22. Njemački jezik 2 23. Njemački jezik 3 24. Njemački jezik 4 25. Pascalove misli 26. Filozofija demokracije

Prosječan broj jedinica literature po nastavnom kolegiju kreće se od 23 na kolegijima Odsjeka za hrvatski jezik i književnost, 14 na kolegijima Odsjeka za filozofiju, po 9 na kolegijima Odsjeka za talijanski jezik i Odsjeka za povijest umjetnosti i po 7 na Odsjeku za povijest i Odsjeku za engleski jezik. Ukupno je, na svim preddiplomskim kolegijima, analizirana 1681 jedinica građe (vidi Tablicu 10).

Tablica 10. Broj kolegija i jedinica građe po studijskim grupama

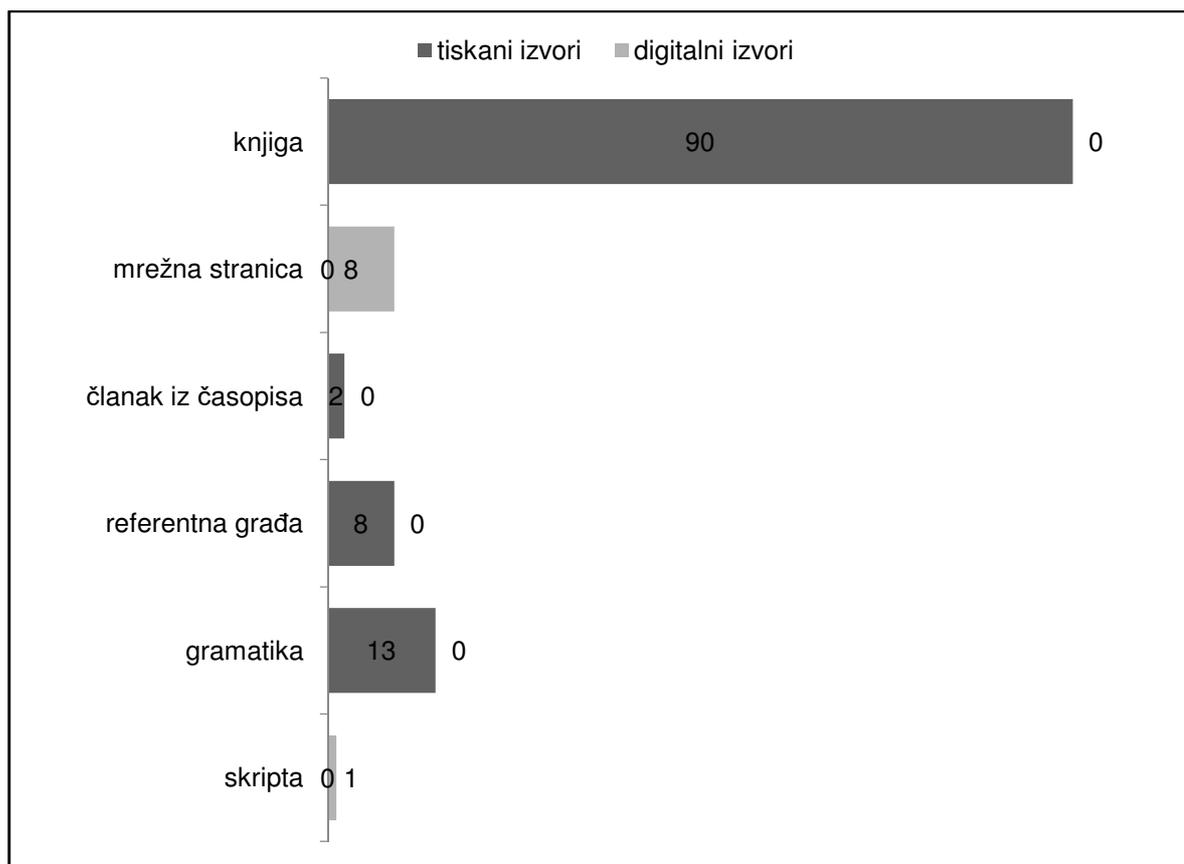
STUDIJSKA GRUPA	BROJ KOLEGIJA	BROJ JEDINICA GRAĐE
Hrvatski jezik i književnost	21	503
Engleski jezik i književnost	19	123
Talijanski jezik i književnost	22	199
Povijest	31	226
Povijest umjetnosti	30	274
Filozofija	26	356

U popisu literature iz Izvedbenog plana preddiplomskog studija Hrvatski jezik i književnost u ak. god. 2013./14. (vidi Grafički prikaz 12) najviše su zastupljene knjige, nakon čega slijede članci iz časopisa, gramatike, referentna građa, zbornici radova i doktorske disertacije. Digitalnih izvora vrlo je malo i odnose se na knjige i referentnu građu. Ukupno je navedeno 6 kategorija informacijskih izvora.

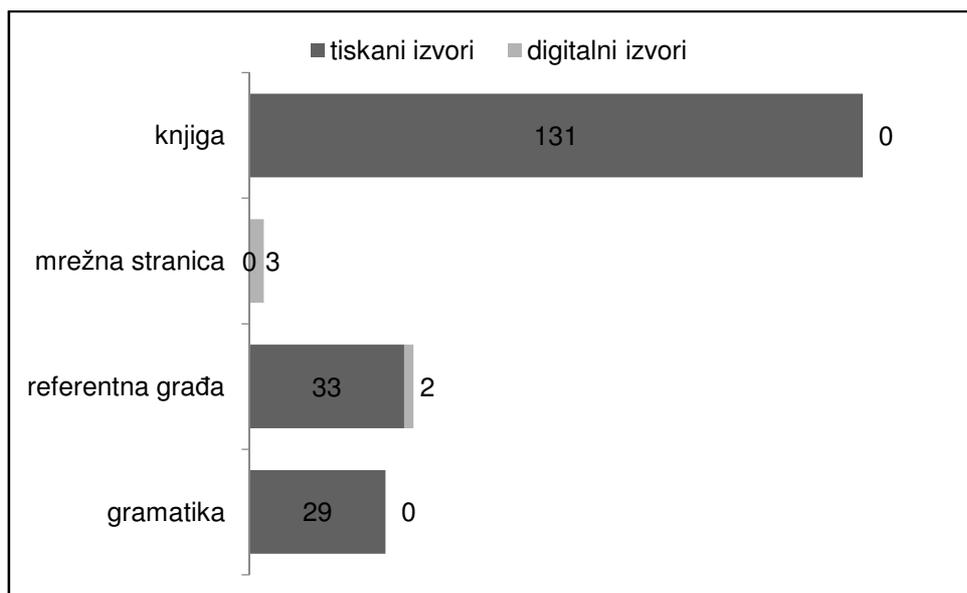
Grafički prikaz 12. Vrsta i format građe u literaturi iz Izvedbenog plana preddiplomskog studija Hrvatski jezik i književnost u ak. god. 2013./14.

U popisu literature iz Izvedbenog plana preddiplomskog studija Engleski jezik i književnost u ak. god. 2013./14. (vidi Grafički prikaz 13) najviše su zastupljene knjige, nakon čega slijede gramatike, referentna građa, mrežne stranice, članci iz časopisa i skripte. Od digitalnih izvora tu su mrežne stranice i skripta. Ukupno je navedeno 6 kategorija informacijskih izvora.

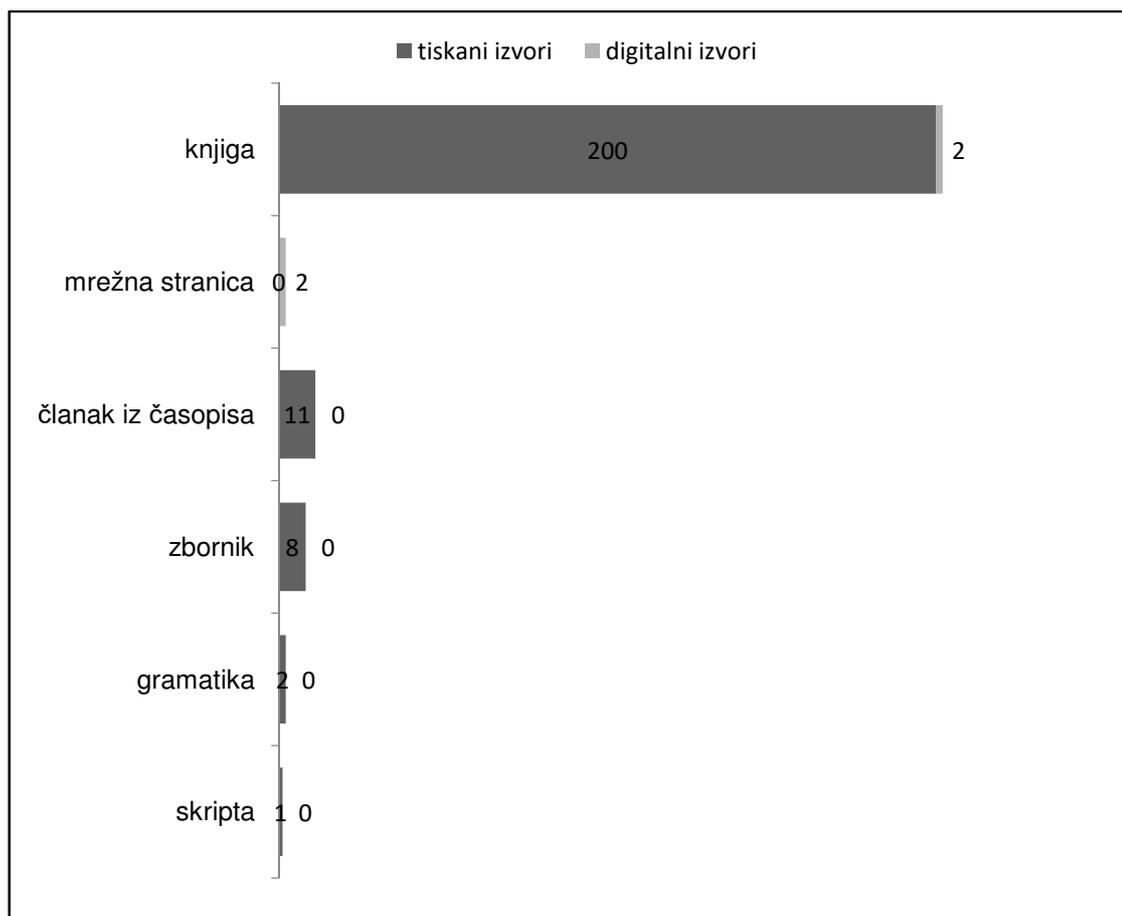
Grafički prikaz 13. Vrsta i format građe u literaturi iz Izvedbenog plana preddiplomskog studija Engleski jezik i književnost u ak. god. 2013./14.

U popisu literature iz Izvedbenog plana preddiplomskog studija Talijanski jezik i književnost u ak. god. 2013./14. (vidi Grafički prikaz 14) najviše su zastupljene knjige, nakon čega slijedi referentna građa, gramatike i mrežne stranice. Od digitalnih izvora prisutni su mrežne stranice i referentna građa. Ukupno su navedene 4 kategorije informacijskih izvora.

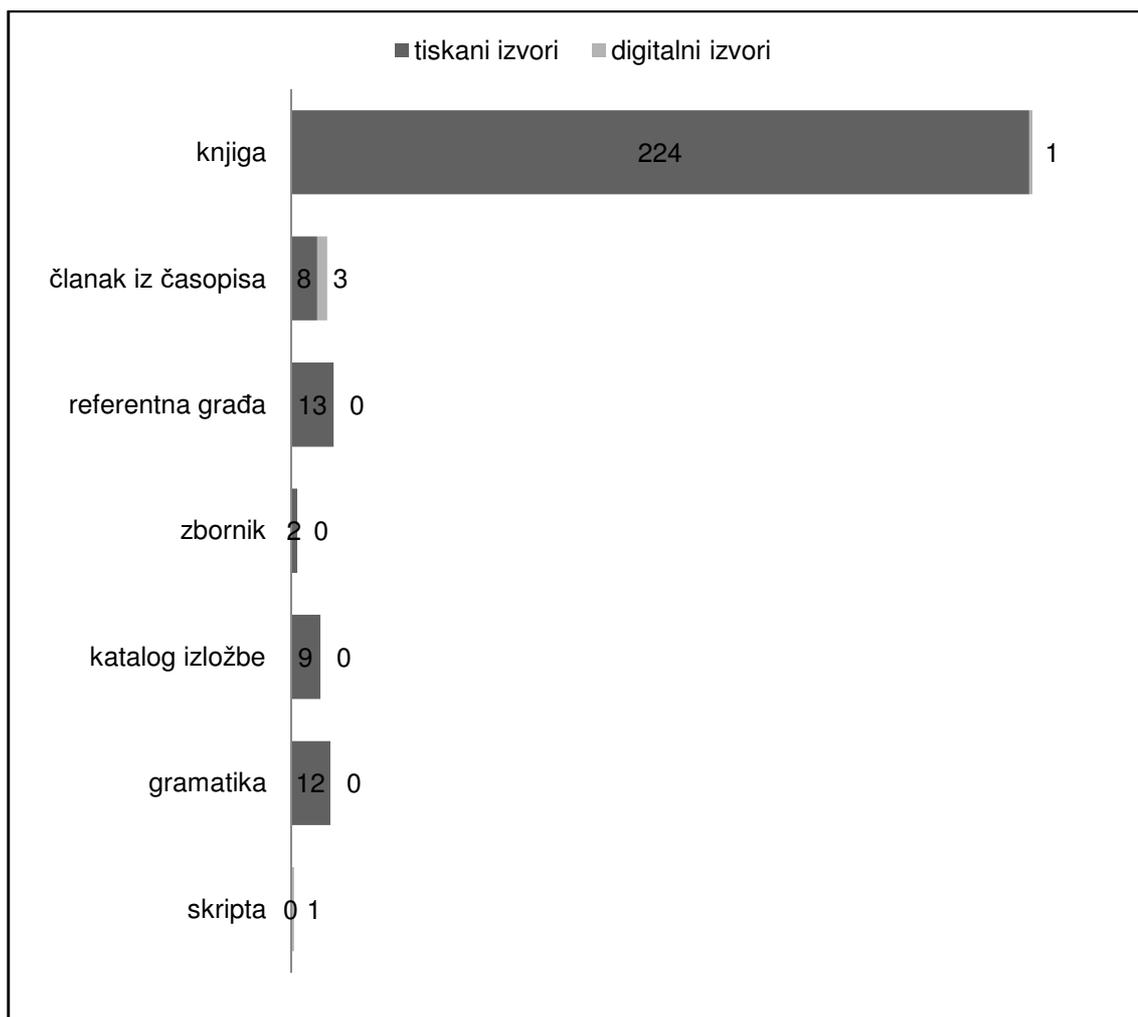
Grafički prikaz 14. Vrsta i format građe u literaturi iz Izvedbenog plana preddiplomskog studija Talijanski jezik i književnost u ak. god. 2013./14.

U popisu literature iz Izvedbenog plana preddiplomskog studija Povijest u ak. god. 2013./14. (vidi Grafički prikaz 15) najviše su zastupljene knjige, nakon čega slijede članci iz časopisa, zbornici radova, gramatike, mrežne stranice i skripta. Od digitalnih izvora prisutni su mrežne stranice i knjige. Ukupno je navedeno 6 kategorija informacijskih izvora.

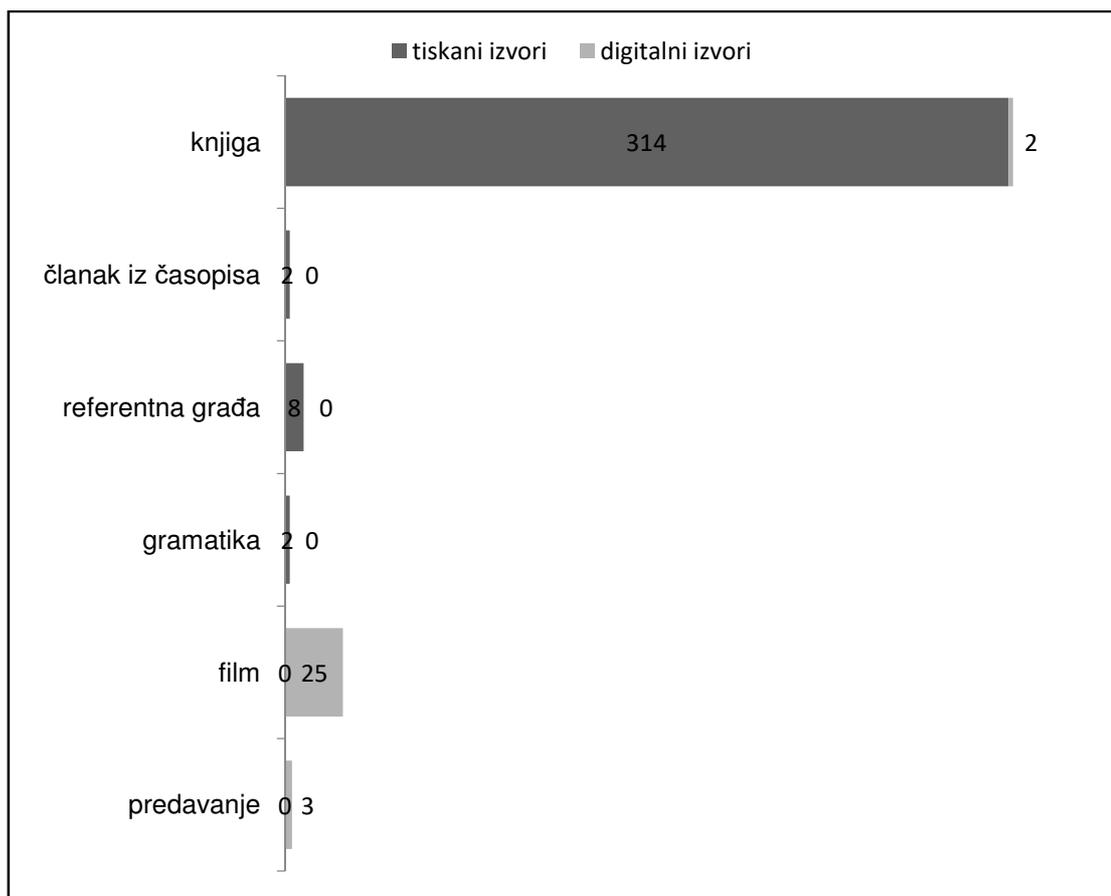
Grafički prikaz 15. Vrsta i format građe u literaturi iz Izvedbenog plana preddiplomskog studija Povijest u ak. god. 2013./14.

U popisu literature iz Izvedbenog plana preddiplomskog studija Povijest umjetnosti u ak. god. 2013./14. (vidi Grafički prikaz 16) najviše su zastupljene knjige, nakon čega slijedi referentna građa, gramatike, članci iz časopisa, katalozi izložbi, zbornici radova i skripta. Od digitalnih izvora prisutni su članci iz časopisa, knjiga i skripta. Ukupno je navedeno 7 kategorija informacijskih izvora.

Grafički prikaz 16. Vrsta i format građe u literaturi iz Izvedbenog plana preddiplomskog studija Povijest umjetnosti u ak. god. 2013./14.

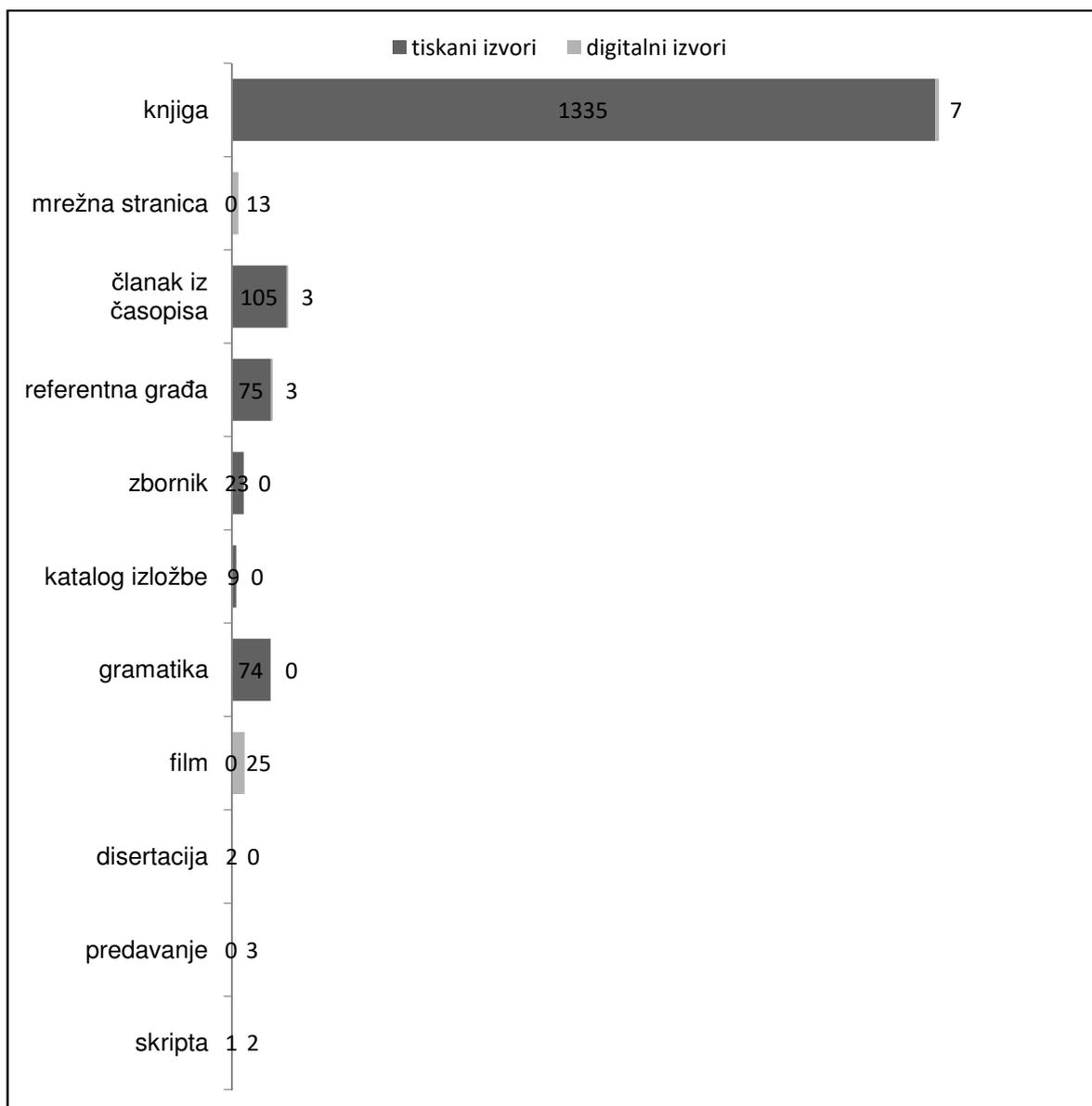
U popisu literature iz Izvedbenog plana preddiplomskog studija Filozofija u ak. god. 2013./14. (vidi Grafički prikaz 17) najviše su zastupljene knjige, nakon čega slijedi film, referentna građa, predavanja, gramatike i članci iz časopisa. Od digitalnih izvora prisutni su film, predavanja i knjige. Ukupno je navedeno 6 kategorija informacijskih izvora.

Grafički prikaz 17. Vrsta i format građe u literaturi iz Izvedbenog plana preddiplomskog studija Filozofija u ak. god. 2013./14.

Ukupno gledajući, u izvedbenim planovima preddiplomskih studija FF St najviše su zastupljene knjige. Nakon njih slijede članci iz časopisa, referentna građa i gramatika. Prisutnost velikog broja referentnih izvora (rječnici, leksikoni i enciklopedije), kao i gramatika može se objasniti velikom zastupljenošću (polovina) studijskih grupa jezika i književnosti, te kolegijima četiri strana jezika na ostalim studijskim grupama (povijest, povijest umjetnosti i filozofija). Film se nalazi na visokom petom mjestu preporučene i dopunske literature. Premda se svi filmovi u ovoj analizi odnose na studij filozofije, oni su zastupljeni i u studijskim programima engleskog i talijanskog jezika. Razlog zašto nisu uzeti u obzir u ovoj analizi su nepotpuni podaci kod navođenja (npr. filmovi koji se bave Shakespeareom). Stoga smatramo da rang petog mjesta u ovoj analizi nije slučajnost. Zastupljenost zbornika prilično je niska, kao i mrežnih stranica. Svi katalozi izložbi se nalaze u izvedbenim planovima studija povijesti umjetnosti. Predavanja, skripte i disertacije najmanje su navođene u izvedbenim planovima. Na FF St tek je posljednjih tri godine postala

praksa postavljanja mrežnih predavanja i skripti u digitalni repozitorij fakulteta, koji se od tada intenzivno popunjava, pa očekujemo da će se u budućnosti povećati broj ovih informacijskih izvora u izvedbenim planovima. Digitalni format informacijski izvora vrlo je slabo zastupljen. Najviše ga nalazimo na studijskoj grupi filozofije, zahvaljujući velikom broju filmova (30), zatim engleskog jezika (9), talijanskog jezika i povijesti umjetnosti (po 5), povijesti (4) i hrvatskog jezika (3). Nakon filma, najzastupljenije su mrežne stranice, knjige, članci iz časopisa, referentna građa, predavanja i skripte (vidi Grafički prikaz 18). S obzirom na ostala istraživanja iz ovog područja iznenađuje veća zastupljenost knjiga od časopisa u digitalnom formatu.

Grafički prikaz 18. Vrsta i format građe u literaturi iz svih izvedbenih planova preddiplomskih studija humanističkih znanosti FF St

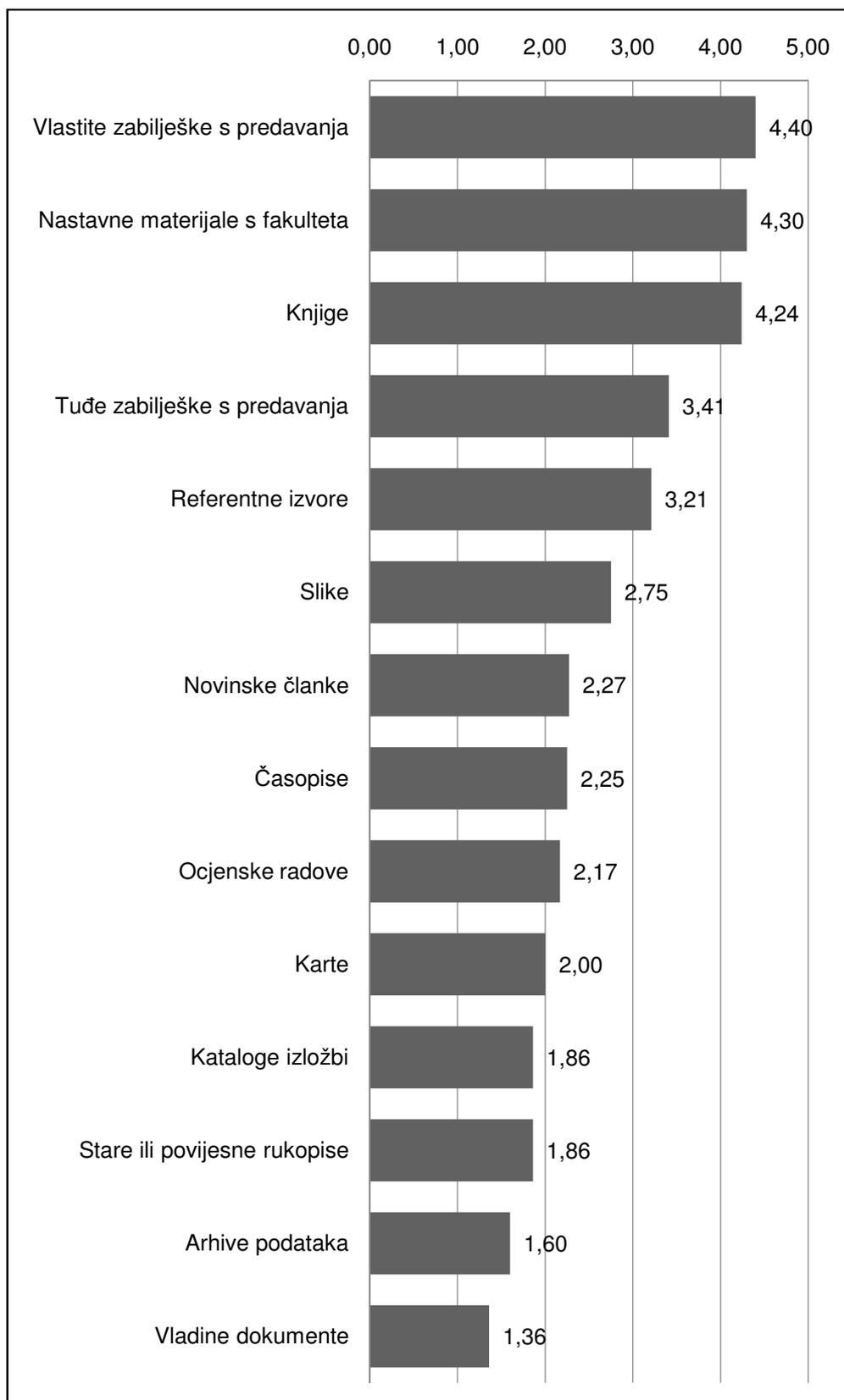
6.3 Rezultati ankete

6.3.1 Korištenje tiskanih izvora u učenju

Kod pitanja: "Molim vas označite koliko često koristite sljedeće vrste tiskanih izvora u učenju?" ponuđeno je 14 vrsta tiskanih izvora i mogućnost da studenti sami napišu druge vrste tiskanih izvora koje nisu spomenute (vidi Tablicu 11)

Tablica 11. Korištenje tiskanih izvora u učenju; N=253

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Knjige	4,24	0,91
Referentne izvore	3,21	0,98
Časopise	2,25	1,06
Novinske članke	2,27	1,04
Slike	2,75	1,38
Kataloge izložbi	1,86	1,09
Karte	2,00	1,08
Stare ili povijesne rukopise	1,86	1,04
Vlastite zabilježbe s predavanja	4,40	0,93
Tuđe zabilježbe s predavanja	3,41	1,22
Ocjenske radove	2,17	1,05
Nastavne materijale s fakulteta	4,30	0,97
Vladine dokumente	1,36	0,70
Arhive podataka	1,60	0,86

Grafički prikaz 19. Korištenje tiskanih izvora u učenju

Podaci su tretirani kao da su na intervalnoj skali uz pretpostavku o približnoj ekvidistantnosti intervala. Radi jasnoće, prikazane su prosječne vrijednosti.

Analiza varijance pokazuje da postoje razlike između 14 varijabli, a za provjeru točno između kojih parova varijabli razlike postoje proveden je niz post hoc testiranja značajnosti razlika korištenjem Scheffe testa (vidi Prilog 6 a).

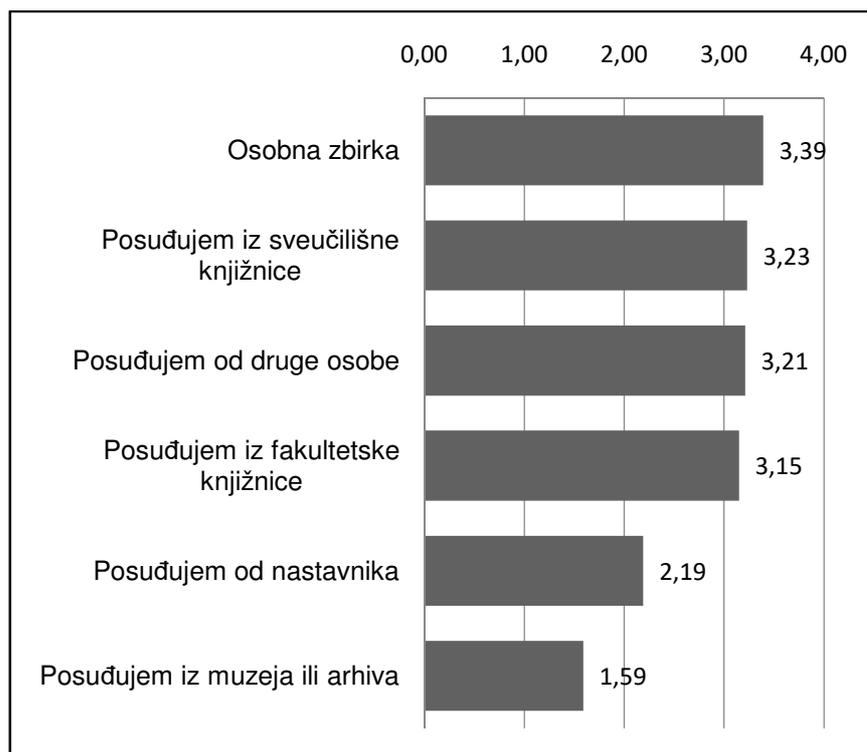
Vlastite zabilješke s predavanja ($M=4,40$ na skali 1-5), nastavni materijali ($M=4,30$) i knjige ($M=4,24$) su tiskani izvori koji se vrlo često koriste u učenju. Između ta tri izvora nema statistički značajnih razlika u učestalosti korištenja. Tuđe bilješke ($M=3,41$) i referentni izvori ($M=3,21$) se ponekad koriste u učenju, i među njima nema statistički značajnih razlika. Slijedi korištenje slika u učenju, a nakon njih korištenje novinskih članaka, časopisa, ocjenskih radova, karti, kataloga izložbi i starih ili povijesnih rukopisa. Najmanje se koriste arhivi podataka i vladini dokumenti (među njima nema statistički značajnih razlika). Rijetko kad se u učenju koriste slike, novinski članci, časopisi, ocjenski radovi, karte, stari rukopisi i katalogi izložbi. Vladini dokumenti i arhive podataka se gotovo nikad ne koriste u učenju (Grafički prikaz 19).

6.3.2 Učestalost korištenja pojedinih izvora za pribavljanje tiskanih resursa

U drugom pitanju od studenata se tražilo da navedu koliko često koriste pojedine izvore za pribavljanje tiskanih resursa (vidi Tablicu 12)

Tablica 12. Korištenje tiskanih resursa iz navedenih izvora; $N=253$

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Osobna zbirka	3,39	1,37
Posuđujem od nastavnika	2,19	0,97
Posuđujem od druge osobe	3,21	1,02
Posuđujem iz fakultetske knjižnice	3,15	1,15
Posuđujem iz sveučilišne knjižnice	3,23	1,31
Posuđujem iz muzeja ili arhiva	1,59	0,92

Grafički prikaz 20. Korištenje tiskanih resursa iz navedenih izvora

ANOVA i testiranja značajnosti Scheffe testom (vidi Prilog 6 b) pokazuju da studenti podjednako učestalo, tj. ponekad koriste osobne zbirke (prosječno $M=3,39$ na skali 1-5), i posuđuju od drugih ($M=3,21$), te iz sveučilišne ($M=3,23$) i fakultetske knjižnice ($M=3,15$). Razlike u učestalosti korištenja ta 4 izvora su manje od statističke pogreške te su rezultati interpretirani kao podjednaka učestalost. Značajno manje, tj. rijetko kad posuđuju tiskane izvore od nastavnika ($M=2,19$), a još rjeđe, tj. rijetko ili gotovo nikad posuđuju tiskane resurse iz muzeja ili arhiva ($M=1,59$).

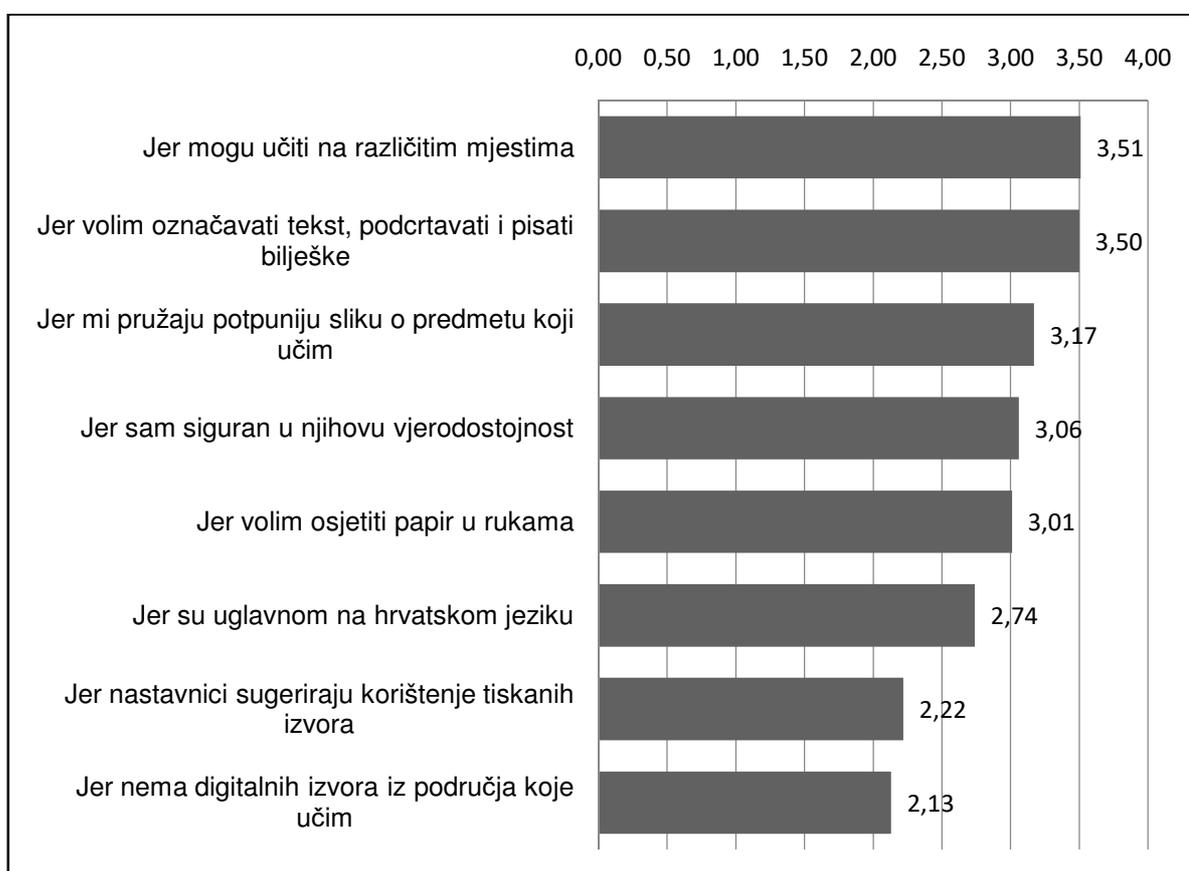
U drugom pitanju postojala je mogućnost slobodnog odgovora. 10 studenata napisalo je da posuđuje tiskanu građu iz Gradske knjižnice Marko Marulić, jedan student je naveo da koristi otisnute e-knjige i jedan da posuđuje od prijatelja i rodbine.

6.3.3 Razlog korištenja tiskanih izvora

U trećem pitanju studenti su odgovorili zašto koriste tiskane izvore u učenju (vidi Tablicu 13)

Tablica 13. Razlog korištenja tiskanih izvora; N=253

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Jer volim osjetiti papir u rukama	3,01	1,06
Jer volim označavati tekst, podcrtavati i pisati bilješke	3,50	0,78
Jer mogu učiti na različitim mjestima	3,51	0,80
Jer mi pružaju potpuniju sliku o predmetu koji učim	3,17	0,91
Jer nastavnici sugeriraju korištenje tiskanih izvora	2,22	0,99
Jer nema digitalnih izvora iz područja koje učim	2,13	0,92
Jer sam siguran u njihovu vjerodostojnost	3,06	0,88
Jer su uglavnom na hrvatskom jeziku	2,74	1,06

Grafički prikaz 21. Razlog korištenja tiskanih izvora

Najvažniji razlozi korištenja tiskanih izvora su mogućnost učenja na različitim mjestima (prosječno $M=3,51$ na skali 1-5), te označavanje teksta, podcrtavanje i pisanje bilješki

($M=3,50$). Razlike u učestalosti korištenja ta dva izvora manje su od statističke pogreške, te su rezultati interpretirani kao podjednaka učestalost.

Sljedeći najvažniji razlozi su pružanje potpune slike o predmetu učenja ($M=3,17$), sigurnost u vjerodostojnost ($M=3,06$) i osjet papira u rukama ($M=3,01$). To su odgovori čiji rezultati statistički imaju podjednaku učestalost. Nadalje razlozi korištenja tiskanih izvora su jer su na hrvatskom jeziku, a potom slijede odgovori jer nastavnici sugeriraju korištenje tiskanih izvora i jer nema digitalnih izvora iz tog područja. Među posljednja dva odgovora nema razlike u statističkoj značajnosti (vidi Prilog 6 c).

Studenti su imali mogućnost navesti i neki drugi razlog korištenja tiskanih izvora. Odgovori osmero studenata koji su odgovorili na to otvoreno pitanje mogu se grupirati u tri odgovora i to:

- lakše čitanje s papira nego s ekrana (umaranje očiju, glavobolje kod čitanja s ekrana) (5 studenata)
- bolje razumijevanje i upamćivanje iz tiskanog teksta (dva studenata)
- sakupljanje građe za osobnu knjižnicu (1 student)

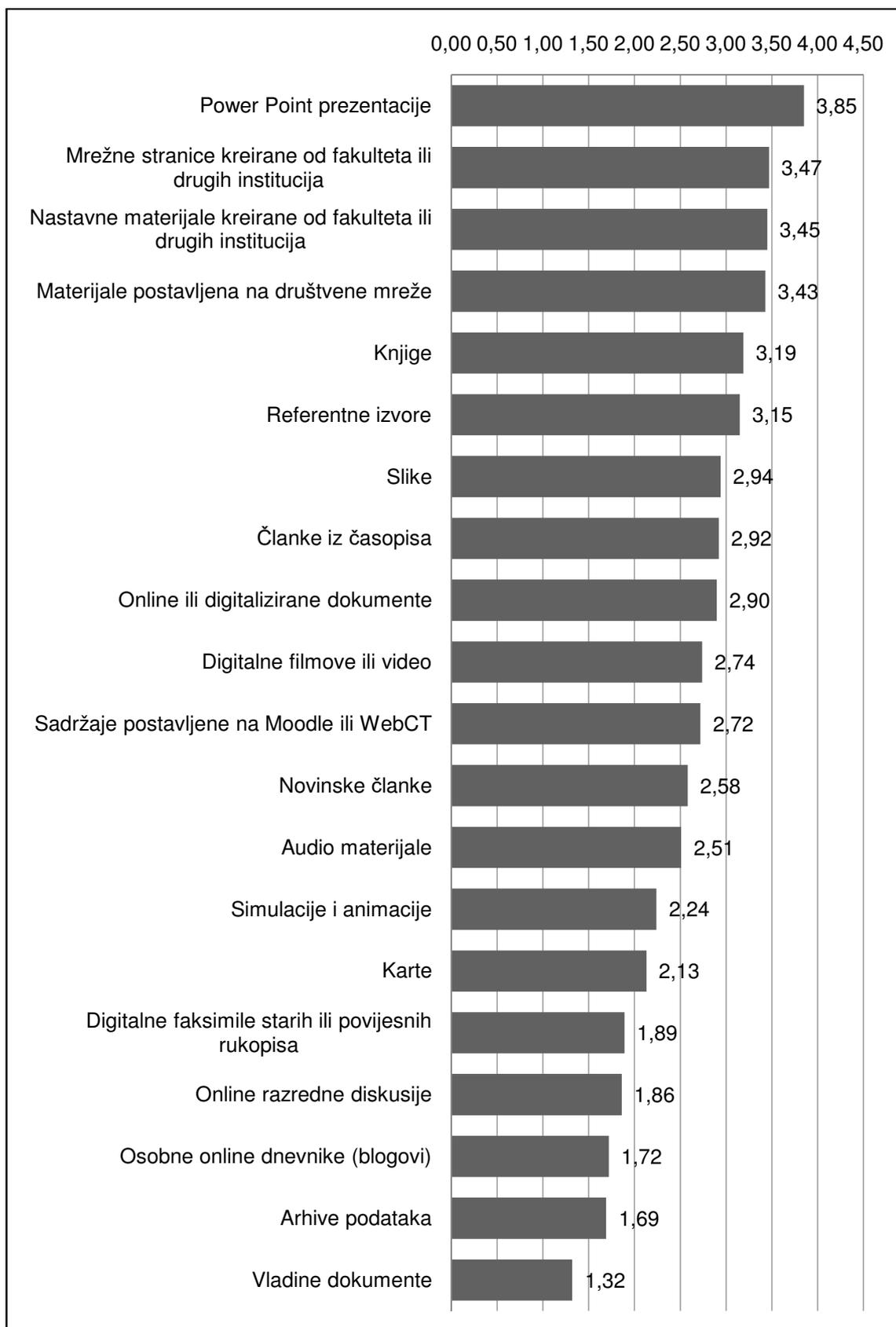
6.3.4 Učestalost korištenja digitalnih izvora

U četvrtom pitanju studenti su odgovorili koliko često koriste vrste digitalnih izvora u učenju (vidi Tablicu 14).

Tablica 14. Frekvencija korištenja digitalnih izvora; $N=253$

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Knjige	3,19	1,11
Referentne izvore	3,15	1,24
Članke iz časopisa	2,92	1,19
Novinske članke	2,58	1,19
Simulacije i animacije	2,24	1,18
Digitalne filmove ili video	2,74	1,30
Audio materijale	2,51	1,32
Slike	2,94	1,49
Karte	2,13	1,27
Digitalne faksimile starih ili povijesnih rukopisa	1,89	1,13
Online ili digitalizirane dokumente	2,90	1,30
Vladine dokumente	1,32	0,71
Arhive podataka	1,69	0,97
Nastavne materijale kreirane od fakulteta ili drugih institucija	3,45	1,15
Osobne online dnevnike (blogovi)	1,72	1,00
Online razredne diskusije	1,86	1,13
Materijale postavljena na društvene mreže	3,43	1,32
Web stranice kreirane od fakulteta ili drugih institucija	3,47	1,19
Sadržaje postavljene na Moodle ili WebCT	2,72	1,56

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Power Point prezentacije	3,85	1,04

Grafički prikaz 22. Frekvencija korištenja digitalnih izvora

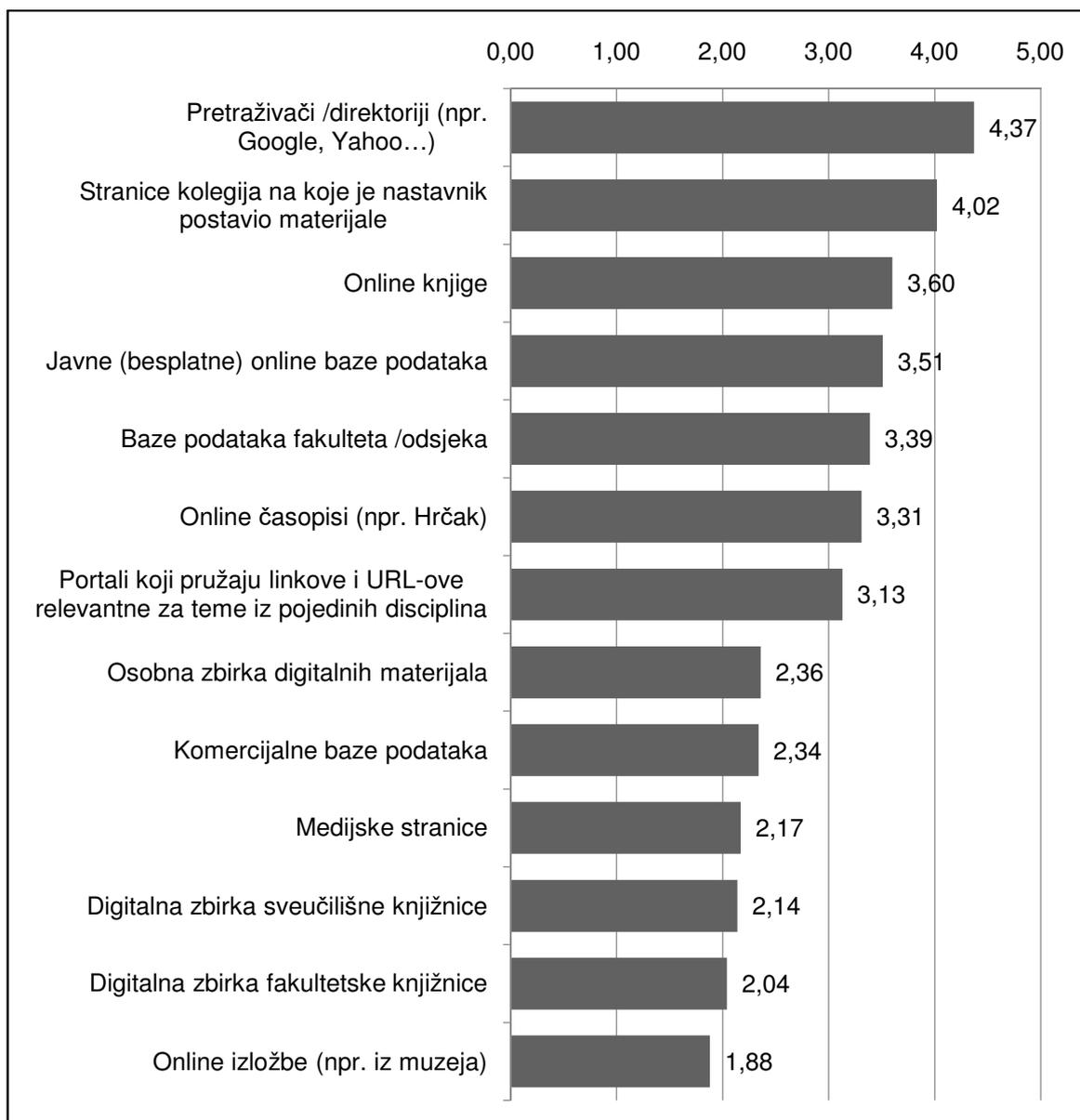
Na skali od 1-5 (nikad, rijetko, ponekad, često i uvijek) studenti su kao najčešće korištene digitalne izvore s prosječnom srednjom vrijednosti $M=3,85$ odabrali PowerPoint prezentacije, nakon čega slijede mrežne stranice kreirane od fakulteta ili drugih institucija ($M=3,47$), nastavni materijali kreirani od fakulteta ili drugih institucija ($M=3,45$) i materijali postavljeni na društvene mreže ($M=3,43$). Nešto manje studenti koriste knjige, referentne izvore, slike, članke iz časopisa, online ili digitalizirane dokumente, digitalne filmove ili video, sadržaje postavljene na Moodle ili WebCT te novinske članke i audio materijale. Slijede redom simulacije i animacije, karte, digitalni faksimili starih ili povijesnih rukopisa, online razredne diskusije, blogovi, arhivi podataka i vladini dokumenti (vidi Grafički prikaz 22).

6.3.5 Pronalaženje digitalnih sadržaja

Rezultati dobiveni vezano uz pitanje gdje studenti pronalaze digitalne sadržaje prikazani su u Tablici 15. i Grafičkom prikazu 23.

Tablica 15. Mjesto pronalaženja digitalnih sadržaja; $N=253$

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Osobna zbirka digitalnih materijala	2,36	1,18
Online časopisi (npr. Hrčak)	3,31	1,40
Online knjige	3,60	1,08
Pretraživači /direktoriji (npr. Google, Yahoo...)	4,37	0,85
Stranice kolegija na koje je nastavnik postavio materijale	4,02	1,08
Javne (besplatne) online baze podataka	3,51	1,21
Komercijalne baze podataka	2,34	1,16
Baze podataka fakulteta /odsjeka	3,39	1,26
Portali koji pružaju linkove i URL-ove relevantne za teme iz pojedinih disciplina	3,13	1,26
Online izložbe (npr. iz muzeja)	1,88	1,18
Digitalna zbirka fakultetske knjižnice	2,04	1,21
Digitalna zbirka sveučilišne knjižnice	2,14	1,29
Medijske stranice	2,17	1,23

Grafički prikaz 23. Mjesto pronalaženja digitalnih izvora

Studenti najčešće digitalne sadržaje pronalaze preko pretraživača / direktorija, poput Google-a ($M=4,37$) i preko stranica kolegija na koje je nastavnik postavio materijale ($M=4,02$). Nadalje mjesto pronalaženja digitalnih sadržaja su online knjige ($M=3,60$), javne (besplatne) online baze podataka (3,51), baze podataka fakulteta ili odsjeka ($M=3,39$), online časopisi ($M=3,31$), i portali koji pružaju linkove i URL-ove relevantne za određene teme iz pojedinih disciplina ($M=3,13$). Ostali, manje zastupljeni odgovori su: osobna zbirka digitalnih materijala, komercijalne baze podataka, medijske stranice (npr. Slobodna Dalmacija), digitalna zbirka sveučilišne knjižnice, digitalna zbirka fakultetske knjižnice i online izložbe (npr. muzeja). Na

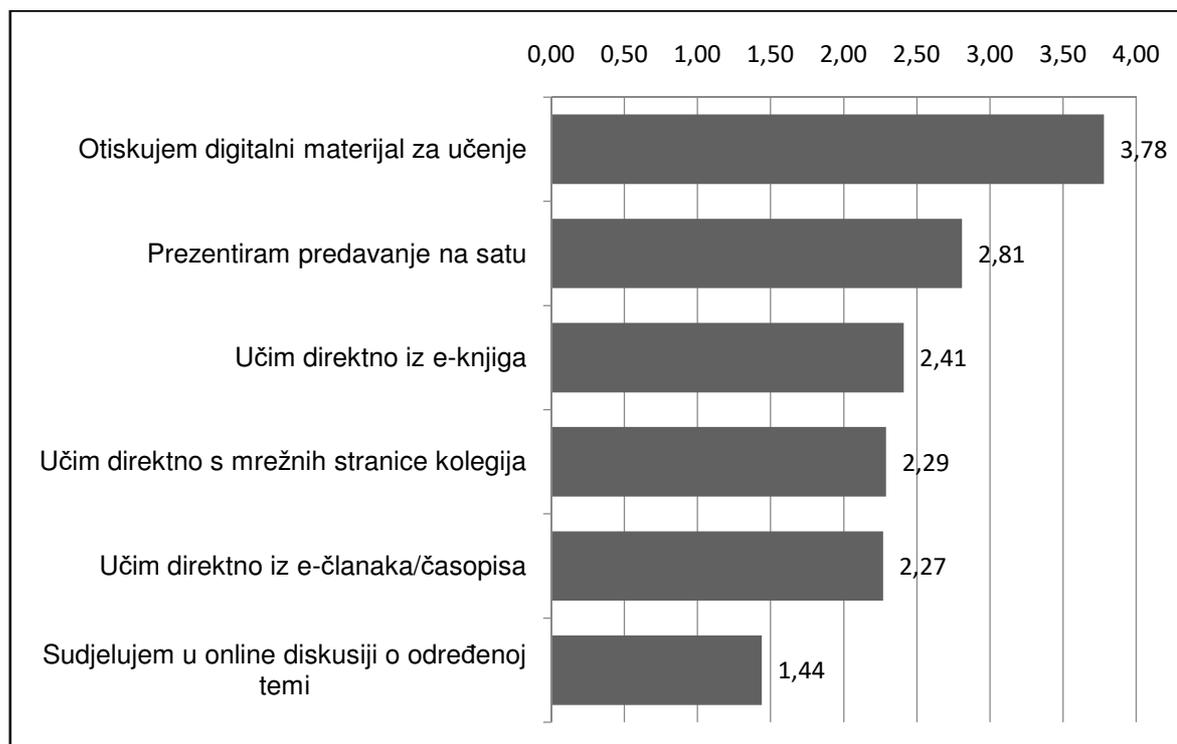
otvoreno pitanje dvoje studenata se izjasnilo da digitalne sadržaje pronalaze u Gradskoj knjižnici Marko Marulić i na stranicama www.britannica.com (digitalna enciklopedija) (vidi Grafički prikaz 23).

6.3.6 Način korištenja digitalnih izvora

Na pitanje kako koriste digitalne izvore u učenju studentima je ponuđen izbor od šest odgovora i mogućnost slobodnog odgovora. Rezultati su prikazani u Tablici 16 i Grafičkom prikazu 24.

Tablica 16. Način korištenja digitalnih izvora; N=253

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Učim direktno sa web stranice kolegija	2,29	1,17
Učim direktno iz e-knjiga	2,41	1,15
Učim direktno iz e-članaka/časopisa	2,27	1,10
Printam digitalni materijal za učenje	3,78	1,29
Sudjelujem u online diskusiji o određenoj temi	1,44	0,76
Prezentiram predavanje na satu	2,81	1,23

Grafički prikaz 24. Način korištenja digitalnih izvora

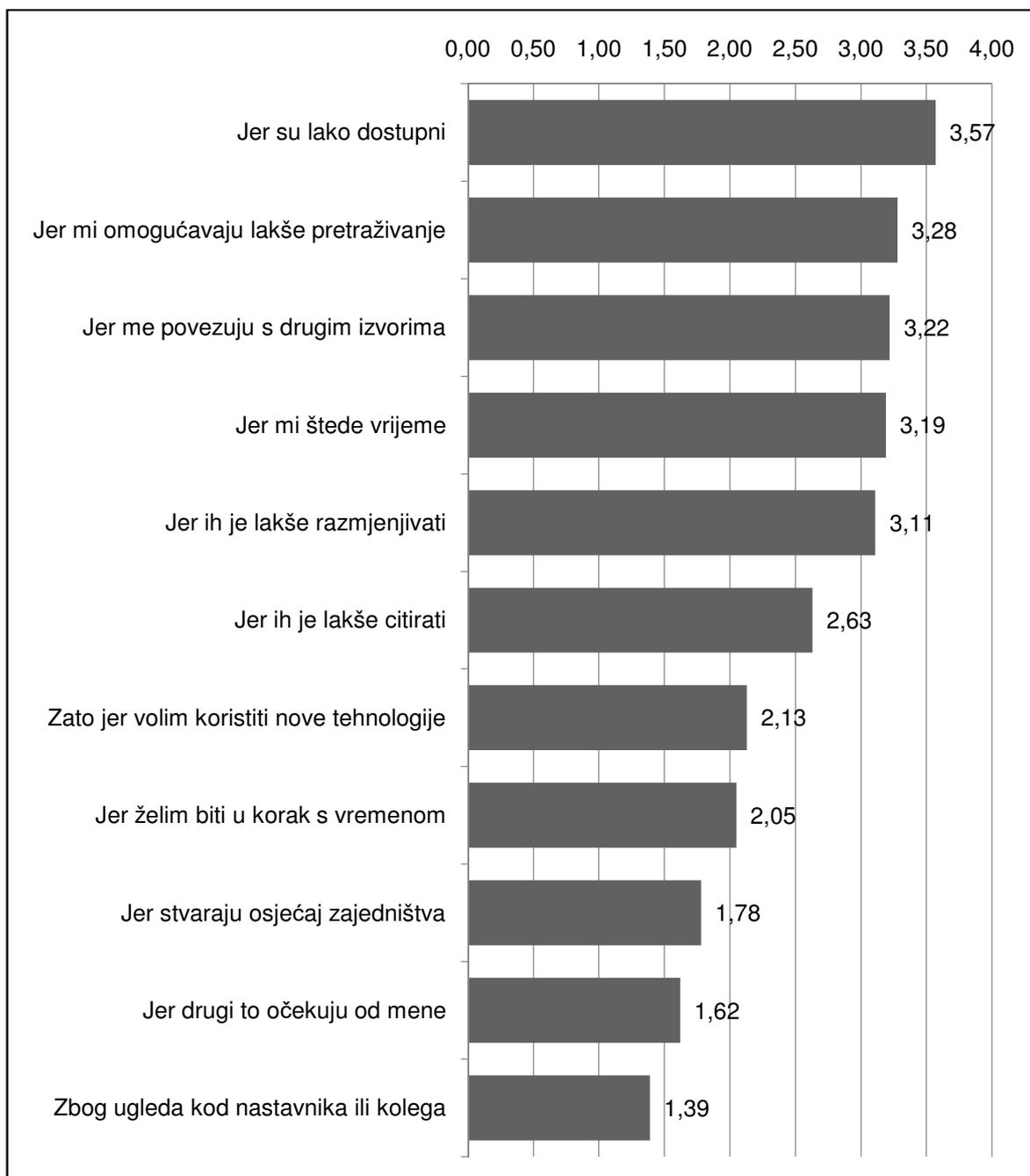
Najveći broj studenata otiskuje digitalni materijal za učenje ($M=3,78$). Slijede odgovori: prezentiram predavanje na satu ($M=2,81$), učim direktno iz e-knjiga ($M=2,41$), učim direktno s mrežnih stranica kolegija (2,29), učim direktno iz e-članaka/časopisa ($M=2,27$) i sudjelujem u online diskusiji o određenoj temi ($M=1,44$) (vidi Grafički prikaz 24). Na mogućnost da navedu neki drugi način, koji nije spomenut studenti nisu naveli ni jedan.

6.3.7 Razlog korištenja digitalnih izvora

Na pitanje zašto koriste digitalne izvore u učenju studentima je ponuđeno 11 odgovora i mogućnost otvorenog odgovora. Rezultati su prikazani u Tablici 17 i Grafičkom prikazu 25.

Tablica 17. Razlog korištenja digitalnih izvora; $N=253$

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Zato jer volim koristiti nove tehnologije	2,13	0,93
Zbog ugleda kod nastavnika ili kolega	1,39	0,61
Jer drugi to očekuju od mene	1,62	0,88
Jer želim biti u korak s vremenom	2,05	1,04
Jer mi omogućavaju lakše pretraživanje	3,28	0,84
Jer me povezuju s drugim izvorima	3,22	0,89
Jer ih je lakše razmjenjivati	3,11	0,98
Jer stvaraju osjećaj zajedništva	1,78	0,91
Jer su lako dostupni	3,57	0,72
Jer mi štede vrijeme	3,19	0,98
Jer ih je lakše citirati	2,63	1,15

Grafički prikaz 25. Razlog korištenja digitalnih izvora

Studenti najčešće koriste digitalne izvore u učenju jer su lako dostupni ($M=3,57$), jer im omogućuju lakše pretraživanje ($M=3,28$), jer ih povezuju s drugim izvorima ($M=3,22$), jer im štede vrijeme ($M=3,19$) i jer ih je lakše razmjenjivati ($M=3,11$). Ostali razlozi korištenja digitalnih izvora u učenju su redom: jer ih je lakše citirati, jer vole koristiti nove tehnologije, jer žele biti u korak s vremenom, jer stvaraju osjećaj zajedništva, jer drugi to očekuju od njih i

zbog ugleda kod nastavnika ili kolega (vidi Grafički prikaz 25). Troje studenata su dopisali odgovor koji nije bio ponuđen i to:

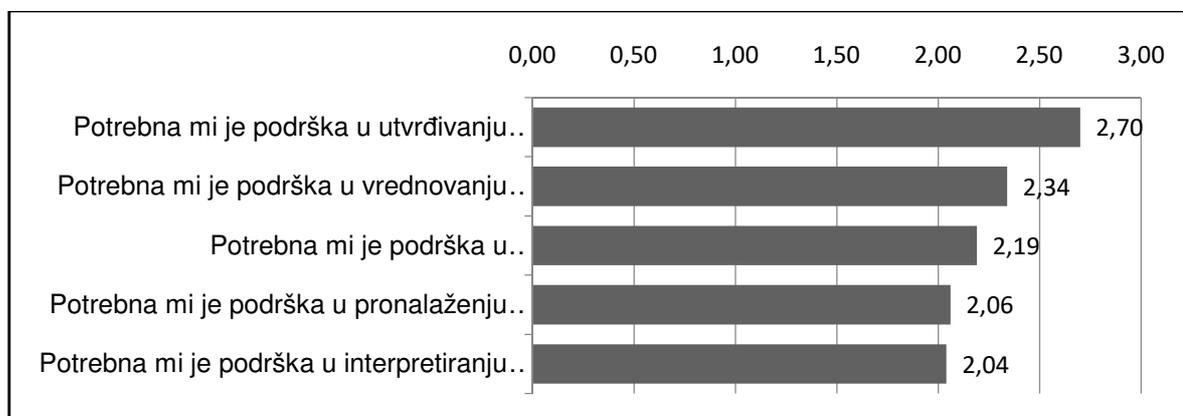
- jer ih nema u tiskanom obliku (2 studenta)
- jer volim osjetiti dodir tehnologije pod prstima (1 student)

6.3.8 Aktivnosti u kojima je studentima potrebna podrška

Rezultati dobiveni vezano uz pitanje u kojim aktivnostima učenja je studentima potrebna podrška prikazani su u Tablici 18 i Grafičkom prikazu 26. Studentima je ponuđeno pet odgovora i mogućnost slobodnog odgovora.

Tablica 18. Aktivnosti u kojima je studentima potrebna podrška; N=253

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Potrebna mi je podrška u pronalaženju digitalnih sadržaja	2,06	0,85
Potrebna mi je podrška u utvrđivanju vjerodostojnosti (istinitosti) digitalnih sadržaja	2,70	0,96
Potrebna mi je podrška u interpretiranju zakona o autorskom pravu	2,04	1,00
Potrebna mi je podrška u vrednovanju sadržaja za učenje	2,34	0,98
Potrebna mi je podrška u prikupljanju, organiziranju i održavanju digitalnih materijala	2,19	0,95

Grafički prikaz 26. Aktivnosti u kojima je studentima potrebna podrška

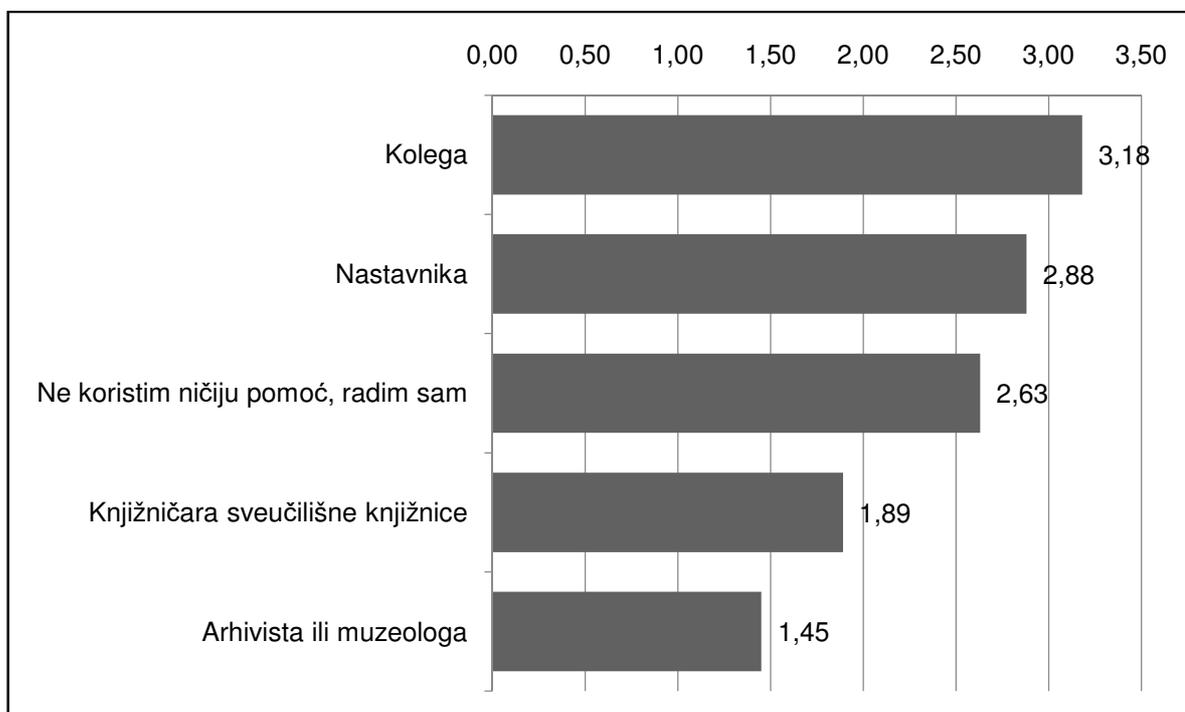
Studentima je najčešće potrebna podrška u utvrđivanju vjerodostojnosti (istinitosti) digitalnih sadržaja ($M=2,70$). Ostale aktivnosti učenja u kojima je studentima potrebna podrška su redom: vrednovanje sadržaja za učenje ($M=2,34$), podrška u prikupljanju, organiziranju i održavanju digitalnih materijala, podrška u interpretiranju zakona o autorskom pravu i podrška u pronalaženju digitalnih sadržaja (vidi Grafički prikaz 26). Kod otvorenog odgovora nije spomenut ni jedan vid podrške kojeg nema u ponuđenim odgovorima.

6.3.9 Korištenje savjeta ili pomoći

Na pitanje o korištenju pomoći ili savjeta od strane različitih osoba, studentima je ponuđeno pet odgovora i mogućnost slobodnog odgovora. Rezultati su prikazani u Tablici 19 i Grafičkom prikazu 27.

Tablica 19. Korištenje savjeta ili pomoći; N=253

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Kolega	3,18	0,78
Nastavnika	2,88	0,85
Knjižničara sveučilišne knjižnice	1,89	0,93
Arhivista ili muzeologa	1,45	0,81
Ne koristim ničiju pomoć, radim sam	2,63	0,98

Grafički prikaz 27. Korištenje savjeta ili pomoći

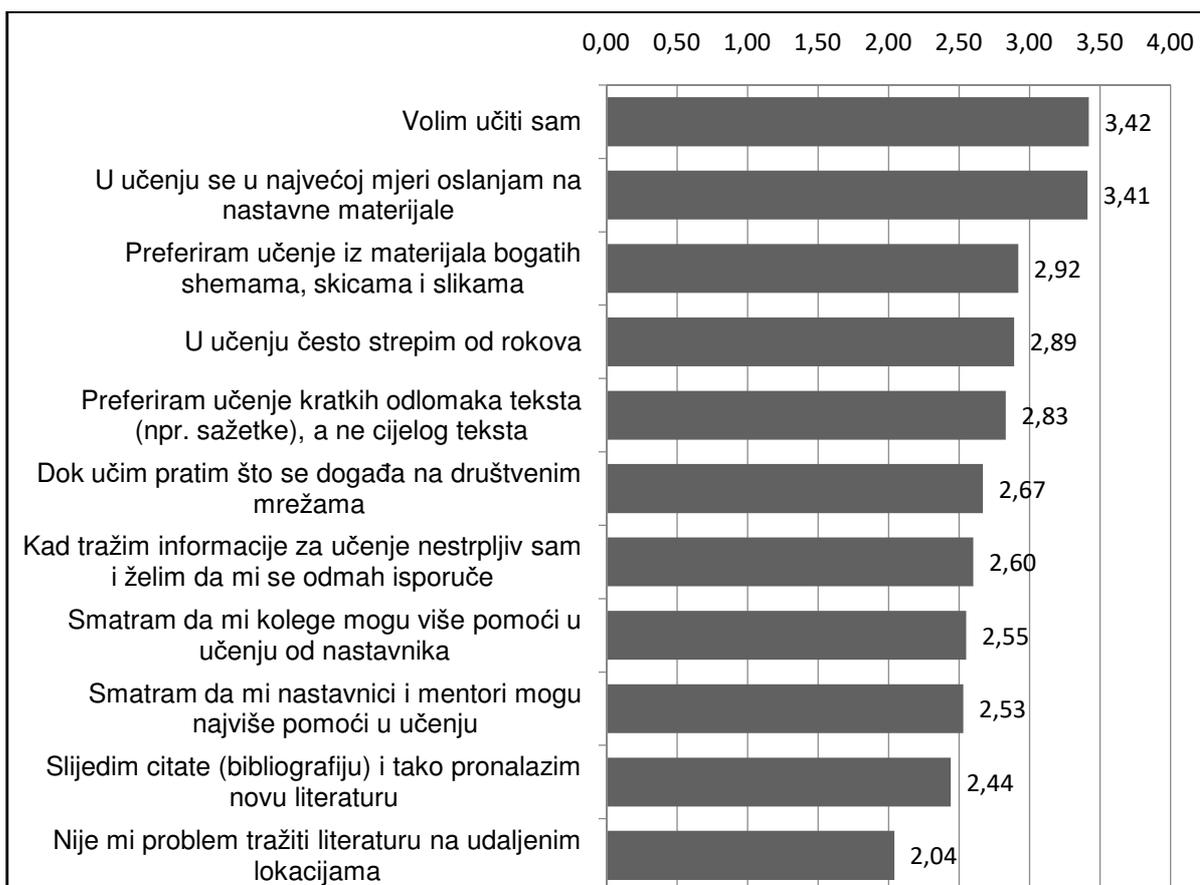
Studenti najčešće savjet ili pomoć u učenju koriste od svojih kolega ($M=3,18$) i od nastavnika ($M=2,88$). Slijede odgovori: ne koristim ničiju pomoć, radim sam, knjižničara sveučilišne knjižnice i arhivista ili muzeologa (vidi Grafički prikaz 27). Jedan student je naveo da koristi savjet ili pomoć u učenju od roditelja.

6.3.10 Slaganje s tvrdnjama

U 10. pitanju studenti su trebali utvrditi koliko se slažu ili ne slažu s navedenim tvrdnjama i napisati što eventualno rade dok uče. Rezultati su prikazani u Tablici 20 i Grafičkom prikazu 28.

Tablica 20. Slaganje s tvrdnjama, N=253

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
U učenju često strepim od rokova	2,89	0,95
Volim učiti sam	3,42	0,75
Smatram da mi nastavnici i mentori mogu najviše pomoći u učenju	2,53	0,89
U učenju se u najvećoj mjeri oslanjam na nastavne materijale	3,41	0,61
Slijedim citate (bibliografiju) i tako pronalazim novu literaturu	2,44	0,98
Nije mi problem tražiti literaturu na udaljenim lokacijama	2,04	0,98
Preferiram učenje iz materijala bogatih shemama, skicama i slikama	2,92	0,94
Preferiram učenje kratkih odlomaka teksta (npr. sažetke), a ne cijelog teksta	2,83	0,96
Dok učim pratim što se događa na društvenim mrežama	2,67	1,00
Dok učim radim još nešto	112,79	8,61
Smatram da mi kolege mogu više pomoći u učenju od nastavnika	2,55	0,86
Kad tražim informacije za učenje nestrpljiv sam i želim da mi se odmah isporuče	2,60	0,97

Grafički prikaz 28. Slaganje s tvrdnjama

Najveći broj studenata slaže se s tvrdnjom da vole učiti sami ($M=3,42$) i da se u učenju u najvećoj mjeri oslanjaju na nastavne materijale ($M=3,42$) Slijede odgovori: preferiram učenje iz materijala bogatim shemama, skicama i slikama od samog teksta ($M=2,92$), u učenju često strepim od rokova ($M=2,89$), preferiram učenje kratkih odlomaka teksta (npr. sažetke), a ne cijelog teksta ($M=2,83$), dok učim pratim što se događa na društvenim mrežama, kad tražim informacije za učenje nestrpljiv sam i želim da mi se odmah isporuče, smatram da mi kolege mogu više pomoći u učenju od nastavnika, smatram da mi nastavnici i mentori mogu najviše pomoći u učenju, slijedim citate (bibliografiju) i tako pronalazim novu literaturu i nije mi problem tražiti literaturu na udaljenim lokacijama (vidi Grafički prikaz 28). Dok uče studenti u najvećem broju:

- jedu (npr. čokoladu)(16 studenata)
- piju (kavu ili vodu) (8 studenata)
- slušaju muziku (8 studenata)
- gledaju TV/filmove (5 studenata)
- prate društvene mreže (3 studenta)
- pretražuju internet (1 student)
- igraju igrice (1 student)

6.3.11 Posjećivanje sveučilišne knjižnice

U 11. pitanju studenti su trebali odgovoriti posjećuju li sveučilišnu knjižnicu. Rezultati su prikazani u Tablici 21.

Tablica 21. Posjećivanje sveučilišne knjižnice, $N=253$

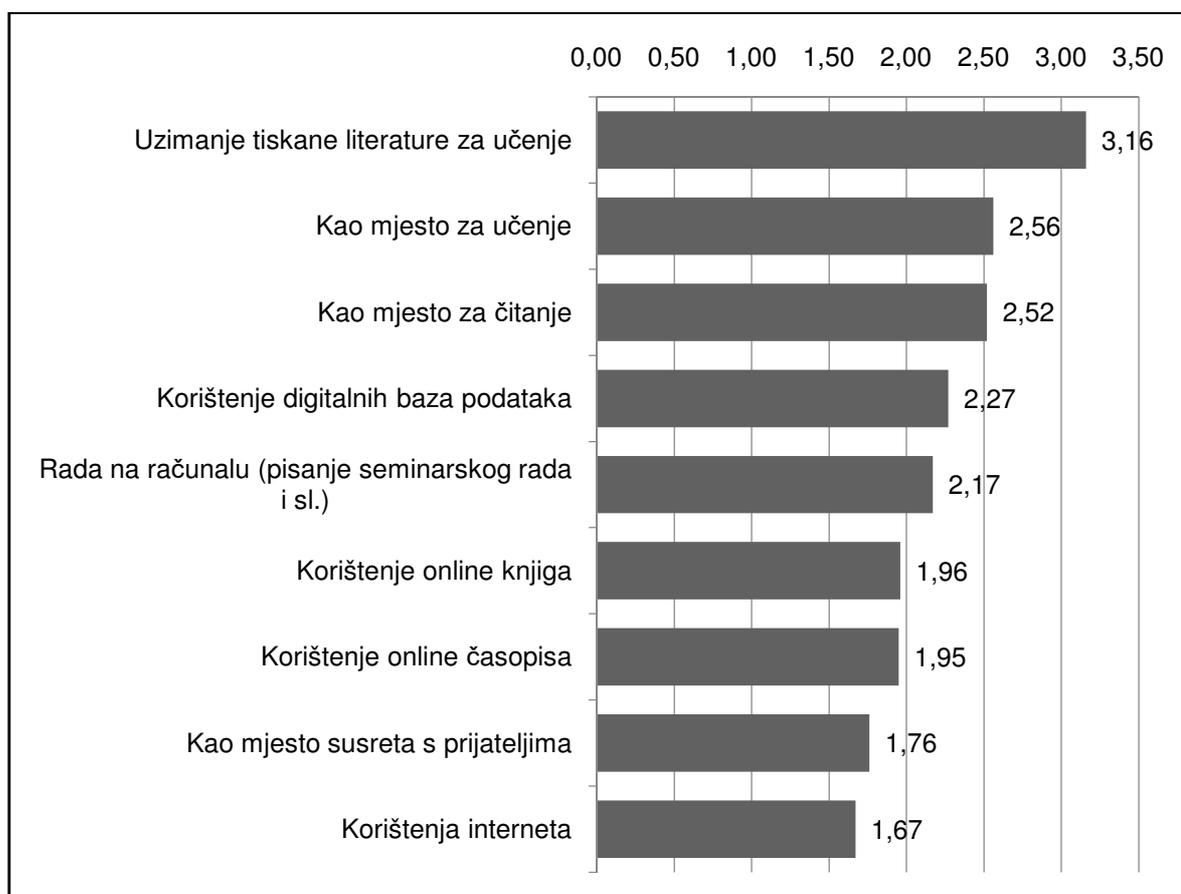
	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Posjećujete li Sveučilišnu knjižnicu	2,87	1,11

6.3.12 Razlozi posjećivanja sveučilišne knjižnice

Studenti koji posjećuju (rijetko, ponekad, često ili uvijek) sveučilišnu knjižnicu u 12. pitanju trebali su odgovoriti koji su razlozi posjećivanja sveučilišne knjižnice. Ponuđeno je devet odgovora i mogućnost navođenja nekog drugog razloga posjećivanja sveučilišne knjižnice. Rezultati su prikazani u Tablici 22. i Grafičkom prikazu 29.

Tablica 22. Razlog posjećivanja sveučilišne knjižnice; N=222

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Rada na računalu (pisanje seminarskog rada i sl.)	2,17	1,14
Korištenja interneta	1,67	0,92
Kao mjesto za učenje	2,56	1,18
Kao mjesto za čitanje	2,52	1,16
Kao mjesto susreta s prijateljima	1,76	0,93
Uzimanje tiskane literature za učenje	3,16	1,00
Korištenje digitalnih baza podataka	2,27	1,11
Korištenje online časopisa	1,95	1,08
Korištenje online knjiga	1,96	1,07

Grafički prikaz 29. Razlog posjećivanja sveučilišne knjižnice

Sveučilišnu knjižnicu studenti najčešće posjećuju radi uzimanja tiskane literature za učenje (M=3,16), koriste je kao mjesto za učenje (M=2,56) i kao mjesto za čitanje (M=2,52). Ostali razlozi su redom: radi korištenja digitalnih baza podataka, rada na računalu (pisanje seminarskog rada i sl.), korištenje online knjiga, korištenje online časopisa, kao mjesto susreta s prijateljima i radi korištenja interneta. Razlozi koje su studenti još dodali su:

- pronalazak arhivskih članaka (1 student)
- najbliže mjesto za učenje (1 student)

6.3.12.1 Razlozi korištenja Sveučilišne knjižnice

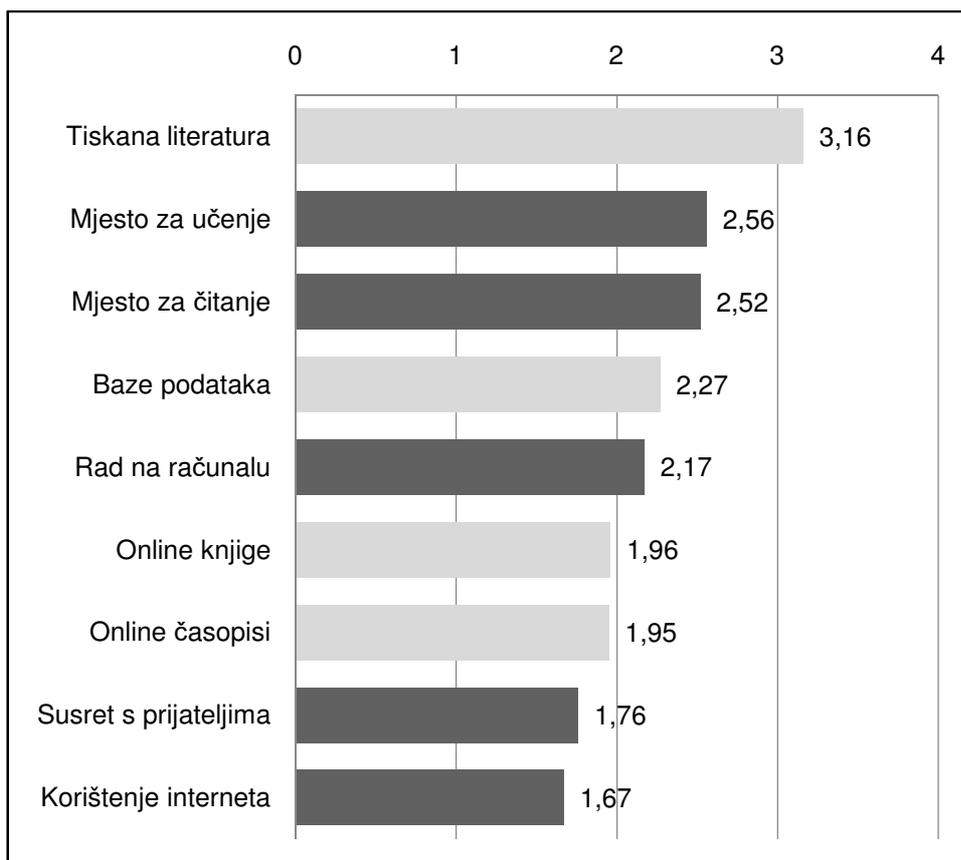
Kako bi se dobio jednostavan uvid u način kako studenti percipiraju razloge za korištenje sveučilišne knjižnice, provedena je eksploratorna faktorska analiza metodom zajedničkih faktora uz Varimax rotaciju i Guttman-Kaiserov kriterij ekstrakcije faktora. Dobivena su dva pretpostavljena faktora. Prvih 5 tvrdnji saturira faktor koji se odnosi na knjižnicu kao mjesto učenja, čitanja, susreta, pisanja radova i korištenja interneta. Drugih 4 tvrdnje saturira faktor koji se odnosi na korištenje online časopisa, online knjiga i baza podataka, te uzimanje literature (vidi Tablicu 23). Dakle, korisnici sveučilišnu knjižnicu primarno doživljavaju i koriste na dva načina. Prvi način je korištenje knjižnice kao mjesta učenja i čitanja, a drugi je korištenje knjižnice za traženje i posuđivanje tiskane i digitalne građe.

Tablica.23. Prikaz rezultata faktorske analiza provedene na tvrdnjama o razlozima za korištenje sveučilišne knjižnice.

	Faktor 1 (posuđivanje)	Faktor 2 (učenje)	M	SD
Rad na računalu	0,13	0,38	2,17	1,14
Korištenje interneta	0,17	0,52	1,67	0,92
Mjesto za učenje	0,18	0,73	<u>2,56</u>	1,18
Mjesto za čitanje	0,15	0,73	<u>2,52</u>	1,16
Susret s prijateljima	0,15	0,51	1,76	0,93
Tiskana literatura	0,30	0,09	<u>3,16</u>	1,00
Baze podataka	0,73	0,13	<u>2,27</u>	1,11
Online časopisi	0,95	0,11	1,95	1,08
Online knjige	0,93	0,11	1,96	1,07
Eigen (objašnjena varijanca)	2,51	1,79		
% objašnjene varijance	28%	20%		

Faktor 1: Korištenje online časopisa, knjiga i baza, te uzimanje literature

Faktor 2: Mjesto učenja, čitanja, rada i susreta s prijateljima

Grafički prikaz 30. Stupnjevi slaganja s tvrdnjama o razlozima korištenja sveučilišne knjižnice

Na Grafičkom prikazu 30 (stupnjevi 1-4) su svijetlo sivom bojom označene tvrdnje koje pripadaju nadređenom faktoru posuđivanja tiskane i digitalne literature, a tamno sivom bojom su označene tvrdnje koje pripadaju faktoru korištenja knjižnice kao mjesta za učenje, čitanje, rad i susrete.

Prosječne vrijednosti slaganja s pojedinim tvrdnjama na mjernoj skali od 1 do 4 nam pokazuju da se knjižnica najviše koristi za posudbu tiskane literature za učenje ($M=3,16$). Stupanj slaganja s tvrdnjom o uzimanju tiskane literature je statistički značajno veći od stupnjeva slaganja sa svim ostalim tvrdnjama.

Zatim, ispitanici se uglavnom ili djelomično slažu da koriste sveučilišnu knjižnicu kao mjesto za učenje ($M=2,56$) i čitanje ($M=2,53$), te za korištenje digitalnih baza podataka ($M=2,27$). Učenje, čitanje i korištenje digitalnih baza - ne razlikuju se statistički značajno.

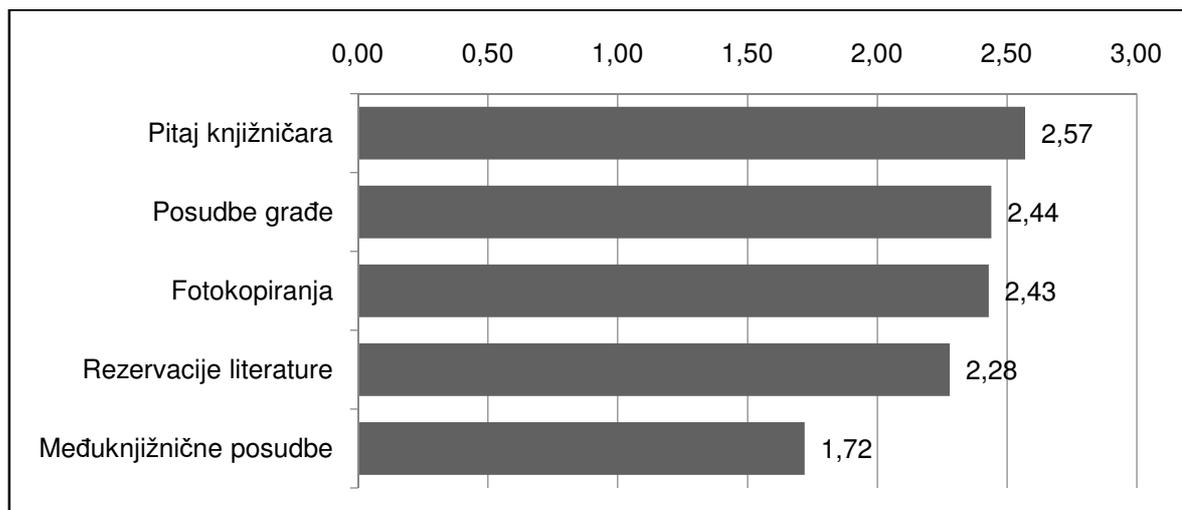
S ostalim tvrdnjama se ispitanici uglavnom ne slažu, tj. u sveučilišnoj knjižnici uglavnom ne koriste internet, online knjige i online časopise, niti ju koriste za susrete s prijateljima. Te tvrdnje ne razlikuju se statistički značajno (vidi Prilog 6 d)

6.3.13 Korištenje usluga u sveučilišnoj knjižnici

U13. pitanju studenti koji posjećuju (rijetko, ponekad, često ili uvijek) sveučilišnu knjižnicu su trebali navesti koje usluge koriste. Ponuđeno je 5 odgovora i mogućnost navođenja usluge koja nije navedena. Rezultati su prikazani u Tablici 24 i Grafičkom prikazu 31.

Tablica 24. Korištenje usluga u sveučilišnoj knjižnici; N=222

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Pitaj knjižničara	2,57	1,12
Fotokopiranja	2,43	1,13
Rezervacije literature	2,28	1,11
Posudbe građe	2,44	1,19
Međuknjižnične posudbe	1,72	0,99

Grafički prikaz 31. Korištenje usluga u sveučilišnoj knjižnici

Studenti najčešće u sveučilišnoj knjižnici koriste uslugu pitaj knjižničara ($M=2,57$). Slijede posudba građe ($M=2,44$), fotokopiranje ($M=2,43$), rezerviranje literature i međuknjižnična posudba (vidi Grafički prikaz 31). Usluga koju je jedan student dodao je:

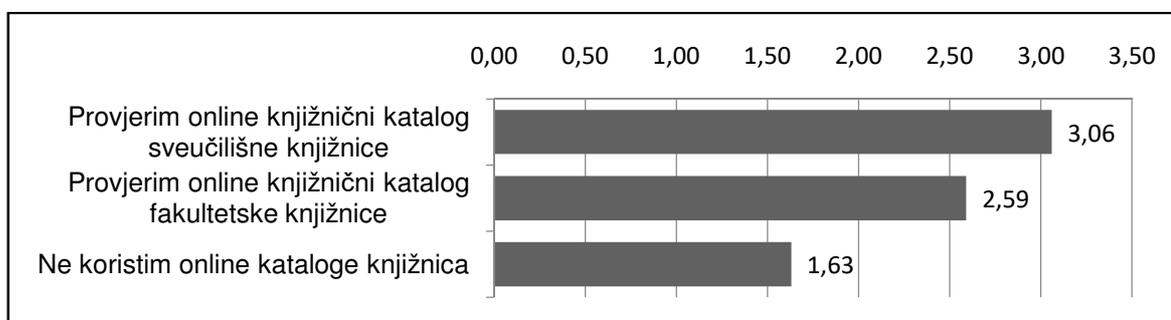
- skeniranje ulomaka

6.3.14 Korištenje online kataloga

U 14. pitanju studenti su trebali odgovoriti provjeravaju li kataloge fakultetske i sveučilišne knjižnice kad traže literaturu za učenje. Rezultati su prikazani u Tablici 25 i Grafičkom prikazu 32.

Tablica 25. Korištenje online kataloga; N=222

	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Provjerim online knjižnični katalog fakultetske knjižnice	2,59	1,24
Provjerim online knjižnični katalog sveučilišne knjižnice	3,06	1,19
Ne koristim online kataloge knjižnica	1,63	1,05

Grafički prikaz 32. Korištenje online kataloga

Studenti u najvećem broju ($M=3,06$) provjeravaju online knjižnični katalog sveučilišne knjižnice, nešto manje online knjižnični katalog fakultetske knjižnice ($M=2,59$), dok manji dio studenata ($M=1,63$) ne provjerava knjižnične online kataloge.

6.3.15 Učestalost i razlozi posjećivanja sveučilišne knjižnice

S obzirom na to koliko često posjećuju sveučilišnu knjižnicu preddiplomske studente humanističkih znanosti možemo razvrstati u 5 grupa (nikad, rijetko, ponekad, često, uvijek).

Grupe smo dobili na osnovi sljedećih kriterija:

- odgovori koji se odnose na sveučilišnu knjižnicu (11.-14.)
- godina studija
- godina studija u odnosu na frekvenciju posjeta knjižnici

Osim ranije opisanih skupina korisnika koje su formirane s obzirom na učestalost posjećivanja sveučilišne knjižnice, ispitanici se mogu grupirati u skupine i na osnovu razloga zašto posjećuju sveučilišnu knjižnicu. Takvo grupiranje se provodi pomoću klaster analize. Koristeći metodu Two-Step Cluster u programu SPSS, ispitanici su grupirani u tri međusobno

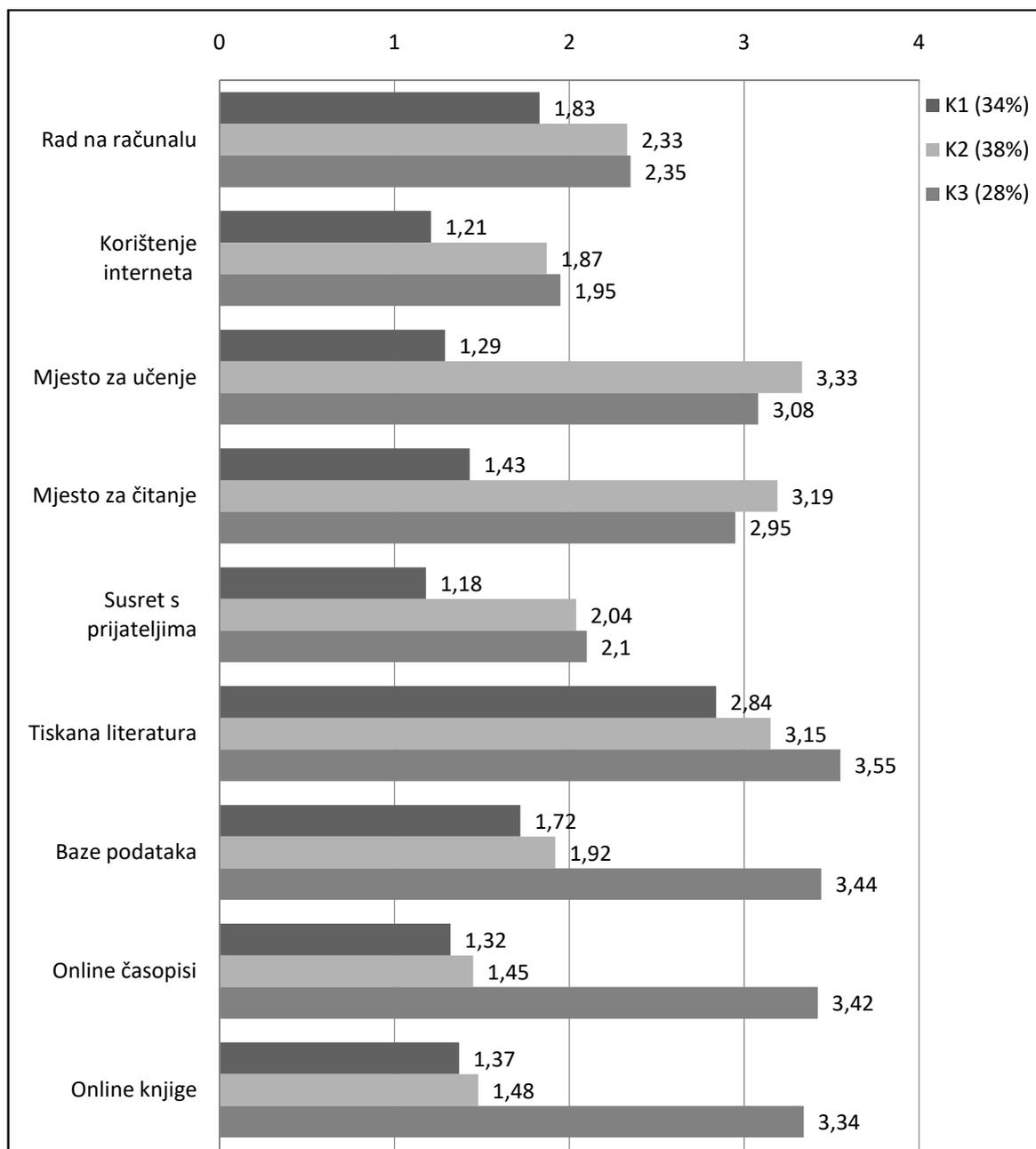
maksimalno različite skupine (3 klastera) s obzirom na razloge korištenja sveučilišne knjižnice. Optimalan broj grupa ispitanika je određen na osnovu Schwarz Bayesovog kriterija. Prosječna vrijednost Silhouette koeficijenta kojim se ocjenjuje kvaliteta grupiranja podataka je 0.3, što znači da je mogućnost razlikovanja grupa ispitanika umjerena i prihvatljiva. Za dodatnu provjeru provedena je i druga klaster analiza metodom K-means. Rezultati dviju korištenih metoda su potpuno sukladni u obrascima razlika između tri grupe ispitanika (Tablica 26). Jedina razlika u rezultatima dvije metode je u broju ispitanika koji pripadaju pojedinim klasterima. Metodom K-means razlike su manje, brojevi ispitanika koji pripadaju pojedinim klasterima su približno podjednaki, po trećina ispitanika je u svakom klasteru. Međutim, metodom Two-Step broj ispitanika u drugom klasteru je dvostruko veći od broja ispitanika u trećem klasteru. Zbog toga je potrebno detaljnije pregledati rezultate za tvrdnje na kojima se razlikuju drugi i treći klaster. To su tvrdnje o korištenju digitalnih baza podataka, online časopisa i online knjiga. Postotak ispitanika koji se djelomično ili potpuno slažu s tvrdnjama o korištenju tih usluga je 34% za korištenje baza podataka, 25% za korištenje online časopisa i 25% za korištenje online knjiga. Podaci ukazuju na to da je postotak ispitanika koji zaista pripadaju trećem klasteru više u skladu s rezultatima K-means klaster analize. Zbog toga će u nastavku biti prikazan grafikon s rezultatima dobivenom pomoću te metode.

Tablica 26. Usporedba broja ispitanika koji pripadaju pojedinim klasterima dobivenim s dvije različite metode klaster analize

	K-means			Two-Step Cluster		
	Broj ispitanika	% od 222	% od 253	Broj ispitanika	% od 222	% od 253
K0 (ne posjećuju knjižnicu)	31		12%	31		12%
K1 (samo posuđuju)	76	34%	30%	68	31%	27%
K2 (uče, čitaju, posuđuju)	84	38%	33%	103	46%	41%
K3 (pretražuju online, uče, čitaju, posuđuju)	62	28%	25%	51	23%	20%

Tablica 27. Rezultati K-means klaster analize

	K1 (34%)	K2 (38%)	K3 (28%)
Rad na računalu	1,83	2,33	2,35
Korištenje interneta	1,21	1,87	1,95
Mjesto za učenje	1,29	3,33	3,08
Mjesto za čitanje	1,43	3,19	2,95
Susret s prijateljima	1,18	2,04	2,10
Tiskana literatura	2,84	3,15	3,55
Baze podataka	1,72	1,92	3,44
Online časopisi	1,32	1,45	3,42
Online knjige	1,37	1,48	3,34

Grafički prikaz 33. Razlozi zbog kojih 3 klastera ispitanika posjećuju sveučilišnu knjižnicu

34% studenata humanističkih znanosti pripada prvom klasteru. Najčešći razlog odlaska u knjižnicu za njih je posuđivanje tiskane građe dok su ostali razlozi manje zastupljeni. U drugi klaster spada 38% studenata. Osim korištenja knjižnice za učenje i čitanje oni također posuđuju tiskanu građu a rjeđe posjećuju knjižnicu zbog drugih razloga. Treći klaster čini 28% studenata. Osim posuđivanja tiskane građe oni često koriste i digitalne informacijske izvore, ali dolaze u knjižnicu i radi drugih razloga (vidi Grafički prikaz 33).

Tablica 28. Testiranje značajnosti razlika između tri klastera u učestalosti posjećivanja sveučilišne knjižnice

	Učestalost posjećivanja knjižnice	K1	K2	K3
K1 (samo posuđuju)	2,57		0,00	0,00
K2 (uče, čitaju, posuđuju)	3,44	0,00		0,96
K3 (pretražuju, uče, čitaju, posuđuju)	3,40	0,00	0,96	

Označene p vrijednosti su statistički značajne ($p < 0,05$)

Rezultati prethodno provedene ANOVA-e: $F=26,89$, $df=2$, $p < 0,01$

Analizom varijance i post hoc Scheffe testovima utvrđeno je da se tri klastera razlikuju s obzirom na učestalost posjećivanja sveučilišne knjižnice (Tablica 28). Prvi klaster ispitanika knjižnicu posjećuje značajno manje od ostale dvije grupe, između rijetko i ponekad ($M=2,6$). Drugi i treći klaster podjednako često posjećuju knjižnicu, između ponekad i često ($M=3,4$). S obzirom da se opisivanje skupina studenata temelji na odnosima između učestalosti posjećivanja knjižnice i razloga posjećivanja, korisno je pregledati korelacije među navedenim varijablama.

Tablica 29. Korelacije učestalosti posjećivanja knjižnice s razlozima korištenja knjižnice

	r
rada na računalu (pisanje seminarskog rada i sl.)	0,29
korištenja interneta	0,23
kao mjesto za učenje	0,47
kao mjesto za čitanje	0,44
kao mjesto susreta s prijateljima	0,22
uzimanje tiskane literature za učenje	0,31
korištenje digitalnih baza podataka	0,26
korištenje online časopisa	0,22
korištenje online knjiga	0,19

- Sve korelacije su statistički značajne

Očekivano, ispitanici koji češće posjećuju knjižnicu se u većem stupnju slažu sa svim navedenim razlozima korištenja knjižnice. Međutim, nisu sve povezanosti jednako visoke. Sljedeći razlozi posjećivanja knjižnice su najviše povezani s učestalošću posjećivanja: učenje, čitanje, uzimanje tiskane literature i rad na računalu (Tablica 29).

S obzirom da su prisutne umjerene i visoke korelacije između pojedinih razloga posjećivanja knjižnice, potrebno je provesti višestruku regresijsku analizu kako bi se utvrdili glavni prediktori učestalosti posjećivanja knjižnice.

Tablica 30. Završni korak stupnjevite regresijske analize za kriterij učestalost posjećivanja knjižnice

	β	SE (β)	Parcijalna korelacija	t (218)	p
Mjesto za učenje	0,39	0,06	0,42	6,85	0,00
Uzimanje tiskane literature	0,24	0,06	0,27	4,22	0,00
Rad na računalu	0,23	0,06	0,27	4,06	0,00

$R = 0,569$ $R^2 = 0,324$ $F(3,218) = 34,904$ $p < 0,01$

R- koeficijent multiple korelacije. SE – standardna pogreška

Rezultati stupnjevite regresijske analize za kriterij učestalost posjećivanja sveučilišne knjižnice pokazuju da su od ponuđenih 9 razloga za posjećivanje knjižnice, jedinstvene i statistički značajne doprinose objašnjenju varijabiliteta kriterija imale samo tri varijable (Tablica 30). Koeficijent determinacije $R^2 = 0,32$ je umjeren, pokazuje da tri prediktora umjereno dobro predviđaju promjene u kriterijskoj varijabli. Najvažniji prediktor učestalosti posjećivanja knjižnice je korištenje knjižnice kao mjesta za učenje ($\beta_{ponder} = 0,39$). Druga dva značajna prediktora posjećivanja knjižnice su uzimanje tiskane literature za učenje ($\beta = 0,24$) i rad na računalu ($\beta = 0,23$). Preostalih 6 razloga za korištenje knjižnice nemaju značajan dodatan doprinos u objašnjenju učestalosti posjećivanja knjižnice. Npr., posjećivanje knjižnice radi čitanja je umjereno povezano s učestalošću korištenja knjižnice ($r = 0,44$), ali jedinstveni doprinos pitanja o čitanju je zanemariv u odnosu na doprinos pitanja o učenju. Odgovori na ta dva pitanja o učenju i čitanju su međusobno visoko povezani ($r = 0,73$), velikim dijelom mjere isti konstrukt, pa dijele 52% zajedničkog varijabiliteta. Zbog toga je nakon kontrole utjecaja varijabiliteta odgovora o učenju parcijalna korelacija odgovora o čitanju i učestalosti posjećivanja knjižnice niska i zanemariva ($r_{parc} = 0,16$).

7 Rasprava o rezultatima istraživanja

Interpretacija rezultata dobivenih metodom fokusne grupe, metodom analize sadržaja i metodom anketnog upitnika provedena je kroz raspravu o informacijskom ponašanju preddiplomskih studenata humanističkih znanosti, te daje odgovore na postavljena istraživačka pitanja.

Korištenje informacijskih izvora kod preddiplomskih studenata humanističkih znanosti usko je vezano uz nastavni proces što su pokazala i neka ranija istraživanja, poput istraživanja preddiplomskih studenata na Saint Mary's College of California. Američki studenti istražujući za predmete iz društvenih i humanističkih znanosti najčešće koriste udžbenike iz tih predmeta i to 40% studenata.³²⁷ Ovo istraživanje pokazalo je da studenti u velikoj mjeri koriste tiskane nastavne materijale i zabilješke s predavanja kao i tiskane knjige. Studenti nemaju udžbenike iz svih kolegija, već, kako kaže studentica povijesti: " *za neke predmete smo imali udžbenike, i to je bila literatura ... dok iz nekih drugih stvari nemamo osnovnu literaturu, već se više toga spoji*". Tiskanom formatu daju prednost jer u procesu učenja studenti vole označavati tekst, podcrtavati i pisati bilješke. Iz tog razloga 63 % studenata (često i uvijek) otiskuje digitalni materijal za učenje, što možemo usporediti s istraživanjem koje je proveo Liu u kojem 80% ispitanika (često i uvijek) otiskuje digitalne dokumente za čitanje.³²⁸ Tiskane informacijske izvore za učenje studenti najčešće koriste iz svoje osobne zbirke, što im pruža potpunu slobodu pisanja i označavanja teksta tijekom učenja. Drugi razlog otiskivanja literature su poteškoće kod dugotrajnijeg čitanja sa zaslona. Stoga ne čudi da veliki broj studenata kod učenja voli osjetiti papir pod rukama. Tiskani izvori ne vezuju studente za jedno mjesto učenja, kao što je slučaj sa računalima, pa mogu učiti na različitim mjestima, što je čest argument za odabir tiskanih izvora. Tiskane knjige pružaju kontekst, dok se digitalni izvori koriste za referentne aktivnosti da bi se brzo došlo do neke informacije, odnosno kako je studentica u fokusnoj grupi objasnila: " *kad neki pojam ne razumijem onda samo na brzinu ukucam u internet*". Preferencije prema tiskanim izvorima u učenju pronalazimo i u

³²⁷ Head, Alison. Information Literacy from the Trenches: How Do Humanities and Social Sciences Majors Conduct Academic Research? // *College & Research Libraries* 69, 5(2008), str. 427-445. URL: <http://crl.acrl.org/content/69/5/427.full.pdf> (2013-03-28)

³²⁸ Liu, Ziming. Navedeno djelo. Str. 700-712.

istraživanju preddiplomskih studenata na Sveučilištu California u Los Angelesu (University of California).³²⁹

Preddiplomski studenti humanističkih znanosti koriste digitalne izvore manje nego tiskane. Korištenje digitalnih izvora također je direktno povezano s nastavnim procesom. Najčešće se koriste PowerPoint prezentacije, materijali postavljeni na društvene mreže, mrežne stranice kreirane od fakulteta ili drugih institucija i nastavni materijali kreirani od fakulteta ili drugih institucija. Možemo zaključiti da nastavnici studentima pripremaju i pružaju nastavni materijal koje koristi više od polovine anketiranih studenata u digitalnom formatu i više od četiri petine u tiskanom formatu, pa stoga nema ni razloga da studenti posuđuju (tiskane) materijale od nastavnika. Materijale na društvene mreže postavljaju studenti koji se udružuju u grupe (npr. treća godina studenata povijesti). Koristeći suradničko učenje studenti pripremaju materijal za učenje (skupljaju, skraćuju, razjašnjavaju nejasno), te pred ispit vježbaju postavljajući zadatke jedni drugima i ponavljaju. Nešto više od trećine studenata koristi digitalne referentne izvore, slike i sadržaje postavljene na Moodle i WebCt. Studenti su zainteresirani za ovaj posljednji izvor, ali ne prate svi nastavnici mogućnosti novih tehnologija, odnosno na nekim se odsjecima Moodle dosta koristi, dok se na drugim uopće ne koristi.

Digitalne sadržaje za učenje studenti najčešće pronalaze koristeći pretraživače poput Google-a. Nakon toga slijede stranice kolegija na koje je nastavnik postavio materijale, online knjige, besplatne online baze podataka te online časopisi. Kod odabira digitalnih izvora studenti se rukovode praktičnim razlozima: dostupnošću, lakoćom pretraživanja, razmjenjivanja i povezivanja s drugim izvorima, te brzinom. Tuđa očekivanja i mišljenje nastavnika i kolega nisu razlozi koji bi ih privukli korištenju digitalnih izvora.

Pitanju vjerodostojnosti informacijskih izvora studenti daju velik značaj. Vjerodostojnost je jedan od najvažnijih razloga odabira tiskanih izvora. Četiri petine preddiplomskih studenata humanističkih znanosti navodi vjerodostojnost kao razlog korištenja tiskanih izvora. Tiskani izvori poput knjiga i časopisa uglavnom prolaze recenzentski postupak, što studentima pruža sigurnost. S druge strane na web-u se svakodnevno objavljuje veliki broj dokumenata koji ne podliježu nikakvom recenzentskom postupku. Dvije trećine preddiplomskih studenata humanističkih znanosti ima poteškoća u utvrđivanju vjerodostojnosti digitalnih sadržaja, dok je gotovo polovini studenata potrebna podrška u vrednovanju digitalnih sadržaja za učenje.

³²⁹ Mizrachi, Diane. Undergraduates' academic information and library behaviors: preliminary results. // Reference Services Review 38, 4(2010), str. 571-580.

Podaci u ovom istraživanju razlikuju se od istraživanja koje je proveo OCLC³³⁰ i koje je pokazalo da studenti više škole (college students) pokazuju visoku razinu samopouzdanja u pogledu njihovih sposobnosti vrednovanja mrežnih sadržaja koji im je potreban za učenje.³³¹ Premda su odrasli s internetom i informacijsko-komunikacijskom tehnologijom, studentima nedostaju informacijske vještine potrebne za evaluaciju digitalnog sadržaja. Vjerodostojnost je vrlo složen koncept. U utvrđivanju vjerodostojnosti koriste se višestruki kriteriji putem kojih se informacija filtrira i selektira. Liu navodi okolnosti koje utječu na spremnost studenata da prihvate znanstvene informacije na web-u. To su:

- neposrednost (immediacy) kojom korisnici trebaju koristiti informacije
- nedostupnost informacije na drugom mjestu
- konzistentnost informacije s obzirom na vjerovanja ili znanja korisnika
- provjerljivost informacija na druge načine
- prihvaćenost informacija u akademskoj zajednici
- prisutnost informacija na više uglednih mrežnih stranica
- preporuka informacija od strane stručnjaka
- diseminacija informacija od vrlo autoritativnih institucija
- dostupnost informacija u akademskoj bazi podataka.³³²

Percepcija vjerodostojnosti znanstvenih informacija različita je kod pripadnika različitih kultura, pa tako npr. američki i kineski studenti različito ocjenjuju vjerodostojnost mrežnih sadržaja.³³³ Studenti u ovom istraživanju procjenjuju vjerodostojnost internetske stranice na osnovu stila pisanja, ostalom sadržaju na toj stranici, navođenju autora, i domenama. Osim utvrđivanja vjerodostojnosti i vrednovanja jednoj trećini studenata potrebna je pomoć u prikupljanju, organiziranju i održavanju digitalnih materijala i u interpretiranju zakona o autorskom pravu. Jedna četvrtina studenata nesigurna je u pronalaženju digitalnih sadržaja. Ovi rezultati ukazuju na potrebu obrazovanja studenata kako bi prevladali nesigurnost u informacijski prezasićenoj okolini.

Pomoć u učenju studenti najčešće traže od svojih kolega. Vrlo su izraženi neformalni oblici povezivanja studenata. Stariji studenti mlađima šalju PPT prezentacije koje su oni dobili,

³³⁰ OCLC je Online Computer Library Center

³³¹ OCLC White paper on the Information Habits of College Students (2002) How Academic Librarians Can Influence Students' Web-Based Information Choices. URL: <http://www5.oclc.org/downloads/community/informationhabits.pdf> (17.07.2014.)

³³² Liu, Ziming. Paper to digital: Documents in the Information Age. Westport: Libraries Unlimited, 2008. Str. 96.

³³³ Isto. Str.111.

sastavljene skripte (koje su studenti sastavljali za ispit) i daju mlađim kolegama informacije o ispitima. Studenti se kod pripremanja za ispit udružuju u grupe. Učenje opisuju kroz tri faze koje možemo nazvati pripremna faza, faza učenja i faza ponavljanja i vježbanja. U pripreмноj fazi studenti skraćuju materijal, odvoje bitno od nebitnog i razjasne nejasno. Ova faza odvija se u grupi, bilo da se grupa sastaje fizički (npr. u kafiću) ili na Facebooku. Nakon što je materijal spreman za učenje, pristupaju učenju koje je u gotovo 90% slučajeva samostalno. Nakon faze učenja, studenti se ponovno sastaju u grupe da bi ponovili gradivo i ispitali jedni druge bilo da rješavaju zadatke ili, kao studenti povijesti umjetnosti, na Facebook stavljaju slike građevina koje treba smjestiti u neki vremenski period, što studenti onda uglavnom i čine. Važno je napomenuti da, premda to nije implicitno rečeno u razgovoru u fokusnoj grupi, studenti pripremnu fazu i fazu ponavljanja ne smatraju učenjem. Stoga je moguće da rezultati anketa u vezi ovog pitanja, imaju različite odgovore, ovisno o tome kako je pitanje shvaćeno. U budućim istraživanjima bilo bi bitno odvojiti pitanja o informacijskom ponašanju studenata s obzirom na ove faze učenja. Ponašanje preddiplomskih studenata humanističkih znanosti može se usporediti s ponašanjem znanstvenika iz humanističkih znanosti. Mnogi radovi³³⁴ spominju postojanje "nevidljivog koledža" (eng. "invisible college") u humanističkim znanostima. Termin se koristi za grupe znanstvenika neformalno povezane koji razgovaraju o svojim radovima u ranim fazama pisanja, razmjenjuju ideje i informacije u svom području istraživanja. Preddiplomski studenti humanističkih znanosti također se neformalno povezuju radi razmjene informacija i literature, pa možemo govoriti o "nevidljivom koledžu" među studentima. Ovaj zaključak u skladu je s rezultatima istraživanja koji kazuju da je utjecaj nastavnika na studente u humanističkim znanostima vrlo izražen tako da "ono što rade nastavnici, rade i studenti"³³⁵. Dvije trećine preddiplomskih studenata humanističkih znanosti pomoć u učenju traže od nastavnika. Istraživanje koje su provele Dimzov i Stričević³³⁶ pokazuje da stav nastavnika prema formatima i vrstama informacijskih izvora utječe na vrstu i format izvora koje studenti koriste, a isto se pokazalo i u ovom istraživanju. Tek jedna četvrtina preddiplomskih studenata humanističkih znanosti pomoć u učenju traži od knjižničara sveučilišne knjižnice.

³³⁴ Weedman, Judith. On the "Isolation" of Humanists: A Report of an Invisible College. // *Communication Research* 20, 6(1993), str.749-776.

³³⁵ Delgadillo, Roberto; Lynch, Beverly P. Future Historians: Their Quest for Information. // *College & Research Libraries* 60, 3(1999), str. 245–259.

³³⁶ Dimzov, Snježana; Stričević, Ivanka. Navedeno djelo. Str. 693-702.

Ovim istraživanjem potvrđeni su neki rezultati iz istraživanja *Information behaviour of the researcher of the future: Age-related information behaviour: Work Package III*³³⁷, a to su: mladi preferiraju čitanje tiskanih članaka ispred čitanja na zaslonu, studenti vole čitati u kući, nedostaju im vještine pretraživanja, fizički posjet knjižnici kako bi pronašli relevantnu literaturu još uvijek je važan za preddiplomske studente, važan mehanizam u pronalaženju knjiga i časopisa je preporuka kolega dok je praćenje referenci kako bi se utvrdila potrebna literatura djelomično potvrđeno (nešto manje od polovine studenata je koristi). Preddiplomski studenti u ovom istraživanju se u velikoj mjeri oslanjaju na pretraživače poput Google-a kako bi identificirali relevantne knjige. Uporaba knjižničnog kataloga kod preddiplomskih studenata zauzima važno mjesto. Tvrdnja da studenti više koriste starije materijale u ovom radu nije istražena, dok rezultati nisu potvrdili da studenti više koriste digitalne izvore, kao ni da značajnije koriste e-knjige.

Rezultati ovog istraživanja potvrđuju tvrdnje iznesene u istraživanju Petera Williamsa i Iana Rowlandsa *Information behaviour of the researcher of the future: The literature on young people and their information behaviour: Work Package II*³³⁸ da mladi pokazuju sklonost za vizualnim informacijama više nego za tekstualnim, žele raznovrsna iskustva učenja, napravili su odlučan pomak prema digitalnim oblicima komunikacije (sami su se organizirali na Facebook-u), preferiraju brze informacije u kratkim odlomcima radije nego cijeli tekst, rade više zadaća istovremeno (multitask), nestrpljivi su i nemaju tolerancije za odgađanje, imaju potrebu stalno biti na web-u. Ovim istraživanjem nije potvrđeno da smatraju svoje vršnjake vjerodostojnijim izvorima informacija od autoriteta (49,8 % ih to smatra), da slabo razumiju i nedovoljno poštuju intelektualno vlasništvo (samo jednoj trećini je potrebna podrška u interpretiranju zakona o autorskom pravu) dok tvrdnja da uče na svojim greškama nije ispitana.

U ovom istraživanju potvrđene su tvrdnje iz istraživanja diplomskih studenata humanističkih znanosti koje je proveo Barrett³³⁹ da studenti koriste više knjige nego časopise, oslanjaju se na nastavne materijale, rade sami (ovo je djelomično točno, vrijedi samo za jednu fazu rada), oslanjaju se u velikoj mjeri na mentore, čija važnost im je neprocjenjiva. Istraživanje nije potvrdilo da studenti stalno iščitavaju temu bez straha o krajnjem roku za završetak zadatka, ni da su zainteresirani za primarne materijale i spremni su za pristup njima putovati do

³³⁷Tenopir, Carol; Rowlands, Ian. Navedeno djelo. Str. 3-5.

³³⁸Williams, Peter; Rowlands, Ian. Navedeno djelo.

³³⁹Barrett, Andy. Navedeno djelo. Str. 324-331.

udaljenih lokacija dok tvrdnja da redovito koriste digitalnu tehnologiju nije ispitana. Zaključujemo da preddiplomski studenti humanističkih znanosti pokazuju karakteristike Google generacije, ali isto tako da pokazuju i neke osobine karakteristične za humanističke znanosti.

Zadovoljstvo studenata sveučilišnom knjižnicom kao i njena uloga u organizaciji učenja studenata temelji se na percepciji studenata koliko zbirke knjižnice, kao i ponuđene usluge odgovaraju studentskim potrebama. Najveći broj preddiplomskih studenata humanističkih znanosti sveučilišnu knjižnicu posjećuju ponekad i rijetko. Najčešći razlog odlaska u sveučilišnu knjižnicu je uzimanje literature za učenje. Sveučilišna knjižnica studentima humanističkih znanosti nije prvi izbor za traženje literature. Razlozi su tome, prije svega, udaljenost od Filozofskog fakulteta, te sustav posudbe koji, u najvećem broju slučajeva, ne dopušta iznošenje građe iz knjižnice. To je razlog često korištenim uslugama rezervacije literature i fotokopiranja. Sveučilišna knjižnica prima obvezne primjerke, a posjeduje i vrijednu građu iz donacija uglednih građana, tako da često studenti samo u njoj mogu pronaći što traže. Osim ovih usluga razvijena je i usluga pitaj knjižničara, dok se međuknjižnična posudba najmanje koristi. Studenti nisu zadovoljni sustavom posudbe, kao ni uslugama fotokopiranja za koje smatraju da se dugo čekaju i da su skupe. Osim posudbe sveučilišna knjižnica se koristi kao mjesto za učenje i mjesto za čitanje i pisanje seminarskih radova. Rezultati ovog istraživanja o važnosti sveučilišne knjižnice kao mjesta za preddiplomske studente u skladu su s rezultatima istraživanja o korištenju sveučilišnih knjižnica koja su pokazala druga istraživanja.³⁴⁰ Važnost korištenja sveučilišne knjižnice kao mjesta došlo je do izražaja kod određivanja skupina korisnika unutar populacije preddiplomskih studenata humanističkih znanosti. Najčešći korisnici sveučilišne knjižnice upravo su oni studenti koji je koriste kao mjesto za učenje i mjesto za čitanje. Oni više nego ostale skupine koriste računala u knjižnici za pisanje seminarskih i drugih radova i pretražuju digitalne baze podataka. Takvi studenti, koji najviše koriste digitalne izvore u sveučilišnoj knjižnici, najbrojniji su na trećoj godini studija. Sveučilišne knjižnice sve više prepoznaju potrebu studenata za korištenjem knjižnice za učenje i s tim povezanim produljenjem radnog vremena, kao i organiziranjem mjesta za učenje koje će zadovoljiti potrebe studenata za samostalnim ali i grupnim radom. Sveučilišna knjižnica u Splitu od siječnja 2012. godine organizirala je mogućnost noćnog učenja, tj. produljila radno vrijeme do 1.00 sat, što su studenti odmah prepoznali i naveli kao

³⁴⁰Whitmire, Ethelene. Navedeno djelo. Str. 379-385., Mizrachi, Diane. Navedeno djelo. Str. 571-580.

prednost pred ostalim knjižnicama koje koriste. Rezultati ovog istraživanja podudaraju se s drugim istraživanjima³⁴¹ i u dijelu koji se odnosi na sam rad u sveučilišnoj knjižnici. Studenti preferiraju neformalnu i relaksirajuću atmosferu gdje mogu nešto pojesti i popiti dok rade. Oni trebaju mjesto gdje će raditi u miru, ali i prostor za grupni rad gdje će moći glasno razgovarati. U tom segmentu Sveučilišna knjižnica u Splitu mogla bi napraviti iskorak, s obzirom da su studenti nezadovoljni nepoticajnom atmosferom za učenje, krutim pravilima u vezi unošenja jela i pića, te nemogućnošću grupnog rada. Izgradnja područja učenja (learning areas) unutar sveučilišne knjižnice omogućila bi pomak sveučilišne knjižnice od tradicionalne ustanove prema ustanovi koja se prilagođava potrebama novih generacija studenata. Prednosti sveučilišne knjižnice koje studenti ističu su: dovoljan broj računala, mogućnost pisanja seminarskih radova i čitanja literature, mogućnost noćnog učenja odnosno dugo radno vrijeme. Više od dvije trećine studenata koristi katalog sveučilišne knjižnice. Neki studenti smatraju da je kompliciran i počinju ga koristiti tek na starijim godinama studija. Sveučilišna knjižnica, osim što služi kao mjesto uzimanja literature, učenja i čitanja, trebala bi se orijentirati na razvijanje informacijske pismenosti s obzirom da je studentima potrebna podrška u utvrđivanju vjerodostojnosti digitalnih sadržaja, kao i vrednovanju sadržaja za učenje. Najvažnija implikacija na sveučilišnu knjižnicu je uspostava suradnje između nastavnika i knjižničara.

Interpretacija rezultata nadalje će biti provedena kroz istraživačka pitanja.

7.1 Zaključno o istraživanju

7.1.1 Informacijski izvori - usmjerenost studenata preporučenom literaturom

S obzirom na vrstu i format građe u navedenoj literaturi iz izvedbenih planova preddiplomskih studija humanističkih znanosti FF St u ak. god. 2013./14. zaključujemo da su studenti usmjereni na monografske publikacije, odnosno knjige. Znatno manje su zastupljene sve ostale vrste građe poput članaka iz časopisa, referentne građe, gramatika, filmova, zbornika radova, mrežnih stranica, kataloga izložbi, predavanja, skripti i disertacija. Navođenje mrežnih stranica u izvedbenim programima nije popularno. Razlog možda leži u tome što, kao što neki studenti kažu "*Mi zapravo za svaki kolegij imamo knjige koje su stare tristo, četiristo godina, tako da nam nemaju što ni pomoći digitalni izvori.*"(SF), a dijelom i u tome što su izvedbeni planovi doneseni kod uvođenja novih odsjeka (što je u slučaju FF St

³⁴¹Jackson, Maureen; Shenton, Andrew K. Navedeno djelo. Str. 215-223.

bilo 2005. g.), i tijekom godina su se malo mijenjali (upravo nakon ove analize, doživjeli su velike izmjene). Postotak navedene digitalne građe, ukupno gledajući u odnosu na tiskanu građu, na svim preddiplomskim humanističkim studijima, svega je 3,3%. Digitalne građe, u odnosu na tiskanu, najviše je u preporučenoj i dopunskoj literaturi studija filozofije (8,4 %), zatim engleskog jezika i književnosti (7,4 %), talijanskog jezika i književnosti (2,5 %), povijesti umjetnosti (1,8 %), povijesti (1,8 %), te najmanje na studiju hrvatskog jezika i književnosti (0,6 %). " Usmjerenost na tiskanu knjigu može se objasniti stavom nastavnika humanističkih znanosti koji ističu važnost knjige: "*Knjiga je po meni preglednija, pogotovo iz materije kojom se ja bavim gdje nad knjigom treba misliti. Internet i digitalni oblici su za brzo pretraživanje, a predmeti koje ja predajem traže razmišljanje.*" ili "*Knjiga je knjiga. Ono što mi nazivamo knjigom u klasičnom obliku je nešto što student tijekom studija treba početi razumijevati na dubinski način*". Nastavnica iz humanističkih znanosti kaže: "*Doticaj s knjigom daje veću svijest i veću obvezu prilikom čitanja, nego kad je riječ o digitalnoj literaturi*".³⁴² Navedeni stav nastavnika utjecao je na izradu popisa literature za njihove predmete.

7.1.2 Preferencije prema informacijskim izvorima

Preddiplomski studenti humanističkih znanosti za učenje preferiraju tiskane informacijske izvore. Odabir tiskanih izvora ne čudi ako se zna stav nastavnika u humanističkim znanostima i usmjerenost studenata na nastavni proces. Drugi razlog odabira tiskanih izvora je nemogućnost pronalaženja potrebne literature u digitalnom obliku. Ukoliko su informacijski izvori digitalni, studenti ih otiskuju za učenje. Studenti daju prednost "skraćenim" informacijskim izvorima poput vlastitih ili tuđih zabilješki s predavanja i tiskanih skripta (ili drugih nastavnih materijala s fakulteta). Skraćene verzije studenti dobivaju od nastavnika ili kolega, skraćuju podijeljeni u grupe ili sami. Tiskane knjige (cjelovite) zauzimaju visoko mjesto u izboru studenata za učenje, 49,4% preddiplomskih studenata ih koristi uvijek, dok ih 31,6% koristi često. Studenti preferiraju učenje iz materijala bogatih shemama, skicama i slikama od samog teksta, kao i učenje kratkih odlomaka teksta poput sažetaka. Od digitalnih izvora studenti preferiraju one u čiju su vjerodostojnost sigurni poput PowerPoint prezentacija, mrežnih stranica kreiranih od fakulteta i drugih institucija i nastavnih materijala kreiranih od fakulteta ili drugih institucija. Društvene mreže vrlo su važan informacijski izvor koji studenti koriste za grupno učenje.

³⁴²Dimzov, Snježana; Stričević, Ivanka. Navedeno djelo. Str. 693-702.

7.1.3 Informacijski izvori pri pisanju završnog rada

Za pisanje završnog rada preddiplomski studenti humanističkih znanosti FF St najčešće koriste knjige. Knjige se, s obzirom na frekvenciju korištenja, kod svih studijskih grupa humanističkih znanosti nalaze na uvjerljivom prvom mjestu. Odabirom knjiga u završnim radovima studenti ispunjavaju očekivanja svojih nastavnika i mentora. U drugoj grupi nalaze se vrste građe koje se manje koriste, a navode ih studenti svih studijskih grupa, i to su, hijerarhijski: mrežne stranice, članci iz časopisa, referentna građa i zbornici radova. U treću grupu spadaju vrste građe koje se još manje koriste i ne koriste ih studenti svih studijskih grupa, a to su: novinski članci, intervjui, fotografije, katalozi izložbi, gramatike, blogovi, filmovi, tehničke snimke, ocjenski radovi, video zapisi i skripte. Premda su neke vrste izvora poput članaka iz časopisa navedeni kao tiskani izvori, možemo pretpostaviti da je jedan dio te građe bio u digitalnom formatu, ali su ih studenti naveli kao tiskani, znajući da nastavnici više preferiraju taj format.

7.1.4 Tiskani i digitalni izvori u završnom radu

Za pisanje završnog rada preddiplomski studenti humanističkih znanosti koriste tiskani format 2,5 puta više nego digitalni. Informacijske izvore u digitalnom formatu preddiplomski studenti humanističkih znanosti navode znatno manje. Digitalni izvori, u ukupnom broju navedenih informacijskih izvora čine 28,2%. Možemo pretpostaviti da je digitalni format bio više zastupljen od navedenog, ali su jedan dio tih izvora, želeći udovoljiti nastavnicima, studenti prikazali kao tiskane.

7.1.5 Razlog korištenja informacijskih izvora

Razlozi korištenja tiskanih informacijskih izvora su višestruki. Studenti kod učenja vole označavati tekst, podcrtavati i pisati bilješke, mogu učiti na različitim mjestima, sigurni su u vjerodostojnost tiskanih izvora, smatraju da im tiskani izvori pružaju potpuniju sliku o predmetu koji uče te vole osjetiti papir u rukama. Iz tiskanih informacijskih izvora studenti brže čitaju, manje se zamaraju i lakše koncentriraju te bolje pamte. Kod korištenja tiskanih informacijskih izvora ne javljaju se glavobolje i umor očiju. Razlozi korištenja digitalnih informacijskih izvora su prije svega dostupnost, mogućnost lakšeg pretraživanja i povezivanja s drugim izvorima, jer štede vrijeme i lakše ih je razmjenjivati i citirati. Studenti se za digitalne izvore odlučuju i radi kvalitete, brzine pronalaženja (dostupnosti) ili kraće verzije. Premda je polovini studenata potrebna podrška u vrednovanju digitalnih informacija

navođenje kvalitete ne iznenađuje ako se uzme u obzir da su najčešće korišteni digitalni izvori oni koje su nastavnici kreirali pa su u njihovu kvalitetu i vjerodostojnost studenti sigurni.

7.1.6 Način korištenja informacijskih izvora

Tiskane informacijske izvore studenti najčešće posjeduju, odnosno koriste iz svoje osobne zbirke. U slučaju da ne posjeduju informacijske izvore posuđuju ih iz sveučilišne i fakultetske knjižnice ili od druge osobe. Vrlo malo tiskanih informacijskih izvora studenti posuđuju od nastavnika ili iz muzeja ili arhiva. Za pronalaženje digitalnih sadržaja studenti u najvećoj mjeri koriste pretraživače poput Google-a. Na drugom su mjestu stranice kolegija na koje je nastavnik postavio materijale, online knjige, online časopisi i javne online baze podataka. Ostali izvori su manje zastupljeni. Ako preddiplomski studenti humanističkih znanosti uče iz tiskanih izvora onda označavaju tekst, podcrtavaju, pišu bilješke i lijepe papiriće. Ako je tekst duži ili uče iz knjige onda tekst skraćuju i pišu sažetke ili sažetke sažetaka. Ponekad tekst prepisuju kako bi ga lakše zapamtili. Studenti najčešće grupno skraćuju knjige, tako da svatko skрати jedan dio knjige. Ako studenti za učenje koriste digitalne izvore, onda ih otiskuju dok pojmove iz leksikona i enciklopedija prepisuju u bilježnicu ili fotokopiraju. Ako uče sa zaslona digitalni tekst ne označavaju, niti podcrtavaju. U traženju literature studenti se najčešće oslanjaju na kolege i nastavnike. Studenti imaju tri različite faze učenja: pripremnu fazu koja se odvija u grupi, fazu samostalnog učenja, kad pojedinac sam uči i fazu ponavljanja i vježbanja koja se odvija u grupi. U priprema fazi studenti odvoje bitno od nebitnog, razjasne nejasno i skrate materijal. U fazi samostalnog učenja studenti prolaze kroz pripremljeni materijal i pokušavaju ga što bolje savladati. U fazi ponavljanja i vježbanja vježbaju prepoznavanje slika (povjesničari umjetnosti) i rješavaju zadatke. Učenje u grupi odvija se sastajanjem grupe (fizički) ili komunikacijom uz korištenje Facebooka, Moodle-a i mobitela.

7.1.7 Implikacije odabira informacijskih izvora na organizaciju usluga i zbirke sveučilišne knjižnice

Tiskani informacijski izvori i dalje zauzimaju važno mjesto u učenju kod preddiplomskih studenata humanističkih znanosti. Ukoliko ne postoje tiskani izvori, studenti će otiskivati digitalne materijale. Stoga je važno da cijene otiskivanja ne budu visoke i da se na otiskivanje ne čeka dugo. S obzirom da je najčešći razlog posjeta sveučilišnoj knjižnici uzimanje tiskane literature za učenje, potrebno je da studentima bude dostupan dovoljan broj tiskanih izvora.

Studenti su u većoj mjeri nesigurni u utvrđivanju vjerodostojnosti (istinitosti) digitalnih sadržaja i potrebna im je podrška u vrednovanju sadržaja, te nešto manje u prikupljanju, organiziranju i održavanju digitalnih materija, interpretiranju zakona o autorskom pravu i konačno u pronalaženju digitalnih sadržaja. Tečajevi informacijske pismenosti pružili bi studentima potrebnu podršku u pronalaženju, organiziranju, vrednovanju i korištenju digitalnih sadržaja.

Tek nešto više od četvrtine preddiplomskih studenata u sveučilišnoj knjižnici traži pomoć knjižničara a nešto više od polovice koristi uslugu pitaj knjižničara. Ukoliko bi knjižnica promovirala te svoje usluge, zasigurno bi došlo do povećanja korištenja spomenutih usluga. Nešto više od polovice preddiplomskih studenata sveučilišnu knjižnicu koristi kao mjesto za učenje i čitanje. Stoga je studentima potrebno osigurati sve uvjete za učenje, uključujući i duže radno vrijeme knjižnice, odnosno mogućnost noćnog učenja.

Nadalje, trećina studenata u sveučilišnoj knjižnici na računalu piše seminarske radove, koristi digitalne baze podataka i nešto manje online knjige i časopise što zahtijeva uvjete za pisanje, kao i informacijsko-komunikacijsku infrastrukturu.

Mogućnost korištenja interneta i susreta s prijateljima koristi jedna petina studenata, pa je potrebno osigurati internet i mjesta za druženje na kojima bi se studenti okupljali te prostor s opuštenijom atmosferom gdje bi imali mogućnost tihog razgovora ili grupnog rada.

7.1.8 Uloga sveučilišne knjižnice u procesu učenja

Uloga sveučilišne knjižnice sve je važnija što student dulje studira, odnosno raste s godinama studija. U početku se sveučilišna knjižnica koristi za posuđivanje građe, a kasnije, uz posuđivanje građe, postaje sve važnija kao mjesto za učenje i rad na računalu. Više od polovine studenata koristi usluge pitaj knjižničara i fotokopiranja, dok samo jedna petina studenata koristi usluge međuknjižnične posudbe. Dvije trećine studenata prije odlaska u sveučilišnu knjižnicu provjeri online knjižnični katalog.

Na osnovu učestalosti posjećivanja sveučilišne knjižnice i razloga posjećivanja dobili smo grupe studenata. S obzirom na učestalost odlaženja u sveučilišnu knjižnicu razlikujemo pet grupa studenata, dok na osnovu razloga posjećivanja klaster analizom studente možemo podijeliti u tri klastera. Dva od tri klastera sveučilišnu knjižnicu posjećuju jednako često, ali su razlozi posjećivanja različiti. Analiza varijance i post hoc Scheffe testovi pokazali su razlike između 3 klastera s obzirom na učestalost posjećivanja knjižnice te smo na taj način dobili tri tipa korisnika.

Uloga sveučilišne knjižnice detaljnije će biti prikazana po tipovima korisnika, unutar populacije preddiplomskih studenata humanističkih znanosti, koje su proizašle iz ovog istraživanja.

7.2 Tipologija studenata - korisnika Sveučilišne knjižnice u Splitu

S obzirom na učestalost posjećivanja sveučilišne knjižnice preddiplomske studente humanističkih znanosti možemo razvrstati u 5 grupa.

Prva grupa nikad ne posjećuje sveučilišnu knjižnicu. Takvih studenata u ukupnoj populaciji preddiplomskih studenata humanističkih znanosti je 12,2 %. Najviše ih je na drugoj godini studija, potom na prvoj godini studija, a najmanje na trećoj godini studija.

Drugu grupu čine preddiplomski studenti humanističkih znanosti koji rijetko posjećuju sveučilišnu knjižnicu. Takvih studenata je 24,1 % u ukupnoj populaciji preddiplomskih studenata humanističkih znanosti. Najčešći razlog njihova dolaska u sveučilišnu knjižnicu je posuđivanje tiskane literature, odnosno posudba građe. Prije odlaska u knjižnicu polovina tih studenata prvo provjere online katalog sveučilišne, kao i fakultetske knjižnice. Možemo pretpostaviti da studenti provjere koja knjižnica ima građu, pa se nakon toga odluče za najbližu, ovisno o tome gdje imaju predavanje (FF St sa nalazi na više lokacija). Polovina ih koristi uslugu pitaj knjižničara, kao i uslugu fotokopiranja građe. Sveučilišna knjižnica im nije interesantna ni kao mjesto za čitanje i učenje, ni za korištenje interneta i digitalnih izvora. Najviše je ovih studenata na prvoj godini studija.

Treću grupu čine preddiplomski studenti humanističkih znanosti koji ponekad posjećuju sveučilišnu knjižnicu. Takvih studenata je najviše i to 36,0 % u ukupnoj populaciji preddiplomskih studenata humanističkih znanosti. Po svom informacijskom ponašanju slični su drugoj grupi utoliko što je najčešći razlog njihova dolaska u knjižnicu posuđivanje tiskane literature. I oni u velikom broju provjere online katalog sveučilišne, kao i fakultetske knjižnice. Isto tako najčešće koriste uslugu pitaj knjižničara i uslugu fotokopiranja. Razlika između druge grupe i ove grupe je u značajnijem korištenju knjižnice kao mjesta za čitanje i mjesta za učenje i s tim povezano korištenje usluge rezervacije literature. Nešto više od jedne trećine ovih studenata koristi računala za pisanje seminarskih radova kao i digitalne baze podataka. Najveći broj ovih studenata je na prvoj godini studija.

Četvrtu grupu čine preddiplomski studenti humanističkih znanosti koji često posjećuju sveučilišnu knjižnicu. Takvih studenata je 19,8 % u ukupnoj populaciji preddiplomskih studenata humanističkih znanosti. Oni sveučilišnu knjižnicu prvenstveno koriste kao mjesto

za učenje. Na drugom mjestu je posuđivanje literature. Slijedi korištenje sveučilišne knjižnice kao mjesta za čitanje. Ovi studenti uglavnom provjere online katalog sveučilišne, kao i fakultetske knjižnice. Više od polovine ih koristi usluge pitaj knjižničara, rezervacije građe i fotokopiranja. Oni više rade na računalu i više koriste digitalne baze podataka (polovina studenata) nego što to čini prošla skupina studenata. Najveći broj ovih studenata je na trećoj godini studija.

Petu grupu studenata čine preddiplomski studenti humanističkih znanosti koji uvijek posjećuju sveučilišnu knjižnicu. Takvih studenata je 7,9 % u ukupnoj populaciji preddiplomskih studenata humanističkih znanosti. Gotovo svi studenti iz ove skupine najčešće koriste sveučilišne knjižnicu za uzimanje tiskane literature za učenje, ali isto tako u velikoj mjeri koriste knjižnicu kao mjesto za učenje i kao mjesto za čitanje. Od usluga najčešće koriste rezerviranje literature i uslugu pitaj knjižničara. Više od polovine ovih studenata knjižnicu koriste za rad na računalu i korištenje digitalnih baza podataka. Gotovo svi provjere online katalog sveučilišne knjižnice, a velik broj i katalog fakultetske knjižnice. Uvjerljivo najviše ovih studenata nalazi se na trećoj godini studija.

Grupiranje studenata pomoću klaster analize pokazalo je tri različite skupine s obzirom na razloge korištenja.

U prvom klasteru je 34% posjetitelja sveučilišne knjižnice u Splitu. To su studenti koji posjećuju knjižnicu uglavnom radi uzimanja tiskane literature za učenje. Posuđivanje literature je jedini razlog dolaska u knjižnicu s kojim se ispitanici u prosjeku uglavnom slažu. Sljedeći razlozi za njihov dolazak u knjižnicu su rad na računalu i korištenje baza podataka, mada relativno malo ispitanika iz prvog klastera dolazi u knjižnicu iz tih razloga.

Drugi klaster obuhvaća 38% posjetitelja sveučilišne knjižnice. To su studenti koji u knjižnicu dolaze prije svega zbog učenja i čitanja, ali i zbog posuđivanja tiskane literature za učenje. Sljedeći razlozi za njihov dolazak u knjižnicu su rad na računalu (za pisanje seminara), susreti s prijateljima i korištenje baza podataka. Međutim, relativno malo ispitanika dolazi u knjižnicu iz tih drugih razloga.

U trećem klasteru su najaktivniji članovi knjižnice koji čine približno 28% posjetitelja. Ova grupa ispitanika za razliku od ostalih u knjižnicu dolazi i zbog korištenja digitalnih baza podataka, online časopisa i online knjiga. Također, studenti iz trećeg klastera podjednako kao i drugi klaster koriste knjižnicu za učenje, čitanje i posuđivanje tiskane literature za učenje.

Prvi klaster studenata knjižnicu posjećuje značajno manje od ostale dvije grupe, između rijetko i ponekad dok drugi i treći klaster podjednako često posjećuju knjižnicu, između ponekad i često. Dakle, na osnovu ovih rezultata vidimo da knjižnicu podjednako često posjećuju dvije skupine ispitanika koje se uvelike razlikuju u odgovorima na pitanjima o korištenju online časopisa, knjiga i baza podataka, a slične su u korištenju knjižnice za učenje, čitanje i posuđivanje literature.

Rezultati regresijske analize pokazuju da su učenje, posuđivanje knjiga i rad na računalu (za pisanje seminarskih radova) najvažniji prediktori učestalosti posjećivanja Sveučilišne knjižnice. Ispitanici koji dolaze u knjižnicu iz navedena tri razloga znatno češće posjećuju knjižnicu u odnosu na ispitanike kojima su ti razlozi manje važni.

8 Zaključak

Ovaj rad pokušao je pridonijeti razumijevanju procesa učenja i korištenja sveučilišne knjižnice studenata humanističkih znanosti s naglaskom na načine i razloge korištenja različitih vrsta i formata informacijskih izvora. Današnje generacije studenata studiraju u kompleksnom informacijskom okruženju koje utječe na njihov način učenja kao i organizaciju nastavnog procesa u visokim učilištima i rad knjižnica. Stoga su u teorijskom dijelu prikazana saznanja iz različitih istraživanja koja se odnose na učenje, čitanje i organizaciju visokog školstva i knjižnica u digitalnom okruženju. Informacijsko ponašanje mladih objašnjava se kroz korištenje informacijske tehnologije, informacijskih izvora, načina učenja i korištenja knjižnica. Rezultati prikazanih istraživanja koji donose zaključke o informacijskom ponašanju studenata humanističkih znanosti i informacijskom ponašanju *net* generacije testirani su ovim istraživanjem. Utvrđeno je da studenti humanističkih znanosti pokazuju karakteristike *net* generacije kojoj pripadaju, ali i neke karakteristike tipične za humanističke znanosti.

Cilj ovog istraživanja bio je istražiti utječu li i na koji način promjene u informacijskom okruženju uzrokovane pojavom i širenjem novih tehnologija, na način učenja preddiplomskih studenata humanističkih znanosti i kakve to posljedice ima na izgradnju zbirke i kreiranje usluga sveučilišne knjižnice te izraditi tipologiju korisnika - studenata humanističkih znanosti. U tu je svrhu napravljena analiza sadržaja literature koja se nalazi u izvedbenim planovima preddiplomskih humanističkih studija FF St, analiza sadržaja popisa literature u završnim radovima studija humanističkih znanosti FF St koji su obranjeni tijekom tri godine, fokusna grupa s preddiplomskim studentima humanističkih znanosti FF St te proveden anketni upitnik koji su popunili svi preddiplomski studenti FF St, koji su pohađali predavanja, a to su studenti hrvatskog jezika i književnosti, engleskog jezika i književnosti, talijanskog jezika i književnosti, povijesti, povijesti umjetnosti i filozofije.

Analiza sadržaja literature iz izvedbenih planova humanističkih studija pokazala je da su studenti usmjereni na tiskanu literaturu (96,7 %). Najzastupljenija vrsta građe su knjige, na koje otpada čak 79,5 %. Sve ostale vrste građe su znatno manje zastupljene. Ovako veliki postotak tiskane literature ukazuje na važnost tiskane literature koju joj pridaju nastavnici humanističkih znanosti. Knjiga je, sudeći po izvedbenim planovima humanističkih znanosti, primarni informacijski izvor za preddiplomske studente humanističkih znanosti.

Analiza sadržaja popisa literature u završnim radovima studenata humanističkih znanosti FF St također je pokazala prevladavanje tiskanih informacijskih izvora. Premda je udio tiskanih informacijskih izvora gotovo trostruko veći nego digitalnih, on je znatno manji nego u izvedbenim planovima humanističkih studija. Možemo zaključiti da studenti u završnim radovima koriste veći postotak digitalne građe u odnosu na digitalnu građu na koju su usmjereni izvedbenim planovima. Najzastupljenija vrsta građe i u završnim radovima su knjige (50,7 %), a slijede je mrežne stranice i članci iz časopisa. Ostale vrste građe su znatno manje zastupljene. Zaključujemo, da preddiplomski studenti, kada imaju mogućnost izbora, znatno više koriste digitalne izvore.

Fokusna grupa, provedena sa šestoro preddiplomskih studenata iz svih studijskih grupa humanističkih znanosti FF St bacila je novo svjetlo na sam proces učenja kao i na korištenje informacijskih izvora u tom procesu. Proces učenja studenti opisuju u tri faze koje se mogu nazvati: pripremna faza, faza učenja i faza ponavljanja i vježbanja. U pripreмноj fazi studenti prikupljaju i pripremaju materijale za učenje: odvajaju bitno od nebitnoga, razjašnjavaju nejasno i skraćuju materijal. Ova faza (koju studenti ne smatraju učenjem) najčešće se odvija u grupi. Grupe se sastaju fizički (najčešće u kafiću uz kavu) ili se za komunikaciju koriste Facebook, Moodle ili mobitel. Stoga ne čudi da veliki broj preddiplomskih studenata koriste savjet ili pomoć u učenju od strane kolega, više nego od nastavnika ili knjižničara. Nakon što materijal za učenje razjasne i skrate studenti pristupaju fazi učenja u kojoj vole samostalno raditi. Studenti preferiraju učiti iz tiskanih materijala jer vole označavati tekst, podcrtavati i pisati bilješke, mogu učiti na različitim mjestima, sigurni su u njihovu vjerodostojnost, pružaju im potpuniju sliku o predmetu koji uče i vole osjetiti papir u rukama. Tiskane materijale studenti uglavnom posjeduju u osobnoj zbirci, što im omogućava podcrtavanje i označavanje po njima. Ukoliko ih nemaju u svojoj zbirci, najčešće ih posuđuju iz sveučilišne knjižnice, što im često stvara problem s obzirom da se sve knjige ne mogu iznositi iz knjižnice. Ukoliko žele zadovoljiti potrebe humanističkih studenata, sveučilišne knjižnice bi trebale dati studentima na raspolaganje dovoljan broj tiskanih materijala. Ako moraju učiti iz digitalnih izvora, studenti ih najčešće otiskuju. Otiskivanje materijala po povoljnim uvjetima može ponuditi sveučilišna knjižnica. Nakon što završe fazu učenja preddiplomski studenti ponavljaju i vježbaju gradivo. I ova faza odvija se u grupi, bilo da se fizički nađu i rješavaju zadatke ili jedni drugima, putem Facebooka prosljeđuju zadatke za vježbanje. Digitalne izvore preddiplomski studenti prije svega koriste zato što su lako dostupni, omogućuju lakše

pretraživanje, povezuju s drugim izvorima, štede vrijeme i lakše ih je razmjenjivati. Sveučilišna knjižnica morala bi studentima ponuditi prostor za samostalni, kao i za grupni rad. Anketni upitnik, podijeljen svim preddiplomskim studentima humanističkih znanosti Filozofskog fakulteta u Splitu koji su pohađali nastavu, pokazao je da preddiplomski studenti humanističkih znanosti za učenje najčešće koriste vlastite zabilješke s predavanja, tiskane nastavne materijale s fakulteta, tiskane knjige i tuđe zabilješke s predavanja. Od digitalnih izvora najčešće koriste PowerPoint prezentacije, materijale postavljene na društvene mreže poput Facebooka, mrežne stranice kreirane od fakulteta ili drugih institucija te nastavne materijale kreirane od fakulteta ili drugih institucija. Od dobivene literature studenti izrađuju skraćene verzije, prijevode i sl. odnosno stvaraju sekundarne izvore koji su u pravilu digitalni i koji služe kao materijali za pripremanje ispita. Takvi materijali diseminiraju se dalje studentima na istoj godini i studentima koji su na nižim godinama studija. Iz popisa najčešće korištenih informacijskih izvora možemo primijetiti (osim usmjerenosti na tiskane knjige) veliku usmjerenost preddiplomskih studenata na nastavni proces. Iz nastavnog procesa proizlazi najveći broj informacijskih izvora koje preddiplomski studenti koriste za učenje. Stoga ne čudi visoki postotak slaganja s izjavom: u učenju se u najvećoj mjeri oslanjam na nastavne materijale. Studenti nisu upućeni na istraživanje literature, već očekuju od nastavnika da im potrebne informacije "serviraju" i po mogućnosti skrate. Iz toga proizlazi velik utjecaj nastavnika, ne samo na odabir informacijskih izvora, već i na cjelokupno informacijsko ponašanje studenata. Knjižnice bi se, ako žele zadovoljiti informacijske potrebe preddiplomskih studenata humanističkih znanosti trebale orijentirati u većoj mjeri na nastavnike i sam nastavni proces. Suradnja knjižničara i nastavnika osnovni je preduvjet zadovoljavanja informacijskih potreba preddiplomskih studenata humanističkih znanosti. Budući da je opće prihvaćeni stav da je suradnja s nastavnicima ključna za uspješan program knjižničnog opismenjavanja trebalo bi dobro upoznati potrebe, stavove i preferencije nastavnika i uzeti ih u obzir prije pokretanja bilo kakvog plana djelovanja na ovom području.³⁴³ Vrlo je važan stav nastavnika prema formatima informacijskih izvora. Istraživanje pokazuje da "nastavnici humanističkih znanosti u najvećem broju upućuju studente na tiskani format, dok nastavnici društvenih znanosti najčešće upućuju studente na mješovitu (tiskanu i digitalnu) literaturu."³⁴⁴ Uz poštivanje specifičnosti pojedinih znanstvenih disciplina i stava nastavnika prema informacijskim izvorima koje preporučuju studentima

³⁴³Cannon, Anita. Faculty Survey on Library Research Instruction. // RQ 33, 4(1994), str. 524-541

³⁴⁴Dimzov, Snježana; Stričević, Ivanka. Navedeno djelo. Str. 693-702.

moгуće je stvoriti bolje preduvjete za razumijevanje između nastavnika i knjižničara. Prostor koji bi knjižnice mogle popuniti vidi se i iz odgovora vezanih za digitalne izvore u učenju. Preddiplomskim studentima humanističkih znanosti potrebna je podrška najčešće u utvrđivanju vjerodostojnosti digitalnih sadržaja, kao i u vrednovanju digitalnih sadržaja za učenje, što nije čudno s obzirom da nisu usmjereni na samostalno traženje informacijskih izvora. S druge strane veliki broj studenata koristi tiskane izvore između ostaloga, i zato jer su sigurni u njihovu vjerodostojnost. Informacijsko opismenjavanje stoga bi trebalo postati važna usluga sveučilišnih knjižnica.

Korištenjem kombinirane metodologije koja je uključivala više vrsta i izvora podataka poput izvedbenih planova preddiplomskih studija humanističkih znanosti, završnih radova te studentskih mišljenja i stavova izraženim u fokusnoj grupi i anketnom upitniku i više metoda u prikupljanju podataka poput analize sadržaja, fokusne grupe i ankete istraživački problem pokušali smo obuhvatiti s više strana u cilju dobivanje sveobuhvatne slike problema.

Istraživanjem je razjašnjeno kako i zašto preddiplomski studenti koriste informacijske izvore u procesu učenja. Pri tome je otkriveno da se proces učenja sastoji od tri faze u kojima su informacijski izvori različito zastupljeni: pripreme faze, faze učenja i faze ponavljanja i vježbanja. Za prvu i zadnju fazu karakteristično je da se odvija uglavnom u grupi, pri čemu se koriste digitalni informacijski izvori koje su studenti sami kreirali (preveli, razjasnili, skratili). U fazi učenja studenti uglavnom rade samostalno na tiskanim informacijskim izvorima.

Važnost pojedinaca, tj. kolega i nastavnika u humanističkim znanostima potvrđena je i ovim istraživanjem. Studenti u velikoj mjeri surađuju sa svojim kolegama u procesu suradničkog učenja koji je organiziran nezavisno od nastavnika i koji se odvija među studentima iste godine i smjera (horizontalno), ali i među različitim generacijama, od studenata na višim godinama prema onima na nižim (vertikalno). To se poklapa s mišljenjem o važnosti nevidljivih koleđža (eng. invisible kolleges) u humanističkim znanostima koje je karakteristično za znanstvenike humaniste. Ovim istraživanjem potvrđen je isti obrazac ponašanja i među preddiplomskim studentima, što pokazuje utjecaj nastavnika na informacijsko ponašanje studenata. Osim što studenti imitiraju nastavnike u pogledu informacijskog ponašanja oni su u velikoj mjeri orijentirani na nastavni proces i materijale za učenje koji su proizašli iz njega a koji su kreirani od nastavnika, što još više naglašava utjecaj nastavnika.

Preddiplomski studenti humanističkih znanosti pokazuju karakteristike Google generacije, kao i karakteristike humanističkih znanosti, pri čemu možemo zaključiti da prevladavaju "generacijske" karakteristike. Potvrdile su se tvrdnje koje su povezane s nastavnim procesom i nastavnicima bilo da su iz karakteristika humanističkih znanosti ili iz karakteristika tipičnih za Google generaciju. Oslanjaju se na nastavne materijale i mentore, više koriste knjige nego časopise (što proizlazi iz popisa literature za studij), a tvrdnja da rade sami točna je samo za jednu fazu učenja (humanističke karakteristike). Druge dvije faze učenja možemo povezati s tvrdnjama napravili su odlučan pomak prema digitalnom, preferiraju učenje iz kratkih odlomaka, bogatih slikama i dok uče prate što se događa na društvenim mrežama (sami stavljaju skraćene verzije sa slikama u digitalnom formatu na društvene mreže). S tim se može povezati tvrdnja da preferiraju brze informacije, rade više stvari odjednom (u isto vrijeme uče i koriste društvene mreže, što je za njih isto, dok mi to gledamo kao dvije vrste radnji), žele raznovrsna iskustva učenja (sami se organiziraju i prilagode proces učenja nastavnim zadacima), što su karakteristike Google generacije. Nisu potvrđene (humanističke) tvrdnje da stalno iščitavaju temu bez straha od roka i da su za primarne materijale spremni putovati do udaljenih lokacija, dok iz skupine tvrdnji o Google generaciji nisu potvrđene tvrdnje da im kolege mogu pomoći više od nastavnika u učenju i da slabo razumiju intelektualno vlasništvo. Možemo zaključiti da su preddiplomski studenti humanističkih znanosti prilagodili proces učenja koristeći digitalnu tehnologiju kako bi zadovoljili nastavnike i pratili nastavni proces.

S obzirom na učestalost i razloge posjećivanja sveučilišne knjižnice izradili smo tipologiju studenata humanističkih znanosti. Studenti se s obzirom na učestalost posjećivanja knjižnice mogu podijeliti u pet grupa (nikad, rijetko, ponekad, često, uvijek) s tim da su najbrojniji studenti koji ponekad posjećuju knjižnicu, slijede studenti koji rijetko dolaze u knjižnicu, zatim oni koji često dolaze, potom oni koji nikad ne dolaze te je najmanji broj studenata koji za učenje uvijek koriste sveučilišnu knjižnicu. S obzirom na razloge korištenja knjižnice razlikujemo tri klastera studenata: one koji posjećuju knjižnicu uglavnom radi uzimanja tiskane literature, zatim studente koji u knjižnicu dolaze prije svega zbog učenja i čitanja, ali i zbog posuđivanja tiskane literature, te studente koji osim učenja, čitanja i posuđivanja tiskane literature knjižnicu koriste i zbog digitalnih baza podataka, online časopisa i online knjiga. Knjižnicu podjednako često (češće nego pripadnici prvog klastera) posjećuju studenti iz drugog i trećeg klastera koji su slični u korištenju knjižnice za učenje, čitanje i posuđivanje literature ali se razlikuju u odgovorima na pitanja o korištenju online časopisa, knjiga i baza

podataka. Najvažniji prediktori učestalosti posjećivanja sveučilišne knjižnice su učenje, posuđivanje knjiga i rad na računalu, odnosno studenti koji posjećuju knjižnicu iz navedena tri razloga znatno češće dolaze u knjižnicu u odnosu na studente kojima su ti razlozi manje važni.

8.1 Znanstveni doprinos

Ovaj rad doprinosi usustavljanju teorijskih spoznaja o informacijskom ponašanju studenata s posebnim naglaskom na studentima humanističkih studija.

Primijenjena je izvorna znanstvena metodologija u istraživanom fenomenu. Doprinos rada ogleda se u razumijevanju specifičnosti učenja studenata u digitalnom okruženju s obzirom na korištenje izvora učenja i postavljanju novih paradigmi učenja temeljenog na informacijskim izvorima studenata humanističkih znanosti.

Određeni su tipovi korisnika (studenata humanističkih znanosti) visokoškolske knjižnice.

Rad pridonosi izradi smjernica za djelovanje u praksi – u izgradnji zbirke visokoškolske knjižnice, informacijskom opismenjavanju studenata i suradnji svih čimbenika u obrazovnom okruženju studenata humanističkih znanosti.

8.2 Buduća istraživanja

Istraživanje u ovom radu otvara mogućnost za nova istraživanja u segmentima načina učenja studenata s obzirom na faze učenja. Potrebno je kvalitativnim i kvantitativnim metodama provjeriti karakteristike svake faze i utvrditi je li takvo informacijsko ponašanje tipično samo za studente humanističkih znanosti ili je možda zajedničko široj skupini studenata. Nadalje istraživanje se može proširiti na diplomske studente i utvrditi postoje li razlike u informacijskom ponašanju između preddiplomskih i diplomskih studenata.

Bilo bi korisno ponoviti ovo istraživanje u vidu longitudinalne studije kako bi se identificirale promjene i pokušali odrediti trendovi razvoja, te korištenjem drugih metoda, poput log analiza provjeriti rezultate istraživanja. Osim tipologije studenata humanističkih znanosti istraživanjem bi se mogle obuhvatiti i druge korisničke skupine, te izgraditi generalna tipologija korisnika sveučilišne knjižnice.

9 Literatura

1. ACRL. Framework for Information Literacy for Higher Education. URL: <http://www.ala.org/acrl/standards/ilframework> (2015-06-05)
2. ACRL. Information Literacy Competency Standards for Higher Education, 2000. URL: <http://www.acrl.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/standards.pdf> (2012-02-16)
3. Agencija za znanost i visoko obrazovanje. Sastavnice javnih sveučilišta. URL: [https://www.azvo.hr/index.php/hr/statistike/sastavnice-javnih-sveucilista\(2013-05-22\)](https://www.azvo.hr/index.php/hr/statistike/sastavnice-javnih-sveucilista(2013-05-22))
4. Agencija za znanost i visoko obrazovanje. URL: [http://www.azvo.hr/index.php/hr/visoko-obrazovanje/vrste-studija-u-republici-hrvatskoj\(2012-02-27\)](http://www.azvo.hr/index.php/hr/visoko-obrazovanje/vrste-studija-u-republici-hrvatskoj(2012-02-27))
5. Agencija za znanost i visoko obrazovanje. URL: <https://www.azvo.hr/hr/visoko-obrazovanje/visoka-ucilista> (2015-06-07)
6. Agregator hrvatskih repozitorija i arhiva. URL: [http://ara.srce.hr/index.php/about\(2012-02-21\)](http://ara.srce.hr/index.php/about(2012-02-21))
7. Albanese, Andrew. Ebooks Face Triple Threat. //Library Journal, July 1, (2007), str. 23–24.
8. Allen, Bryce. Digital libraries and the end of traditional information systems. // Digital libraries: interdisciplinary concepts, challenges and opportunities: proceedings of the Third International Conference on the Conceptions of the Library and Information Science, Dubrovnik, Croatia, May 23-26, 1999 / uredili Tatjana Aparac... [et al]. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, Filozofski fakultet; Lokve: "Benja", 1999. Str. 14.
9. Anderson- Inman, Lynne. Thinking between the lines: literacy and learning in a connected world. // On the Horizon 17, 2(2009), str. 122-141.
10. Anderson-Inman, Lynne; Horney, Mark A. Supported e text: Assistive technology through text transformations. // Reading Research Quarterly 1(2007), str. 153-160. URL: [http://ncset.uoregon.edu/files/pdf/Supported_eText.pdf\(2013-04-02\)](http://ncset.uoregon.edu/files/pdf/Supported_eText.pdf(2013-04-02))
11. Andretta, Susie. From prescribed reading to the excitement or the burden of choice: Information literacy: foundation of e-learning. // Aslib Proceedings: New Information Perspectives 57, 2(2005), str. 181-190.
12. ANZIIL. Information literacy framework : principles, standards and practice. Adelaide: Australian and New Zeland Institute for Information Literacy, 2004. URL: <http://www.library.unisa.edu.au/learn/infolit/Infolit-2nd-edition.pdf> (2012-02-16)
13. Aphek, Edna. Children of the information age: a reversal of roles. // Turkish Online Journal of Distance Education 3, 4(2002). URL: <http://tojde.anadolu.edu.tr/tojde8/articles/aphek.htm> (2012-04-08)
14. Asselin, Marlene; Doiron, Ray. Towards a transformative pedagogy for school libraries 2.0. // School Libraries Worldwide 14, 2(2008), str. 1-18.
15. Association of College and Research Libraries (ACRL). 2012 top ten trends in academic Libraries: A review of the trends and issues affecting academic libraries in higher

- education. // *College & Research Libraries News* 73, 6(2012), str. 311-320. URL: <http://crln.acrl.org/content/73/6/311.full.pdf+html> (2015-06-23)
16. Australian and New Zealand Information Literacy Framework: principles, standards and practice. 2nd ed. / Bundy, Alan editor. Adelaide: Australian and New Zealand Institute for Information Literacy, 2004. Str. 6.
 17. Barelson, Bernard. *Content Analysis in Communication Research*. New York: Free Press, 1952. Str. 18.
 18. Baret, Andy. The Information- seeking Habits of Graduate Student Researchers in the Humanities. // *The Journal of Academic Librarianship* 31, 4(2005), str. 324-331.
 19. Barnes, Kassandra; Marateo, Raymond. C.; Ferris, S. Pixy. Teaching and learning with the net generation. // *Innovate* 3,4(2007). URL: www.innovateonline.info/pdf/vol3_issue4/Teaching_and_Learning_with_the_Net_Generation.pdf
 20. Baruchson- Arbib, Shifra; Bronstein, Jenny. Humanists as information users in the digital age: The case of Jewish studies scholars in Israel. // *Journal of the American society for information science and technology* 58, 14(2007), str. 2269-2279.
 21. Beard, Jill; Dale, Penny. Library design, learning spaces and academic literacy. // *New library world* 111, 11/12(2010), str. 480-492.
 22. Beaubien, Anne K. *ARL White Paper on Interlibrary Loan*. Washington: Association of Research Libraries, 2007. URL: http://www.arl.org/storage/documents/publications/arl_white_paper_ill_june07.pdf (2014-07-13)
 23. Bebout, Lois; Davis, Donald; Oehlerts, Donald. User studies in the humanities: A survey and a Proposal. // *Reference Quarterly* 15,1(1975), str. 40-44.
 24. Beliga, Slobodan; Holenko Dlab, Martina. *Informacijska i komunikacijska tehnologija u obrazovanju: projekti i usluge u Hrvatskoj*. // MIPRO / Opatija: MIPRO, 2012. [CD-ROM].
 25. Bennett, Sue; Maton, Karl; Kervin, Lisa. The 'digital natives' debate: A critical review of the evidence. // *British Journal of Educational Technology* 39, 5(2008), str. 775-786.
 26. Berglund, Ylva...[et al.]. *An Investigation into free e-books: final report*. London: JISC *e-Books Working Group*, 2004. URL: <http://observatory.jiscebooks.org/files/2011/01/An-investigation-into-free-ebooks.pdf>(2013-04-25)
 27. Biddix, J. Patrick; Chung, Chung J.; Park, Han W. Convenience or credibility? A study of college student online research behaviors. // *Internet and Higher Education* 14, 3(2011), str. 175-182.
 28. Biocca, Frank A. The effect of literacy training on spatial attention to television and video monitors. Annual meeting of the International Communication Association. San Francisco, 1989. [Predavanje]
 29. Bolter, J. David. *Writing space: computers, hypertext and the remediation of print*. Mahwah, N.Y., London: Lawrence Erlbaum, 2001. Str. 125.

30. Bonthron, Karen...[et al.]. Trends in use of electronic journals in higher education in the UK – views of academic staff and students. // D-Lib Magazine 9, 6(2003). URL: [http://www.dlib.org/dlib/june03/urquhart/06urquhart.html\(2012-04-15\)](http://www.dlib.org/dlib/june03/urquhart/06urquhart.html(2012-04-15))
31. Borgman, Christine. Od Gutenbergova izuma do globalnog informacijskog povezivanja: pristup informaciji u umreženom svijetu. Lokve: "Benja"; Zadar: Gradska knjižnica Zadar, 2002. Str. 17.
32. Bosančić, Boris. Uloga opisnih označiteljskih jezika u razvoju digitalne humanistike. // Libellarium IV, 1(2011), str. 65-82. URL: [http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=136172\(2012-12-07\)](http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=136172(2012-12-07))
33. Brockman, William S...[et al.]. Scholarly work in the humanities and the evolving information environment. Washington DC: Digital Library Federation, Council on Library and information resources, 2001. URL: [http://www.clir.org/pubs/reports/pub104/pub104.pdf\(2013-04-05\)](http://www.clir.org/pubs/reports/pub104/pub104.pdf(2013-04-05))
34. Bruce, Christine. Portrait of an information-literate person. // HERDSA News 16, 3(1994), str. 9-11.
35. Buckland, Michael. Preoblikovanje knjižničnih službi i usluga: program. Lokve: "Benja"; Rijeka: Gradska knjižnica Rijeka, 2000. Str.31.
36. Buckland, Michael. Redesigning Library Services: A Manifesto. Chicago: American Library Association, 1992.
37. Bukvić, Anda. Preiščitavanja McLuhanove galaksije: destilirani brainstorm // Zarez IX/201 (2007), str. 6.
38. Cannon, Anita. Faculty Survey on Library Research Instruction. // RQ 33, 4(1994), str. 524-541.
39. Carlson, Elwood. *20th-Century U.S. Generations*. // Population Bulletin 64(2009). URL: [http://www.prb.org/pdf09/64.1generations.pdf\(2013-12-30\)](http://www.prb.org/pdf09/64.1generations.pdf(2013-12-30))
40. Carr, Nicholas. Plitko: što Internet čini našem mozgu. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2012. Str. 72.
41. Case, Mary M. A snapshot in time: ARL libraries and electronic journal resources. // Journal of Library Administration 42, 2(2005), str. 87-105. URL: [http://old.arl.org/resources/pubs/br/asit~print.shtml\(2012-11-05\)](http://old.arl.org/resources/pubs/br/asit~print.shtml(2012-11-05))
42. Centar za online baze podataka. URL: [http://www.online-baze.hr/o-centru\(2012-02-21\)](http://www.online-baze.hr/o-centru(2012-02-21))
43. Chen, Kuan-nien; Lin, Pei-chun. Information literacy in university library user education. // Aslib Proceedings: New Information Perspectives 63, 4(2011), str. 399-418.
44. Cockrell, Barbara J; Jayne, Elaine A. How do I find an article? Insights from Web usability study. // The Journal of Academic Librarianship 28, 3(2002), str. 122-132.
45. Cox, John. E-books: Challenges and Opportunities. // D-lib Magazine 10, 10(2004). URL: [http://www.dlib.org/dlib/october04/cox/10cox.html\(2012-05-03\)](http://www.dlib.org/dlib/october04/cox/10cox.html(2012-05-03))
46. Croatiae auctores Latini. URL: [http://www.tei-c.org/Activities/Projects/cr02.xml\(2013-12-28\)](http://www.tei-c.org/Activities/Projects/cr02.xml(2013-12-28))
47. Croatian Language Corpus. URL: [http://www.tei-c.org/Activities/Projects/cr01.xml\(2013-12-28\)](http://www.tei-c.org/Activities/Projects/cr01.xml(2013-12-28))

48. Cullars, John. Characteristics of the Monographic Literature of British and American Literary Studies. // *College and Research Libraries* 46, 6(1985), str. 511-522.
49. Currier, Sarah; Brown, Sharron; Ekmekioglu, F. Cuna. *INSPIRAL: INveStigating Portals for Information Resources And Learning. Final Project Report*, 2001. URL: <http://eprints.rclis.org/13184/> (2012-03-26)
50. Dalbello, Marija. A genealogy of digital humanities. // *Journal of Documentation* 67, 3(2011), str. 480-506.
51. Dalton, Bridget; Strangman, Nicole. Improving struggling readers' comprehension through scaffolded hypertexts and other computer-based literacy programs. // *International handbook of literacy and technology, Volume II / uredili Michael C. McKenna...[et al]. Mahwah, NJ: Erlbaum, 2006. Str. 75-92.*
52. Davis, Philip M. Effect of the Web on undergraduate Citation Behavior: Guiding Student Scholarship in a Network Age. // *Libraries and Academy* 3, (2003). URL: [http://muse.jhu.edu/login?auth=0&type=summary&url=/journals/portal_libraries_and_the_academy/v003/3.1davis.html\(2012-06-13\)](http://muse.jhu.edu/login?auth=0&type=summary&url=/journals/portal_libraries_and_the_academy/v003/3.1davis.html(2012-06-13))
53. Davis, Philip M. Patterns in Electronic Journal Usage: Challenging the Composition of Geographic Consortia. // *College and Research Libraries* 63, 6(2002), str. 484-497. URL: <http://crl.acrl.org/content/63/6/484.full.pdf> (2012-06-05)
54. Davis, Philip M.; Cohen, Suzanne A. The effect of the web on undergraduate citation behavior 1996-1999. // *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 52, 4(2001), str. 309-314. (2013-12-30)
55. Dawley, Lisa. Social network knowledge construction: emerging virtual world pedagogy. // *On the horizon* 17, 2(2009), str. 109-121. URL: [http://connectivismeducationlearning.wikispaces.com/file/view/Social+Network+Knowledge+Construction+SNKC_pdf%5B1%5D.pdf\(2012-10-25\)](http://connectivismeducationlearning.wikispaces.com/file/view/Social+Network+Knowledge+Construction+SNKC_pdf%5B1%5D.pdf(2012-10-25))
56. Dede, Chris. Planning for neomillennial learning stiles. // *Educause Quarterly* 1(2005), str. 7-12. URL: [http://net.educause.edu/ir/library/pdf/eqm0511.pdf\(2012-05-28\)](http://net.educause.edu/ir/library/pdf/eqm0511.pdf(2012-05-28))
57. Deegan, Marilyn; Tanner, Simon. *Digital futures*. New York: Neal-Schuman, 2002. Str.58.
58. DeGroot, Sandra L....[et al.]. Quantifying cooperation: collaborative digital reference service in the large academic library. // *College and Research Libraries* 66, 5(2005), str. 436-454. URL: [http://crl.acrl.org/content/66/5/436.full.pdf\(2012-05-26\)](http://crl.acrl.org/content/66/5/436.full.pdf(2012-05-26))
59. Delgadillo, Roberto; Lynch, Beverly P. Future Historians: Their Quest for Information. // *College & Research Libraries* 60, 3(1999), str. 245-259.
60. Dilevko, Juris; Gottlieb, Lisa. Print Sources in an Electronic Age: A vital Part of the Research Process for Undergraduate Students. // *The Journal of Academic Librarianship* 28, 6(2002), str. 381-392. URL: [http://www.moyak.com/papers/print-sources-undergraduate.pdf\(2012-11-13\)](http://www.moyak.com/papers/print-sources-undergraduate.pdf(2012-11-13))
61. Dillon, Andrew. *Accelerating learning and discovery: redefining the role of academic librarians*. Washington DC: Council on Library and Information Resources 142 (2008). URL: <http://www.clir.org/pubs/reports/pub142/contents.html/dillon.html> (2012-11-09)

62. Dimzov, Snježana; Stričević, Ivanka. Professors' influence on students' choice of the format of research materials: are there differences between the academic disciplines? // [Information Literacy: Lifelong Learning and Digital Citizenship in the 21st Century](#): Second European Conference, ECIL 2014, Dubrovnik, Croatia, October 20-23, 2014. / editors Serap Kurbanoglu, Sonja Špiranec, Esther Grassian, Diane Mizrachi, Ralph Catts. Springer International, 2014. Str. 693-702.
63. Drinkwater, Karl. E-book readers: what are librarians to make of them. // *SCONUL 50*(2010), str. 15-21. URL: http://www.sconul.ac.uk/sites/default/files/documents/6_4.pdf (2012-06-14)
64. Duffy, Peter. Engaging the You Tube Google-Eyed Generation: Strategies for using Web 2.0 in teaching and learning. // *The Electronic Journal of e-Learning* 6, 2(2008), str. 119-130.
65. Đorđević, Ana. E- knjige uče hrvatski. // *PC chip* 197(2011) URL: <http://www.pcchip.hr/softver/e-knjige-uče-hrvatski> (2013-12-18)
66. EBLIDA. Pravo na e-čitanje. // *Novosti Hrvatskog knjižničarskog društva* 59(2013). URL: <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/718> (2013-12-18)
67. Educating the Net Generation / uredili Diana G. Oblinger; James L. Oblinger. Washington: Educause, 2005. URL: <http://digitalcommons.brockport.edu/bookshelf/272>(2012-08-17)
68. Edwards, Laretta S.; Bruce, Christine; Mc Allister, Lynn. Information Literacy Research: the consolidation of a theme. *Research Applications in Information and Library Studies*. Brisbane: 20. 09. 2004. [Predavanje] URL: http://www.academia.edu/2463457/Information_literacy_research_the_consolidation_of_a_theme_1(2012-02-17)
69. Ellison, Nicole B.; Steinfield, Charles; Lampe, Cliff. The benefits of Facebook "friends": Social capital and college students' use of online social network sites. // *Journal of Computer-Mediated Communication* 12, 4(2007), str. 1143–1168.
70. EPIC: Online use & Cost Evaluation Program. The use of Electronic Resources Among Undergraduate and Graduate Students. Columbia, 2001. URL: <http://www.epic.columbia.edu/eval/find03.html>(2012-12-14)
71. Eskola, Eeva- Liisa. University students' information seeking behavior in a changing learning environment: How are students' information needs, seeking and use affected by new teaching methods. URL: <http://informationr.net/ir/4-2/isic/eskola.html> (2012-05-11)
72. Fraser, Michael. *A Hypertextual History of Humanities Computing: The Pioneers*, 1996. URL: <http://users.ox.ac.uk/~ctitext2/history/pioneer.html>(2012-10-15)
73. Ge, Xumei. Information seeking behavior in the digital age: A multidisciplinary study of academic researches. // *College and Research Libraries* 71, 5(2010), str. 435-455. URL: <http://crl.acrl.org/content/71/5/435.full.pdf+html>(2013-03-22)
74. Gee, James P. *New times and new literacies*. // *Learning for the Future: New Worlds, New Literacies, New Learning, New People* / uredili Mary Kalantzis, Gella Varnava-Skoura i Bill Cope. Altona: Common Ground Publishing, 2002. Str. 59-84.

88. Haywood, Trevor. Revolutionaries and captives in the Information Society. // *Ariadne*, 10(1997). URL: <http://www.ariadne.ac.uk/issue10/captives> (2013-03-28)
89. Head, Alison. Information Literacy from the Trenches: How Do Humanities and Social Sciences Majors Conduct Academic Research? // *College & Research Libraries* 69, 5(2008), str. 427-445. URL: <http://crl.acrl.org/content/69/5/427.full.pdf> (2013-03-28)
90. Hebrang Grgić, Ivana; Miočić, Petra. Searching for information sources: Students' behaviour in electronic environment. // MIPRO / Opatija: MIPRO, 2012. [CD-ROM].
91. Heting, Chu. Electronic books: viewpoints from users and potential users. // *Library Hi Tech* 21, 3(2003), str. 340-346.
92. Hockey, Susan. The history of humanities computing. // *A companion to digital humanities* / uredili Susan Schreibman, Ray Siemens i John Unsworth. Malden: Blackwell Publishing, 2004. Str 3-20. URL: <http://chw.zinbun.kyoto-u.ac.jp/~chris/kg/mat/digital-humanities-small.pdf#page=30>(2012-08-15)
93. Hodges, Dracine; Preston, Cyndi; Hamilton, Marsha J. Resolving the Challenge of e-books. // *Collection Management* 35, 3/4 (2010), str. 196-200. URL: https://kb.osu.edu/dspace/bitstream/handle/1811/49744/HodgesD_CollectionManagement_2010_v35_n3-4_p196-200.pdf?sequence=1 (2012-07-27)
94. Horton, F. Woody Jr. Understanding Information Literacy: A Primer. Paris: UNESCO, IFAP – Information for All Programme, 2008. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001570/157020e.pdf>(2013-01-21)
95. Hosein, Anesa; Ramanau, Ruslan; Jones, Chris. Are all net generation students the same? The frequency of technology use at university. // *IADIS E-Learning Conference* / 26-29 July 2010. Germany, Freiberg, 2010. URL: http://oro.open.ac.uk/24114/2/Net_Generation.pdf(2012-05-18)
96. Hoseth, Amy; McLure, Merinda. Perspectives on e-books from instructors and students in the social sciences. // *Reference and User Services Quarterly* 51, 3(2012), str. 278-288.
97. Howe, Neil; Strauss, William. Millennials go to college: Executive Summary prepared by Steve Eubank, 2003. URL: <http://eubie.com/millennials.pdf>(2012-10-23)
98. Howe, Neil; Strauss, William. Millennials Rising: The Next Great Generation. New York: Vintage Books, 2000.
99. Hrčak: Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske. URL: <http://hrcak.srce.hr/index.php?show=text&str=vise>(2012-02-21)
100. Hughes, Ann. Higher Education in a Web 2.0 World. Joint Information Systems Committee, 2009. URL: www.jisc.ac.uk/publications/documents/heweb2.aspx(2012-04-25)
101. Hyatt, Michael. Why do e-books cost so much? (A publisher perspective) URL: <http://michaelhyatt.com/why-do-ebooks-cost-so-much.html> (2013-02-24)
102. Ide, Nancy M.; Sperberg- McQueen C.M. The text encoding initiative: Its history, goals and future development. URL: <http://www.cs.vassar.edu/~ide/papers/teiHistory.pdf> (2013-12-28)

103. IFLA. IFLA Guidelines for digitization projects for collections and holdings in the public domain, particularly those held by libraries and archives (2002). URL: [http://archive.ifla.org/VII/s19/pubs/digit-guide.pdf\(2012-08-17\)](http://archive.ifla.org/VII/s19/pubs/digit-guide.pdf(2012-08-17))
104. Index Thomisticus. URL: [http://www.corpusthomicum.org/it/index.age\(2012-11-02\)](http://www.corpusthomicum.org/it/index.age(2012-11-02))
105. Ismail, Lizah. What net generation students really want. // Reference Services Review 38, 1(2010), str. 10-27.
106. Jackson, Maureen; Shenton, Andrew K. Independent learning areas and student learning. // Journal of Librarianship and Information Science 42, 4(2010), str. 215-223. URL: [http://lis.sagepub.com/content/42/4/215.full.pdf+html\(2012-08-16\)](http://lis.sagepub.com/content/42/4/215.full.pdf+html(2012-08-16)).
107. Jamali, Hamid R.; Nicholas, David; Rowlands, Ian. Scholarly e-books: the views of 16000 academics: Results from the JISC National E-Book Observatory. // Aslib Proceedings 61, 1(2009), str. 33-47.
108. Joint Information Systems Committee. JISC Students Expectations Study, 2007. URL: [www.jisc.ac.uk/publications/documents/studentexpectations.aspx\(2012-06-26\)](http://www.jisc.ac.uk/publications/documents/studentexpectations.aspx(2012-06-26))
109. Joint, Nicholas. The electronic book: a transformational library technology. // Library Review 59, 2(2010), str. 83-91. URL: [http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=1840310\(2012-07-23\)](http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=1840310(2012-07-23))
110. Jokić, Maja. Bibliometrijski aspekti vredovanja znanstvenog rada. Zagreb: Sveučilišna knjižara, 2005. Str. 23.
111. Jones, Chris...[et al.]. Net generation or digital natives: Is there a distinct new generation entering university? // Computers and Education 54, 3 (2010), str. 722-732. URL: [http://oro.open.ac.uk/19890/2/\(2012-04-23\)](http://oro.open.ac.uk/19890/2/(2012-04-23))
112. Jones, Chris; Cross, Simon. Is there a net generation coming to university? // ALT-C 2009: In Dreams Begins Responsibility: Choice, Evidence and Change, 8-10 September 2009 / uredili Hugh Davis ,...[et al]. Manchester: University of Manchester, 2009. URL: [http://oro.open.ac.uk/18468/1/ALT-C_09_proceedings_090806_web_0299.pdf\(2012-04-26\)](http://oro.open.ac.uk/18468/1/ALT-C_09_proceedings_090806_web_0299.pdf(2012-04-26))
113. Jones, Vicki; Jo, Jun H.; Martin, Philippe. A. Future Schools and How Technology can be used to support Millennial and Generation-Z Students. // ICUT 2007: 1st International Conference of Ubiquitous Information Technology / uredio Kim Choon-Ho, str. 886-891. URL: [http://www.webkb.org/doc/papers/icut07/icut07_JonesJoMartin.pdf\(2012-03-10\)](http://www.webkb.org/doc/papers/icut07/icut07_JonesJoMartin.pdf(2012-03-10))
114. JSTOR. URL: [http://about.jstor.org/news/jstor-rr-historical-scholarship\(2012-03-09\)](http://about.jstor.org/news/jstor-rr-historical-scholarship(2012-03-09))
115. Kaser, Dick. Publishers Get Bullish on Ebooks in Context. // Information Today 27, 11(2010), str. 1-5. URL: [http://www.infoday.com/it/dec10/index.shtml\(2013-04-23\)](http://www.infoday.com/it/dec10/index.shtml(2013-04-23))
116. Katz, Irvin R. Testing information Literacy in Digital Environments: ETS's iSkills Assessment. // Information Technology and Libraries 26, 3(2007), str. 3-12. URL: [http://ejournals.bc.edu/ojs/index.php/ital/article/view/3271/2884\(2013-12-18\)](http://ejournals.bc.edu/ojs/index.php/ital/article/view/3271/2884(2013-12-18))
117. Korljan, Josipa.; Škvorc, Boris. Elektronsko obrazovanje u nastavi hrvatskoga kao drugog i stranog jezika. // Hrvatski 7, 2(2010). URL: [http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=118766\(2012-04-25\)](http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=118766(2012-04-25))
118. Krippendorff, Klaus. Content Analysis: An Introduction to Its Methodology. Thousand Oaks: Sage, 2004. Str. 347.

119. Kuhlthau, Carol C. Seeking Meaning: A process approach to library and information services. Westport: Libraries Unlimited, 2004. Str. 82.
120. Kuhlthau, Carol C.; Maniotes Kuhlthau, L.; Caspari Kuhlthau, A. Guided Inquiry: Learning in the 21. Century. Westport: Libraries Unlimited, 2007.
121. Kvakik, Robert B. Convenience, communications and control: How students use technology. // Educating the Net generation / uredili Diana G.Oblinger i James L. Oblinger. Washington:Educause, 2005. Str. 7.4. URL: [http://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf\(2012-12-03\)](http://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf(2012-12-03))
122. Kyrillidou, Martha; Bland, Les. ARL Statistics 2006-07. Washington DC:Association of Research Libraries, 2008. Str. 8. URL: <http://comminfo.rutgers.edu/~tefko/Courses/e553/Readings/ARL%20statistics%202006-07.pdf> (2012-10-19)
123. Lancaster, Lynne C.; Stillman, David. When generations Collide: Who They Are? Why They Clash? How to Solve the Generational Puzzle at Work. New York: Collins Business, 2002.
124. Landow, George P. Twenty minutes into the future, or how are we moving beyond the book. // Future of the book / uredio Geoffrey Nunberg. Berkeley: University of California Press, 1997. Str. 209-234. URL: <http://www.stanford.edu/dept/HPS/HistoryWired/Landow/LandowTwentyMinutes.html> (2013-05-19)
125. Lasić Lazić, Jadranka; Laszlo, Marija; Boras, Damir. Informacijsko čitanje. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 2008. Str. 73.
126. Lasić- Lazić, Jadranka; Špiranec, Sonja; Banek Zorica, Mihaela. Izgubljeni u novim obrazovnim okruženjima – pronađeni u informacijskom opismenjavanju. // Medijska istraživanja 18, 1(2012), str. 125-142.
127. Lenhart, Amanda...[et al.]. Social Media and Young Adults. Washington: Pew Internet and American Life Project, 2010. URL: [www.pewInternet.org/Reports/2010/Social-Media-and-Young-Adults.aspx\(2012-04-26\)](http://www.pewInternet.org/Reports/2010/Social-Media-and-Young-Adults.aspx(2012-04-26))
128. Leu, Donald...[et al.]. What is new about the new literacies of online reading comprehension? // Secondary School Reading and Writing: What Research Reveals for Classroom Practices / uredili Allen Berger; Leslie S. Rush i Jonatan Eakle. Chicago: National Council of Teachers of English/National Conference of Research on Language and Literacy, 2007. URL: <http://teachers.westport.k12.ct.us/ITL/wkspmaterials/NCTE%20chapter.pdf> (2013-04-05)
129. Levin, Douglas; Arafah, Sousan. The Digital Disconnect: The widening gap between internet- savvy students and their schools. Washington: Pew Internet and American Life Project, 2002. URL: [http://eps1.asu.edu/epru/articles/EPRU-0208-36-OWI.pdf\(2012-06-03\)](http://eps1.asu.edu/epru/articles/EPRU-0208-36-OWI.pdf(2012-06-03))
130. Levine- Clark, Michael. Electronic books and the humanities: a survey at the University of Denver. // Collection Building 26, 1(2007), str. 7-14.
131. Levinson, Paul. Digitalni McLuhan: vodič za novo doba. Zagreb: Izvori, 2001. Str. 17.
132. Lewis, Krystal M.; DeGroot, Sandra L. Digital reference access points: analysis of usage. // Reference service Review 36, 2(2008), str. 194-204.

133. Li, Chan...[et al.]. UC Libraries Academic e-book usage survey. Oakland: University of California Libraries, 2011. URL: http://www.cdlib.org/services/uxdesign/docs/2011/academic_ebook_usage_survey.pdf (2012-03-16)
134. Lindquist, Thea; Long, Holley. How can educational technology facilitate student engagement with online primary sources? // *Library Hi Tech* 29, 2(2011), str. 224-241.
135. Lippincott, Joan K. Net generation students and libraries. // *Educating the Net generation / uredili Diana G. Oblinger; James L. Oblinger*. Washington: Educause, 2005. Str. 13.9. URL: <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf> (2012-03-16)
136. Littman, Justin; Connaway, Lynn S. A circulation analysis of print books and e-books in an academic research library. // *Library Resources and Technical Services* 48, 4(2004), str. 256-262. URL: <https://bb.tulsacc.edu/bbcswebdav/institution/HLC/Criterion4/4a/littman-connaway-duke.pdf> (2013-03-25)
137. Liu, Ziming. Paper to digital: Documents in the Information Age. Westport: Libraries Unlimited, 2008. Str.96.
138. Liu, Ziming. Print vs. electronic resources: a study of user perceptions, preferences and use. // *Information Processing and Management*, 42, 2(2006), str. 583-92.
139. Liu, Ziming. Reading behavior in the Digital Environment: Changes in Reading Behavior over the past 10 years. // *Journal of Documentation* 61, 6(2005), str. 700-712.
140. Livingstone, Sonia; Bober, Magdalena. UK Children Go Online: Final Report of Key Project Findings. London: School of Economics and Political Science, 2005, URL: [http://eprints.lse.ac.uk/399/\(2012-05-25\)](http://eprints.lse.ac.uk/399/(2012-05-25))
141. Lovrinčević, Jasmina; Kovačević, Dinka; Erl Šafar, Marija. Role of ICT in learning and knowledge acquisition: How much students know about their research skills? // *MIPRO / Opatija: MIPRO, 2012. [CD-ROM]*.
142. Lusoli, Wainer; Miltgen, Caroline. Young people and emerging digital services: An exploratory survey on motivations, perceptions and acceptance of risks. Seville: Institute for Prospective Technology Studies, 2009. URL: <ftp://ftp.jrc.es/pub/EURdoc/JRC50089.pdf>(2012-04-28)
143. Mackey, Thomas P.; Jacobson, Trudi E. Reframing information literacy as metaliteracy. // *College and Research Libraries* 72, 1(2011), str. 62-77. URL: <http://crl.acrl.org/content/72/1/62.full.pdf+html> (2013-02-12)
144. Majid, Shaheen; Tan, Ai T. Usage of information resources by computer engineering students: A case study of Nanyang Technological University, Singapore. // *Online Information Review* 26, 5(2002), str. 318-325. URL: <http://www.deepdyve.com/lp/emerald-publishing/usage-of-information-resources-by-computer-engineering-students-a-case-jMcHAysKV0>(2012-09-15)
145. Makri, Stephann...[et al.]. A library or just another information resource? A case study of users' mental models of traditional and digital libraries. // *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 58, 3(2007), str. 433-445. URL: <http://discovery.ucl.ac.uk/5097/1/5097.pdf>(2012-05-11)

146. Maleš, Dubravka; Stričević Ivanka; Ljubetić, Maja. Osposobljavanje budućih pedagoga za rad s roditeljima. // *Život i škola* 24, 2(2010), str. 35-44.
147. Margaryan, Anoush; Littlejohn, Allison. Are digital natives a myth or reality?: Students' use of technologies for learning 2008. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.172.7940&rep=rep1&type=pdf> (2012-03-20)
148. Martin, Carolyn A.; Tulgan, Bruce. *Managing the Generational Mix*. Amherst: HRD Press, 2002.
149. McLuhan, Marshal. *Gutenbergova galaksija: nastajanje tipografskog čoveka*. Beograd: Nolit, 1973. Str. 47.
150. McQuail, Denis. Digitalization and the future of communication. // *Digital libraries: interdisciplinary concepts, challenges and opportunities: proceedings of the Third International Conference on the Conceptions of the Library and Information Science*, Dubrovnik, Croatia, May 23-26, 1999. / uredili Tatjana Aparac... [et al]. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, Filozofski fakultet; Lokve: "Benja", 1999. Str.264.
151. Miall, David S.; Dobson, Teresa. Reading Hypertext and the experience of Literature. // *Journal of Digital Information* 2,1(2001). URL: <http://journals.tdl.org/jodi/index.php/jodi/article/view/35/37> (2013-03-17)
152. Milas, Goran. *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2005. Str. 502.
153. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. *Hrvatska kulturna baština*. URL: <http://www.kultura.hr/hr/O-nama/Nacionalni-program-digitalizacije> (2012-07-28)
154. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. *Strategija digitalizacije hrvatske kulturne baštine*. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=8637>(2015-06-06)
155. Minocha, Shailey. An empirically-grounded study on the effective use of social software in education. // *Education and Training* 51, 5/6 (2009), str. 381–394.
156. Mizrachi, Diane. Undergraduates' academic information and library behaviors: preliminary results. // *Reference Services Review* 38, 4(2010), str. 571-580.
157. *Mladi uoči trećeg milenija / urednici Vlasta Ilišin i Furio Radin*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja : Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2002. Str. 27.
158. Morić Filipović, Ivana; Dragija Ivanović, Martina. Vrednovanje utjecaja sveučilišnih knjižnica u Hrvatskoj: istraživanje utjecaja zbirke i usluga sveučilišnih knjižnica na akademski uspjeh studenata. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 54, 4(2011), str. 1-22.
159. Morris, Carolyn; Sibert, Lisa. *Acquiring e-books. // No shelf required: E-books in Libraries.* / uredila Sue Polanka. Chicago: American Library Association, 2011. Str. 95-124. URL: http://www.alaeditions.org/files/NoShelfRequired_ch6.pdf (2013-02-19)
160. Mučnjak, Dora. *Usage of Print and Electronic Resources at the Faculty of Humanities and Social Sciences' Library, University of Zagreb – Analysis and Comparison Based on the Usage Statistics.* // *Digital Resources and Knowledge Sharing INFUTURE 2009*. Zagreb: Faculty of Humanities and Social Sciences, 2009. Str. 461-468.

161. Mušanović, Marko. Konstruktivistička teorija i obrazovni proces. // Didaktični in metodični vidiki na daljnega razvoja izobraževanja / uredio Martin Kramar. Maribor: Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta Mariboru, 2000. Str. 28-35.
162. Negroponte, Nicholas. Being Digital. New York: Vintage books, 1996.
163. O'Reilly, Brian. Meet the future: it's your kids. // Fortune, 24 July, 2000., str. 144-68.
164. O'Reilly, Tim. What Is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software, 2009. URL: [http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html\(2012-03-20\)](http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html(2012-03-20))
165. OCLC White paper on the Information Habits of College Students (2002) How Academic Librarians Can Influence Students' Web-Based Information Choices. URL: <http://www5.oclc.org/downloads/community/informationhabits.pdf> (17.07.2014.)
166. Online Computer Library Center (OCLC). How Academic Librarians Can Influence Students' Web-Based Information Choices: white paper on the information habits of college students. Dublin: OCLC, 2002. URL: [http://www5.oclc.org/downloads/community/informationhabits.pdf\(2012-07-29\)](http://www5.oclc.org/downloads/community/informationhabits.pdf(2012-07-29))
167. Papić, Anita. Modeli konvergencije e- usluga visokoškolskih knjižnica i sustava za upravljanje učenjem: doktorski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2012. Str. 206.
168. Papić, Anita; Hefer, Ana; Krstanović, Tanja. Information anxiety: research among students about impact of different media on them. // MIPRO / Opatija: MIPRO, 2012. [CD-ROM].
169. Papić, Anita; Stričević, Ivanka. Integration of academic libraries' e-services into learning management system: students' perception. // Proceedings of the Management, Knowledge and Learning International Conference 2012. / Dermol, Valerij; Trunk Širca, Nada; Dakovic, Goran; Lindav, Urška (ur.). Celje: International School for Social and Business Studies, Celje, Slovenia, 2012. Str. 239-246.
170. Paris, Scott G.; Wasik, Barbara A.; Turner, Julianne. C. The development of strategic readers. // Handbook of Reading Research, Vol. 2 / edited by R. Barr., M. L. Kamil, P. B. Mosenthal i P. D. Pearson. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1996. Str. 609-641.
171. Paul, Richard; Elder, Linda. How to read a paragraph: The art of close reading. // Foundation for Critical Thinking, 2006. Str. 1. URL: <http://www.criticalthinking.org/files/How%20to%20Read%208.11.08.pdf> (2015-02-28)
172. Pedro, Francesc. The new millennium learners. // Nordic Journal of Digital Literacy 2, 4 (2006), str. 244-264. URL: [http://www.oecd.org/edu/ceri/38358359.pdf\(2012-06-19\)](http://www.oecd.org/edu/ceri/38358359.pdf(2012-06-19))
173. Perseus project. URL: [http://www.tei-c.org/Activities/Projects/pe01.xml\(2012-07-21\)](http://www.tei-c.org/Activities/Projects/pe01.xml(2012-07-21))
174. Petrak, Jelka; Aparac- Jelušić, Tatjana. Knjižnice na hrvatskim sveučilištima: tradicija i promjene. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 1(2005), str. 13-30.
175. Pikić, Aleksandra. Statistika potražnje i korištenja časopisa knjižnice FF Zg // 13. Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: Mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture / uredile Mirna Willer i Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb: HKD, 2010. Str. 292-306.

176. PISA 2009: Čitalačke kompetencije za život / uredila Braš Roth, Michelle. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja – PISA centar, 2010. Str. 10.
177. Pravilnik o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama. Narodne novine 118(2009). URL: [http://narodne-novine.nn.hr/default.aspx\(2013-05-22\)](http://narodne-novine.nn.hr/default.aspx(2013-05-22))
178. Prensky, Marc. Digital natives, digital immigrants // On the Horizon 9, 5(2001a) URL: [www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf\(2012-04-20\)](http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf(2012-04-20))
179. Prensky, Marc. Digital natives, digital immigrants, Part II: Do they really think differently? // On the Horizon 9, 6(2001). URL: [http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part2.pdf\(2012-06-20\)](http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part2.pdf(2012-06-20))
180. Prensky, Marc. The 21st- century digital learner. Edutopia, 2008. URL: [http://www.edutopia.org/ikid-digital-learner-technology-2008\(2012-03-26\)](http://www.edutopia.org/ikid-digital-learner-technology-2008(2012-03-26))
181. Presidential Committee on Information Literacy: Final Report, 1989. URL: <http://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/presidential> (2012-02-15)
182. Price, D. J. de Solla. Little science, big science. New York: Columbia University Press, 1963.
183. Prabha, Chandra. Shifting from print to electronic journals in ARL university libraries. // Serials Review 33, 1(2007), str. 4-13.
184. Primary, secondary and tertiary sources. URL: <http://www.lib.umd.edu/tl/guides/primary-sources> (2015-01-23)
185. Project MUSE. URL: http://muse.jhu.edu/about/faq_books.html (2012-03-09)
186. Ramanau, Ruslan; Hosein, Anesa; Jones, Chris. Learning and living technologies: a longitudinal study of first-year students' expectations and experiences in the use of ICT. // 7th International Conference on Networked Learning / 3-4 May 2010, Aalborg, Denmark. URL: [http://oro.open.ac.uk/24115/2/\(2012-04-26\)](http://oro.open.ac.uk/24115/2/(2012-04-26))
187. Ramey, Kevin. Undergraduate student perceptions of characteristics attributed to millennial generation college students and implications for university recruitment and retention: dissertation. Texas Tech University, 2008. URL: [http://repositories.tdl.org/ttu-ir/bitstream/handle/2346/9752/ramey_kevin_diss.pdf?sequence=1\(2012-10-03\)](http://repositories.tdl.org/ttu-ir/bitstream/handle/2346/9752/ramey_kevin_diss.pdf?sequence=1(2012-10-03))
188. Reinking, David. Multimedia and engaged reading in a digital world. // Literacy and motivation: Reading engagement in individuals and groups / uredili LudoVerhoeven i Catherine E. Snow. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, 2001. Str. 195-221.
189. Reynolds, Judy. A Brave New World: User Studies in the Humanities Enter the Electronic Age. // The Reference Librarian 49-50 (1995), str. 61-81.
190. Robbins, Sarah; McCain, Cheryl; Scrivener, Laurie. The Changing Format of Reference Collections: Are Research Libraries Favoring Electronic Access over Print? // Acquisitions Librarian 18, 35/36(2006), str. 75-95. URL: [http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=c5c40d1a-c2b4-404b-8514-58fc4241fe4a%40sessionmgr12&hid=14\(2012-05-13\)](http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=c5c40d1a-c2b4-404b-8514-58fc4241fe4a%40sessionmgr12&hid=14(2012-05-13))
191. Roberts, Gregory R. Technology and learning expectations of the net generation. // Educating the Net generation / uredili Diana G. Oblinger i James L. Oblinger.

- Washington: Educause, 2005. Str. 3.6. URL: [http://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf\(2012-12-03\)](http://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf(2012-12-03))
192. Roberts, Regina L. The evolving landscape of the learning commons. // *Library Review* 56, 9(2007), str. 803-810.
193. Rockman, Ilene F. Introduction: The importance of information literacy. // *Integrating information literacy into the higher education curriculum: Practical models for transformation* / uredila Ilene. F. Rockman. San Francisco: Jossey-Bass, 2004., str. 9. URL: http://media.wiley.com/product_data/excerpt/78/07879652/0787965278.pdf (2015-06-05)
194. Rogers, Everett. M. *Diffusion of innovations*. New York: Free Press, 1995.
195. Rosandić, Dragutin. *Metodika književnog odgoja*. // Zagreb: Školska knjiga, 2005. Str. 185.
196. Rowlands, Ian. Electronic journals and user behavior: A review of recent research. // *Library and Information Science Research* 29(2007), str. 369-396. URL: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0740818807000692> (2012-03-06)
197. Rowley, Jennifer; Urquhart, Christine. Understanding student information behavior in relation to electronic information services: lessons from longitudinal monitoring and evaluation: Part 2. // *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 58, 8(2007), str. 1162-1174.
198. Rubinić, Dora; Stričević, Ivanka. Informacijsko opismenjavanje studenata: potrebe i perspektive. // *Dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica 11.-14. travnja 2011. Knjižnice: kamo i kako dalje?: zbornik radova* / uredile Alisa Martek i Elizabeta Rybak Budić. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2013. Str. 173-186.
199. Salomon, Gavriel; Perkins, David N. Transfer of cognitive skills programming: When and how? // *Journal of Educational Computing Research* 3(1987), str. 149-170.
200. Sambrook, Jessica. *The Internet as an information resource for research by academic historians: MA dissertation*. Loughborough: Loughborough University, 1998.
201. Schroer, William J. Generations X, Y, Z and the Others. // *The Journal of the Household Goods Forwarders Association of America* 40(2008), str. 9-11. URL: [http://www.socialmarketing.org/newsletter/features/generation3.htm\(2012-10-07\)](http://www.socialmarketing.org/newsletter/features/generation3.htm(2012-10-07))
202. Schulmeister, Rolf. Is There a Net Gener in the House? Dispelling a Mystification. // *E-learning and Education* 4, 5(2008). URL: [http://elead.campussource.de/archive/5/1587\(2012-03-26\)](http://elead.campussource.de/archive/5/1587(2012-03-26))
203. Secker, Jane. DELIVERing library resources to the virtual learning environment. // *Program: electronic library and information systems* 39, 1(2005), str. 39-49.
204. Selwyn, Neil. An investigation of differences in undergraduates' academic use of the internet. // *Active learning in higher education* 9, 1(2008), str. 11-22. URL: [http://peer.ccsd.cnrs.fr/docs/00/57/19/67/PDF/PEER_stage2_10.1177%252F1469787407086744.pdf\(2012-05-16\)](http://peer.ccsd.cnrs.fr/docs/00/57/19/67/PDF/PEER_stage2_10.1177%252F1469787407086744.pdf(2012-05-16))
205. Sharp, Steve; Thompson, Sarah. „Just in case“ vs. „Just in time“: e-book purchasing models. // *Serials* 23, 3(2010), str. 201-206. URL: <http://docushare.lib.rochester.edu/docushare/dsweb/Get/Rendition-94191/leeds%2520DDA.pdf> (2012-07-28)

206. Siebenberg, Tammy R.; Galbraith, Betty; Brady, Eileen. E. Print versus Electronic Journal Use in Three Sci/Tech Disciplines: What's Going On Here? // *College and Research Libraries* 65, 5(2004), str. 427–438.
207. Siemens, George. Connectivism: a learning theory for the digital age, 2004. URL: <http://www.elearnspace.org/Articles/connectivism.htm> (2013-04-22)
208. Skelton, Barbara. Scientist and social scientists as information users: A comparison of results of science user studies with the investigation into information requirements of social sciences. // *Journal of Librarianship* 5(1973), str. 138-155.
209. Skoko, Božo; Benković, Vanesa. Znanstvena metoda fokus grupa – mogućnosti i načini primjene. // *Politička misao* 46, 3(2009), str. 217-236.
210. Smith, Abby. PART II: The Research Library in the 21st Century: Collecting, Preserving and Making Accessible Resources for Scholarship. Washington DC: Council on Library and Information Resources, 2008. URL: <http://www.clir.org/pubs/reports/pub142/contents.html/smith.html> (2013-04-24)
211. Smith, Abby. Preservationin. // *A companion to digital humanities* / uredili SusanSchreibman, Ray Siemens i John Unsworth. Malden: Blackwell Publishing, 2004. Str. 576-592. URL: <http://chw.zinbun.kyoto-u.ac.jp/~chris/kg/mat/digital-humanities-small.pdf#page=30>(2012-07-21)
212. Smith, Erin T. Changes in Faculty Reading Behaviors: The Impact of Electronic journals on the University of Georgia. // *The Journal of Academic Librarianship* 29, 3(2003), str. 162-168.
213. Smith, Shannon; Salaway, Gail; Borreson Caruso, Judith. The ECAR Study of Undergraduate Students and Information Technology. Boulder, CO: EDUCAUSE Center for Applied Research 6 (2009). URL: <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/ers0906/rs/ers0906w.pdf>(2012-12-04)
214. Standardi za visokoškolske knjižnice. URL: http://www.fer.unizg.hr/download/repository/Standardi_za_visoko%C5%A1kolske_knji%C5%BEnice_u_RH_iz_1990.pdf(2013-05-22)
215. Stem, Madeleine. Characteristics of the Literature of Literary Scholarship. // *College and Research Libraries* 44, 4(1983), str. 199-209.
216. Stevens, Tim. Kindle books officially take over print sales at Amazon, pulp starts making retirement plans. URL: <http://www.engadget.com/2011/05/19/kindle-books-officially-take-over-print-sales-at-amazon-pulp-st/> (2015-01-24)
217. Stieg Dalton, Margaret; Charnigo, Laurie. Historians and their information sources. // *College and Research Libraries* 65, 5(2004), str. 400-425. URL: <http://crl.acrl.org/content/65/5/400.full.pdf+html> (2013-03-28)
218. Stieg, Margaret F. *The Information Needs of Historians*. // *College and Research Libraries* 42,6(1981), str. 549-560.
219. Stojanovski, Jadranka. Znanstvene informacije na dlanu – tematski portal ZIND. Iz naših knjižnica. // *Kemija u industriji* 55, 6(2006), str. 273–275.

220. Strategija razvoja sveučilišnih knjižničnih sustava u Republici Hrvatskoj: od 2012. do 2015. URL: [http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/Strategija-razvoja-SKS-Nacrt-verzija-1.pdf\(2013-05-22\)](http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/Strategija-razvoja-SKS-Nacrt-verzija-1.pdf(2013-05-22))
221. Sturges, Paul; Sambrook, Jessica. Humanities scholarship, the research library and the digital library. // Digital libraries : interdisciplinary concepts, challenges and opportunities : proceedings of the Third International Conference on the Conceptions of the Library and Information Science, Dubrovnik, Croatia, May 23-26, 1999. / uredili Tatjana Aparac... [et al]. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, Filozofski fakultet; Lokve: "Benja", 1999. Str. 66.
222. Sutton, Allison M.; Jacoby, Joann. A comparative study of book and journal use in four social science disciplines.// Behavioral and Social Science Librarian 27, 1(2008), str. 1-33. URL: [http://www.eblip4.unc.edu/papers/Sutton.pdf\(2012-08-11\)](http://www.eblip4.unc.edu/papers/Sutton.pdf(2012-08-11))
223. Špiranec, Sonja ; Banek Zorica, Mihaela. Informacijska pismenost: Teorijski okvir i polazišta. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2008.
224. Špiranec, Sonja. Suvremeni pristupi učenju ili pledoaje za informacijsku pismenost. // Zrno 97-98 (2011), str. 5-8.
225. Šušnjić, Đuro. Kritika sociološke metode. Niš: Gradina, 1973.
226. Tabak, Edin; Kukić, Damir. Informacijsko ponašanje. Zenica: Univerzitet u Zenici, 2013. Str. 70. URL: [http://www.unze.ba/informacijskoponasanje/Tabak_Kukic_Informacijsko_Ponasanje.pdf\(2012-08-11\)](http://www.unze.ba/informacijskoponasanje/Tabak_Kukic_Informacijsko_Ponasanje.pdf(2012-08-11))
227. Tapscott, Don. Growing Up Digital: The Rise of the Net Generation. New York: McGraw-Hill, 1998.
228. Tapscott, Don. Grown up Digital: How the Net Generations Changing Your World. New York: McGraw-Hill, 2009.
229. TEI, URL: [http://www.tei-c.org/Activities/Projects/\(2012-07-23\)](http://www.tei-c.org/Activities/Projects/(2012-07-23))
230. Tenopir, Carol. Electronic Publishing: Research Issues for Academic Librarians and Users. // Library Trends, 51, 4(2003), str. 614-635. URL: [https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/8491/librarytrendsv51i4h_opt.pdf?sequence=1\(2012-06-10\)](https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/8491/librarytrendsv51i4h_opt.pdf?sequence=1(2012-06-10))
231. Tenopir, Carol; Ennis, Lisa. A decade of digital reference: 1991-2001. // Reference and User Services Quarterly 41, 3(2002), str. 262-273. URL: [http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&sid=f5c7ed3d-87da-42cd-b359a88912e0a8fa%40sessionmgr114&hid=123&bdata=Jmxhbm9aHImc2l0ZT11aG9zdC1saXZl#db=c8h&AN=2000051743\(2012-12-13\)](http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&sid=f5c7ed3d-87da-42cd-b359a88912e0a8fa%40sessionmgr114&hid=123&bdata=Jmxhbm9aHImc2l0ZT11aG9zdC1saXZl#db=c8h&AN=2000051743(2012-12-13))
232. Tenopir, Carol; Rowlands, Ian. Information behaviour of the researcher of the future: Age- related information behaviour: Work Package III. London: CIBER, UCL, 2007. Str. 3-5. URL: [http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/ggworkpackageiii.pdf\(2012-09-19\)](http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/ggworkpackageiii.pdf(2012-09-19))

233. The Horizon Report 2007. Stanford: The New Media Consortium, with the Educause Learning Initiative, 2007. URL: [http://www.nmc.org/pdf/2007_Horizon_Report.pdf\(2012-03-26\)](http://www.nmc.org/pdf/2007_Horizon_Report.pdf(2012-03-26))
234. Thirunarayanan, MO. From Thinkers to Clickers: The World Wide Web and the transformation of the Essence of Being Human. // Ubiquity 4, 12(2003). URL: <http://ubiquity.acm.org/article.cfm?id=777955> (2013-04-03)
235. Thomas, Sue; Joseph, Chris; Lacce, Jess; Mason, Bruce; Mills, Simon; Perril, Simon; Pullinger, Kate. // First Monday 12, 12(2007). URL: <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/2060/1908> (2013-02-15)
236. Tkalac Verčić, Ana; Sinčić Ćorić, Dubravka; Pološki Vokić, Nina. Priručnik za metodologiju istraživačkog rada u društvenim istraživanjima. Zagreb: M.E.P., 2011. Str. 23.
237. Uhomoibhi, Clare; Masson, Alan; Norris, Lyn. Integrating VLE and Library Systems: Opportunities and Challenges. // Informatica Slovenia 27, 3(2003), str. 325-334. URL: <http://library.ulster.ac.uk/4i/deliverables/outputs/Uhomoibhi%20Informatica.pdf> (2013-12-29)
238. Ukida se Središnji državni ured za e-Hrvatsku, 23.12.2011. URL: [http://www.rep.hr/vijesti/teho-i-it/ukida-se-sredisnji-drzavni-ured-za-e-hrvatsku/3773/\(2012-07-29\)](http://www.rep.hr/vijesti/teho-i-it/ukida-se-sredisnji-drzavni-ured-za-e-hrvatsku/3773/(2012-07-29))
239. United Nations Economic Commission for Europe. Statistical Database. URL: [http://w3.unece.org/pxweb/Dialog/Saveshow.asp?lang=1\(2012-02-04\)](http://w3.unece.org/pxweb/Dialog/Saveshow.asp?lang=1(2012-02-04))
240. University of Maryland, University libraries. Primary, Secondary and Tertiary Sources. URL: <http://www.lib.umd.edu/ues/guides/primary-sources> (2013-02-18)
241. Updike, John. The end of autorship. New York Times Sunday book review, 25. lipnja 2006.
242. Vakkari, Pertti.; Talja, Sanna. Searching for electronic journal articles to support academic tasks: a case study of the use of the Finish National Electronic Library (FinELib). // Information Research 12, 11(2006). URL: [http://informationr.net/ir/12-1/paper285.html\(2012-03-05\)](http://informationr.net/ir/12-1/paper285.html(2012-03-05))
243. van den Beemt, Antoine; Akkerman, Sanne; Simons, P. Robert-Jan. Patterns of interactive media use among contemporary youth. // Journal of Computer Assisted Learning 27, 2(2010), str. 103-118. URL: [http://www.academia.edu/457798/Diversity_In_Interactive_Media_Use_Among_Dutch_Youth\(2012-02-18\)](http://www.academia.edu/457798/Diversity_In_Interactive_Media_Use_Among_Dutch_Youth(2012-02-18))
244. Vassiliou, Magda; Rowley, Jennifer. Progressing the definition of "e-book". // Library Hi Tech 26, 3(2008), str. 355-368. URL: <http://bogliolo.eci.ufmg.br/downloads/TGI061%20Vassiliou%20definition%20of%20e-book%202008.pdf> (2012-02-18)
245. Verhagen, Plon. Connectivism: a new learning theory, 2006. URL: <http://www.scribd.com/doc/88324962/Connectivism-a-New-Learning-Theory> (2013-03-23)
246. Virkus, Sirje...[et al.]. Integration of digital libraries and virtual learning environments: a literature review. // New Library World 110, 3/4(2009), str. 136-150.

247. Vujević, Miroslav. Uvod u znanstveni rad u području društvenih znanosti. Zagreb: Školska knjiga, 2000.
248. Vujević, Miroslav. Uvođenje u znanstveni rad u području društvenih znanosti. Zagreb: Informator, 1990. Str. 105-106.
249. Waldman, Michaela. Freshmen's use of library electronic resources and self- efficacy. // Information Research 8, 2(2003). URL: [http://informationr.net/ir/8-2/paper150.html\(2012-07-09\)](http://informationr.net/ir/8-2/paper150.html(2012-07-09))
250. Walton, Marion; Archer, Arlene. The web and information literacy: scaffolding the use of web sources in a project-based curriculum. // British Journal of Educational Technology 35, 2(2004), str. 1-14. URL: [http://www.cet.uct.ac.za/files/KnowledgeBase/2004ResearchOutput/bjet_4_Walton_Archer.pdf\(2012-07-09\)](http://www.cet.uct.ac.za/files/KnowledgeBase/2004ResearchOutput/bjet_4_Walton_Archer.pdf(2012-07-09))
251. Watson, Alex P. Still a mixed bag. // Reference Services Review 40, 1(2012), str. 125-137.
252. Weber, Robert Philip. Basic Content Analysis. London: Sage Publications, 1990. Str.17.
253. Weedman, Judith. On the "Isolation" of Humanists: A Report of an Invisible College. // Communication Research 20, 6(1993), str.749-776.
254. Whitmire, Ethelene A longitudinal Study of Undergraduates' Academic Library Experiences. // The Journal of Academic Librarianship 27, 5(2001), str. 379-385.
255. Wiberley, Stephen E.; Jones, William G. Patterns of information Seeking in the humanities. // College and Research Libraries 50, 6(1989), str. 638-645.
256. Wiberley, Stephen E.; Jones, William G. Time and technology: A decade long look at humanists' use of electronic information technology. // College and Research Libraries 61, 5(2000), str. 421-431. URL: [http://crl.acrl.org/content/61/5/421.full.pdf+html\(2013-03-21\)](http://crl.acrl.org/content/61/5/421.full.pdf+html(2013-03-21))
257. Wilkie, Tom; Harris, Sian. E-Books Face Bright Future. // Research Information 46(2010), str. 9. URL: http://www.researchinformation.info/features/feature.php?feature_id=251 (2013-04-17)
258. Wilkinson, David; Birmingham, Peter. Using Research Instruments. London: Routledge, 2003. Str.81.
259. Williams, Peter; Rowlands, Ian (2007) Information Behaviour of the Researcher of the Future; Work Package II: The Literature on Young People and Their Information Behaviour. London: CIBER, UCL. URL: <http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/ggworkpackageii.pdf> (2013-12-27)
260. Wilson, Thomas D. Models in information behaviour research. // Journal of Documentation 55, 3(1999), str. 249-70. URL: [http://informationr.net/tdw/publ/papers/1999JDoc.html\(2012-08-11\)](http://informationr.net/tdw/publ/papers/1999JDoc.html(2012-08-11))
261. Windham, Carie. The student's perspective. // Educating the Net generation / uredili Diana G.Oblinger i James L. Oblinger.Washington: Educause, 2005. Str 5.14-5.15. URL: <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf> (2012-03-26)

262. Wu, Ming-der; Chen, Shih-chuan. Humanities graduate students' use behavior on full-text databases for ancient Chinese books. // *Lecture Notes in Computer Science* 4822 (2007), str. 141-149.
263. Zakon o knjižnicama. URL: [http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html\(2013-05-22\)](http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html(2013-05-22))
264. Zemke, Ron; Raines, Claire; Filipczak, Bob. *Generations at work: Managing the Class of Veterans, Boomers, x-ers and Nexters in your Workplace*. New York: Amacom, 2000.
265. Zhang, Yan. Undergraduate Students' Mental Models of the Web as an Information Retrieval System. // *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 59, 13(2008), str. 2087–2098.
266. Zwaan, Rolf. A. *Toward a model of literary comprehension*. // *Models of Understanding Text*. / uredili Bruce K. Britton i Arthur C. Graesser. Mahwah, NJ: Erlbaum, 1996. Str. 241-255.
267. Žugaj, Miroslav; Dumičić, Ksenija; Dušak, Vesna. *Temelji znanstvenoistraživačkog rada: metodologija i metodika*. Varaždin: Tiva, 2006. Str. 113.

Prilozi

Popis priloga

- PRILOG 1.** Anketni upitnik za studente
- PRILOG 2.** Transkripti fokusne grupe
- PRILOG 3.** Šifre studenata
- PRILOG 4.** Upitnik za fokusnu grupu
- PRILOG 5.** Prikaz literature iz Izvedbenog plana Preddiplomskog studija Hrvatski jezik i književnost za predmet Hrvatska usmena književnost
- PRILOG 6.** Značajnost razlika - Scheffe testovi

Prilog 1. Anketni upitnik za studente

**UPITNIK ZA ISTRAŽIVANJE INFORMACIJSKIH IZVORA STUDENATA
HUMANISTIČKIH ZNANOSTI**

1. Molim vas označiti koliko često koristite sljedeće vrste tiskanih izvora u učenju?

1 = nikad - 2 = rijetko - 3 = ponekad - 4 = često - 5 = uvijek	
Knjige	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Referentne izvore (rječnici, enciklopedije,...)	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Časopise	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Novinske članke	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Slike (crteži, umjetničke slike, fotografije, tehničke snimke...)	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Kataloge izložbi	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Karte	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Stare ili povijesne rukopise	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Vlastite zabilješke s predavanja	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Tuđe zabilješke s predavanja	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Ocjenske radove (diplomske, završne, magistarske radove i disertacije)	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Nastavne materijale s fakulteta (tiskane skripte i sl.)	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Vladine dokumente	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Arhive podataka (popise podataka, brojčane baze podataka)	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Druge vrste tiskanih izvora: _____	1 - 2 - 3 - 4 - 5

2. Koliko često koristite tiskane resurse u svom učenju iz nekog od navedenih izvora?

1 = nikad - 2 = rijetko - 3 = ponekad - 4 = često - 5 = uvijek	
Osobna zbirka	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Posuđujem od nastavnika	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Posuđujem od druge osobe	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Posuđujem iz fakultetske knjižnice	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Posuđujem iz sveučilišne knjižnice	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Posuđujem iz muzeja ili arhiva	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Drugo: _____	1 - 2 - 3 - 4 - 5

3. Zašto koristite tiskane izvore u učenju?

1= uopće se ne slažem 2= uglavnom se ne slažem 3= uglavnom se slažem 4=potpuno se slažem	
Jer volim osjetiti papir u rukama	1 - 2 - 3 - 4
Jer volim označavati tekst, podcrtavati i pisati bilješke	1 - 2 - 3 - 4
Jer mogu učiti na različitim mjestima (u krevetu, na plaži...)	1 - 2 - 3 - 4

1= uopće se ne slažem 2= uglavnom se ne slažem 3= uglavnom se slažem 4=potpuno se slažem	
Jer mi pružaju potpuniju sliku o predmetu koji učim	1 - 2 - 3 - 4
Jer nastavnici sugeriraju korištenje tiskanih izvora	1 - 2 - 3 - 4
Jer nema digitalnih izvora iz područja koje učim	1 - 2 - 3 - 4
Jer sam siguran u njihovu vjerodostojnost	1 - 2 - 3 - 4
Jer su uglavnom na hrvatskom jeziku	1 - 2 - 3 - 4
Neki drugi razlog	1 - 2 - 3 - 4

4. Molim vas označite koliko često koristite sljedeće vrste digitalnih izvora u učenju?

1 = nikad - 2 = rijetko - 3 = ponekad - 4 = često - 5 = uvijek	
Knjige	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Referentne izvore (rječnici, enciklopedije,...)	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Članke iz časopisa	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Novinske članke	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Simulacije i animacije	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Digitalne filmove ili video	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Audio materijale (intervjui, govori, muzika i sl.)	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Slike (crteži, umjetničke slike, fotografije, tehničke snimke...)	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Karte	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Digitalne faksimile starih ili povijesnih rukopisa	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Online ili digitalizirane dokumente (uključujući prijevode)	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Vladine dokumente	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Arhive podataka (popise podataka, brojčane baze podataka)	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Nastavne materijale kreirane od fakulteta ili drugih institucija	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Osobne online dnevnike (blogovi)	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Online razredne diskusije (uključujući i arhive diskusija)	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Materijale postavljena na društvene mreže (Facebook i sl.)	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Web stranice kreirane od fakulteta ili drugih institucija	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Sadržaje postavljene na Moodle ili WebCT	1 - 2 - 3 - 4 - 5
PowerPoint prezentacije	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Druge vrste izvora: _____	1 - 2 - 3 - 4 - 5

5. Gdje pronalazite digitalne sadržaje?

1 = nikad - 2 = rijetko - 3 = ponekad - 4 = često - 5 = uvijek	
osobna zbirka digitalnih materijala	1 - 2 - 3 - 4 - 5
online časopisi (npr. Hrčak)	1 - 2 - 3 - 4 - 5
online knjige	1 - 2 - 3 - 4 - 5
pretraživači /direktoriji (npr. Google, Yahoo...)	1 - 2 - 3 - 4 - 5
stranice kolegija na koje je nastavnik postavio materijale	1 - 2 - 3 - 4 - 5
javne (besplatne) online baze podataka	1 - 2 - 3 - 4 - 5

1 = nikad - 2 = rijetko - 3 = ponekad - 4 = često - 5 = uvijek	
komercijalne baze podataka	1 - 2 - 3 - 4 - 5
baze podataka fakulteta /odsjeka	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Portali koji pružaju linkove i URL-ove relevantne za određene teme iz pojedinih disciplina	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Online izložbe (npr. iz muzeja)	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Digitalna zbirka fakultetske knjižnice	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Digitalna zbirka sveučilišne knjižnice	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Medijske stranice (npr. Slobodna Dalmacija)	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Ostali izvori: _____	1 - 2 - 3 - 4 - 5

6. Kako koristite digitalne izvore u učenju?

1 = nikad - 2 = rijetko - 3 = ponekad - 4 = često - 5 = uvijek	
učim direktno sa web stranice kolegija	1 - 2 - 3 - 4 - 5
učim direktno iz e-knjiga	1 - 2 - 3 - 4 - 5
učim direktno iz e-članaka/časopisa	1 - 2 - 3 - 4 - 5
printam digitalni materijal za učenje	1 - 2 - 3 - 4 - 5
sudjelujem u online diskusiji o određenoj temi	1 - 2 - 3 - 4 - 5
prezentiram predavanje na satu	1 - 2 - 3 - 4 - 5
neki drugi način: _____	1 - 2 - 3 - 4 - 5

7. Zašto koristite digitalne izvore u učenju?

1 = uopće se ne slažem - 2= uglavnom se ne slažem - 3 = uglavnom se slažem - 4 = potpuno se slažem	
zato jer volim koristiti nove tehnologije	1 - 2 - 3 - 4
zbog ugleda kod nastavnika ili kolega	1 - 2 - 3 - 4
jer drugi to očekuju od mene	1 - 2 - 3 - 4
jer želim biti u korak s vremenom	1 - 2 - 3 - 4
jer mi omogućavaju lakše pretraživanje	1 - 2 - 3 - 4
jer me povezuju s drugim izvorima	1 - 2 - 3 - 4
jer ih je lakše razmjenjivati	1 - 2 - 3 - 4
jer stvaraju osjećaj zajedništva	1 - 2 - 3 - 4
jer su lako dostupni	1 - 2 - 3 - 4
jer mi štede vrijeme	1 - 2 - 3 - 4
jer ih je lakše citirati	1 - 2 - 3 - 4
neki drugi razlog: _____	1 - 2 - 3 - 4

8. U kojim aktivnostima učenja vam je potrebna podrška:

1 = uopće se ne slažem - 2= uglavnom se ne slažem - 3 = uglavnom se slažem - 4 = potpuno se slažem	
potrebna mi je podrška u pronalaženju digitalnih sadržaja	1 - 2 - 3 - 4
potrebna mi je podrška u utvrđivanju vjerodostojnosti (istinitosti) digitalnih sadržaja	1 - 2 - 3 - 4

1 = uopće se ne slažem - 2= uglavnom se ne slažem - 3 = uglavnom se slažem - 4 = potpuno se slažem	
potrebna mi je podrška u interpretiranju zakona o autorskom pravu	1 - 2 - 3 - 4
potrebna mi je podrška u vrednovanju sadržaja za učenje	1 - 2 - 3 - 4
potrebna mi je podrška u prikupljanju, organiziranju i održavanju digitalnih materijala	1 - 2 - 3 - 4
potrebna mi je podrška u: _____	1 - 2 - 3 - 4

9. Koliko često koristite savjet ili pomoć u učenju od strane:

1 = uopće se ne slažem - 2= uglavnom se ne slažem - 3 = uglavnom se slažem - 4 = potpuno se slažem	
kolega	1 - 2 - 3 - 4
nastavnika	1 - 2 - 3 - 4
knjižničara sveučilišne knjižnice	1 - 2 - 3 - 4
arhivista ili muzeologa	1 - 2 - 3 - 4
ne koristim ničiju pomoć, radim sam	1 - 2 - 3 - 4
neke druge osobe: _____	1 - 2 - 3 - 4

10. Koliko se slažete ili ne slažete sa sljedećim tvrdnjama:

1 = uopće se ne slažem - 2= uglavnom se ne slažem - 3 = uglavnom se slažem - 4 = potpuno se slažem	
u učenju često strepim od rokova	1 - 2 - 3 - 4
volim učiti sam	1 - 2 - 3 - 4
smatram da mi nastavnici i mentori mogu najviše pomoći u učenju	1 - 2 - 3 - 4
u učenju se u najvećoj mjeri oslanjam na nastavne materijale	1 - 2 - 3 - 4
sljedim citate (bibliografiju) i tako pronalazim novu literaturu	1 - 2 - 3 - 4
nije mi problem tražiti literaturu na udaljenim lokacijama	1 - 2 - 3 - 4
preferiram učenje iz materijala bogatih shemama, skicama i slikama od samog teksta	1 - 2 - 3 - 4
preferiram učenje kratkih odlomaka teksta (npr. sažetke), a ne cijelog teksta	1 - 2 - 3 - 4
dok učim pratim što se događa na društvenim mrežama	1 - 2 - 3 - 4
dok učim radim još nešto (što: _____)	
smatram da mi kolege mogu više pomoći u učenju od nastavnika	1 - 2 - 3 - 4
kad tražim informacije za učenje nestrpljiv sam i želim da mi se odmah isporuče	1 - 2 - 3 - 4

11. Posjećujete li Sveučilišnu knjižnicu?

1 = nikad - 2 = rijetko - 3 = ponekad - 4 = često - 5 = uvijek

Ukoliko ste na prethodno pitanje odgovorili **nikad** preskočite pitanja 12., 13. i 14.

12. Sveučilišnu knjižnicu posjećujem uglavnom radi :

1 = uopće se ne slažem - 2= uglavnom se ne slažem - 3 = uglavnom se slažem - 4 = potpuno se slažem	
rada na računalu (pisanje seminarskog rada i sl.)	1 - 2 - 3 - 4
korištenja interneta	1 - 2 - 3 - 4
kao mjesto za učenje	1 - 2 - 3 - 4

1 = uopće se ne slažem - 2= uglavnom se ne slažem - 3 = uglavnom se slažem - 4 = potpuno se slažem	
kao mjesto za čitanje	1 - 2 - 3 - 4
kao mjesto susreta s prijateljima	1 - 2 - 3 - 4
uzimanje tiskane literature za učenje	1 - 2 - 3 - 4
korištenje digitalnih baza podataka	1 - 2 - 3 - 4
korištenje online časopisa	1 - 2 - 3 - 4
korištenje online knjiga	1 - 2 - 3 - 4
neki drugi razlog: _____	1 - 2 - 3 - 4

13. U Sveučilišnoj knjižnici koristim usluge:

1 = uopće se ne slažem - 2= uglavnom se ne slažem - 3 = uglavnom se slažem - 4 = potpuno se slažem	
pitaj knjižničara	1 - 2 - 3 - 4
fotokopiranja	1 - 2 - 3 - 4
rezervacije literature	1 - 2 - 3 - 4
posudbe građe	1 - 2 - 3 - 4
međuknjižnične posudbe	1 - 2 - 3 - 4
nešto drugo: _____	1 - 2 - 3 - 4

14. Kad tražim literaturu za učenje:

1 = uopće se ne slažem - 2= uglavnom se ne slažem - 3 = uglavnom se slažem - 4 = potpuno se slažem	
provjerim online knjižnični katalog fakultetske knjižnice	1 - 2 - 3 - 4 - 5
provjerim online knjižnični katalog sveučilišne knjižnice	1 - 2 - 3 - 4 - 5
ne koristim online kataloge knjižnica	1 - 2 - 3 - 4 - 5

Godina rođenja
Spol M Ž
Odsjek
Godina studija

Prilog 2. Transkripti fokusne grupe

Koje tiskane izvore koristite za učenje?

SEJ: Najviše učim iz obvezne literature koja je navedena na popisu za pojedini kolegij. To su skripte koje profesori ostavljaju u skriptarnici ili nam ih pošalju putem e-maila, neke naše interne (skraćene) knjige. Skraćujete li sami ili preuzimate skraćeno? Kako kad, uglavnom se podijelimo, svatko skрати određeni dio, onda se mijenjamo.

SPU: Za povijest umjetnosti najviše učim iz skripti koje su izradili profesori i iz obvezne literature, ovisi kako za koji kolegij. Za neke kolegije uopće ne postoji literatura nego profesori rade skripte.

Te skripte su tiskane ili vam ih šalju e-mailom?

Šalju nam ih e-mailom, a mi ih isprintamo kad učimo.

SF: Za filozofiju najviše učimo iz enciklopedija, filozofskog leksikona i obvezne literature. Je li filozofski leksikon tiskan? Ima naš filozofski leksikon, hrvatski u tiskanom obliku i Stenfordova enciklopedija filozofije u digitalnom obliku. I kad učite iz enciklopedije printate li to pa učite ili učite direktno sa zaslona. Iz enciklopedije najviše učim pojmove, filozofija ima dosta pojmova koje prvo treba definirati da bi znali što ćemo učiti, tako da najprije te pojmove, ako su u digitalnom obliku prepisem u bilježnicu i ako su u knjizi isto ih prepisem u bilježnicu. Što ako ne tražite pojmove već trebate učiti nešto što je duže učite li sa zaslona? U tom slučaju isprintam.

SP: za spremanje za ispit uglavnom učim iz svojih bilješki sa sata, ili iz dodatne literaturu koju profesor napiše a onda ponekad treba rječnik ili ako tražim o nekome nešto više, obično tražim po knjigama, ne mora biti nužno enciklopedija, nego općenito, nekakav leksikon. Međutim problem je što se rječnici i enciklopedije ne mogu iznijeti iz knjižnice, kad dođeš do toga. Govorite o sveučilišnoj knjižnici ili o fakultetskoj knjižnici? Govorim o sveučilišnoj i općenito, leksikoni općenito nigdje ne izlaze vani, ni stručnija literatura. To je problem, ako vam je kratak rok onda iskopiram dijelove koji mi trebaju. Na povijesti imamo profesore koji nam daju PPT prezentaciju ili oni pišu knjige.

Dobijete li PPT e-mailom, oni stave na web stranice ili u tiskanoj formi?

SP: Kako kada, nekad prepisujemo dok oni govore, nekad nam pošalju na e-mail, tiskane nekad, ali to je vrlo rijetko.

SEJ: Ako se mogu nadovezati, kad nam oni pošalju mi ih isprintamo jer u biti puno je teže, koliko ja mislim svima isto, učiti nešto s računala jer to vidimo tad i nikad više, tako da isprintamo i onda podcrtavamo i po tome učimo., a to je nemoguće s računala.

SHJ: sa samog ekrana, s interneta učiti dosta je zamornije, ja govorim iz osobnog iskustva, puno mi više vremena treba, a umorim se puno više u odnosu kad npr. imam skriptu ili obvezni popis literature, gdje je po 5,6, 7 knjiga i onda iz svake knjige po neki dio, ali internet služi za skraćivanje i nalaženje nekih osnovnih informacija.

Iz čega najčešće učite?

SHJ: Puno više koristimo knjige, bar ja osobno, i to tiskane knjige. Jedino ako želim nešto skratiti i naći konkretno, koncizno o čemu se radi, onda više koristim internet i to blog ili nešto gdje imam nešto konkretnije objašnjeno. Ali na takav način puno više radim iz hrvatskoga kad su knjige u pitanju baš onako da mogu prelistat i pročitat to što me zanima, a iz talijanskoga čini mi su da su puno češće skripte i neki papiri koje profesori ostavljaju u kopirnici tako da utoliko je to kraće i konkretnije da se može brže napraviti kući.

STJ: Što se tiče talijanskog mislim da profesori općenito preferiraju nekakve tiskane izvore, znači da obično učim iz obvezne literature ili eventualno sa svojih zapisa tijekom sata.

Zapravo nam puno profesora ograničava izvore literature i kad pišemo seminare ne smijemo koristiti internet dosta često.

SP: Ako se mogu nadovezati, na par predmeta smo imali udžbenike, kao npr. uvod u povijest recimo, to je bila literatura za jedan ispit, i bio je napravljen udžbenik baš za srednji vijek, to nam je npr. bila literatura, dok iz nekih drugih stvari nemamo osnovnu literaturu, već se više toga spoji.

SHJ: Baš jučer smo imali situaciju s profesoricom koja nam je rekla da ona osobno kad zadaje seminarske radove, traži od nas da nam ne daje sve na gotovo, kao npr. popis literature, nego da mi moramo istraživati da li na internetu, u bilo kojem formatu, bilo kojem obliku, ali da sami nalazimo članke, knjige i popise literature u svrhu toga da se naučimo sami snalaziti dok npr. na drugoj godini postoje neki profesori koji ti daju na komadu papira zapisanih 4-5 izvora. Ne moramo sami istraživati i provoditi nekoliko dana za pronalaženje izvora za napisati seminarski rad.

SEJ: Što se tiče jezičnih vježbi, rekli smo kod književnosti i lingvistike da su to knjige i skripte koje profesori ostavljaju u kopirnici a za jezične vježbe smo uglavnom imali jezične udžbenike sa zadacima i vježbama iz gramatike za engleski jezik. Osim udžbenika tu su i gramatike i rječnici u tiskanom obliku jer nam na samim ispitima nije dozvoljeno služenje mobitelom na kojemu možemo imati digitalnu verziju rječnika, nego moramo nositi svoje dvojezične i jednojezične rječnike.

Što koristite kad sami kući radite?

SEJ: Onda je i tiskana i online digitalna verzija rječnika na internetu jer je samo kratko za ukucati brže nego listati u rječniku. Budući da nisu svi rječnici u online izdanju uvijek najbolji izbor i ne daju najtočnije rješenje, onda je bolje pogledati u tiskani rječnik.

Je li vas još netko osim nastavnika uputio na određenu građu ?

SP: U knjižnici npr. gradska knjižnica Marko Marulić ima link pitajte knjižničara, jako je koristan, pogotovo ako imate pisati seminar ili pitate u knjižnici, dosta su uslužni. Recimo koristimo informacije od starijih kolega ili gledamo na internet, vezano uz tu temu.

SHJ: najčešće se po imenima autora možemo orijentirati, što nam konkretno treba, na koji način do toga doći, neki naslovi ili neke stvari koje imamo za poslije obraditi ranije pričamo o tome s profesorima i, ja govorim za sebe osobno, najviše oni upute. Čak i kad nam nešto nije jasno možemo im se obratiti po tko zna koliko puta a u svrhu toga da dođemo do konkretnih informacija, odnosno izvora informacija da možemo pisati rad.

Odakle nabavljate informacijske izvore za učenje?

SP: Dosta nabavljamo i od starijih kolega, recimo ako profesor ne da PPT prezentacije onda nam oni pošalju ili neke skripte koje nisu tu, pa onda preko njih. Stvarno nam oni dosta pomognu, kažu kakav je bio ispit, što moraš znati za ispit. To je dosta korisno, osim što često puta znaju lagati pa nije baš uvijek točno što kažu, pa morate biti oprezni koga pitate.

SHJ: Mada se u načelu te stvari vrlo malo mijenjaju u odnosu kako je to bilo prijašnjih godina, tako da se uz pomoć starijih kolega stvarno mogu naći informacije i sastavljene skripte ukratko i iz njih učiti, to je dosta praktično.

SEJ: Nabavljamo građu i iz knjižnice i to uglavnom fakultetske knjižnice.

SF: Marko Marulić, sveučilišna, fakultetska knjižnica, sve moguće knjižnice

SP: također, sve knjižnice, a čula sam, a nisam koristila, da neke kolege u muzejima koriste knjižnicu, ali ja nisam bila.

SPU: koristimo Galeriju umjetnina, tamo nam je literatura za suvremenu umjetnost.

STJ: Također isto knjižnicu fakulteta i Marko Marulić

SHJ: Isto tako, ali moram istaknuti, najrjeđe se koristim sveučilišnom knjižnicom, najrjeđe tamo odlazim. Meni se čini da su dosta iskomplicirali čitav taj sustav kako doći do knjige, pa

kopiranje, pa kopije će biti za dva dana. Znači puno je kompliciranije doći do nečega do čega se u fakultetskoj knjižnici, gradskoj knjižnici ili iks drugih mjesta, pa na kraju krajeva i internetu može puno jednostavnije doći.

SF: Problem sa filozofijom je taj što većine knjiga nema u knjižnici fakulteta i nema ih u Knjižnici Marka Marulića i baš jedino ih ima u sveučilišnoj knjižnici, tako da smo mi prisiljeni ići u sveučilišnu knjižnicu.

SHJ: Jedino u tom slučaju idem tamo, ali ja idem puno rjeđe jer do većine izvora mogu doći bez sveučilišne knjižnice.

SEJ: Također, što se tiče jezika naša knjižnica je puno bolje opremljena nego sveučilišna knjižnica jer se u istoj zgradi nalazi jedan i drugi odsjek i onda je pristupačnije studentima. Knjižnica je dosta dobro opremljena, dok u sveučilišnoj knjižnici ima par rječnika i to je to. Tako da veći izbor imamo ovdje.

Kako učite iz tiskanog teksta i kada dajete prednost tiskanom tekstu kod učenja?

SEJ: Tiskanom tekstu uvijek.

Svi: također, uvijek.

Rekli ste da kad tražite neku riječ u rječniku da koristite digitalni rječnik?

SEJ: Ako sam kod kuće i počela sam učiti iz neke skripte podcrtavam najbitnije stvari i kad neku riječ ili neki pojam ne razumijem onda samo na brzinu ukucam u internet da vidim o čemu se radi da ne gubim vrijeme tražeći da zovem okolo kad mogu na brzinu vidjeti informaciju koja mi pomaže da bolje razumijem ono o čemu učim.

SPU: Ako su knjige pročitane, napravim neki kratki sažetak.

SF: Filozofiju samo čitam.

SP: Ja često koristim portal Hrčak, pa su tu neki članci. Nekad čitam s računala, nekad kopiram, ovisno o tome koliko imam vremena, koliko ima stranica itd... Ali ja isto volim učiti kad imam papir pod rukom i obično ako je baš moje nešto, znači nije posuđena knjiga ili ako je kopirana, onda podcrtavam ili lijepim papiriće sa strane. Nekad crtam sa strane, tako ponekad izvučem nešto bitno pa želim da bude šareno, ovisno o tome kakvog sam raspoloženja.

SHJ: Meni se zna dogoditi ako nešto konkretnije trebam zapamtiti, kao npr. neku informaciju, znam čak sa skripti prepisivati. Sami taj proces prepisivanja nečega mi pomaže da neke stvari lakše zapamtim. Osim toga tu je čitanje i tim iščitavanjem nekoliko puta mi sjedne, ali kad mi je baš nešto da trebam žešće naučiti onda znam prepisivati i to što je već prepisano samo da mi što bolje ostane zapamćeno.

SP: to ja isto ponekad koristim, samo što nekad nema vremena za to sve prepisati.

SHJ: Nekada opet i od skraćene verzije napravim skraćenu verziju čisto da najbitniji sukus informacija preuzmem.

STJ: Kod talijanskog jezika većinom koristim ono što su kolege spomenule, znači ako je moja knjiga onda podcrtavam, obično šareno da mi je što uočljivije, da bolje pamtim. Isto tako radim skraćene verzije i sažetke kad pročitam cijelu knjigu.

Gdje obično učite u kojem prostoru?

SP: Kod kuće u sobi, zatvorim sve, ugasim sve, ne smije nikakva buka biti ni ništa slično. Uglavnom navečer kad moji odu na spavanje i ugase televiziju da ne čujem nikakve šumove ostale, onda se najbolje koncentriram jer uglavnom čitam na glas i ponavljam, pa mi baš treba tišina. Nitko ne smije biti oko mene jer to me dekoncentrira.

Učite uvijek sami?

SEJ: Da, osim kada prije samog procesa učenja na pamet se nađem s kolegicama pa zajedno skratimo neku verziju, izvadimo što je najbitnije. I kad se tiče jezičnih vježbi, rješavanje zadataka iz gramatike, onda je to uvijek bolje skupa da se nekako nadopunimo i kažemo jedna

drugoj što nije dobro. Ali ovako kad imamo teoriju ispred sebe, kad se nema što objašnjavati onda sami učimo.

Što je s računalom, mobitelom, facebook...?

SEJ: Facebook je ugašen, da ne bi ometao, kompjuter je tu. U biti, kad sam već završila sve te pripreme procese i izvadila sve što je bitno, onda mi više i ne treba ni računalo ni internet, nego samo učim iz toga što sam podcrtala.

SPU: Za povijest umjetnosti ako imamo gotove skripte učim doma, u sobi, zatvorena, navečer kad je tišina. Ako je neka literatura koju ne mogu posuditi, moram ići u sveučilišnu knjižnicu i onda učim tamo, ali uglavnom nikad ništa od toga.

SF: Što se tiče filozofije uglavnom, mi na filozofiji učimo tako da odemo na kave i onda pričamo o tome što trebamo učiti i onda nakon toga svak uči pojedinačno, isto doma, sami.

Je li vam što uključeno dok učite?

SF: Sve je uključeno.

Pratite li sve dok učite?

SF: Da, pratim, to mi pomaže. Nekad ako je upaljen facebook, isto neko uči od mojih, onda napravimo pauzu i pričamo ili pričamo o tome što učimo, tako da mi zapravo pomogne. Nekad mi pomognu leksikoni i enciklopedije online i to. Zna se dogoditi da ponavljamo na mobitel.

SP: Učim gdje stignem, nekad doma u svojoj sobi, nekad, kad odu svi leći, onda u dnevnom boravku. U zadnje vrijeme koristim knjižnice, pošto imam pauze između predavanja i obveza. Uglavnom dosta po knjižnicama, iako mi je najbolje kad je tišina ili neka lagana glazba, ne neka prebučna, čisto da ostanem budna. Bolje da nije ništa uključeno oko mene, jer ako je onda ništa od učenja. Lakše mi je kad nije ništa uključeno, jedino radio, to može, ako je glazba.

SHJ: Ovisno o raspoloženju. Meni je situacija nekad kad učim ono što me baš zanima i u što se unesem onda to iznimno radim sam. I nekad kad zagusti, znači da trebam nešto "zdrmat" onda to sam. A u slučaju da mi je potrebno nešto objasniti ili pomoć od kolega npr. nešto skratiti, onda to može biti i u društvu. Za baš nešto naučiti pomaže mi internet, pomaže mi to sastavljeno, knjiga, sve što mi je dostupno da mogu putem toga to sve skupa naučiti. Čak mi ni apsolutna tišina ne odgovara kao ni apsolutna galama već nešto između. Nekako sam navikao da je uvijek nešto okolo, pa me čak potiče da budem koncentriraniji kad mi nešto šuška sa strane, pomaže mi da se koncentriram.

STJ: Meni to obično ovisi o materiji koju učim, ako se radi o književnosti gdje baš trebam naučiti neke podatke onda učim tako da sam sama, ne smije me ništa ometati, šetam, pričam naglas, izgašen je i facebook i kompjuter. Kad se radi o nekim vježbama i nekim praktičnim zadacima onda obično učim u grupi, nađemo se nas par na kavi i onda to zajedno rješavamo.

Učite li u sveučilišnoj knjižnici?

SEJ: Ne. Bila sam samo jedan ili dva puta, kad se tek otvorila, da vidim kako funkcionira, što se sve unutra nalazi, i shvatila da nema toliko same građe koja bi nam pomogla, a i jako puno ljudi je tamo iz različitih razloga, tako da ništa ni od koncentracije ni od ničega, tako da nema smisla.

Koji su po tvom mišljenju razlozi zašto studenti dolaze u knjižnicu?

SEJ: Dolaze uglavnom studenti kojima je blizu, s ekonomije, građevine, spuste se da posude knjige i nešto uče, a pošto tamo ima i kompjutera, onda je stalno i muzika u ušima i facebook i ovo i ono a onda ako ćemo pričati opet ništa od toga.

SF: Ja sam prvu godinu učila u sveučilišnoj knjižnici, ali samo prvi semestar. Postalos mi je problematično s vremenom zato što nismo slobodni unutra, dok izađemo vani, treba vremena,

ako ćemo npr. zapaliti cigaretu, ne možemo jesti, ne možemo se napiti. Treba nam neka sloboda dok učimo, tako da sam je počela izbjegavati što se učenja tiče.

Dakle smetaju vam ta ograničenja. A da nema tih ograničenja?

SF: Pa mogla bih. Sad odem kad mi je literatura tamo.

Postoji li još neki razlog zašto idete tamo osim po literaturu?

SF: Jedino zbog literature i da pišem seminare i to je to.

SP: Počela sam je prakticirati tek od ove godine, jer me ljuti to što ne mogu iznijeti knjigu. Pozitivna strana je što ima računala, word što se može koristiti za seminare, evo večeras baš pišem jedan. To je više-manje to. Sad sam isto zadužila jednu knjigu. Neke stvari imaju oni što se tiče povijesti što nema Marko Marulić i što ova (sveučilišna knjižnica) radi do devet sati a Marko Marulić do osam. Odgovara mi duže radno vrijeme.

SF: I meni, noćno učenje.

Odgovara li vam kasnije učenje?

SF: Ne paše mi učenje u sveučilišnoj knjižnici jer ne živim u Splitu. Da živim u Splitu sigurno bi išla jer je manje studenta i nekako je bolje.

SP: Imam sad stanku od 18.30 do 21.00, pa ću otići gore (u sveučilišnu knjižnicu) nešto raditi. Osim što odete učiti i po građu, koristite li je za još što?

SP: Da, pišem seminare zato što ima word. U Marka Marulića se mora posebno plaćati korištenje worda, a ova (fakultetska) knjižnica radi samo do 18.30. i nije uvijek slobodno računalo. Ako imam neku pauzu, ne stignem doći kući, pošto ne živim u Splitu, pa se moram vraćati, uglavnom mi je praktičnije ostati ovdje negdje.

SHJ: Maksimalno izbjegavam sveučilišnu knjižnicu zbog te komplikacije koju sam spomenuo. Postoje sigurnosni kodovi za ući i spustiti se dolje, pa drugi sigurnosni kod za korištenje interneta, samo još čekam mrežnicu oka da mi očitaju, to mi nije to. Onda se ne mogu ni koncentrirati da ja sad sjedim i učim pa tu mi je to dostupno, pa mogu pogledati. Ovako same komplikacije jesam li se odjavio, jesam li to sve napravio kako treba.

Kad idete tamo koji su razlozi?

SHJ: Kad idem, idem po neku konkretnu knjigu za koju znam da je nema nigdje drugdje, ali vrlo rijetko odlazim tamo jer mi ne odgovara toliko. Kao što je kolegica rekla nemam slobodu, npr. ako ću sjesti i zapaliti cigaretu i ako ću nešto pojesti, čisto da imam nekakvu kretnju, da mi pomogne da naučim zapravo. Jednostavno mi puno više paše učenje kući, nego da idem u sveučilišnu knjižnicu.

STJ: ni meni ne odgovara učenje u sveučilišnoj knjižnici. Kao prvo dosta je daleko i studentima s filozofskog, dok oni dođu do nje, oduzme dosta vremena. Možda je više prilagođena studentima koji su po fakultetima u blizini. Isto tako, ta cijela atmosfera koja je ukočena, nije nešto poticajna za učenje.

Koji su najčešći razlozi kada idete, ako idete?

STJ: Jedino ako tamo postoji neka konkretna knjiga koju ne mogu uzeti nigdje drugdje.

Preferirate li učiti iz e-knjige ili iz tiskane knjige i zašto ste već odgovorili. Kad koristite digitalne izvore spomenuli ste PPT prezentacije, facebook, blog.

Zanima me konzultirate li se e-mailom dok učite?

SEJ: Više Facebook poruke. Ili napravimo grupnu poruku svih studenata na nekoj kombinaciji. Imamo grupu u kojoj smo nas pet i onda tu dijelimo informacije, recimo ako je netko propustio koji sat, onda napišemo što je bilo, pošaljemo skriptu i sl. E-mail koristimo za komunikaciju s profesorima ili napravimo zajednički za smjer i onda nam oni pošalju informacije vezane za nadoknade ili, ako nam trebaju što poslati od materijala, šalju to na e.mail.

Chat, blog, Moodle, knjižnični katalog?

Za Moodle nisam nikad čula do ove godine kad nam je jedna profesorica rekla da će nas svih dodati na Moodle i da će tu stavljati svoje prezentacije. Onda smo svi ostali što je sad to? Na kraju mislim da ni ona nije koristila taj Moodle, tako da ništa od tih njenih prezentacija. I dalje je sve išlo po jednoj knjizi koja je bila određena za obveznu literaturu iz tog kolegija, na taj Moodle me nije ni prikačila.

Knjižnični katalog?

SEJ: Knjižnični katalog je na dnevnoj bazi, novi i stari (FFSt katalog) i dosta pomogne samo bi bilo dobro da sve što je upisano u stari katalog bude upisano u novi tako da imamo samo novi, da se vide signature.

SF: Što se tiče Facebooka isto imamo grupe, treća godina filozofije ima svoju grupu.

SPU: Treća godina povijesti umjetnosti također ima svoju grupu, tu uglavnom razmjenjujemo informacije. Na povijesti umjetnosti se zna dogoditi da netko od nas napravi album slika, jer dosta imamo slika i onda ispod pišemo koja je godina, koji autor. E-mail koristim samo za komuniciranje s profesorima. Imamo zajedničke e-maileve ako su neke zajedničke informacije, ako šaljemo seminare, onda isto preko svog e-maila.

Knjižnični katalog sam koristila par puta za pretragu knjiga, ali komplicirano mi je to, stari katalog, novi katalog, i tek sam ga ove godine otkrila.

Koristite li sveučilišni katalog?

SF: Ako mi treba neka knjiga koristim.

SEJ: Katalog sveučilišne knjižnice ne koristim, ali ako mi treba naš i od gradske knjižnice Marko Marulić.

SPU: Moodle je na povijesti umjetnosti dosta popularan. Dosta profesora radi svoje skripte i imaju Moodle profile gdje nas dodaju i stavljaju tu svoje skripte ili prezentacije.

SP: Na povijesti ne koristimo baš Moodle, ali ima na hrvatskom jedan profesor koji sad stavlja (materijale), ali to je izborni predmet. Što se tiče kataloga koristim ga dosta često i to fakultetske knjižnice, Marka Marulića i sveučilišne knjižnice. U Marka Marulića gledam i gdje se nalazi, na kojem odjelu u kojoj knjižnici je li posuđeno ili nije. To bi bilo odlično kad bi se ovdje uspjelo napraviti da se zna (katalog FF St), ali stvarno ih dosta koristim, dosta mi pomažu.

Od ostalih stvari?

SP: E-mailom kontaktiram s kolegama, facebook i e-mail, kako kada, chat ne koristim.

SHJ: Što se Moodla tiče, to je nešto novo, ja još nisam „uhvatio ruku“ da to sve skupa koristim. Zapravo je sada čitava stranica fakulteta po tom nekom principu, pa mi je trebalo malo vremena dok uđem u sve to, ali nije da sam toliki fan. Nekako čini mi se da tehnologija do jedne granice iznimno pomaže, a nekad, bar za mene osobno zna zakomplicirati stvari. Koristim e-mail, facebook, stranicu fakulteta, kataloge svih knjižnica i onda do jedne granice to naravno pomaže zato što povećava dostupnost literature, kao što je kolegice rekla već ranije, kad je potrebno ukucati neki pojam što je brže, ali previše ići u tehnologiju mene zamara do neke veće mjere da bi kvalitetnije nešto naučio. Tako da neke najosnovnije stvari da što brže dođem do informacije, to najviše koristim.

STJ: Ja većinom koristim zajedničke grupe na facebooku koje su dosta korisne npr. za razmjenjivanje skripti sa nekim od studenata više godine koji npr. tu stave svoja pitanja i svoje skripte, pa mi kasnije printamo i iz toga učimo. Što se tiče Moodle-a jedino sam iz jednog predmeta imala prilike raditi na tome. To je bio jedan izborni predmet iz prošle godine. Profesorica se jako trudila to sve nama približiti i uključiti nas, ali jednostavno nije zaživjelo, ne znam zašto.

SEJ: Nama je to vjerojatno malo apstraktno. Jesmo mlada generacija računalne tehnologije, ali nekako smo između. Ovi iz osnovne škole bi se odmah razumjeli u to, a nama je već malo

teže. I još s obzirom da smo humanisti, automatski nismo baš orijentirani na tehniku, računala i takve neke informacijske tehnologije, dobro što se uopće znamo služiti računalom, kako tko mislim, ja ne mogu govoriti za svih.

STJ: Ne koristim blog ni chat.

Kako doznajete za digitalne izvore, preporučite vam li ih tetko i zbog čega ih koristite.

SEJ: Profesori. Oni nam kažu gdje možemo naći detaljnije informacije ako nam bude trebalo, ili što nam može koristiti uz obaveznu literaturu. Ako ne oni, upišemo sami pojam u tražilicu, pa što nam izbaci. Što se tiče online rječnika isto tako sami to tražimo.

Zašto koristite taj, a ne tiskani?

SEJ: Koristimo i jedan i drugi paralelno, ali ako vam je pristup internetu jednostavniji, ako sam kod kuće, sjedim za stolom i kompjuter mi je tu i trebam pogledati samo na brzinu jednu riječ koje se u tom trenutku ne mogu sjetiti, onda mi je jednostavnije ići na Internet, utipkati riječ, nego da sad listam, tražim i gubim vrijeme.

SF: Preporučite nam uglavnom profesori ili stariji kolege ili sami naiđemo na internetu dok pretražujemo određenu temu.

Koji su razlozi zašto ćete se odlučiti za jedan format?

SF: Ako je kvalitetniji digitalni, onda ću se odlučiti za njega, ali svaki put ih isprintam tako da ne koristim baš u digitalnom obliku. Ako ne postoji u tiskanom obliku, onda moramo ići na Googlebooks i sl.

Koji ćete prvo pogledati tiskani ili digitalni?

SF: Prvo ću tiskani, a ako ga nema onda ću digitalni.

SPU: Ja također.

Ima li još neki razlog zbog kojeg ćete se odlučiti za digitalni izvor?

SF: Npr. kod leksikona, jer je brže.

SP: Mislim da nemam više ništa posebno dodati, sve su kolegice rekly. To se može primijeniti i na povijest. Procijenim prvo što ću radije uzeti. Nekad nema knjige, a ima na internetu, ili obrnuto.

Nekad nemate izbora, a kad bi imali izbora?

SP: Onda bi normalno knjigu, tiskanu. Ali obično bude neka kombinacija, npr. za neki seminar, malo knjiga, malo s interneta.

SHJ: Uvijek je neka kombinacija, nikad nije striktno, samo jedno, zapravo je to vrlo rijetko. Meni se čini samo što još mogu još dodati kad su rječnici u pitanju znači tiskane knjige, prijevodi su puno kvalitetnije obrađeni, dok je na internetu to nekako za prvu pomoć, treba mi manje vremena, ako mi na brzinu nešto treba, nešto što je neslužbeno itd., onda u tom slučaju puno više ide internet. Ali za samo nešto kvalitetno napraviti, točno znati dostupnost svih varijacija na neku temu mislim da je knjiga tu puno kvalitetnija i po meni, više od pomoći.

STJ: Što se tiče talijanistike, tu definitivno knjige, a anglistika je neka kombinacija. Obično kad imam neki seminar pa sama moram tražiti internetsku literaturu onda sama dolazim do nje ili je neki profesor preporučio, ako je neka knjiga a nije ovdje prevedena, onda je čitamo na internetu. Obično ako je neka velika knjiga, neko djelo koje moram pročitati, onda čitam na internetu, a ako su neke skripte ili slično, onda to isprintam.

Smeta li vas što kad čitate s interneta?

STJ: Svakako sporije čitam kad čitam s interneta i imam osjećaj da se više umaram kad čitam s ekrana, nego kad imam knjigu ispred sebe. Kad imam knjigu ispred sebe lakše mi je raditi zabilješke i podcrtavati, što naravno ne mogu raditi na ekranu.

SHJ: Puno je prirodnije kad imate tiskanu knjigu ispred sebe kao izvor informacija, nego da provedete dva ili tri sata za internetom i listate, odnosno skrolate nešto s ekrana. Puno je neprirodnije i utoliko umara više oči i nekako to teže ide.

Imate li problema s jezikom na internetu ili tražite informacije uglavnom na svom jeziku?

SHJ: Postoje neke situacije kada je djelo koje je staro i po stotinjak godina, da je dostupnije kod nas. Bilo je nedavno situacija da je na ćirilici ili na srpskom jeziku i onda tu zna doći do nekih sitnijih problema, ali opet može se sve shvatiti. Ima dosta djela koja su dosta kasno, ili još uvijek nisu prevedena na hrvatski jezik, nego u izdanjima nekih srpskih izdavača. Njihova izdanja su dostupna ovdje, pa se onda čitaju, mislim tiskane verzije. Čak i na internetu zna se naći više nešto na srpskoj verziji, jer jednostavno oni dosta brže prevode i veći obim knjiga prevedu. Na hrvatskom jeziku ide to dosta sporije.

Koliko koristite literaturu za učenje na stranim jezicima?

SEJ: Što se tiče studija engleskog i talijanskog, sve je na tim jezicima, drugu literaturu onda praktički ni ne trebam.

SPU: Za povijest umjetnosti do suvremene umjetnosti je sve na hrvatskom jeziku, tj. većina, a suvremena umjetnost ima samo na engleskom jeziku. Meni to nije problematično, ali kolegama dosta bude problematično.

SF: U filozofiji uvijek su kombinacije hrvatskog i engleskog.

SP: Ja ako nađem na hrvatskom više volim na tome, a ako baš moram i nemam ništa drugo nego engleski ili te srpske prijevode, npr bio je Chomski preveden na srpski, ali uglavnom

SHJ: Chomskoga je dosta teško teško objasniti i na materinjem jeziku, a kamoli ići iščitavati nekakve engleske fraze iz engleskog jezika. Eto utoliko je razlika, ali ako se baš mora...

SP: Iz povijesti ima dosta literature na hrvatskom jeziku, eventualno kad smo imali neke seminare, onda je donosio profesor tekstove na engleskom i onda smo morali to prevoditi na satu. I taj profesor je volio i stalno govorio kako moramo koristiti i stranu literaturu, pa je kad bi nešto preporučio, ta literatura bila na engleskom i tu sam je recimo koristila.

STJ: S obzirom da studiram jezike, onda mi je sva literatura na tim jezicima. Eventualno smo kod talijanske književnosti imali jedan mali dio na hrvatskom, ali većina je na engleskom i talijanskom.

Ako učite sa računala, postoji mogućnost označavanja teksta. Koristite li neke od tih opcija?

Svi: ništa

SP: Eventualno taj dio iskopiram u wordu, pa onda tu radim izmjene.

SHJ: Ne koristim nikakve izmjene, nekako mi je sve skupa to komplikacija, osim ako mi je tekst neshvatljiv, pa kao što je kolegica rekla u promijeniti u word, ali u svrhu nekakvog učenja ruka, papir i olovka, to mi je osnovno.

STJ: Pa ne ako učim s ekrana, eventualno ako ću ga poslije printati pa onda ću promijeniti neke stvari, nakositi, da mi bude preglednije kad budem učila.

Ako učite iz digitalnih izvora, gdje najčešće učite?

SEJ: i SF: Kod kuće.

SP: Kod kuće i u knjižnici, najčešće fakultetskoj.

SHJ: Najčešće kući kad je internet u pitanju i takvi izvori informacija.

STJ: Kući i fakultetska knjižnica.

Da vam je u sveučilišnoj knjižnici potrebna pomoć u vezi korištenja digitalnih izvora koga biste pitali?

SEJ: Ako se trenutno nalazim u knjižnici, onda knjižničare, za neku pomoć oko eventualno pretrage kataloga, korištenja nekih informacija koje su dostupne ili printanja .

Jeste li pitali za pomoć kad u knjižnici?

SEJ: Ne, zato jer ne koristim baš digitalne izvore., tako da dođem u knjižnicu, provjerim ima li u tiskanom obliku knjiga, posudim je i ako se može iznositi ili fotokopiram i onda učim podcrtavajući. Da mi je potrebno pitala bih knjižničara, očekujući da bi oni to trebali znati ako rade tamo.

SF: Ako mi je potrebna pomoć u knjižnici pitam knjižničare, ali ne koristim se baš toliko digitalnom literaturom u knjižnici

SP: Također, ako eventualno pogledam što na internetu pa čitam tu, ništa drugo.

SHJ: Nemam tu što dodati.

STJ: Također.

Koliko koristite digitalne resurse knjižnice?

SP: Ništa iz sveučilišne knjižnice, ne padne mi na pamet, jer se najviše služim fakultetskom knjižnicom i ne koristim baš digitalne oblike materijala.

SF: Ne koristim baze podataka ni časopise jer za moje predmete toga nema. Odem na Hrčak, ali od doma.

SPU: Ja isto koristim uglavnom Hrčak.

SP: Isto koristim Hrčak, ali više ovdje (u fakultetskoj knjižnici), gore baš nisam.

SHJ: Za ovo što mi treba imam bar četiri-pet mjesta gdje mogu doći do potrebnih informacija, prije nego što dođem do sveučilišne knjižnice. Jednom sam samo bio pokušao, ali to je tolika komplikacija, toliko izgubljenog vremena za postići nešto, nešto naučiti, tako da se jednostavno ne isplati.

STJ: Ja se isto ne koristim sveučilišnom knjižnicom, niti digitalnim oblicima.

Koristite li pristupe bazama podataka iz neke druge knjižnice, muzeja ili ustanove?

SP: Ne, mi sa odsjeka za jezike zapravo nemamo potrebu produbljivati i tražiti u arhivima i muzejima. Kod nas je smo suvremeni jezik, znači samo gramatike i rječnici i za ostale digitalne oblike nema ni potrebe.

SF: ni mi nemamo potrebe.

SP: Uglavnom kod starije povijesti su ponekad problemi s literaturom, bilo je takvih slučajeva da nema ni u sveučilišnoj knjižnici, nego smo morali naručivati iz Zagreba. Eventualno odem na pretraživač knjižnice zagrebačkog sveučilišta, ali to je jako rijetko.

Koristite li neke stare rukopise, odnosno faksimile rukopisa?

SP: Rukopise, odnosno faksimile rukopisa imate recimo u knjizi Zrinski i Frankopani, baš su prikazana pisma. Faksimile dobijemo iz knjiga, ili od profesora.

Koristite li neku uslugu u sveučilišnoj knjižnici, osim pitaj knjižničara što ste već rekli?

SP: Ne.

SHJ: Jedino kopiranje materijala kad idem jednom u tri godine.

SF: Koristim zaduživanje knjige, zato što većina nije u otvorenom pristupu, pa knjigu zapravo treba rezervirati i imamo određeni rok do kojeg je trebamo vratiti. Ne možemo je ni iznijeti, nego trebamo čekati da nam je daju pa listati, pa je vratiti.

Koji je odnos nastavnika prema korištenju digitalnih izvora?

SEJ: Što se tiče engleskog jezika (odsjeka), mislim da su oni najotvoreniji prema digitalnom, ipak je engleski glavni jezik u svijetu, najdostupniji je i svi materijali su uglavnom na engleskome, čak i ako nešto u slobodno vrijeme ukucamo na Internet, većina rezultata će izaći na engleskome, tako da oni (nastavnici) znaju da se mi služimo internetom i da tu možemo dobiti dosta informacija, pa su i otvoreni prema tome da potražimo i što se tiče književnosti i lingvistike na internetu nekakve dodatne informacije. Nekad oni sami preporuča neku stranicu tako da je engleski dosta otvoren. Talijanski je, s druge strane, kolegica će me dopuniti, zatvoreniji. Nekad čak dobijemo upute, kad pišemo seminare, da ne smijemo koristiti Internet. Tako da je baš velika razlika između odsjeka za engleski i talijanski jezik.

Jesu li to možda stariji profesori, ovisi li to o dobi?

SEJ: Ne, naši profesori su uglavnom mlađi na jednom i na drugom odsjeku.

SF: Na filozofiji ne znaju što su digitalni izvori, a naši profesori se ne znaju koristiti ni e-mailom. Tako da na filozofiji ne možemo uopće koristiti digitalne izvore, ali nemamo toliko

seminara, tako da nam to ništa ne znači. Mi zapravo za svaki kolegij imamo knjige koje su stare tristo, četiristo godina, tako da nam nemaju što ni pomoći digitalni izvori.

SPU: Na povijesti umjetnosti se tolerira, samo što je zabranjena Wikipedija.

Kad pišete seminarski rad je li poželjni ili nije da navedete nešto s interneta?

SF: Za filozofiju imamo točno određene internetske stranice koje možemo koristiti, kao npr. Stenfordove enciklopedije, Brittanica i slične stari.

SPU: Za za povijest umjetnosti možemo koristiti sve osim Wikipedije.

SP: Povijest je otvorena prema svim izvorima, bitno da su provjerene i pouzdane. Članak s interneta, ako ga je napisala pouzdana osoba, nema problema. Ne Wikipediju, eventualno slike, jer Wikipedija nije provjerena i treba paziti da ne bude samo izreži-zalijepi, odnosno kopiraj-zalijepi, to se mora paziti, a što neki studenti vole raditi. Uglavnom nema problema ako ćete koristiti Internet, dapače, neki profesori baš upute, imate članak tu, tako da su stvarno otvoreni po tom pitanju, što god želite, smo da navedete odakle ste uzeli i da ne bude nekakve muljaže.

SHJ: Trude se profesori, ali ima profesora staroga kova, tako da očekivati da odgovore na mail nije realno. S druge strane nemaju ništa protiv da koristimo neki izvor s interneta, ako je provjeren, da nije copy-paste ni Wikipedija.

Kažu li decidirano ne wikipediji?

SP: Na povijesti da.

SHJ: Kako tko na hrvatskom. U svakom slučaju trude se biti u korak s tim novim tehnologijama, ima dosta profesora kojima to u stvari teže ide. Ali da nam zabranjuju dostupnost internetskih informacija, nisu. U načelu možemo iskoristiti sve što je kvalitetno, točno i provjereno, za neki kolegij.

Ima li razlike u dobi profesora?

SHJ: Čini mi se da da. Mlađi profesorima je nekako to jasnije, razmišljaju više na način da ćemo se mi koristiti internetom u odnosu na stare profesore koji imaju u glavi svoje kako bi to trebalo i što bi trebalo. Takvo je vrijeme da ni oni to ne mogu kontrolirati ali pokušavaju ići u korak, ali nekad to malo zapne. U svakom slučaju koristi se i nije zabranjeno.

STJ: Talijanistika je općenito malo konzervativnija po pitanju digitalnih izvora, posebno što se tiče pisanja seminara i učenja, ali dosta profesora bi nam znalo preporučiti npr. imate neku stranicu, možete učiti jezik i pogledati talijanske filmove,. Neke stvari koje nam poboljšavaju znanje jezika, to nam preporučuju i to nam je dozvoljeno. Ali kad se radi o učenju i pisanju seminara preferiraju definitivno tiskane knjige.

SP: Ja bih samo rekla za Wikipediju. Nije problem ako vi odete na tu stranicu i koristite izvore koje je koristila Wikipedija. To je u redu, vi to možete.

Je li riječ samo o Wikipediji ili o 2.0 tehnologiji gdje svako može biti autor i ubacivati sadržaj koji želi?

SP: Da to je to.

SF: Bilo tko može pisati na Wikipediji i zbog toga je to problem.

SP: Da. Imate npr. stranice na hrvatskoj Wikipediji stranicu o Anti Paveliću, koja nije baš relevantna, već ga uljepšava, a ne piše točno kakav je bio.

SHJ: Bitna je ta točnost informacija. Zašteta ako informacije nisu provjerene, ako nije sve točno što je napisano, a da ne pričam ako netko ide napraviti neku copy-past skraćenu verziju za nešto što sa sintaktičke razine nije točno napisano. Valjda svako misli da može svašta pisati i iz neke svoje perspektive za bilo koju temu i onda tu zna biti svačega pa treba probrati u svoj toj šumi informacija. Internet je toliko širok da se puno toga izbacuje.

Znate li kako vrednovati izvore, kako ocijeniti je li stranica pouzdana ili nije?

SHJ: Jedino ako su baš oni posjetili neku stranicu slučajno otvorili i primijetili da je nešto točno i kvalitetno, onda nam na hrvatskom to naglase, možete pogledati tu i tu ako je netko nešto napisao, ali u načelu ne.

Na vama je samima da ocijenite stranicu i odredite možete li je koristiti ili ne u formalnom obrazovanju vas nitko nije učio kako vrednovati izvor?

SEJ: Ako profesori preporuča neku stranicu znači da je ta stranica provjerena s njihove strane, ali ako mi sami nešto tražimo, recimo u Wikipediji, teško je na samoj Wikipediji procijeniti jesu li podaci koji su tu izneseni točni ili nisu. Baš su jučer neke cure u knjižnici komentirale kako se razlikuje hrvatska, bosanska i srpska Wikipedija u nekim pogledima novije povijesti i da sa strane stoji ikona uredi tekst, tako da svako može otvoriti, napisati paragraf o nečemu i to ostaviti tako. Netko tko ne zna ili nije upućen mislit će da imam provjerenu informaciju. Neke stranice se vide da nisu pouzdane, a kod nekih je teško procijeniti.

Kad procjenjujete stranice, na osnovu čega procjenjujete?

SEJ: Po stilu pisanja, ja sam jezičar pa onda mi upadne u oko kad vidim dosta gramatičkih grešaka, vidim da osoba nije obrazovana.

Ima li još nešto osim stila pisanja?

SF: Vidimo po ostalim člancima koji se nalaze na toj stranici.

SHJ: S druge strane na nekim stranicama i blogovima ima toliko notornih gluposti, otvoreno besmislenih informacija, da nema logike da je osoba provjerila to, niti je kompetentna da tako nešto napravi.

STJ: Neki profesori bi nam rekli da procijenimo npr. ako članak nema autora ili ako je iz nekog bloga, onda je vrlo vjerojatno da nije toliko pouzdano, nego da smo ga našli na nekoj znanstvenoj stranici, da imamo stvarno autora koji je akademski građanin. Svi možemo relativno dobro procijeniti zato što neke stranice imaju .edu ili sl. Vjerojatnije da će one imate neke pouzdane informacije nego nekakav blog.

SP: trebamo paziti i na pristranost, to je jako bitno, pogotovo kad su u pitanju povijesne teme. Trebalo bi pisati bez pristranosti, prihvaćati i uzimati u obzir jedno i drugo, pa ako vidite da je netko zagrizao za neku ideju koja u povijesti nije bila dobra, ili je ostavila neke negativne posljedice, a on drži tu tezu, vidite da taj članak nije pouzdan. Možete ga uzet kao primjer kako se to danas tumači, ali ne kao literaturu.

Ja sam iscrpila sva svoja pitanja, ako imate nešto što mislite da bi bilo korisno niste rekli, a tiče se vašeg učenja i korištenja građe možete nadodati.

SF: Možda mogu reći da smatram da je zasad kako je naš studij koncipiran, da se ne očekuje i ne traži korištenje digitalnih izvora. Recimo filozofija, kao i književnosti, profesori očekuju da se uči iz tiskanih materijala, nego da se obratimo digitalnim izdanjima, jer se tako profesori vraćaju na svoje doba studiranja i na to se referiraju i danas. Normalno je i logično da će se studenti tehničkih struka više koristiti informacijskim tehnologijama nego mi.

SHJ: Logično je, kad profesori predaju, oni u tom svom predavanju daju dio sebe i onda osoba koja predaje 40-50 godina i koja je navikla na jedan sasvim drugačiji režim nego što je to danas, onda ove nove tehnologije, koje su doživjele svoj procvat u zadnjih deset, dvadeset godina nisu njima toliko pristupačne i onda ne traže ono što oni sami ne znaju.

Što bi vi željeli da sveučilišna knjižnica ima da bi vas privukla?

SHJ: Jednostavnost korištenja bilo čega. Dostupnost korištenja kompjutera.

SF: Nama sada treba 15 minuta dok uđemo, sjednemo, ..

SHJ: I dostupnost samih tiskanih knjiga. Recimo želite kopirati neki članak ili dio knjige, a može se samo trećina knjige zbog povrede autorskih prava, i onda po trećinu treba dolaziti svaki drugi dan, pa to ostavljati, pa plaćati, pa dva dana dok se to kopira, pa doći sutra, doći

preksutra... Izgubi se jako puno vremena u samu tu pripremu za učenje. Tek onda se kreće sa nekakvim radom.

SF: Kad bi knjige bile u slobodnom pristupu i kad bi ih mogli iznositi bilo bi nam puno jednostavnije.

SEJ: Važno je da knjižnica ima građu koja nam je potrebna.

SHJ: Ima logike da u sveučilišnoj knjižnici ima apsolutno sve što možemo zamisliti, ali čitav taj proces, dok mi uđemo, pa sjednemo, pa kodovi, pa sve što nam treba, izgubi se jako puno vremena.

Što bi vas privuklo da učite tamo?

STJ: Da bude opuštenija atmosfera nekako, da ne bude tako strogo.

SF: Ne smijemo piti sok, već samo vodu, odmah zbog toga ne želim ići tamo.

SHJ : Ne smijete zapravo ništa, samo gledati u kompjuter i knjigu.

SPU: Samo sjediti i čitati.

SHJ: Nema te opuštenosti, naravno u knjižnici se neće nitko derati, ali bilo kakvo eventualno podizanje glasa preko neke granice je apsolutno nedopustivo i onda nema te opuštenosti da se može efektivno nešto napraviti.

SF: Nemaju ni prostor za grupni rad, kad bismo išli raditi zajedno, nemamo gdje. Imaju prostor za grupni rad, ali ista stvar je kao u prizemlju, samo što gore ne možete donijeti literaturu.

SEJ: To je to, što većina materija stoji zaključana u podrumu.

SPU: Mi smo sad imali jedan seminar, literatura nam je bila u nekom posebnom arhivu u knjižnici, mi smo mogli samo doći i listati. Nismo mogli ni slikati, ni skenirati ni ništa, niti prepisivati kraj toga. Samo smo mogli doći i pogledati tu knjigu.

SHJ: Na kraju se postavlja pitanje koja je svrha čitavog tog sklopa, kad ispada da se ništa ne može, odnosno sve je vrhunski iskomplicirano da se dođe do neke pripreme, da se nešto krene.

SF: Doslovno samo služi za pripremu.

SHJ: A to može tako trajati i po tjedan dana, svaki dan dolaziti i kopirati po trećinu.

SP: A i užasno im je skupo kopiranje.

SF: Skupo im je kopiranje, jeftinije je kupiti knjigu, nego kopirati.

Hvala na sudjelovanju!

Prilog 3. Šifre studenata

SEJ - studentica engleskog jezika

SF - studentica filozofije

SHJ - student hrvatskog jezika

SP - studentica povijesti

SPU - studentica povijesti umjetnosti

STJ - studentica talijanskog jezika

Prilog 4. Protokol fokusne grupe

Protokol fokusne grupe

Trajanje razgovora: 60-90 minuta

Broj sudionika: 6 (po jedan predstavnik studijske grupe hrvatski jezik i književnost, engleski jezik i književnost, talijanski jezik i književnost, filozofija, povijest i povijest umjetnosti)

Datum održavanja: 15.01.2014.

- Riječ dobrodošlice.
- Nakon dobrodošlice slijedi predstavljanje i iznošenje namjere istraživanja, a to je prikupljanje podataka sudionika koje informacijske izvore koriste, zašto i kako, kao i njihove njihove preferencije u odabiru informacijskih izvora. Informacijski izvori u ovom istraživanju obuhvaćaju sve izvore koje studenti koriste za učenje. Svrha prikupljanja podataka je izrada upitnika o informacijskom ponašanju preddiplomskih studenata humanističkih znanosti za potrebe doktorske disertacije. Krajnji cilj je utvrditi karakteristike informacijskog ponašanja preddiplomskih studenata humanističkih znanosti kako bi se usporedile s karakteristikama net generacije i utvrdile sličnosti i razlike.
- Slijedi opis pravila za održavanje fokusne grupe, pri čemu se naglašava da se ne testira znanje te da nema točnih i netočnih odgovora, nego je važno da su odgovori iskreni. Sudionici upravilu ne postavljaju pitanja i ne prekidaju sudionika koji govori.
- Sudionici će biti zamoljeni da svoje odgovore i raspravu ograniče samo na pitanja koja postavlja moderator. Sudjelovanje u fokusnoj grupi je anonimno.
- Snimanje razgovora se vrši tako da se mikrofona postavlja iza leđa moderatora i snima cijeli tijek razgovora. Razgovor se snima radi lakše analize, a snimka neće biti javno objavljena, a njena svrha je isključivo istraživačke prirode.

Predstavljanje sudionika imenom i navođenje studijske grupe.

Pitanja:

1. Koje informacijske izvore koristite kod učenja? Koristite li tiskane ili digitalne izvore? Koje tiskane? Koje digitalne?
2. Zašto koristite baš te informacijske izvore? Tko vas je uputio na te izvore? Je li vam ih netko preporučio? Tko? Jesu li ti izvori najbolji, najlakši za korištenje ili nabavljanje?
3. Odakle nabavljate informacijske izvore za učenje (osobna zbirka, od druge osobe, iz muzeja ili arhiva, iz neke knjižnice - koje...), s interneta (gdje tražite izvore, na koju stranicu prvo odlazite)?
4. Gdje učite? Učite li u sveučilišnoj knjižnici? Zašto učite (ili ne učite) tamo? Učite li sami ili u fizičkom ili virtualnom društvu? Za što najviše koristite sveučilišnu knjižnicu (učenje, korištenje računala, posudba ili kopiranje građe, druženje...)? Koristite li digitalne resurse sveučilišne knjižnice (pristupe bazama podataka, digitalne ili digitalizirane knjige, časopise i sl.)? Koristite li neke usluge te knjižnice, kao npr pitaj knjižničara, rezervaciju građe i sl.?
5. Kako učite iz tiskanog teksta (pišete li bilješke, podcrtavate, naglašavate bojom dio teksta ili nešto slično)?

6. Kako koristite digitalne informacijske izvore? Učite li direktno sa zaslona računala ili printate tekst? Izrađujete li PPT prezentacije? Označavate li bitno ako učite s računala? Pišete li bilješke? Što najčešće koristite u učenju sa zaslona?
7. Koje informacijske izvore preferirate za učenje? Preferirate li tiskane ili digitalne? U kom slučaju preferirate tiskane, a u kojem digitalne izvore? Koje? Zašto?
8. Koji je odnos nastavnika prema korištenju digitalnih izvora?

Zahvala na sudjelovanju.

Prilog 5. Prikaz literature iz Izvedbenog plana Preddiplomskog studija Hrvatski jezik i književnost za predmet Hrvatska usmena književnost

Naziv predmeta	Hrvatska usmena književnost
Kod	HZH 102
ECTS	5
Nastavnici i/ili suradnici	izv. prof. dr. sc. Ivan Bošković dr. sc. Nebojša Lujanović, v. predavač
Kompetencije koje se stječu	Upoznavanje povijesti i poetike usmene književnosti hrvatske i svjetske usmene književnosti. Osposobljavanje studenata za doživljaj i razumijevanje estetskih, etičkih, spoznajnih i drugih vrijednosti ostvarenja usmene književnosti. Poseban je akcent hrvatske usmene književnosti u čuvanju jezika, poetike, običaja i hrvatskoga kulturnoga i nacionalnoga identiteta.
Preporučena literatura	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dragić, M. (2008). <i>Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti</i>. Fakultetski udžbenik. Split Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. www.ffst.hr 2. Kekez, J. (1986). ili 5. izdanje., 1998.). <i>Usmena književnost</i> u: Uvod u književnost (priredili Zdenko Škreb-Ante Stamać). Zagreb: Globus. 3. Botica, S. (1995). <i>Hrvatska usmenoknjiževna citanka</i>. Zagreb: Školska knjiga. 4. Havelock, E. A. (2003). <i>Muza uči pisati, Razmišljanja o usmenosti i pismenosti od antike do danas</i>. Zagreb.
Dopunska literatura	<ol style="list-style-type: none"> 1. Botica, S. (1995). <i>Biblija i hrvatska kulturna tradicija</i>. Zagreb: VI. nakl. 2. Kekez, J. (1988). <i>Prva hrvatska rečenica</i>. Zagreb: Matica hrvatska. 3. Kekez, J. (1992). <i>Hrvatska književni otkotip</i>. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta. 4. Bošković-Stulli, M.- Zečević, D. (19/8). <i>Usmena i pučka književnost</i>. PHK knjiga I. Zagreb: Liber-Mladost. 5. Banov-Depope, E. (2000). <i>Usmeno pjesništvo kvarnerskoga kraja</i>. Rijeka. 6. Edicija SHK, kao i edicija PSHK. (Knjige o narodnoj/usmenoj književnosti). 7. Dragić, M. (2006). <i>Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika</i>. Sarajevo: Matica hrvatska u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo. 8. Dragić, M. (2005). <i>Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture</i>. Sarajevo: Matica hrvatska u Sarajevu, IIKD Napredak Sarajevo. 9. Dragić, M. (2001). <i>Od Kozigrada do Zvonigrada, Hrvatske povijesne predaje i legende iz Bosne i Hercegovine</i>. Baška Voda, Mostar-Zagreb: Mala nakladna kuća Sveti Jure, ZIRAI. 10. Dragić, M. (1999). <i>Deset kamenih mačeva (hrvatske predaje i legende iz Bosne i Hercegovine I)</i>. Baška Voda: Mala nakladna kuća Sveti Jure.
Oblici	Predavanja. Seminari. Prikazivanje filmova i dokumentarnih programa.

Prilog 6. Značajnost razlika ANOVA i Scheffe testovi

6. a) Analiza varijance i Scheffe test: Testiranje statističkih značajnosti razlika s obzirom na učestalost korištenja pojedinih vrsta tiskanih izvora u učenju

ANOVA			
	df	F	p
Razlozi korištenja tiskanih izvora	13	318,247	0,00

Scheffe test; Probabilities for Post Hoc Tests															
	R1	{1}	{2}	{3}	{4}	{5}	{6}	{7}	{8}	{9}	{10}	{11}	{12}	{13}	{14}
1	Knjige		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1,00	0,00	0,00	1,00	0,00	0,00
2	Referentne izvore	0,00		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,96	0,00	0,00	0,00	0,00
3	Časopise	0,00	0,00		1,00	0,00	0,06	0,77	0,05	0,00	0,00	1,00	0,00	0,00	0,00
4	Novinske članke	0,00	0,00	1,00		0,00	0,03	0,65	0,03	0,00	0,00	1,00	0,00	0,00	0,00
5	Slike	0,00	0,00	0,00	0,00		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
6	Kataloge izložbi	0,00	0,00	0,06	0,03	0,00		1,00	1,00	0,00	0,00	0,41	0,00	0,00	0,67
7	Karte	0,00	0,00	0,77	0,65	0,00	1,00		1,00	0,00	0,00	0,99	0,00	0,00	0,03
8	Stare ili povijesne rukopise	0,00	0,00	0,05	0,03	0,00	1,00	1,00		0,00	0,00	0,38	0,00	0,00	0,70
9	Vlastite zabilješke s predavanja	1,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00		0,00	0,00	1,00	0,00	0,00
10	Tuđe zabilješke s predavanja	0,00	0,96	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00		0,00	0,00	0,00	0,00
11	Ocjenske radove	0,00	0,00	1,00	1,00	0,00	0,41	0,99	0,38	0,00	0,00		0,00	0,00	0,00
12	Nastavne materijale s fakulteta	1,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1,00	0,00	0,00		0,00	0,00
13	Vladine dokumente	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00		0,85
14	Arhive podataka	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,67	0,03	0,70	0,00	0,00	0,00	0,00	0,85	

- Sve vrijednosti manje od 0,05 predstavljaju statistički značajnu razliku između parova varijabli.

6. b) Analiza varijance i Scheffe test: Testiranje statističkih značajnosti razlika u učestalosti korištenja pojedinih izvora iz kojih se pribavljaju tiskani resursi

ANOVA			
	df	F	p
Korištenje pojedinih izvora za pribavljanje tiskanih resursa	5	119,288	0,00

Scheffe test; Probabilities for Post Hoc Tests							
	R1	{1}	{2}	{3}	{4}	{5}	{6}
1	Osobna zbirka		0,00	0,61	0,29	0,75	0,00
2	Posuđujem od nastavnika	0,00		0,00	0,00	0,00	0,00
3	Posuđujem od druge osobe	0,61	0,00		1,00	1,00	0,00
4	Posuđujem iz fakultetske knjižnice	0,29	0,00	1,00		0,98	0,00
5	Posuđujem iz sveučilišne knjižnice	0,75	0,00	1,00	0,98		0,00
6	P2_Posuđujem iz muzeja ili arhiva	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	

6. c) Analiza varijance i Scheffe test: Testiranje statističkih značajnosti razlika u učestalosti razloga korištenja tiskanih izvora

ANOVA			
	df	F	p
Razlozi korištenja tiskanih izvora	7	96,142	0,00

Scheffe test; Probabilities for Post Hoc Tests									
	R1	{1}	{2}	{3}	{4}	{5}	{6}	{7}	{8}
1	Jer volim osjetiti papir u rukama		0,00	0,00	0,71	0,00	0,00	1,00	0,07
2	Jer volim označavati tekst, podcrtavati i pisati bilješke	0,00		1,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00
3	Jer mogu učiti na različitim mjestima	0,00	1,00		0,01	0,00	0,00	0,00	0,00
4	Jer mi pružaju potpuniju sliku o predmetu koji učim	0,71	0,01	0,01		0,00	0,00	0,95	0,00
5	Jer nastavnici sugeriraju korištenje tiskanih izvora	0,00	0,00	0,00	0,00		0,98	0,00	0,00
6	Jer nema digitalnih izvora iz područja koje učim	0,00	0,00	0,00	0,00	0,98		0,00	0,00
7	Jer sam siguran u njihovu vjerodostojnost	1,00	0,00	0,00	0,95	0,00	0,00		0,01
8	Jer su uglavnom na hrvatskom jeziku	0,07	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	

6. d) Analiza varijance i Scheffe test: Razlozi korištenja Sveučilišne knjižnice

ANOVA			
	df	F	p
Razlozi korištenja sveučilišne knjižnice	8	48,528	0,00

Scheffe test; Probabilities for Post Hoc Tests										
	R1	{1}	{2}	{3}	{4}	{5}	{6}	{7}	{8}	{9}
1	rada na računalu (pisanje seminarskog rada i sl.)		0,00	0,01	0,03	0,00	0,00	0,99	0,64	0,67
2	korištenja interneta	0,00		0,00	0,00	1,00	0,00	0,00	0,19	0,17
3	kao mjesto za učenje	0,01	0,00		1,00	0,00	0,00	0,19	0,00	0,00
4	kao mjesto za čitanje	0,03	0,00	1,00		0,00	0,00	0,41	0,00	0,00
5	kao mjesto susreta s prijateljima	0,00	1,00	0,00	0,00		0,00	0,00	0,75	0,72
6	uzimanje tiskane literature za učenje	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00		0,00	0,00	0,00
7	korištenje digitalnih baza podataka	0,99	0,00	0,19	0,41	0,00	0,00		0,09	0,10
8	korištenje online časopisa	0,64	0,19	0,00	0,00	0,75	0,00	0,09		1,00
9	korištenje online knjiga	0,67	0,17	0,00	0,00	0,72	0,00	0,10	1,00	

Popis slika

Slika 1. Etape u izvođenju konceptualne analize	102
--	-----

Popis tablica

Tablica 1. Tipovi podržavajućih tekstova.....	23
Tablica 2. Raspon godina rođenja pojedinih generacija s obzirom na različite izvore:	65
Tablica 3. Zastupljenost studenata prema godini studija u postotcima	110
Tablica 4. Zastupljenost studenata prema godini rođenja u postotcima.....	111
Tablica 5. Zastupljenost s obzirom na prvu studijsku grupu	113
Tablica 6. Zastupljenost s obzirom na drugu studijsku grupu	113
Tablica 7. Zastupljenost studijskih grupa u humanističkim znanostima	113
Tablica 8. Broj završnih radova prema studijskim grupama	124
Tablica 9. Kolegiji ponuđeni na preddiplomskim studijima humanističkih znanosti FF u Splitu u akademskoj godini 2013./14. analizirani u ovom radu	135
Tablica 10. Broj kolegija i jedinica građe po studijskim grupama.....	139
Tablica 11. Korištenje tiskanih izvora u učenju; N=253	148
Tablica 12. Korištenje tiskanih resursa iz navedenih izvora; N=253	150
Tablica 13. Razlog korištenja tiskanih izvora; N=253	152
Tablica 14. Frekvencija korištenja digitalnih izvora; N=253	153
Tablica 15. Mjesto pronalaženja digitalnih sadržaja; N=253	156
Tablica 16. Način korištenja digitalnih izvora;N=253	158
Tablica 17. Razlog korištenja digitalnih izvora; N=253.....	159
Tablica 18. Aktivnosti u kojima je studentima potrebna podrška; N=253	161
Tablica 19. Korištenje savjeta ili pomoći; N=253	162
Tablica 20. Slaganje s tvrdnjama, N=253.....	163
Tablica 21. Posjećivanje sveučilišne knjižnice, N=253	164
Tablica 22. Razlog posjećivanja sveučilišne knjižnice; N=222	165
Tablica.23. Prikaz rezultata faktorske analiza provedene na tvrdnjama o razlozima za korištenje sveučilišne knjižnice.	166
Tablica 24. Korištenje usluga u sveučilišnoj knjižnici; N=222.....	168
Tablica 25. Korištenje online kataloga; N=222.....	169
Tablica 26. Usporedba broja ispitanika koji pripadaju pojedinim klasterima dobivenim s dvije različite metode klaster analize	170
Tablica 27. Rezultati K-means klaster analize	171
Tablica 28. Testiranje značajnosti razlika između tri klastera u učestalosti posjećivanja sveučilišne knjižnice.....	173
Tablica 29. Korelacije učestalosti posjećivanja knjižnice s razlozima korištenja knjižnice.....	173
Tablica 30. Završni korak stupnjevite regresijske analize za kriterij učestalost posjećivanja knjižnice.....	174

Popis grafičkih prikaza

Grafički prikaz 1. Zastupljenost preddiplomskih studenata prema godini studija.....	110
Grafički prikaz 2. Zastupljenost preddiplomskih studenata prema godini rođenja.....	111
Grafički prikaz 3. Zastupljenost preddiplomskih studenata prema spolu	112
Grafički prikaz 4. Frekvencija korištenja informacijskih izvora u završnim radovima studenata hrvatskog jezika i književnosti s obzirom na vrstu i format građe.....	125
Grafički prikaz 5. Frekvencija korištenja informacijskih izvora u završnim radovima studenata engleskog jezika i književnosti s obzirom na vrstu i format građe	127
Grafički prikaz 6. Frekvencija korištenja informacijskih izvora u završnim radovima studenata talijanskog jezika i književnosti s obzirom na vrstu i format građe	128
Grafički prikaz 7. Frekvencija korištenja informacijskih izvora u završnim radovima studenata povijesti s obzirom na vrstu i format građe	129
Grafički prikaz 8. Frekvencija korištenja informacijskih izvora u završnim radovima studenata povijesti umjetnosti s obzirom na vrstu i format građe	131
Grafički prikaz 9. Frekvencija korištenja informacijskih izvora u završnim radovima studenata filozofije s obzirom na vrstu i format građe	132
Grafički prikaz 10. Frekvencija korištenja informacijskih izvora u završnim radovima humanističkih znanosti s obzirom na vrstu i format građe	133
Grafički prikaz 11. Frekvencija korištenja informacijskih izvora u završnim radovima humanističkih znanosti s obzirom na format građe	134
Grafički prikaz 12. Vrsta i format građe u literaturi iz Izvedbenog plana preddiplomskog studija Hrvatski jezik i književnost u ak. god. 2013./14.....	140
Grafički prikaz 13. Vrsta i format građe u literaturi iz Izvedbenog plana preddiplomskog studija Engleski jezik i književnost u ak. god. 2013./14.	141
Grafički prikaz 14. Vrsta i format građe u literaturi iz Izvedbenog plana preddiplomskog studija Talijanski jezik i književnost u ak. god. 2013./14.	142
Grafički prikaz 15. Vrsta i format građe u literaturi iz Izvedbenog plana preddiplomskog studija Povijest u ak. god. 2013./14.....	143
Grafički prikaz 16. Vrsta i format građe u literaturi iz Izvedbenog plana preddiplomskog studija Povijest umjetnosti u ak. god. 2013./14.....	144
Grafički prikaz 17. Vrsta i format građe u literaturi iz Izvedbenog plana preddiplomskog studija Filozofija u ak. god. 2013./14.....	145
Grafički prikaz 18. Vrsta i format građe u literaturi iz svih izvedbenih planova preddiplomskih studija humanističkih znanosti FF St.....	147
Grafički prikaz 19. Korištenje tiskanih izvora u učenju.....	149
Grafički prikaz 20. Korištenje tiskanih resursa iz navedenih izvora.....	151
Grafički prikaz 21. Razlog korištenja tiskanih izvora.....	152
Grafički prikaz 22. Frekvencija korištenja digitalnih izvora.....	155
Grafički prikaz 23. Mjesto pronalaženja digitalnih izvora.....	157
Grafički prikaz 24. Način korištenja digitalnih izvora.....	158
Grafički prikaz 25. Razlog korištenja digitalnih izvora	160
Grafički prikaz 26. Aktivnosti u kojima je studentima potrebna podrška	161
Grafički prikaz 27. Korištenje savjeta ili pomoći.....	162
Grafički prikaz 28. Slaganje s tvrdnjama	163
Grafički prikaz 29. Razlog posjećivanja sveučilišne knjižnice.....	165
Grafički prikaz 30. Stupnjevi slaganja s tvrdnjama o razlozima korištenja sveučilišne knjižnice.....	167

Grafički prikaz 31. Korištenje usluga u sveučilišnoj knjižnici	168
Grafički prikaz 32. Korištenje online kataloga	169
Grafički prikaz 33. Razlozi zbog kojih 3 klastera ispitanika posjećuju sveučilišnu knjižnicu	172

Popis kratica

AAI - Elektronički identitet, odnosno skup podataka o pojedincu, koji se koristi za potrebe autentikacije (provjere identiteta) i autorizacije (provjere prava pristupa) nekom resursu

ACRL - Association of College and Research Libraries (Američko udruženje visokoškolskih knjižnica) je odjel Američke knjižničarskog društva (American Library Association - ALA), i ima preko 12000 članova. To je strukovna udruga koja okuplja akademske knjižničare i zainteresirane pojedince u cilju poboljšanja informacijskih potreba u visokom obrazovanju.

ALA - The American Library Association (Američko knjižničarsko društvo) osnovano je 1876. g., s misijom vodstva za razvoj, promociju i unapređenje knjižničnih i informacijskih usluga i knjižničarske struke u cilju poboljšanja učenja i osiguranja pristupa informacijama za sve.

ANZIL - Australian and New Zeland Institute for Information Literacy (Institut za informacijsku pismenost Australije i Novog Zelanda) podržava organizacije, institute i pojedince u promicanju informacijske pismenosti, posebice u ugradnji informacijske pismenosti u cjelokupni odgojno- obrazovni proces.

ARL - Association of Research Libraries (Udruženje znanstvenih knjižnica) je sjevernoameričko (SAD i Kanada) udruženje znanstvenih knjižnica osnovano 1932. godine, a obuhvaća više od 120 knjižnica sjevernoameričkih istraživačkih institucija.

BDP- bruto domaći proizvod

CARNet - Croatian Academic and Research Network (Hrvatska akademska i istraživačka mreža)

CD-ROM - Compact *Disc* – Read Only Memory

CMS - Course Management System (sustav za upravljanje kolegijom)

DiVLE - Digital Libraries and Virtual Learning Environments (digitalne knjižnice i virtualna okolina učenja)

DVD - Digital Versatile Disc (optički prenosni disk)

EBLIDA - European Bureau of Library, Information and Documentation Associations (Europski ured za knjižničare, informacijske i dokumentacijske udruge) je

neovisno krovno udruženje nacionalnih knjižničnih, informacijskih, dokumentacijskih i arhivskih udruga i ustanova u Europi.

EBSCO - akronim od Elton Bryson Stephens COmpany (baza podataka koja sadrži digitalne knjige i časopise)

FFSt - Filozofski fakultet u Splitu

FinELib - The Finnish National Electronic Library (Finska Nacionalna elektronička knjižnica)

ftp - File Transfer Protocol (protokol koji se koristi za prijenos datoteka između dva umrežena računala)

HRČAK - portal znanstvenih i stručnih časopisa Republike Hrvatske

IBM - International Business Machines

ICT.- Information and Communication Technology (informacijska i komunikacijska tehnologija)

IP adresa - Adresa internet protokola

IRB - Institut Ruđer Bošković

JISC - Joint Information System (Odbor za informacijske sustave) osnovan u Velikoj Britaniji za potporu istraživanja i visokog obrazovanja.

JSTOR - akronim od Journal STORage (baza podataka digitalnih knjiga i časopisa)

LMS - Learning Management System (sustav za upravljanje učenjem)

MLE - Managed Learning Environments (sustav upravljanja procesom obrazovanja)

MZOŠ - Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta

OCLC - Online Computer Library Center (neprofitna organizacija za računalno- knjižnične usluge i istraživanje s misijom osiguravanja pristupa svjetskim informacijama i smanjivanjem cijene informacije)

OCR - Optical Character Recognition (računalna tehnologija koja omogućuje pretvorbu skeniranih papirnatih dokumenata, PDF dokumenata i slika dokumenata snimljenih pomoću digitalnog fotoaparata u formate koji se mogu uređivati)

PDF - portable document format

PDV- porez na dodanu vrijednost

PISA - Programme for International Student Assessment (Međunarodni program za procjenu znanja i vještina učenika)provodi se nad petnaestogodišnjacima svake tri godine, pod pokroviteljstvom je OECD-a.

Project MUSE. - akronim od My U Signature Experience (baza podataka digitalnih knjiga i časopisa)

RH - Republika Hrvatska

RSS - Really Simple Syndication (vrlo jednostavno povezivanje)

SAD - Sjedinjene Američke Države

SGML - Standard General Markup Language (schema metapodataka)

SRCE - Sveučilišni računski centar u Zagrebu

TEI - Text Encoding Initiative (schema metapodataka)

URL - Uniform Resource Locator (mrežna adresa određenog resursa na internetu)

VLE - Virtual Learning Environments (virtualna okolina učenja)

www - World Wide Web

XML - eXtensible Markup Languages (schema metapodataka)

Sažetak

Promjene u informacijskom okruženju utjecale su na informacijsko ponašanje studenata i način na koji oni traže, pronalaze i koriste informacijske izvore za učenje. Preferencije novih generacija studenata prema e-izvorima i novim tehnologijama utječu na način njihovog čitanja i učenja. Što se, s obzirom na promjene u informacijskom okruženju događa s čitanjem tiskanih izvora koji su još uvijek bitni, posebice za humanističke znanosti? U fokusu ovog istraživanja bit će način učenja preddiplomskih studenata humanističkih znanosti u odnosu na odabir informacijskih izvora, tiskanih i digitalnih. Kako je odabir izvora učenja djelomice uvjetovan zahtjevima kurikuluma istražiti će se karakteristike i format preporučene literature iz izvedbenih planova humanističkih znanosti. Također će se utvrditi koju građu, tiskanu ili digitalnu, studenti koriste i zašto, te njihove preferencije. Analizirat će se citati u završnim radovima kako bi se utvrdile karakteristike i format citiranih radova. Razumijevanje ponašanja studenata u interakciji s informacijskim izvorima, tradicionalnim i elektroničkim, od velike je važnosti za sve sudionike obrazovnog procesa, a posebice za izgradnju zbirki i usluga sveučilišne knjižnice. Stoga će se u radu istraživati na koji način studenti uče, koje informacijske izvore koriste, kako i zašto se stvaraju obrasci učenja pod utjecajem digitalnih tehnologija i kako se to odražava na rad sveučilišne knjižnice kojoj je obrazovna uloga jedna od primarnih uloga.

Ključne riječi: informacijsko ponašanje studenata, sveučilišna knjižnica, digitalno okruženje

The role of the university library in the digital environment with regard to the information behavior of the humanities students

Abstract

Changes in the information environment have influenced the information behavior of students and the way in which they seek, find and use information resources for learning. Preferences of the new generation of students toward e-sources and new technologies affect the way of their reading and learning. What happens to the reading of printed sources that are still important, especially in the field of humanities?

The focus of this research will be the way of learning of undergraduate students in the field of humanities in relation to the choice of information sources, print and digital. As the choice of learning resources is partly determined by the demands of the curriculum it will be explored the characteristics and format of prescribed literature humanities curricula. It will also be explored which literature, printed or digital, students say they use and why, and their preferences. The final works will be analyzed by citation tracking in order to determine the characteristics and format of the cited literature.

Understanding the behavior of students interaction with information sources, traditional and electronic, is of great importance for the development of collections and services of the university library. Therefore, this thesis will explore how students learn, which information sources they use, how and why they create patterns of learning under the influence of digital technology and how it reflects on the work of university library that has educational role as one of the primary roles.

Keywords: information behavior of the students, university library, digital environment

Životopis

Snježana Dimzov rođena je 8. siječnja 1971. godine u Splitu. Osnovnu i srednju školu (smjer - suradnik u nastavi) završila je u Splitu. Na Fakultetu prirodoslovno- matematičkih znanosti i odgojnih područja 1993. godine stekla je zvanje nastavnik razredne nastave (VI/I). Godinu nakon toga položila je stručni ispit za nastavnika razredne nastave. Na istom fakultetu upisala je studij doškolovanja i 2000. godine stekla zvanje diplomirani učitelj (VII/I). Na Filozofskom fakultetu u Osijeku - dislocirani studij u Zadru upisala je izvanredni studij knjižničarstva i 2003. godine stekla zvanje diplomirani knjižničar. Stručni ispit za dipl. knjižničara položila je 2005. godine. Na Sveučilištu u Zadru, Odjelu za informacijske znanosti 2009. godine upisala je Poslijediplomski doktorski studij Društvo znanja i prijenos informacija. Radila je oko pet godina kao učiteljica razredne nastave, zatim godinu dana kao školski knjižničar da bi se 2004. godine zaposlila kao voditeljica knjižnice Visoke učiteljske škole u Splitu. Spajanjem Visoke učiteljske škole i Odjela za humanističke znanosti nastaje Filozofski fakultet, pa ostaje na mjestu voditeljice knjižnice. Zainteresirana je za istraživanje informacijskog ponašanja korisnika, prvenstveno studenata humanističkih znanosti. Članica je Hrvatskog knjižničarskog društva.